

B

BÖRTÖNÜGYI SZEMLE

1996. 1. szám
MÁRCIUS

Z

BÖRTÖNÜGYI SZEMLE

Kiadja az Igazságügyi Minisztérium

Büntetés-végrehajtás

Országos Parancsnokság Sajtóirodája

Megjelenik negyedévenként * Tizenötödik évfolyam 1. szám

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

Elnök:

DR. TARI FERENC

Tagjai:

CSÓTI ANDRÁS
DOBOS ISTVÁN
FEJES IMRE
MEZŐ LÁSZLÓ
PADOS JÓZSEF
SCHNEIDER GYULA
DR. NAGY FERENC
DR. VÓKÓGYÖRGY
DR. FARKAS ÁKOS

Főszerkesztő:

DR. FARKAS TIBOR

Szerkesztő:

TURBÓK ATTILA

Rovatvezetők:

Dr. Boros János, Huszár László, Garami Lajos, dr. Csordás Sándor, dr. Lőrincz József, Szondi Miklós, Turbók Attila

A szerkesztőség címe:

1054 Budapest V.,
Nagysándor József u. 4.

Telefon és telefax:

112-0090

E SZÁMUNK SZERZŐI:

Bodnár Ferenc, nevelő a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtönben; *Deák Ferenc*, az országos parancsnokság szakkönyvtárosa; *Garami Lajos*, az országos parancsnokság módszertani igazgatósága osztályvezetője; *Illés Tiborné*, a Bács-Kiskun Megyei Bíróság hivatásos pártfogója; *dr. Kabódi Csaba*, az ELTE Állam- és Jogtudományi Kar büntetőeljárás-jogi tanszék adjunktusa; *Kozák Mónika* pszichológus a Bács-Kiskun Megyei Bv. Intézetben; *Köszler Antal*, a szegedi Átmeneti Intézet vezetője; *dr. Lajtár István*, legfőbb ügyészési ügyész; *dr. Lőrincz József*, a Rendőrtiszti Főiskola bv. tanszékének vezetője; *Pados József* intézetparancsnok, Sopronkőhida; *dr. Papp B. János*, az országos parancsnokság egészségügyi igazgatóságának főorvosa; *Pardi Anna* újságíró; *Szondi Miklós*, vezető nevelő Állampusztán; *dr. Takács Jolán*, büntetés-végrehajtási bíró a Fővárosi Bíróságon; *dr. Tari Ferenc* országos parancsnok; *dr. Végh József* szociológus; *dr. Vókó György*, osztályvezető ügyész, a Legfőbb Ügyészésen; *Zsigmondné dr. Zielinski Erika*, titkárságvezető jogtanácsos a Bp.-i Fegyház és Börtönben.

*

A fotókat *Csatorday Zoltán* készítette.

A folyóirat előfizethető az IM BV Költségvetési Elszámolási Számlán:

10023002 01393008 vagy a szerkesztőségben.

Előfizetési díj egy évre 400 forint.

Előkészítés és tördelés az IM BV Sajtóirodán

Nyomdai munkák a BV KEI nyomdában

Felelős vezető: Machács István

Alapelvek

Pillanatfelvétel a magyar büntönügy büntetéstani oszlopairól

Ebben a tanulmányban kizárólag a szabadságvesztés-büntetés végrehajtásával foglalkozom. Ezzel azt kívánom kifejezni, hogy – véleményem szerint – a büntetési és intézkedési rendszert alkotó szankciók végrehajtási rendje különböző büntetéstani funkciókat hordoz.

A fejemben régóta motoszkál egy kérdéssor: Milyen büntetéstani elvekre épül a mai magyar büntönügy? Egyáltalán: büntetéstani szempontból kellene-e a kodifikált alapelvek? S valóban klasszikus értelemben vett, elvi tételek-e azok, amelyek manapság ekként ismeretesek? Kell-e a XX. század végén ragaszkodni az eredendően kétszáz évvel ezelőtti jogbölcselet hagyományához: a hatalom (ön)korlátozását szimbolizáló, s így garanciális értékűnek hitt alapelvei katalógushoz? Nem jelentenek-e elégséges biztosítékot a demokratikus jogállam paradigmáját követő állam tételes jogának száraz szabályai? Vajon nem csupán az elméleti jogászok rendszerező kedve igényli-e a princípiumok létét? Végül is: mire valók az alapelvek? Lehet-e valódi tartalommal megtölteni azt a tézist, amely szerint az alapelvek zsinórmértékül szolgálnak úgy a jogalkotónak, mint a jogalkalmazónak?

Nagyon is tisztában vagyok azzal, hogy a kérdésekre e tanulmányban legfeljebb laikonikus felelet adható, s aligha fogalmazhatok meg tudományos válaszokat, megol-

dásokat pedig még kevésbé. De hát néha fontosabb, hogy kérdéseink és elképzeléseink legyenek, mint az igazság tudása.

A kérdések e szertelen gomolygása is megszelídül, ha néhány (alap)probléma köré rendezem mondanivalómat. Ilyennek vélem a fogalommeghatározást, a büntetés, s különösen a szabadságvesztés funkciójának tisztázását, valamint az alapelvek jegyzékének összeállítását. S ebben nyomban benne van a válaszom arra a kérdésre, vajon kellene-e az alapelvek: igen, mert az alapelveket a büntönügy büntetéstani „oszlopainak” tartom, amelyek nemcsak díszítik, de tartják is az épületet.

Szakmai döreség – s az elemi tisztesség hiánya – lenne, ha elhallgatnám, az alapelvek problémakörének feltérképezésekor nem kell járatlan úton haladnom. Ám ugyancsak fejtörést okoz a szakirodalom feldolgozása is. Hagyományosan gond a mához szóló tanítások és tanulságok felderítése a távolabbi múlt teóriáiból. Még nagyobb feladvány a tegnap hazai büntönügyi irodalmának hasznosítása, úgy lehántani róla a nemcsak eposzi kellékként viselt

szocialista jelzőt s jelleget, hogy tiszta szakmai erényei megmutatkozzanak.

Mindezeken túl mi indokolja az alapelvek ügyének tárgyalását két évvel a Bv. kódex harmadik és legátfogóbb reformja után? Nos, épp a harmadik Bv. Novella keltette feszültség a bizonyosság arra, hogy az új börtönügyi felfogás vergődik a kódex '79-es eredetű és novelláris úton megváltoztatatlan kereteinek szorításában. Ezért sürgető a börtönügy olyan újra átgondolása, amelyet az elvek és intézmények régóta óhajtott harmóniája jellemezne. Mindehhez elsősorban a büntetéstani alapokat szükségeltetnék tisztázni, vagyis minél előbb hozzá kellene fogni az alap(vető) elvek megvitatásához.

A fogalmak „haszna”

Első pillantásra a börtönügyi alapelvek fogalommeghatározása nem is tűnik nehéz feladatnak. Az elmúlt fél évszázadot a fogalomalkotás terén ugyanis úgy a bűnügyi társtudományokban, miként a büntetés-végrehajtási irodalomban igen nagy buzgalom jellemezte. A '60-as évek közepétől meghirdetett „szocialista törvényesség” (jog)politikai klímája kifejezetten kedvezett az alapelvek meg- és újrafogalmazásának. Mindazonáltal nem árt az óvatosság. A „sajátképpen” szocialista, a polgáritól nemcsak különböző, de annál különb fogalmi rendszer kimunkálásának igyekezete nem mindig eredményezett maradandó, tudományos értékű megállapításokat. A minapi rendszerváltozást előkészítő szakmai lendület révületében ismételt „varázsszavak” (jogállam, emberi jogok) hatása ugyan nem, de a csoda ezúttal is elmaradt. Bár a bűnügyi jogterület „novellásítása” egyértelműen kifejezte a szemléletváltást,

az elvi tisztaságon átütnek a régi és új elmentmondásából fakadó foltok.¹ A kezdeti lelkesedést maga mögött hagyó szakma egyelőre nem siet a saját elméleti modell kidolgozásával, jobbára megelégszik az európai minta adaptálásával, másra nincs is társadalmi igény, s különösen nincs politikai kíváncsalom.²

E visszafogottság jegyében vélem úgy, hogy az alapelvfogalom is „novellásítható”, vagyis a politikailag elhalt és szakmailag elszáradt burok lehántása után a szakirodalomban korábban általánosan elfogadott definíció használható. Eszerint a börtönügyi alapelvek olyan általános elvi tételek, amelyek a szabadságvesztés-büntetés végrehajtási rendszerének és működésének legjellemzőbb ismérveit rögzítik, hogy meghatározzák a szabadságvesztés végrehajtásának büntetéstani tartalmát, a végrehajtás konkrét formáját és a végrehajtás során érvényesülő jogokat és kötelezettségeket.³

A fogalommeghatározásból kitűnően a szabadságvesztés végrehajtási rendje immáron nem építhető egy ún. vezérelv köré.⁴ A klasszikus vagy inkább történeti vezérelvű börtönrendszerek felett eljárt az idő. Megkockáztatható az a gondolat, hogy a börtönügy történetében mindenfajta „messianisztikus” tan kudarcot vallott. Hasonló sorsra jutottak azok az előbb csak emberbaráti, majd később kriminológiai indíttatású börtönreform-mozgalmak, amelyek egy-egy olyan vezérlő eszmét tűztek zászlajukra, mint a megjavítás, az átnevelés.⁵

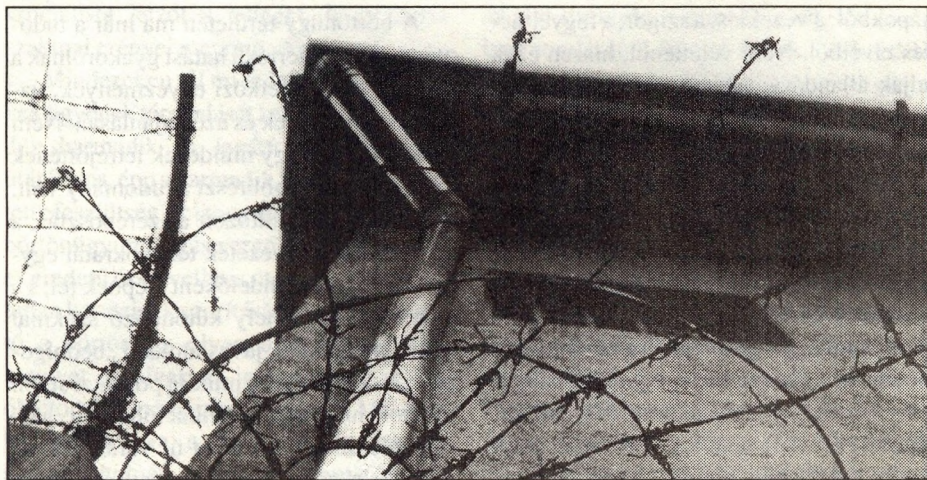
Ezzel nem azt állítom, hogy a reformmozgalmak semmilyen hatást nem gyakoroltak a börtönök világára. Ám a szakadatlanok mellett tűnő jobbítás és humanizációs áramlatok mellett vagy inkább azok ellenére, a börtön épített valósága és „hangulata” egyaránt megőriz mindig valamit a teg-

napokból: a vezeklés, a szigor, a fegyelmezés elveiből. Nem véletlenül, hiszen ezek adják állandóságának, s mi több, szükségességének érzetét. S ez keményebb realitás, mint a börtönfal szilárdsága.

Ezzel az eszmefuttatással mindössze azt akartam rögzíteni, hogy a XX. század vége nem a vezérelvek kora. Fájdalmas – bár tudománytalan – nosztalgiaik ködébe vesznek a börtönügy múltjának azon fejezetei, ahol egy-egy megváltó büntetéstani elmélet „varázsszavaira” egyaránt hallgatott a hatalom és a társadalom. Mert mi történt? Az elmélet saját fogadalmának csapdájába esett: a hitt s ígért eredmény, a „nagy megoldás” rendre elmaradt. A sikertelenség oka lényegtelen, akár az elvi alapvetés fogyatékságai, akár az „idő”, pontosabban a társadalmi-gazdasági változások erőzítője, akár politikai óvatosság vagy fordulat, akár a rendelkezésre bocsátott eszközök elégtelensége, akár a gyakorlat tehetlenségi nyomatéka, vagy e tényezők valamilyen együttállása vezetett is az eredménytelenségre – gyakorta hamarabb, vélték sokan a csalatkozott hívek közül, mint azt a szükséges türelmi idő lejártá indokolta volna.⁶ Ám a börtönügy tudománytörténete így leginkább a kudarcok sorozatának látszik, holott a börtön a „tatarozások alatt zavartalanul üzemel”, s mi több, a börtönügy egésze is halad előre egy – a tudomány által is helyeselt – fejlődési irány mentén. Persze a Fény Századát követő tudományos forradalmi romantikához képest napjaink börtönügyi elmélete a fordító erejű újdonságot vagy eredetiséget nélkülöző „szürke”, összességében inkább kedvetlen tudomány benyomását kelti. Sokan azt tartják érdemének, hogy nem ködös új Atlantiszokat keres, még csak nem is az ideálist, hanem a megvalósíthatót kutatja.

A börtönügy területén ma már a tudománnyal egyenértékű hatást gyakorolnak a különböző nemzetközi egyezmények, valamint szervezetek és azok ajánlásai.⁷ Nem feledhető az, hogy mindezek létrejöttenek ihletője legnagyobbbrészt a tudomány volt. Igaz, mára megváltozott a szereposztás, a nemzetközi szervezetek technokratái egyre inkább „megrendelőként” lépnek fel, s a tudomány az, amely különböző szakmai háttéranyagokkal, javaslatokkal „bedolgozik”. A döntés pedig mindig politikai síkon történik, hiszen az „unifikációhoz”, a „harmonizációhoz” – s ezen új varázsszavak életre keltéséhez – az ún. részes államok jóváhagyása kell.

Talán így kellett történnie: ha a tudomány hatni akar, akkor tűrheti a „szekularizálást” is. A funkcionálisan működő világban inkább csak „alkalmazott” tudományokra van szükség. Ha viszont a végeredményt tekintjük, meg kell állapítani, hogy bármennyire paradox, a rabok számára a humánus, büntetéstanilag korszerű börtönrendszert az emberi jogok filozófiája, valamint az ezt érvényesítő nemzetközi kontroll érlelte be. Azzal ugyanis, hogy pl. a strasbourgi emberi jogvédelmi szervek kimondták, a szabadságvesztést töltő ember nem teljesen jogfosztott, személyi és mozgásszabadságán kívüli emberi jogait megőrzi, valójában azt a börtönügyi tantételt tették nemcsak követendővé, de kötelezővé, amely szerint a „börtön” önmagában a büntetés, s végrehajtásának tartama alatt – a rend és fegyelem fenntartásához szükséges mértéken túli – további hátrányokozás tilos.⁸ Egyúttal azt a régen óhajtott elvet jutatták érvényre, amely szerint az elítélt a büntetés-végrehajtásnak nem tárgya, hanem alanya, sőt jogainak jó része olyan emberi jog, amelynek léte nem a büntetés-vég-

rehajtási személyzet engedélyétől függ. Annak a követelménynek a felállításával pedig, amely szerint a büntetés végrehajtása, ideértve a bánásmódot is, nem lehet kínzó jellegű, embertelen vagy egyébként lealacsonyító, tulajdonképpen a börtönügyi szakmának a büntetés-végrehajtást humanizáló törekvését jeleníti meg.⁹

Tudom, hogy jócskán elkalandoztam a vezérelvek problémájától, egészen a börtönügyi tudomány e századvégi funkciózavarainak bemutatásáig, s úgy tetszhet, mindezt csupán azért, hogy elbúcsúztassak egy illúziót: a vezérelv, s ezzel együtt a tudományosság régi, – bízvást mondhatni XIX. századi – felfogását (amihez nem bátorság, s nem tudományos okfejtés, csupán idej naptár kell).¹⁰ Akkor sem nagyon számíthatok a szakma elismerésére, ha pusztán azért írtam le ily vargabetűt, hogy igazoljam a főként a processzualisták körében közkeletű tételt, hogy ti. nem egy kiemelt vezérelv, hanem az alapelvek jól illeszkedő rendszere, összessége határozza meg az adott börtönrejsim modelljét. Én komolyan hiszek abban, hogy e meghatározásban nemcsak „több” van, de maga a lényeg

lakozik: válasz az alapelvek funkciójára, szerepére és „hasznára” vonatkozó kérdésekre. A feleletadáshoz pedig mellőzhetlennek éreztem a háttér, a tágabb összefüggések felrajzolását is.

A kulcsszó: a börtönmodell. Tehát az a büntetéstani keret, amelyben meghatározott börtönügyi elvek szellemében rendeződve működik a szabadságvesztés végrehajtása, s amely egyúttal kifejezi a közhatalom börtönügyi választását, pontosabban a jogalkotásban megjelenő hitvallását a „börtön” lényegi funkcióiról. S ez a mindig adott korszakra szóló, a szabadságvesztés végrehajtási rendjét és annak módját átfofogó büntetéstani választás – véleményem szerint – olyan vezérfonalnak tekinthető, amely napjainkban ugyanazt a szerepet játssza, mint a vezérelv-koncepció hajdanán.

Igazolható ez a kijelentés fordított módon is. Amennyiben ugyanis a börtönrendszernek nincs egységes vezérfonala, központi rendező elve – ha úgy tetszik: vezérelve –, akkor, a történeti tapasztalatok szerint, a büntetés-végrehajtás működési zavarai hamarosan jelentkeznek, s oly módon,

hogy arra nem lehet egyszerűen csak azt mondani: a contra legem gyakorlat következménye. Az ellentmondás rendszerint a „klasszikus” törésvonal, a biztonság és a rezsim érdemi, valamilyen értékközvetítő funkciója mentén keletkezik, s ilyenkor a büntetés-végrehajtás tevékenysége gyakorlata a legitimizációs küszöbszintjére száll alá, vagyis csak az izolációs funkciót teljesíti. Ez az állapot nemcsak büntetéstan szempontból (amit néha a hatalom amúgy is csak felesleges okvetetlenkedésnek fog fel), de sem politikailag, sem gazdaságilag nem tartható fenn hosszú távon.¹¹ A funkciók valamilyen összhangját újra meg kell teremteni, s ebben van vagy lehet döntő szerepe a büntetéstan modell választásnak.

A „választás” szó bővebb magyarázatra szorul. Az első, ami nagy biztonsággal megállapítható, hogy a börtönnek léteznek olyan tulajdonságai, amelyek kezdetektől jellemzik, elég talán, ha a leglényegesebb sajátosságára utalok: a börtön totális intézmény.¹² Eredendők a problémái is, amelyeket sohasem nő ki (mint pl. a depriváció, a prizonizáció). Ezek ma úgy jelennek meg, mint „örökletes”, mi több: „örök érvényű” tulajdonságok.

Az is tény, hogy a börtön „alaptermesztéről” szólva a börtönügy több mint kétszáz éves múltra visszatekintő elmélete és gyakorlata is roppant méretű tudást, ismeretet halmozott fel. Emiatt a huszadik század végén a börtönüggyel foglalkozót hamar az az érzés keríti hatalmába: itt már mindent kitaláltak. Egyszerre lehet ez lefegyverző és a hagyományokból kitörő, az „eddig még sohasem volt” felfedezésére ingerlő érzés, de mindkettőnek megvan a maga veszélye. Az előbbi nyomán nagyon könnyen el lehet jutni addig a következtetésig, hogy elég csupán új szempontok alapján újrendezni az is-

mereteket, s hinni abban, hogy most végre rálelünk a „bölcsek kövére”. Az utóbbi arra sarkall, hogy félresöpörve a múlt avított gondolatait, és valamilyen meghökkenően új, valaminő „rokon-tudományszak” felismeréseit átemelő megoldási módot ajánljanak, amely képes a helyes irányba fordítani a börtönrendszer működését. A közös hiba, szerintem, az, hogy mindkettő egy bizonyos üdvözítő börtönügyi „megoldóképlet” keres, de ilyen nem létezik.¹³ A megvalósulás reményével kecsegtető „elméleti recept” mindig csak az adott korszak konkrét körülményeire dolgozható ki, mégpedig a múlt egyetemes tapasztalataira alapítva – s ebben juthat igazán szerephez a modell, a mintaválasztás. Eközben az új idők kihívásaira kell válaszolni, tehát szükségeltetnek az eredeti gondolatok is. Mindez azonban csak olyan keretek között történhet, amelyek figyelembe veszik a börtön „alaptermesztét”, s nem kényszerítik lehetőségeit meghaladó vagy idegen feladatokra. A börtönügy „szellem-történetében” nem egy törekvés kudarcának egyik oka épp az volt, hogy a börtön „örök” problémáira „örökérvényű” megoldásokat ígértek. Amikor aztán a lelkesítő ideák csődöt mondtak, a bekövetkező csalódások érthetően rosszkedvűvé tették a tudomány egészét.

A szakma ön- és összképe azonban nem ennyire fénytelen, legfeljebb csak pragmatikusan hűvös és száraz, mert a teóriák „piacán” jó pár érdekes börtönügyi modell kínálta magát. Van tehát „választék”, s a hazai börtönügyi szakma felelőssége, hogy mit ajánl a törvényhozónak. A rendszer-meghatározó alapelvek, s velük a modell meghatározásakor ügyelni kell(ene) arra, hogy azok ne pusztán (jog)politikai deklarációk, hanem működőképes, azaz jogilag „kezelhető” fogalmak legyenek és ugyan-

így kerülendő a lex imperfecta norma gyakorlatilag üres kinyilatkoztatása. Véleményem szerint ugyanis az alapelvek ún. jogalkotási „haszna” a jog nyelvén megfogalmazott büntönügyi elvekre felfűzött modell kiépítésében rejlik, míg az ún. jogalkalmazási „haszon” a kodifikált, tehát számonkérhető törvényhozói kötelezettségvállalásban lakozik.

Az alapelvek determinánsai

Mielőtt az alapelvek katalógusára, illetve tartalmi ismertetésükre rákanyarodhatnék, legalábbis érintenem kell a pönológia „szentháromságként” tisztelt, büntetés(tani) célfeladat-tartalom fogalmait. Jóllehet ezek nagyobb részükben a szorosan vett büntönügy témakörén kívüli, sőt „feletti” problémák, mégis olyan alapkérdések, amelyek megválaszolása segíti a tudományban felhalmozott alapelvek „előválogatását”, így rövid áttekintésük elkerülhetetlen. Amiként az is, hogy szabadkozással kelljen kezdenem.

Erre elsősorban amiatt van szükség, mert jelentőségéhez méltatlan terjedelemben és szokatlan rendben tárgyalok olyan horderejű kérdést, mint amilyen a büntető-, anyagi, eljárási és végrehajtási jog kapcsolata, vagy olyan ügyet, mint a büntetés célja és funkciója, s ezzel összefüggésben a szakma alapkérdését: a tett- vagy tettesbüntetőjog problémáját. Másodsorban azért, mert tudom, hogy szinte szakmai szemtelenséggel felérő az a mód, ahogy jobbra tézisszerűen összegzem álláspontomat, és állításaim igazolására is éppen csak utalok a bőséges számban létező büntetéstan felfogásokra.

Elvi harmóniát és célszerű funkciómegosztást feltételezve, a bűnügyi jogágakat összefűző kapcsolatrendszerből adódó

„szereposztás” ismerete nélkülözhetetlen a büntönügy feladatának tisztázásához. Resttelve ugyan kiindulásom szakmailag lapos közhelyszerűségét, mégis alant kell kezdenem, annak kimondásával, hogy jóllehet az „anyagjog” a büntető anyagi jog, s hozzá képest a büntetőeljárás és a büntetés-végrehajtás „másodlagos”, vagy legalábbis származékos jellegű. S a valóságban a büntetőjogi fenyegetés a büntetőeljárásban válik nagyon is érzékelhetővé, tényé, tényleges büntetéssé pedig a végrehajtás alatt. Mindebből számomra az következik, hogy a széles értelemben felfogott büntetőrendszer alkotórészei – ún. statikus és dinamikus elemei – egyenértékűek. Ekként viszont az ezeket szabályozó anyagi és alaki normák is „egyenjogúak”, hiszen egy és ugyanaz a társadalmi rendeltetésük, következképpen nem állítható fel rangsor, legfeljebb funkciómegosztás.

Ez a rendeltetés pedig a társadalom védelme. S rögtön hozzátehetem: a társadalom bűncselekményekkel szembeni, büntetőeszközökkel történő védelme. A büntetőrendszer működtetésére ugyanis az állam, a közhatalom, éppen e célból nyert felhatalmazást a közösségtől. A büntetőrendszer természete, saját logikája szerint a sérelem utólagos és inkább „jelképes” orvoslásának képességével rendelkezik, tehát nem alkalmas arra, hogy (előre) megvédelmezzen, hogy elhárítsa a bajt. Csak arra vállal kötelezettséget, hogy a sértett helyébe lépve olyan gépezetet hoz mozgásba, amely a – tudomására jutott – bűncselekményeket felderíti, s ezek elkövetőit megbünteti. E szisztéma elkerülhetetlenségével, tehát hatásával teljesít védelmi funkciót.

A közösség kollektív biztonságérzetének megteremtéséhez nem elegendő a büntetőrendszer nyújtotta védelem, ekképpen

méltányos az a kívánalma, hogy a közhatalomnak legyen átfogó kriminálpolitikai programja, s tegyen olyan intézkedéseket, amelyek a bűnmegelőzést célozzák.¹⁴ Franz von Liszt fellépése óta közismert – valósággal axiomatikus tétel –, hogy a bűnmegelőzésnek a büntetőjog csak egyik, s nem is a legfontosabb eszköze. Minő paradoxon, hogy épp a Liszt nevéhez fűződő, ún. közvetítő büntetőjogi iskola tanításának eredményeként került be a büntető törvénykönyvbe a büntetés céljai közé a megelőzés, ami pedig – mint láttuk – nem lehet büntetési cél, legfeljebb kívánt hatás. Sőt – ahogy Szabó András írja – „...a büntetőjogi büntetést nem szükséges célkövetéshez vagy célra való alkalmassághoz kötni, hiszen attól, hogy nem hatásos vagy nem teljesít be célokat, alkalmazása még szükséges, igazságos és indokolt lehet. A bűn büntetést érdemel elve célkövetés, hatékonyság és hatásosság nélkül is teljesedésbe meher”.¹⁵

Tehát jókora elvi-szakmai tévedés, funkciótévesztés és gyakorlati büntetéstani

„túlvállalás”, ha a büntetőrendszer a megelőzést mint eredményt célozza meg, mert olyat ígér, amelynek betartására nincsenek meg az eszközei, minthogy a bűnözést nagyrészt hatókörén kívüli okok motiválják. Működésében és társadalmi megítélésében így állandósul a „kudarcélmény”, s ezt rendes funkciójának teljesítése is megsínyli. Hiába igaz, hogy a bűncselekményre a büntetés a válasz, ebből nem következik, hogy a büntetés a bűnözésre is „válaszol”. A bűnözés és a büntetés a társadalmi valóság más-más szintjén elhelyezkedő jelenségek, így nem közvetlenül, hanem számos közvetítőn keresztül kapcsolódnak, hatnak egymásra.¹⁶ Emiatt nem engedhet a büntetéstani azon kintről jövő – alapvetően kriminológiai indíttatású – tanok csábításának, amelyek önmagukban legyenek bármily tetszetősek, megalapozottak és optimisták, lefegyverző logikával célszerű és hasznos – hiszen magukra az okokra ható – bűnmegelőzési stratégiát ajánlóak, mégsem válhatnak a börtönügy vezéreszméivé.¹⁷

A nem is oly távoli múlt történeti tapasztalatai arra intenek, hogy pönológiai baklövés a gondoskodó állam mindenhatóságában reménykedve a büntetésben csak a „tisztos” polgárt meg- vagy újraalkotó alkalmat látni. Ráadásul Kelet-Közép Európában rendre e felfogás gyatrább változata valósult meg, az, amely csupán engedelmessé alattvalók formálását igényelte. A közhatalom fegyelmező-nevelő-gondoskodó törekvéseiben – szinte törvényszerűen – összerosódott a szociál- és a büntetőpolitika eszköztársa.¹⁸ Ez az állapot büntetőtanilag kétszeresen is vereség volt, egyrészt mert büntetőjogi eszközökkel „kezelt” – jobban mondva: üldözött – társadalmi problémákat, másrészt mert nem adott megfelelő szociális-gazdasági támogatást, hátteret a büntetőrendszer működéséhez sem.

A büntetőrendszer rendeltetése – ismét Szabó András idézve – „*tehát az, hogy a jogrendszer egészének szankciós zárköve legyen. Nincs önálló működési terepe, mint egyéb jogágaknak. Ezért más a büntetőjogi szankció, mint az egyéb jogágak reparáló, helyreállító vagy egyéb kötelességstatutáló szankciói. A büntetőjogi szankció ezért büntetés, ezért hátrányokozás. Szerepe és rendeltetése a jogi és erkölcsi normák építésének fenntartása, amikor már más jogági szankciók nem segítenek. ...A büntetés célja önmagában van: a jogépség nyilvános deklarálásában, a célra nem tekintő megtorlásban*”.¹⁹ Ehhez csupán azt teszem hozzá, hogy a büntetésnek nem „célja”, s úgy semmiképp, ahogyan a hatályos Btk. 37. §-a előírja, hanem funkciója van.²⁰ Ez nem tisztán játék a szavakkal – hitem szerint –, sokkal inkább egy olyan büntetőrendszer „alapköletetele”, amelyre pönológiai harmonikusan illeszkedő anyagi és

alaki jogi rend építhető, és amely úgy alakít(hat) ki egy igazságos és méltányos büntető felelősségrevonási és végrehajtási formát, hogy az a társadalom számára is követhető és meggyőző erejű legyen.

Két megjegyzés még ide kívánczik. Egyrészt arról, hogy a honi büntetőeljárás a gyakorlatban még akkor sem volt prevenciós célkövető, amikor ezt a büntetési cél előírta, s a jogpolitika sugallta. (Tehát tény az, hogy a mai büntetőrendszeren belüli funkciómegosztásból hiányzik a közös büntetéstani-elvi alap, s így a harmónia is.) A büntető igazságszolgáltatás bizonyítási eljárása ugyanis múltat „idéz” és megítélő, büntetékiszabása megtorló jellegű, és a szankcióban is inkább a bírói belső meggyőződésen alapuló valószínűségi ítélet, semmint a prevenciós prognózis ölt testet. S ez nem a bíróság valamiféle „makacságára” vezethető vissza, hanem arra, hogy tételes jogi és számonkérhető kötelessége ebben áll, ez őrzi az egységes bírói gyakorlat tradícióját, s benne rejlő jogegyenlőség és jogbiztonság elvét, s váltja valóra a kontinentális rendszerben az igazság megállapítását övező eljárási garanciákat. Mindazonáltal a bíróság a tettes személyét a büntetékiszabás során figyelembe veszi, de csak „jelenidőben” és nem készíti a büntetés utáni várható magatartására előjelzést.²¹

A második megjegyzésem az teszi szükségessé, hogy a szabadságvesztés végrehajtásának elmúlt évtizedeit erőteljesen áthatotta a (speciális) prevenciós cél hangsúlyozása és a személyiségbe beavatkozó – előbb átnevelő, majd csak nevelővé szelődülő – programok kényszere. Mindez oly mértékben hatott, hogy az évekkel ezelőtti gyakorlati elhalása dacára, s immáron jogszabályi erejének kimúltával is a büntetés-végrehajtási személyzet szemléletében to-

vább él.²² Csalóka látszatot kelt, hogy a börtön valóban az embert fogadja be, őrzi és bocsátja majd ki a társadalomba. Szinte készletként hat a személyzet számára a „bűnös” ember, akivel „kezdeni kell valamit”, akit nyilván megváltoztatni, javítani kell, de mindenképpen rendre, fegyelemre, tisztaságra, tisztességre és sok más egyéb hasznos tulajdonság befogadására szoktatni, engedelmisségét jutalmazva, ellenállását fenytéssel megtörve gyakoroltatni kell mindaddig, amíg mindez készsége nem válik. Az ilyen szemlélet, már-már küldetésstudat, nem számol azzal, hogy az elítéltet nem „szocializációs hiánypótlás” céljából utalták be a börtönbe, hanem büntetésül. Nem veszi azt sem figyelembe, hogy bebörtönzése ellenére a rab nem válik teljesen jogfosztottá, s teljességgel kiszolgáltatottá és nem lesz „testestül-lelkestül” a börtöné, hanem megőrzi személyiségét és rendelkezési jogát, emberi méltóságát, amelyet tiszteletben kell tartani, és alanyi jogosultságként megtartja a szabadságvesztéssel nem érintett jogait. S végül elfeledkezik arról, hogy bármennyire nyitottá kívánják is tenni a végrehajtás rezsímjét, a börtön totális intézmény marad, ahol minden csak látszat, színleg olyan, mint kint, de nem „csereszabatos” a szabadulás utáni világban.

A börtönügy gyakorlatában érzékelhető bizonytalanság mélyebbre nyúlik, mintsem a büntetés-végrehajtási intézményrendszer hagyományos öntörvényűségével és „tömegellenállásával” magyarázható lenne. Nem a mindenáron való meghökentésért állítom: nincs olyan kiforrott és általánosan elfogadott börtönügyi koncepció ma hazánkban, amely a szabadságvesztés végrehajtásának feladatát, tartalmát úgy rögzítené, hogy az zsinórmértékül

szolgálhatna a börtönrendszer működtetéséhez. Ez annak ellenére így van, hogy a börtönügyi kodifikációt előkészítő korszak (1990–92) egyáltalán nem volt „konceptiótlan”. Sőt a politikai rendszerváltozást övező szakmai gondolat- és szólásszabadság jegyében nagyívű és nagyratörő, a büntetőrendszer elvi alapjait újragondoló és egészét újraalkotni kívánó elképzelések fogalmazódtak meg. Aztán szertefoszlottak a remények: egységes szellemű kodifikáció helyett novellák sora jött, az újjászületés ihletét felváltotta a „lomtalanításhoz”, az Európához igazításhoz szükséges „szakipari munka”.²³ A „fazonigazítás” vezérszémje ekként a büntetéstaniilag pontosabban nem tisztázódott és honosított „európaiság” lett, a börtönügyi kodifikációt pedig viszonyítási alapként áthatotta a „strasbourgi üzenet” diszkrét bája.²⁴ Mindazonáltal szakmai botorság lenne tagadni azt a komoly haladást, amit éppen az európai börtönügyi normák és ajánlások követése révén a Bv. Novella hozdoz. Elég, ha utalok az elítéltek jogi helyzetének és jogvédelmének rendezésére, illetve általános körülményeik humanizálására.

A büntetőrendszer alapkérdéseinek részbeni megválaszolatlansága, illetve a rész megoldások, a „novellásítással” előállított következetlenségek miatti elégedetlenség nem minősíthető egyszerűen csak tudományos aggályoskodásnak, hiszen az egységes koncepció hiányának súlyos a gyakorlati hatása. A koncepcionálisan homályos, így a felemás kodifikáció, az új követelmények, kívánalmak és az új tartalom megvalósítását szolgáló feltételek hiányának „Bermuda-háromszögében” ugyanis eltűnik jóformán minden börtönügyi újítás lényege. A gyakorlatban megoldhatatlan nehézségek jelentkeznek, alapvetően a ki-

hunyt, de a kodifikáció által érintetlenül hagyott büntetési cél és az új büntetéstani paradigmából adódó, megváltozott börtön-funkció között feszülő ellentét miatt.

Ez látszik meg a Bv. Kódex megtört lendületű elveiben (pl. egyéniesítés, fokozatosság), kiüresedett fogalmaiban (mint pl. a nevelés) és az olyan kidolgozatlan tartalmi kérdésben, mint a munkáltatás. S ez az, ami megbénítja azon új, a szakmában elfogadott elvek működését, mint pl. hogy a börtön az elítéltet csak a szabadságtól fosztja meg, és nem okozhat egyéb testi vagy lelki szenvedést, vagy hogy a „*bv. nem kényszerítheti rá az elítéltre, csak szolgálatként ajánlhatja a különböző nevelő, gondozó, oktató, segítő programjait*”.

Az ellentmondásrendszer harmadik elemére most csupán utalok: a börtönügyi célok és valóság összhangja megteremtésének s különösen az új igények kielégítésének „fedezete”, a kormányzati pénzügyi támogatás mind ez idáig elmaradt, s ezzel bezárul a kör. Egyelőre.²⁵

Tisztázó szempontok

A terjedelem korlátai miatt nem vállalkozhatom a szabadságvesztés végrehajtása tartama és feladata teljes fogalomkörének meghatározására. Inkább azokat a szempontokat veszem sorra, amelyek megkönyvíthetik a fogalmi tisztázást.

A szabadságvesztés végrehajtásának tartalma a *hátrány(okozás)*. Fel kellene adni azt a Bv. Kódexben leírt felfogást, amely szerint a szabadságvesztés tartalma joghátrány érvényesítése.²⁶ E szakmai „finomkodás” üres, mégpedig két – egyébként összefüggő – ok miatt is. Egyrészt, mert korábban azt volt hivatva kifejezni, hogy az El-

bától keletre fekvő rész börtönrendszere felsőbbrendű és humánusabb, hiszen nemcsak elutasítja a megtorlás elvét, de a „jog” toldalék hozzákapcsolásával egyszerre utal a büntetés törvényességére, s emeli azt eszményi magasságba, másrészt azért, mert a gyakorlatban sehol és soha nem volt igaz, s ma sem lehet az.

A bebörtönzés nemcsak joghátrányt jelent, hanem nagyon is tényleges, megélhető – pontosabban: elszenvendő – rosszat hordoz azzal, hogy a társadalomból történő kiszakítással az önálló életvitel, a személyes léttér és életmód kialakítása, valamint az emberi kapcsolatok megválasztása szabadságának elvonása és egyéb hátrányok révén javaktól és értékektől való megfosztások sorozatából áll. A börtön nemcsak elvon mindent, ami a szabadságot jelenti, de egyúttal új fegyelmező rendet von az elítélt köré, amelyben a dolgok és személyek helyét, szerepét kívülről és pontosan – szükség esetén kényszerítéssel – határozza meg az irányítás, felügyelet és ellenőrzés szorosan feszülő hálójá. Mindezek adják a börtön eredendő malum jellegét, azt, ami büntetéssé teszi, s így azt a lényegi magot, ami mindig sajátja marad, míg alkalmazásra kerül.

A bűnre büntetéssel „viszonzott” rossz terjedelme, erőssége, illetve az ezeket közvetítő bánásmód jellege viszont a büntetőpolitika változásainak függvénye. A feladat tehát az, hogy a börtön mai tartalmát feltárjuk, s úgy, hogy az tükrözze az európai börtönügyben elfogadott s már említett szabványt: „*A bebörtönzés a szabadságelvonásból adódóan önmagában büntetés. A fogva tartás körülményei és a rendszabályok ne súlyosbítsák a már meglévő szenvedést, kivéve, ha azt az elkülönítés vagy a fegyelem fenntartása szükségessé teszi.*”²⁷

Hátrányokozásról van szó tehát, bár bizonyos korrekatívumokkal. De vajon melyek lehetnek azok a korlátozó tényezők, amelyek jogi eszközökkel képesek a börtön bonyolult működését befolyásolni? Bármily furcsa: az emberi jogi parancsok és tilalmak. Ezek ugyanis roppant egyszerű logikával dolgoznak, amelyek az összekuszálódott elméleti és gyakorlati problémákra egyaránt világos megoldást kínálnak. Az általános, például az alkotmányban rögzített emberi jogok katalógusa lehet a kiindulópont. Ez mintegy „rácshálóként” rávetítve a szabadságvesztés rendjére, viszonylag nagy pontossággal megmutatja, hogy közülük milyen jogok elvonása tartozik a malumhoz, melyek módosulnak a végrehajtás során, s melyek az ún. elidegeníthetetlen jogok, amelyeket a szabadságvesztés nem érінthet. E megközelítés a börtönüggyel foglalkozó valamennyi szakmai és politikai erő számára megfelelő. A hatalom keze viszonylag szabad: aktív büntetőpolitikát tud kidolgozni, hiszen mozgásszabadsága az elismert, korlátozott és elvonandó jogok közötti határvonal alakításában fennmarad. A (neo)klasszikus büntetéstan épp jogállami kötődése miatt szinte igényli a fogvatartottak emberi jogainak tiszteletben tartását. A reform-büntetéstan számára is elfogadható az olyan börtönrendszer, amely deklarálja és védi az elítélt jogait, s ezzel olyan fogvatartási körülményeket jelent, amelyek segítik a társadalomba való visszailleszkedését.²⁸

A másik determináns, a szabadságvesztés végrehajtása feladatainak rendszerezése kapcsán nemigen támaszkodhatok a honi szakirodalom korábbi megállapításaira. Az általános felfogás a börtönügy feladatát a Btk.-ban meghatározott büntetési célból eredeztette, sőt egyenesen azt mondta ki, hogy a szabadságvesztés végrehajtásának

egyetlen feladata a büntetési cél (be)teljesítése. E megközelítés, szerintem, büntetéstanilag tarthatatlan, tehát meg kell újítani a börtönügyi feladat(ok) meghatározását. Ehhez támpontként a hazai börtönügy elméletében eddig „csak” az alapelvek között számon tartott, illetve az új Bv. Novellában szintén alapvető elvként rögzített egyes fogalmak szolgálnak.²⁹

Habár a meghatározás egy mondatba sűrítendő, a szabadságvesztés végrehajtásának kettős feladata van, mégpedig a büntetés törvényes és az emberi méltóságot tiszteletben tartó módon történő végrehajtása. Ez a meghatározás harmonikusan illeszkedik a büntetőeljárás feladatait jelző törvényességi, igazságossági, emberiség elvárásokhoz, ami nem elhanyagolható szempont – a folyamatot tekintve – egymáshoz kapcsolódó alaki jogok körében.³⁰ A törvényesség pusztá parancsát – tekintettel a német jogpozitivizmus megcsalatasára, vagy akár az egykori szocialista törvényesség súlytalansága történeti példájára – nem érzem elég garanciának, és ezért kiegészítettem a feladat végrehajtását „minőségileg” megköthető előírással. A „rab ember” méltósága tiszteletének börtönügyi feladatá tétele nem a börtönügy tartalmánál felhozott emberi jogi katalógus egyik elemének egyszerű megisméltése, hiszen ott ez kiválasztási módszerként működik, míg itt hangsúlyos előírás; nem csupán a kínzás, más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód tiltása, hanem a szabadságvesztés végrehajtásának egész jellegét, az elítéltekkel való bánásmód lényegét kifejező rendelkezés. Az európai börtönügyben legelterjedtebb nézet szerint a fogvatartottakkal való bánásmódnak olyannak kell lennie, hogy az megóvja egészségüket és megtartsa önbecsülésüket, s amennyi-

ben a büntetés tartama megengedi, fejlessze felelősségérzetüket.³¹

A feladat kettős követelménye a megvalósítás biztosítékait illetően is összekapcsolódik. Az olyan „alaki” szavatossági előírásokkal, mint pl. az elítéltek alapjogait érintő törvényi szintű szabályozás kívánalma vagy a jogforrási hierarchia szabálya, illetve az elítéltek tájékoztatási kötelezettsége, bővebben nem foglalkozom, mert ezek a huszadik század végén elemi jogállami kritériumok. A működés lényegi, tehát „anyagi” szavatosságát – álláspontom szerint – a büntetés-végrehajtás felügyeleti rendszere és a személyzet hivatástudata együttesen hordozza. A belső és külső állami-közigazgatási ellenőrzési fórumok mellett meg kell szervezni a büntetés-végrehajtási szervezettől független törvényességi, jogvédelmi és társadalmi felügyelet intézményeit, s ez utóbbiaknál különös gondot kell fordítani hatáskörök és jogosítványok pontos meghatározására.³²

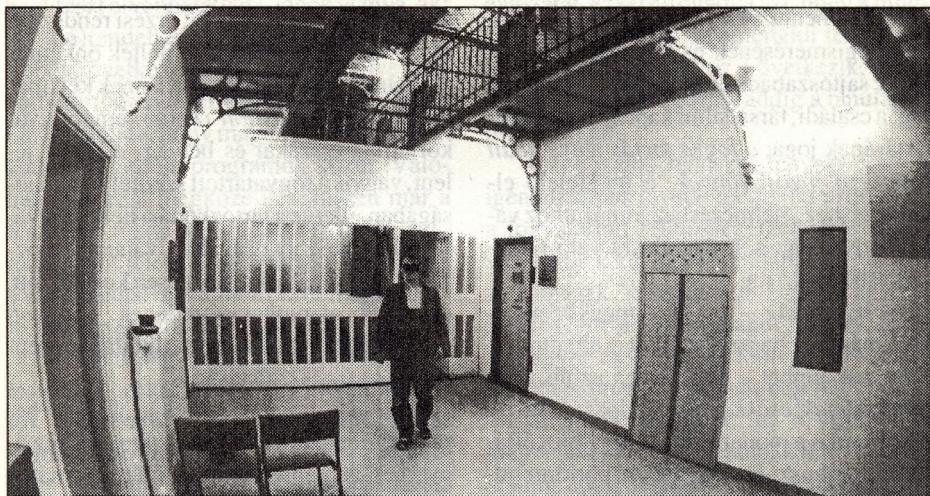
Eleddig a honi szakirodalom eléggé elhanyagolta a büntetés-végrehajtási apparátussal kapcsolatos kérdéseket. Talán úgy vélte, hogy ez nem közvetlen börtönügy-elméleti, sokkal inkább közigazgatási-szervezet-szociológiai probléma. Ám a büntetés-végrehajtási személyzet képzésének, büntetéstan felkészítésének, irányításának és érdekeltségi rendszerének döntő szerepe van, és nemcsak a börtönrezsimek arculatának kiformálódásában, hanem a kodifikált börtönügyi feladat valóráváltásában, vagy az ellenkezőjében is. A börtön-személyzet köteletség- és hivatástudata tehát az a tényező, amely a börtön belső, mindennapi és személyközi világában fejti ki hatását, amire a jogi parancsok és tilalmak – természetüknél fogva – nem képesek.³³

A börtönügyi alapelvek rendszere

Az alapelvek katalógusának összeállításánál – a honi elméleti kapaszkodók híján – az európai börtönügyi szakirodalomban megjelent álláspontokat vettem alapul.³⁴ Arra törekedtem, hogy valóban olyan büntetéstan-tételeket fogalmazzak meg, amelyek nem idegenek a magyar börtönrendszer történeti haladásától és jelen állapotától, ugyanakkor magukban hordozzák a jövődő fejlődésének irányát és esélyeit. A választás során arra is törekedtem, hogy az alapelvek egyetemes, tehát a börtönrendszer egészét meghatározó és ténylegesen büntetéstan-értékeket megjelenítő elvi tételek legyenek. Ezen a „szűrőn” a normalizálás, a nyitottság és a felelősség elve maradt fenn.

A *normalizálás* elve szerint a szabadságvesztés végrehajtási körülményeit, az elítéltek életmódját a lehető legjobban közelíteni kell a szabad élet általános létfeltételeihez. A börtönrezsimek normalizálása nem valamiféle filantróp szépelgés, sokkal inkább egy régi büntetéstan-elv korszerűsített újrafogalmazását jelenti, nevezetesen azt, hogy a társadalomnak nem „benti” jó rabokra, hanem „kinti” törvényt követő polgárookra van szüksége.

A normalizálás igénye gyakorlatilag átfogja a büntetés-végrehajtási intézet teljes benti életét, az elhelyezés rendjétől az ételmezésen, a munka- és művelődési körülményeken át az egészségügyi szabályokig mindent. Jogilag is megragadható, mégpedig kettős értelemben. Egyrészt azt jelenti – amiként ezt már érintettem –, hogy a fogvatartott alapvetően megtartja „civil” jogait, vagyis vele szemben csak a bebörtönzés-

sel együttjáró és legszükségesebb mértékű alapjogoktól való megfosztás (korlátozás) alkalmazható, s a „megőrzött civil” jogok gyakorlása nem függ a büntetés-végrehajtási testület engedélyétől.

A kérdés másik vetülete az, hogy az elítélt tulajdonképpen sajátos „kettős jogi helyzetbe” kerül: civil jogai mellett ún. büntetés-végrehajtási jogai is keletkeznek, mégpedig azért, mert az egyes alanyi jogok a különböző korlátozások miatt jelentősen módosulnak, illetve, mert a fogva tartás ténye és körülményei e sajátos, kizárólag a börtönrendszerben létező viszonyok rendezését igénylik.

A büntetés-végrehajtási jogok között jellemzője, hogy nem függenek külön eseti és egyedi bv. hatósági engedélyezéstől, gyakorlásuk alkalmanként megtiltható. Az elítéltek általában nem foszthatók meg e jogosítványoktól, azok legfeljebb időlegesen, fegyelmi szankcióként korlátozhatók. Ezen jogok megtagadása, gyakorlásuk korlátozása vagy megtiltása miatt a fogvatartottnak jogorvoslati joga van. Meg kell különböztetni e jogoktól azokat a kedvez-

ményeket (ilyenek a különféle jutalmak, mint amilyen a kimenő vagy az eltávozás), amelyek nem kényszeríthetők ki, tehát engedélyezésük teljes mértékben a bv. személyzet jogkörébe tartozik.

A normalizáció elve alapján a fogvatartotti jogok katalógusa a következő: *a büntetés-végrehajtás által nem érintett jogok*: az élethez és az emberi méltósághoz való jog; a személyi biztonság joga; a jogképesség; az egészséghez és szociális biztonság-hoz való jog; a jó hírnévhez való jog; a magánlakás sérthetlenségéhez fűződő jog; a gondolat-, a lelkiismereti és vallásszabadság; a magántitok védelme, a művelődéshez való jog; a tudományos és művészeti tevékenység szabadsága, a diszkrimináció tilalma; *a büntetés-végrehajtás által kizárt alkotmányos jogok*: a személyi és mozgásszabadság, illetve a tartózkodási hely megválasztásának szabadsága; továbbá az ún. politikai jogok, mint a választójog, a gyülekezési és egyesülési jog, a sztrájkjog; *büntetés-végrehajtási jogok, s ezen belül a módosult alanyi jogok*: a munkához való jog, a cselekvőképesség; a személyes ada-

tok védelméhez való jog; a közérdekű adatok megismerésének és terjesztésének joga; a sajtószabadság; a szülői felügyeleti jog; a családi, társadalmi kapcsolatok fenn tartásának joga; *a fogva tartás ténye miatt keletkező jogosítványok*: a megfelelő elhelyezéshez, étellemezéshez, ruházathoz való jogosultság; a szabadulásra való felkészüléshez való jog.³⁵

A nyitottság – ami első megközelítésben, már a szóhasználat miatt is ellentmondásosnak tűnhet – lényegében az ún. *börtönártalmak csökkentését* célozza. Az ellentmondás a modern börtönügyi filozófiával feloldható. Ha ugyanis a börtönrendszer általában kerüli a „túlbüntetést”, a „ne árts” tilalmat tiszteletben tartja, ha fizikailag, pszichésen és szociálisan „életképes” embereket kíván szabadítani, akkor a fogva tartásnak az elszigeteltség, a kiszolgáltatottság, az ellenőrzöttség, az egyhangúság, az önállótlanúság és az agresszió révén gyakorolt személyiségromboló hatását elenyészővé kell tenni.

A nyitottság elvének nagyon különböző megvalósítási formái léteznek, ezeket jellegük, illetve a „nyitás” erőssége szerint a következőképpen lehet csoportosítani:

A külső társadalomtól elszigetelő mervéséget oldó formák: a „falakon belüli” nyitottság lehetőségei: a levelezés, látogató fogadása, csomag, újság, folyóirat- és könyvrendelés, rádió és tv-készülék használata; *a büntetés-végrehajtási intézet rendszeres elhagyását, a szabadabb mozgást lehetővé tevő nyitottság intézményei*: külső munkán való részvétel felügyelettel vagy anélkül, hétvégi kimenő, eltávozás.

Lényegét tekintve más az, amikor a börtönrendszer egésze a nyitottságra épül. Itt a közös vonás az, hogy a társadalomtól való elszigetelés gyakorlatilag megszűnik,

nem működtetnek szigorú őrzési rendszert, így a rend biztosítéka az elítéltek önkéntes fegyelme, felelősségérzete. Ennek két típusa: az ún. *félíg nyitott rezsim*, amely gyakorlatilag éjszakai és hétvégi elzárást jelent, vagyis a fogvatartott személyi szabadságában, illetve a tartózkodási hely megválasztásának szabadságában, valamint mozgásszabadságában részlegesen korlátozott, de egyéb alapjogai sértetlenek; a *nyitott börtön*, ahol a fogvatartottat általában megilleti a mozgásszabadság is.

A mai börtönrendszerek a „falakon belüli” nyitottságot még a legszigorúbb rezsimekben is megteremtik, a kijáró formákat vagy büntetés-végrehajtási jogosítványként, vagy kedvezményként szabályozzák. A nyitott rendszerű börtönök mindkét változatát egyrészt mint önálló, ún. ambuláns büntetésként alkalmazzák elsődlegesen rövid tartamú szabadságvesztés esetén, másrészt a fokozatos (progresszív) büntetés-végrehajtási rendszer részeként, annak a feltételes szabadságot megelőző utolsó – végrehajtást igénylő – állomásaként.³⁶

A felelősség elve az elítéltek felelősségérzetének, önbecsülésének és önállóságának fejlesztésére való törekvést foglalja magába. Ebben a megfogalmazásban újabban vált az európai börtönügy sarkalatos alapelvévé.³⁷ Alapszámja viszont nagyon is régi, s abból a felismerésből fakad, hogy a börtön hatásmechanizmusának a szabadulásra kell felkészítenie a fogvatartottat. Megvalósításának egyes formái, mint pl. a fokozatos rendszer, legalább másfél évszázados múltra tekinthetnek vissza.

A mai felfogás gyors sikerét nagyban köszönheti annak, hogy a korábbi rehabilitációs-treatment programok csalódást okoztak. Elvi alapja a börtönügy emberi jogi koncepciója, amely szerint az elítél –

nagyrészt elvonhatatlan – jogok alanya, aki így (ön)rendelkezési joggal is rendelkezik. Ebből következően a felelősségi elvet követő büntőrendszer csupán lehetőségeket kínál számára, hogy maga válasszon a felajánlott különféle programok közül. Valóban más ez a megközelítés, hiszen már a részvétel maga másfajta életvitelre való motivációt jelent a fogvatartott számára és a választásnál már elindul az önmagáért való felelősségvállalás folyamata.

A felelősség elvét a gyakorlatban megtestesítő formák közül csupán kettőre utalok. Egyrészt a választás lehetőségét és szabadságát hordozó, s így annak előfeltételét jelentő ún. *elítélt-foglalkoztatási szisztémára*, másrészt pedig a hagyományos *fokozatos büntetés-végrehajtási rendszerre*.

Az elítélt-foglalkoztatás rendszere komoly szemlélet- és működési szerkezetváltást igényel a büntetés-végrehajtási apparátustól, hiszen ki kell alakítani a munkával egyenrangú alternatív programok egész

hálózatát, ezzel elfogadva azt, hogy a munka és pl. a tanulás egyenértékű tevékenység, amiből viszont az következik, hogy míg a munkáért díjazás, addig a tanulásért ösztöndíj jár.

A fokozatos rendszer lényege szerint igen alkalmas formai megoldás arra, hogy a fogvatartott felelősségérzete erősödésével, aminek külső jele általában fegyelmezettségének fokozódása, egyre nagyobb önállóságot és szabadságot nyerjen el és így egyre enyhébb büntőrezsimek során haladhasson előre szabadulása felé.³⁸

Bizarr dolog lenne, ha a börtönügyi alapelveket illető, magamnak feltett kérdéseimre adott feleleteim alkotta képről azt állítanám, hogy tökéletesen éles, és minden részletében pontos. Abban viszont bízom, hogy *sajátos pillanatfelvétellként* használható, s annyira mindenképpen jó, hogy a börtönügyi szakma meglássa, még mennyi minden hiányzik a képről.

Kabódi Csaba

Jegyzetek

1. A Btk.-ban rögzített büntetési cél és az időközben megváltozott kriminálpolitikai koncepció között kibékíthetetlen ellentmondás feszül, mindazonáltal az új büntető kódexnek még csak az elvi körvonalai sem látszanak, a büntetőeljárás is csupán a koncepcióig jutott el. A börtönügyben a '93-ban leváltott régi börtönfilozófia helyét sem képes kitölteni az új tartalom, mert vagy a koncepció, vagy a létfeltételek hiányoznak. Elmaradt a bv. szervezet korszerűsítése is.

2. Furcsa mód jobbra az Alkotmánybíróság döntései és azok indoklásai hordoznak börtönügy-elméleti fejtegetéseket, új

monográfiák nem készülnek. Nincsenek új egyetemi tankönyvek sem, illetve ha mégis, azokból (mint pl. Nagy Ferenc–Tokaji Géza: A magyar büntetőjog általános része, Szeged, 1993.) kimarad a büntetéstani elvi kérdések elemzése.

3. A fogalom-meghatározáshoz forrásként használtam az Állam- és Jogtudományi Enciklopédiában, a Magyar Büntető Eljárásjog (szerk. Cséka Ervin) c. egyetemi jegyzetben, a Büntetés-végrehajtási jog (szerkesztette: Horváth Tibor) c. tankönyvben – a továbbiakban Bv. Tk. – megadott alapvető definíciókat.

4. Lásd erről bővebben: **Marc Ancel:** Néhány észrevétel a bebörtönzés jogi szabályairól. In: Felelősség és Társadalom (nemzetközi konferencia anyagai, szerk. Vigh József–Polt Péter, Bp., 1989. 303. és köv. old.)

5. Vitathatatlan részeredményeket értek el. A büntetőjogi intézkedések egész rendszerének bevezetése, a feltételes elítélés. Napjainkban az ún. közösségben végrehajtható szankciók, a fiatalokúakra vonatkozó eltérő anyagi, eljárási és végrehajtási rend képében alkottak maradandót. Törekvéseik révén vált elfogadottá az a felismerés, hogy a börtön hatásmechanizmusának a szabadulás utáni életre kell felkészítenie.

6. Csak két tanulmányra utalok: **Vigh József:** Racionalitás a büntető igazságszolgáltatásban. Belügyi Szemle, 1989. 6. sz., illetve **Sárkány István–Tauber István:** A kriminológiai gondolkodás fejlődése – a jogpolitika változásai – és a büntetőjogi reformok. Börtönügyi Szemle, 1990. 2. sz.

7. Különösen nagy szerepe van az **Európai Emberi Jogi Konvenció** jogvédelmi mechanizmusának. Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága pl. eddig egy tucat börtönügyi ajánlást tett közzé, s ezek közül a legfontosabb a Rec. No. R(87) 3. sz. alatt elfogadott ún. **Európai Börtön szabályzat** – a továbbiakban: EBVSZ. Előkészületben van az Emberi Jogi Konvenció 12. Kiegészítő Jegyzőkönyve, amely kifejezetten a fogva tartott ember jogait foglalja össze (vö. DH-DEV (94/8). Megemlítendő továbbá a kínzás, kegyetlen bánásmód megelőzését szolgáló Európai Bizottság működése is.

8. Az Európai Emberi Jogi Bizottság már működése kezdetén leszögezte: „*Jól-lehet a kérelmező amiatt van bebörtönözve, mert bűncselekményével más(ok) legalap-*

vetőbb emberi jogait sértette meg, ez a tény önmagában még egyáltalán nem fosztja meg az elítéltet azoknak a jogoknak és szabadságoknak a garanciáitól, amelyeket a Konvenció szavatol.” (1270/61. sz. kérelem, Annuaire 5. köt. 126. o.)

9. Lásd bővebben: **A. Reynaud:** Les droit de l’homme les prisons, Strasbourg, 1986.

10. Napjainkban sokan az emberi jogok egyetemes rendszerét tartják a XX. század második fele vezéreszméjének. Tagadhatatlan, az emberi jogok és a börtönügy összekapcsolódása forradalmi újítást hozott a börtönben is „továbbélő emberi jogok” fogalmával, de ezzel nem válaszolta meg a büntetéstani évszázados alapkérdéseit, hanem csak megkerülte azokat, ugyanis „semleges sarokba” küldte úgy a preventív, mint a retributív koncepciót, önmaga pedig csupán pragmatikus (jog)politikai feleletekre képes a konkrét ügyek kapcsán.

11. Politikai féket jelent(het) az a két nemzetközi egyezmény, amely a kínzás és az embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok ellen, illetve megelőzésére született. Magyarország részese mindkét konvekciónak.

12. Legismertebb leírását: **E. Goffman** adja, létrejöttéről pedig Foucault számol be. Lásd: **M. Foucault:** Felügyelet és büntetés, Gondolat, Bp., 1990.

13. Vö.: **Szabó András:** Megelőzés és arányos büntetés. In: Szabó András: A büntetőjog reformja, Bp., 1992. 231. és köv. old.

14. Ugyanebben a szellemben fogalmaz az OKKrl kriminál-politikai koncepciója, vö.: Ügyészségi Értesítő, 1993/3. sz. 1–24. o.

15. Lásd **Szabó András** alkotmánybíró párhuzamos véleménye. In: 23/1990. (X.

31.) AB-határozat – továbbiakban Szabó–AB-határozat.

16. Vö.: **Kövér Ágnes**: Kritikai megközelítések a büntetésről és a magyar büntetőrendszerrel egy empirikus vizsgálat tanulmányai alapján. OKKri beszámoló (kézirát), 1995.

17. A (neo)klasszikus büntetőjog apoteozisa „meghirdetését” **Szabó András**: A büntetőjog reformja – a reform büntetőjoga (Jogtudományi Közlöny, 1988. 459–462. o.) c. cikkének megjelenéséhez kapcsolja a szakmai emlékezet.

18. Erről részletesen **Gönczöl Katalin**: Bűnözés és társadalompolitika, Akadémia, Bp., 1987., illetve Bűnös szegények, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp., 1991.

19. Szabó–AB-határozat

20. A legújabb francia Btk., amely 1994. március 1-jével lépett hatályba, nem szól a büntetés céljáról, azokat csak felsorolja, s a szakirodalomban is csupán a büntetés különböző funkcióit említi, mint például: **Bernard Bouloc**: Pénologie, Dalloz, Paris, 1991. 4–8. o.

21. Lásd erről: **Bárd Károly**: A büntető hatalom megosztásának buktatói. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp., 1987. 160. és köv. old., az angol gyakorlatról pedig **Palánkai Tiborné**: Hogyan büntessünk a jogállamban, avagy hogyan váltható „apróbb pénzre” a büntetőjogi paradigmaváltás? Jogtudományi Közlöny, 1991., 153–160. o.

22. Nem is csoda, megértjük, ha újraolvassuk a másfél éve még hatályos jogszabály szövegét: „Az elítélt nevelésének célja: olyan személyiségváltozás elérése, amelynek eredményeként a szabadulás után képes törvénytört magatartás nélkül élni és beilleszkedni a társadalomba.” (1979. évi 11. tvr. 28. §)

23. Az átfogó koncepció széthullásának okairól **Bárd Károly**: A Büntetőjogi kodifikáció kérdései. In: Kriminológiai Közlemények 47., Magyar Kriminológiai Társaság, Bp., 1993. 93–105. o.

24. A Bv. Novella helyenként „szó szerint” átvette vagy az Európai Emberi Jogi Konvenció, vagy az Európai Börtönszabályzat szövegét, pl. a Novella 1. §-a az EBVSZ 2. pontját, a 11. §-a a Konvenció 3. cikkét, a 23. §-a pedig az EBVSZ 3. pontját.

25. A Bv. Novella tárgyában született 6401. sz. (1992. augusztus 25.) kormány-előterjesztés tartalmazott egy költségszámítást az új büntetés-végrehajtási jogintézmények bevezetésének költségeiről. Az előterjesztés további sorsa ismeretlen.

26. Vö.: Bv. kódex, 2. § és (1) bek., valamint a Bv. Tk. II. köt. 63. és köv. old.

27. EBVSZ 64. pont

28. A hatályos Bv. Kódex két külön szakaszban is szól az elítélti jogokról, ami törvényszerkesztési megfontolásokkal aligha magyarázható. Így a különtartást csak az indokolhatja, hogy vannak „elsőrendű” jogok – a 2. §-ában csupa alkotmányos alapjog van –, s vannak „másodrendűek”, kicsit ellentmond, hogy a 28. § szabályozza a válás- és lelkiismereti szabadságot és a jogképességet, de a többi jószerivel mind valamilyen korlátozott szenvedő jogosultság, így inkább a bv. jogok körébe tartoznak. Ekként viszont a börtönügy emberi jogi koncepciójának mond ellent.

29. Bv. Tk. II. kötet 59–63. o. illetve a Bv. Kódex 21. § (1) bek., s a régebbi irodalomból **Földvári József**: A büntetés tana, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp., 1970. 474. és köv. old.

30. Nem teljesen egyértelmű az, hogy a börtönügyi normák csak alakjogi jellegű-

ek lennének, hiszen pl. az ún. enyhébb végrehajtási szabályok leírása (Bv. Kódex 28/A §), illetve általában a büntetés-végrehajtási bíró jogokat – s ezzel a tényleges büntetést is – alakító, módosító, illetve megszüntető jogköre inkább anyagi jogi jellegű.

31. Lásd az EBVSZ 3. pontját. A „kezelés” – bánásmód – új megközelítéséről: **H. H. Tulkens:** La notion de traitement dans les Régles pénitentiaires européennes, In: Bulletin d'information pénitentiaire – továbbiakban: BIP – No. 11, Strasbourg, 1988. 11. o.

32. A mai hazai rendszerben a büntetés-végrehajtási bíró és a bv. ügyész hatáskörének rögzítése megfelelő, viszont az állampolgári jogok országgyűlési biztosának, illetve a társadalmi kontroll szerveinek ügyköre egyelőre nagyon homályos, amint a munkamegosztás is e négy fórum között.

33. Erre utal az EBVSZ harmadik fejezete, továbbá a törvények végrehajtásáért felelős tisztviselők magatartási kódexe, az 1967-es ENSZ-ajánlás, illetve **W. Rentzmann:** Recrutement, formation et mise en

oeuvre du personnel, BIP No. 16. Strasbourg 1992, 22–28. o.

34. B. Bouloc im. 149–163. o., továbbá **W. Rentzmann:** Pierres angulaires d'une philosophie moderne de traitement: normalisation, ouverture et responsabilité, BIP No. 16., Strasbourg, 1992. 7–14. o., **Nagy Ferenc:** Ausztria, az NSZK, Svájc, Hollandia és Spanyolország büntetés-végrehajtási rendszerének áttekintése, Büntetés-végrehajtási Szakkönyvtár, 1990/1. sz.

35. A Bv. Novella több ponton inkább csak elvi kinyilatkoztatásként közelít a normalizálás követelményéhez.

36. Nálunk a törvényhozó „bátortalan-ságát” mutatja, hogy a fokozatos rendszert nem építette ki, pedig elemei, az enyhébb végrehajtási szabályok, illetve az átmeneti csoport rendszerében megtalálhatók.

37. Vö.: EBVSZ 3. és 69. pontjával.

38. A fokozatos rendszer szerint működik a svájci, az osztrák és a német szabadságvesztés-végrehajtás, bizonyos ítéleti idő, általában egy év feletti büntetés esetében.

Megmértve

A CPT-látogatás tanulságai

1994. november 1–14. között tett látogatást Magyarországon a Kínzás és az embertelen vagy megalázó büntetés vagy bánásmód megelőzésére alakult bizottság (CPT). Jelentését a CPT az 1995. június 12–16. között tartott huszonötödik ülésén fogadta el.

E hosszú nevű európai bizottság viszonylag új intézmény. (Az ET döntéshozó testülete, a miniszteri bizottság, a tagállamok külügyminisztereiből vagy azok állandó képviselőiből áll. A miniszteri bizottság döntései ajánlások vagy európai konvenciók és szerződések formájában kerülnek a tagállamok kormányai elé. A két utóbbi jogi eszköz kötelező jellegű az aláíró államok számára. Eddig 145 konvenciót dolgoztak ki, ezek közé tartozik az „Európai Konvenció a kínzás és embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés megakadályozására” is.)

Előzményként megemlítendő még, hogy az ENSZ 1975-ben tett először kínzás elleni nyilatkozatot. E szerint kínzás, az emberi méltóság elleni támadás minden olyan cselekmény, amelyet „szándékosan éles testi vagy lelki fájdalom kiváltása céljából alkalmaznak valakivel szemben”. (Természetesen a jogszerűen alkalmazott szankciók következtében jelentkező testi és lelki fájdalom nem minősül kínzásnak.) A nemzetközi tapasztalatok azt mutatják, hogy a kínzás tilalma önmagában nem elegendő a jelenség megszüntetéséhez, ezért a hatékonyság elősegítésére a megfigyelő és jogorvoslati mechanizmusok mellett megelőzési törekvések is jelentkeztek. E törekvés hozta létre az ET keretében az Európai Konvenciót a kínzás és az embertelen vagy megalázó büntetés vagy bánásmód megakadályozására. Ezt 1978. november 26-án írták alá és 1989. február 1-jén lépett hatályba.

A kínzás tilalma alapvetően az emberi méltóságot védi. A tilalom sérelme elsősorban diktatórikus, rendezetlen társadalmi viszonyok között jellemző, de „alárendeltségi” helyzetben is előfordulhat. Így különös jelentősége van a szabadságuktól megfosztott személyek védelmének is. Az emberi jogokkal kapcsolatos alapállás és célok tekintetében különbséget kell tenni a CPT és az Európa Tanács két másik felügyeleti testülete, az Európai Bizottság és az Európai Emberi Jogi Bíróság között. Az Európai Bizottsággal és a Bírósággal ellentétben a CPT nem bíraskodó testület, amely fel lenne hatalmazva szerződéses kötelezettségek megsértésével kapcsolatos jogviták rendezésére. A CPT mindenekelőtt a bántalmazás megelőzésére hivatott mechanizmus, jóllehet speciális esetekben az események után is beavatkozhat. Ebből fakadóan, míg az Európai Bizottság és a Bíróság tevékenysége jogi értelemben „konfliktusmegoldó”, addig a CPT tevékenysége „konfliktuselkerülő”, méghozzá gyakorlati megközelítésben. Kötelezettségeinek teljesítése során a CPT vezérelve az, hogy mi-

nél szélesebb körű védelem érvényesüljön a visszaélések ellen, legyenek azok fizikai vagy mentális természetűek.

A CPT tevékenysége az együttműködés koncepciójára épül. A CPT-nek nem feladata, hogy nyíltan kritizálja a részes államokat, hanem hogy segítsen nekik az elfogadható és elfogadhatatlan bánásmódot és viselkedést elválasztó „cordon sanitaire” létrehozásában. A feladat teljesítése során a CPT-t három alapelv vezérli: a) a szabadságuktól megfosztott személyek bántalmazására vonatkozó tilalom abszolút érvényű; b) a bántalmazás – még enyhébb formáiban alkalmazva is – ellentétes a civilizált magatartással; c) a bántalmazás nemcsak annak áldozatára ártalmas, hanem az azt elrendelő vagy jóváhagyó tisztviselő számára is megalázó, és végső soron káros általában az országos hatóságokra nézve is.

A CPT először is feltárja a meglátogatott országokban a tényszerű helyzetet. Konkrétan megvizsgálja a meglátogatott intézmények általános körülményeit, megfigyeli a rendfenntartó állomány és más szervek személyzetének hozzáállását a szabadságuktól megfosztott személyekhez, beszélgetéseket folytat szabadságuktól megfosztott személyekkel, hogy megismerje az előzőekben felsoroltakkal kapcsolatos véleményüket és meghallgassa esetleges sérelmeiket, végezetül megvizsgálja a szabadságvesztés alapjaként szolgáló jogi és adminisztratív kereteket. Szükség esetén intézkedéseket javasol az olyan bánásmód megelőzésére, amely ellentétes a szabadságuktól megfosztott személyek ésszerűen elfogadható kezelési normáival.

Funkcióinak teljesítése során a CPT-nek jogában áll hasznosítania nem csupán az emberi jogokra vonatkozó európai egyezményekben foglalt jogi normákat, hanem számos más ide vonatkozó emberi jogi dokumentumot is (valamint azoknak az érintett emberi jogi szervezetek általi értelmezéseit). Ugyanakkor nem köti az ugyanezen a területen ténykedő bírói vagy félig jogalkalmazó szervek esetjogi megközelítése, de kiindulópontként vagy referenciaként alkalmazhatja azt a szabadságuktól megfosztott személyekkel kapcsolatos bánásmód értékelésénél az egyes országokban.

A CPT, illetve az Európai Bizottság és az Európai Emberi Jogi Bíróság közötti alapvető különbségek tehát a következők:

1. Az Európai Bizottság és a Bíróság célja elsősorban az, hogy tisztázza: megsértették-e az európai emberi jogi egyezményt. Ezzel szemben a CPT feladata a szabadságuktól megfosztott személyek mentális vagy fizikai bántalmazásának megelőzése, s inkább a jövőbe tekint, mintsem a múltba. A tapasztalatokat nem annak alapján értékeli, hogy egy helyzet jogos vagy jogtalan, hanem hogy az adott jelenség kiindulópontja lehet-e olyan tendenciának, illetve bánásmódnak, amelyet a Bizottság nem kívánatosnak ítél. Így nemcsak azt vizsgálják, hogy történtek-e tényleges jogsértések, hanem figyelemmel vannak az „okokra” és előjelekre a jövőbeni lehetséges eseteket illetően.

Olyan részleteket is figyelembe vesznek, mint például a matracok állapota, a villanykapcsolók elhelyezése, a WC-hez jutás lehetősége, a börtön foglalkoztatási rendje, fizikai testgyakorlás, illetve a szabad levegőn tartózkodás lehetősége, egyéb zárkán belüli tevékenységek, a börtönlakók jogairól való tájékoztatást érintő kérdések, a fegyelmezésre vonatkozó rendelkezések. Kivizsgálják a személyi állomány durva bánásmódjára vonatkozó állításokat, ezekről tájékoztatást kérek a hatóságoktól, megalapozottság esetén pedig ajánlásokat tesznek a helyzet orvoslására és hasonló esetek elkerülésére.

2. Az Európai Bizottság és a Bíróság rögzített egyezményes rendelkezéseket alkalmaz és értelmez. A CPT-t nem kötik ilyen rendelkezések, jóllehet hivatkozhat számos egyezményre, nemzetközi dokumentumra és az azok alapján formálódott esetjogra.

3. Funkciójának megfelelően az Európai Bizottság és a Bíróság emberi jogi területre szakosodott jogászokból áll. A CPT nem csupán ilyen jogászokra, hanem orvosokra, büntetés-végrehajtási szakértőkre, kriminológusokra stb. is támaszkodik.

4. Az Európai Bizottság és a Bíróság csak akkor avatkozhat be, ha egyének vagy államok ezt beadványban kérik. A CPT hivatalból intézkedik időszakok vagy ad hoc látogatások révén.

5. Az Európai Bizottság és a Bíróság tevékenysége jogilag kötelező érvényű állásfoglalásban összegződik, amely kimondja, hogy az adott állam megsértette egyezményben vállalt kötelezettségeit vagy sem. A CPT jelentésben összegzi tapasztalatait, s – ha szükséges – ajánlásokat és egyéb tanácsokat fogalmaz meg, amelynek alapján párbeszéd bontakozhat ki. Ha az érintett állam nem veszi figyelembe a CPT ajánlásait, akkor a CPT nyilatkozatot tehet közzé a kérdéssel kapcsolatban.

A konvenciónak, illetve a bizottság tevékenységének két alapelve van: az együttműködés és a titkosság.

Együttműködés

A bizottság és az érintett állam illetékes hatóságai közötti együttműködés követelményét a konvenció 3. cikke mondja ki, de áthatja ez az elv a többi rendelkezést is. Ennek jegyében zajlanak a látogatások, ennek biztosítását szolgálja az összekötő hivatalnok kinevezése és a folyamatos párbeszéd a bizottság és a kormány között.

Az államok biztosítani kötelesek a bizottságnak a feladat végrehajtásához szükséges összes rendelkezésükre álló információt, teljes körű tájékoztatást kell adniuk a közhatalom által szabadságuktól megfosztott személyek fogvatartási helyéről, szabad bejutást

kell biztosítaniuk a küldöttség tagjainak egyrészt az ország területére, másrészt a fogvatartási helyekre, és részükre ezen helyeken is szabad mozgást kell biztosítaniuk.

Az együttműködés kötelezettség is, ennek megszegése esetén a bizottság „szankciókat” alkalmazhat. Ha az állam nem hajlandó együttműködni vagy visszautasítja a javasolt módosításokat, akkor a bizottság kétharmados többséggel határozhat az elkészített jelentés nyilvánosságra hozataláról.

Ugyanakkor a bizottságnak is kötelessége az együttműködés. Az ilyen elmarasztaló határozat előtt lehetőséget kell biztosítani az érintett államnak álláspontja kifejtésére, másrészt figyelembe kell venni az állam nehézségeit is az ajánlások végrehajtása terén.

Titkosság

Vonatkozik a bizottság üléseire (zárt ülések), az ülésekről készített jelentésekre, a látogatások során nyert értesülésekre, ezekről az államoknak küldött jelentésekre és ajánlásokra, a bizottság munkájával kapcsolatos egyéb iratokra.

Nyilvános a bizottság éves munkájáról készített jelentés, de abban sem közölhetők bizalmas adatok. A látogatásokról készült jelentést a bizottság akkor teheti közzé, ha ahhoz az érintett állam hozzájárul, vagy azt maga kéri, mint esetünkben tette ezt Magyarország. Bizalmasan szerzett információkat azonban ilyenkor sem lehet közölni, és valamilyen konkrét személyt érintő adatokat is csak akkor, ha ehhez az érdekelt személy hozzájárul, vagy olyan módon történik a közlés, hogy a konkrét személyre nem lehet ráismerni. A titkosság azonban nem mehet a hatékonyság rovására, csak addig alkalmazható, amíg az együttműködést szolgálja, és nem jelent szemhunyasztást a nem megfelelő állapotok felett.

Bizalom

Az együttműködés és a titkosság mellett fontos *harmadik elem* a bizalom. A kormányok bizalmának megnyerése mellett szüksége van a fogvatartási intézmények személyzetének és a fogvatartottaknak a bizalmára is. Ezen a téren elsődleges feladat a megfelelő tájékoztatás a látogatások céljáról, a bizottság feladatának jellegéről és hatásköréről. Fontos, hogy a jogalkalmazók és a fogvatartottakkal kapcsolatba kerülő személyek képzésében is nyújtsanak ilyen irányú ismereteket. A személyzet szempontjából ez azért fontos, hogy ne érezzék a látogatást ellenségesnek, amely eleve vádol, hanem tudatosítani kell a bizottság tevékenységének megelőző jellegét. Az ilyen irányú képzés a fogvatartottak jogainak jobb megismerését és így hatékonyabb tiszteletben tartását is elősegítheti. A fogvatartottak tájékoztatása pedig azért szükséges, hogy a látogatás ne keltsen megalapozatlan reményeket, majd pedig csalódást. A fogvatartottakkal történő beszélgetés során az is erősíti a bizalmat, hogy az az intézmény képviselőinek ellenőrzése nélkül zajlik.

A CPT tevékenységével, feladataival kapcsolatos ismeretanyag az egyezményhez csatlakozásunk óta szinte „állandóan” napirenden volt (van) az állomány oktatásában, különböző megbeszéléseinken, ugyanakkor kiemelt gondot fordítottunk az elítéltek tájékoztatására, oktatására, holott a „csalódás” elkerülése már önmagában is indokolná ezt.

Az 1994. november 1–14. közötti látogatáson a CPT öt tagja, továbbá két szakértő és

négy tolmács vett részt. A bizottság kíséretében volt még a CPT titkárságának két tagja is. A büntetés-végrehajtási intézetek közül a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézetet, valamint a Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Intézetét látogatták meg.

Általános vélemény volt, hogy az országos hatóságokkal folytatott megbeszélések a szoros együttműködés szellemében zajlottak. Általában nagyon kielégítő fogadtatásban részesültek mind a vezetés, mind a személyzet részéről minden meglátogatott intézményben. A bizottság jelentésében külön kiemelte azt az általános együttműködési szellemet, amelyet a delegáció magyarországi látogatása előtt, alatt és után tapasztalt, s amely összhangban áll az Egyezmény 3. cikkével. A látogatás időpontjában a Fővárosi Bv. Intézet befogadó-képessége 962 fő volt. Az intézetben 770 fogvatartott tartózkodott, ebből 109 fiatalkorú és 185 külföldi. (A 770 főből 606 volt előzetesen letartóztatott.) A másik meglátogatott intézet (Tököl) befogadóképessége 554, a látogatás idején 570 elítélt volt jelen, közülük 384 volt fiatalkorú, a többi felnőtt.

Általános megállapítások

A bizottság szerint mindkét intézetben láthatók azok az erőfeszítések, amelyeket a fogvatartás megfelelőbb körülményeinek biztosítása érdekében tesznek. Elismeréssel illették a rend és a tisztaságra való törekvést is. Jelentésükben hangsúlyozták, hogy nem értesültek kínzásról vagy az elítéltek börtönsejtelmet által történő fizikai bántalmazásának más formáiról, sem a meglátogatott büntetés-végrehajtási intézményekben, sem másutt, s a látogatás során nem találtak erre utaló bizonyítékokkal sem. A záródokumentum kiemelte a fogvatartottak és a személyzet között meglévő jó kapcsolatot is. (Ez óriási erőfeszítés, következetes, szívből munka eredménye, de nem azt jelenti, hogy konfliktusmentes a kapcsolat, és nem fordul elő durva hangnem oda-vissza. 1994-ben 26 fegyelmi eljárást folytattunk elítélt sérelmére elkövetett cselekmény miatt.)

A bizottság jelentésében részletesen elemezte a fogva tartás körülményeiről szerzett tapasztalatait. Ennek keretében írtak az elhelyezési körülményekről, a cellák méreteiről, berendezéséről, a rezsimről, az ellátásról, a foglalkoztatásról, a képzésről stb. Megállapították a Fővárosi Bv. Intézet nagyfokú zsúfoltságát, amit elfogadhatatlannak minősítettek. Különösen kiemelték, hogy a 7 m²-es, valamint a 14 m²-es területen a 4-6 fő elhelyezése nem kívánatos. Nem találták megfelelőnek még rövid tartózkodás idejére sem azt a 20 „befogadó” zárkát, ahol az elítélt egy-két órát tölt a befogadási eljárás alatt. Hiába megfelelő a világítás, szellőzés, ezek mérete (1,2 m²) minden pozitív jellemzőt közömbösít.

A delegáció nem volt „elragadtatva” a Fővárosi Bv. Intézetben jellemző rezsimtől, különösen az előzetesen letartóztatottak vonatkozásában és általában is nagyon alacsony színvonalúnak minősítették a fogvatartottak életminőségét.

A végrehajtási rezsim tekintetében a CPT küldöttségére pozitív benyomást tett a Tökölön alkalmazott többszintű fegyelmi rendszer, valamint a fiatalkorú bűnelkövetők szocioterápiás programjainak tervezésében és kivitelezésében résztvevők (nevelők, pszichológusok, pszichiáterek) együttműködése.

A fogvatartási részlegek anyagi feltételeit jónak minősítették, a körleten kívüli környezet része a humánus légkör kialakításának, ugyanakkor a körleteket kissé zordnak találták és hasznosnak tartanak a fiatalkorúak számára „felemelőbb” környezet kialakítását. Kedvező benyomást tett a bizottságra az intézet jól felszerelt könyvtára és sportlétesítményei. Kedvezőnek ítélték az alapfokú oktatást, arra is figyelemmel, hogy a 152 résztvevőből csak négy esetben volt kötelező az oktatásban való részvétel. Nagyon korlátozottnak ítélték azonban az oktatási lehetőséget azok számára, akik az alapképzésen túljutottak, továbbá szegényesnek találták a szakképzést. 1995-ben 23 fő vett részt eladói képzésben és 210 fő börtárgykészítő szaktanfolyamot végzett. 1996-tól autószerelő és famegmunkáló szakképzés indul. Tény viszont, hogy számos egyéb szakkör működik az intézetben, ám az ezekben folyó tevékenység nem alkalmas, de nem is irányul szakképzésre.

A CPT jelentése nagy terjedelemben foglalkozott orvosi kérdésekkel. A bizottság úgy találta, hogy az egészségügyi állomány létszáma mindkét meglátogatott büntetés-végrehajtási intézményben elfogadható. Jó színvonalúnak minősítették az egészségügyi helyiségek állagát és felszerelését. A CPT mindazonáltal indítványozta, hogy belépéskor valamennyi elítélt kapjon egy tájékoztató füzetet, amely ismerteti az egészségügyi szolgáltatásokat és emlékezteti őket az alapvető higiéniai előírásokra.

A CPT különösen aggasztónak találta a HIV-pozitív elítéltek elkülönítésének gyakorlatát. Orvosilag nem tartják indokoltnak annak a HIV-pozitív elítéltnak az elkülönítését, aki jól érzi magát. Mivel a magyar büntetés-végrehajtás gyakorlata jelentősen eltér az ET Miniszteri Bizottsága R(89) 14. sz. Ajánlásától, amely a HIV-fertőzés etikai kérdéseivel foglalkozik az egészségügyi ellátásban és a szociális környezetben, indokolt a jelzett állásfoglalásból néhány dolgot kiemelni.

Az állásfoglalás felhívja az egyes nemzeti hatóságokat: „tekintsék ... a kötelező szűrést etikátlannak, eredménytelennek, szükségtelenül sértőnek, diszkriminatívnek és ellentétes hatásúnak ... és biztosítsák, hogy nem vezetik be egyetlen populáció-csoport esetében sem, különösen fogvatartott populációknál, mint például elítélteknél ...”.

Hasonló szellemű az R(93) 6. sz. Ajánlása is, amely szerint „... az elítéltek kötelező tesztelését be kellene tiltani, hiszen az nem hatékony, s diszkriminatív, ezért etikátlan”.

A büntetés-végrehajtás a HIV-szűrést nem saját erőforrásaiból végzi, és egy hatályos egészségügyi miniszeri rendelet előírásait hajtja végre. Ha az egészségügyi kormányzat a HIV-szűrés koncepcióján változtat, azt a büntetés-végrehajtás is követi, noha mi a jelenlegi megoldást támogatjuk. A szűrés során – a fogvatartott egyetértésével – levett minta kódszámmal kerül a laboratóriumba, a személyi adatok nincsenek feltüntetve. A laboratórium a vizsgálat eredményéről nem a börtönt, hanem a központi börtönegészségügyi szervet értesíti, amely szükség esetén – az orvosi titok megtartása mellett – intézkedik. Hangsúlyozni kell, hogy a szűrés a fogvatartott egyetértésével történik, az a személy, aki a szűrés ellen kifogást emel, nem kerül tesztelésre. Az eddig elvégzett sok tízezer vizsgálat során alig akadt ilyen.

A fogvatartottat sem esetleges fertőzött állapota, sem a szűrés miatt diszkrimináció nem éri. Ezt a célt szolgálja a HIV-fertőzöttek differenciált elhelyezése is a FiaTalkorúak Bv. Intézetében. Közel egy évtizedes tapasztalat (több tízezer szűrés) alapján megállapítható, hogy a jelenleg alkalmazott megoldás mind a közösség, mind a HIV-fertőzött fogvatartottak szempontjából a legjobbnak tűnik. Ha a fertőzés terjedése következtében az évi egy-két új esetnél többel, netalán tömeges előfordulással kell számolni a büntetés-végrehajtási intézetekben, ez a gyakorlat nem követhető.

A CPT számos egyéb kérdéssel foglalkozott, így az élelmezéssel, a kapcsolattartással, a fegyelmezéssel és az ehhez kapcsolódó parancsjoggal, valamint a személyzet képzésével.

És utóbbival kapcsolatban (személyzet) észrevételezték a gyors fluktuációból eredő problémákat, felhívták a figyelmet az ebből származó tapasztalatlanságra és képzési hiányosságokra. Ajánlásként fogalmazták meg azt is, hogy kiemelt prioritást kell biztosítani a szakmai képzésnek, illetve továbbképzésnek. A megfelelő szakmai színvonalról így fogalmaztak a jelentésben: *„Nincs jobb biztosíték a bántalmazás ellen, mint egy helyesen kiválasztott magatartást alkalmazni az elítéltekkel fenntartott kapcsolatokban. Az ilyen börtöntiszt jellemzőinek alapvető eleme a kommunikációs készségek magas színvonalú szakmai ismerete. Ezen készségek segítségével a börtöntisztek gyakran feloldhatnak olyan helyzeteket, amelyek egyébként erőszakba torkolhatnak. Általában is segíthetnek a feszültségek levezetésében, s javíthatják az életminőséget az intézményben, mindenki előnyére.”*

A bizottság az élelmezéssel kapcsolatban kapta a legtöbb panaszt. (Ez meglehetősen gyakori más vizsgálatok esetében is.) Nyilvánvaló, hogy az élet alapvető kelléke az érdeklődés középpontjába kerül olyan embereknel, akik a bebörtönzés folytán egy intézményi napirend monotóniájához kötődnek. A rossz élelmezés elégedetlenség forrása lehet. A meglátogatott intézetek konyhái (a Fővárosi Bv. Intézet kivételével) meglehetősen rossz állapotban voltak (vannak), ezért is javasolja a CPT ezek mielőbbi felújítását.

Kapcsolat a külvilággal

A bizottság megállapította, hogy az elítéltek számára nagyon fontos, hogy az ésszerűség keretein belül jó kapcsolatokat tartsanak fenn a külvilággal. Mindenekelőtt lehetővé kell tenni, hogy az elítéltek ápolhassa kapcsolatait családjával és közeli barátaival, különösen a feleségével, élettársával és gyermekeivel. Az ilyen kapcsolatok folytatása minden érdekelt számára

fontos, különösen az elítélt szociális rehabilitációja szempontjából. A vezéreiv a külvilághoz fűződő szálak fenntartása legyen, amelynek alapvetően csak az egyértelmű biztonsági kockázat és a források szűkössége szab korlátokat. Ezt a szellemet tükrözi az 1987-es Európai Börtön-szabályok számos ajánlása, kiváltképp a 43. cikk 1. bekezdése és a 65. cikk (e) pontja. Nem találta kielégítőnek a bizottság a Fővárosi Bv. Intézet gyakorlatát – havi egy óra látogatási idő – és a látogatás körülményeit sem. (Természetesen az ügyvédek naponta látogathatják a fogvatartottakat.) A Tökölön tapasztaltak esetében mind a gyakoriságot, mind a körülményeket jónak ítélték, bár észrevételezték, hogy néhány elítélt hozzátartozója a nagy távolság és a költségek miatt ritkán él a látogatási lehetőségekkel. A kapcsolat erősítésére javasolták a telefonálási lehetőségek bővítését.

A fegyelmi fenytések közül a magánelzárás végrehajtását túl szigorúnak ítélték. Nevezetesen nem tartották jónak, hogy az elítélt csak két pokrócot kap a kemény fekhelyhez és a Fővárosi Bv. Intézetben csak a Bibliát olvashatja. Javasolták, hogy ezekben a zárkákban az elítélt legalább éjszakára kapjon matracot.

A panaszszemléssel és a felülvizsgálattal kapcsolatban megállapították, hogy ennek lehetősége alapvető biztosíték a bántalmazás ellen a börtönökben, ezért az elítélt számára „nyitott csatornákat” kell biztosítani mind a börtönön belül, mind azon kívül, továbbá lehetőséget kell kapnia az elítéltnak a megfelelő illetékesek bizalmas úton való megkeresésére. A CPT kiemelt fontosságot tulajdonít annak, hogy minden bv. intézményt rendszeresen keressen fel egy független testület, amely felhatalmazást kap a panaszok átvételére vagy intézkedések megtételére, továbbá az intézmény ellenőrzésére. A CPT fontosnak tartotta azt is, hogy az elítélt bizalmas levélben fordulhasson az intézet igazgatójához.

A bizottság a magyar féltől további információt kért a fenytések elleni jogorvoslati fórumokról, az eljárás rendjéről, a bánásmóddal összefüggő fegyelmi vétségekről, a magyar hatóságokról, ahová az elítélt panasszal fordulhat. Az állomány szakmai képzéséről, tovább az ombudsman-intézmény fogvatartottakkal kapcsolatos tevékenységéről. Javaslatot tettek többek között a zsúfoltság csökkentésére, a látogatási és telefonálási lehetőség bővítésére, a konyhák állapotának javítására, a szabad levegőn tartózkodási lehetőség növelésére, az előzetesen le tartóztatottak napi programjának célirányos tevékenységgel való eltöltésére, továbbá arra, hogy – üdvözölve az ügyészségek és bíróságok jelenlegi hozzáállását – tovább ösztönözzük az említetteket az intézetek látogatására mind az elítéltek, mind a személyzet körében (legyenek „láthatóak” – szól a javaslat). A bizottság kérésének megfelelően az igazságügy-miniszter először 1996 januárjában közbenső jelentést, majd 1996 júliusáig végleges jelentést készít az észrevételek, illetve a javaslatok végrehajtásáról.

Januárban részletes jelentést készítettünk az említett körben. Ebben jeleztük, hogy az igazságügy-miniszter több alkalommal a kormány elé terjesztette a büntetés-végrehajtás fejlesztésére irányuló javaslatait. Ennek eredménye, hogy a kormány döntött egy Budapesten vagy környékén létesítendő új börtön megépítéséről, folytatódik a kecskeméti beruházás, ahol már működik egy 60 fő befogadására alkalmas korszerű intézet. 1996-tól a személyzet képzésének javítása érdekében új iskola kezd meg működését (maga az épület már a büntetés-végrehajtás tulajdonában van). 1996-tól 150 fővel emelkedik a személyzet létszáma, és központi támogatással javulnak az elítéltek foglalkoztatásának feltételei.

Ami a jogalkotást illeti, nyugodtan mondhatjuk, hogy Magyarország rendelkezik az európai normáknak megfelelő, korszerű jogszabályokkal. Befejeződött azoknak a miniszteri rendeleteknek a megfogalmazása, amelyek az ún. Bv. Szabályzatot váltják fel, továbbá az országos parancsnokság dolgozik a különleges biztonságú körleteken fogva tartottakkal, illetve a különösen veszélyesnek ítélt elítéltekkel való bánásmódra vonatkozó szabályok áttekintésén, megkezdjük az elítéltek panaszainak felülvizsgálatát (a CPT elnökéhez fordulás lehetőségéről az intézmény parancsnokához címzett bizalmas levélről).

Az Európa Tanács kínzás és embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód megelőzésére alakult európai bizottság látogatása rendkívül hasznos a büntetés-végrehajtás számára. A bizottság megállapításai reálisan tükrözik a magyar börtönviszonyokat, ugyanakkor pozitív visszajelzésként is szolgálnak, hiszen egyértelművé vált, hogy az igazságügyi tárca törekvései helyesek. A bizottság látogatásának egyik legnagyobb eredménye, hogy nemcsak a közvélemény, hanem a kormány figyelmét is felhívták a büntetés-végrehajtás jelenlegi helyzetére, valamint azokra a gondokra, amelyek megoldásra várnak. Véleményünk szerint a magyar büntetés-végrehajtás vállalni tudja az európai léptékű megmérettetést. Intézeteink építészeti körülményei minden bizonnyal több ponton nem képesek megfelelni a normáknak. A konvenció aláírása, majd ratifikálása is kormányzati szintű lépés, így természetes, hogy a feltételek megteremtése sem várható kizárólag a büntetés-végrehajtástól. A mi feladatunk, hogy a meglévő viszonyok között alakítsuk ki a legkedvezőbb fogvatartási körülményeket, a kezelés során pedig zárjuk ki annak a lehetőségét, hogy megsértsük a kínzás és az embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés megakadályozásáról szóló konvenció szellemiségét.

Tari Ferenc

Átmenet

Tízéves volt az erre szakosodott intézmény

A hosszú szabadságvesztésre ítélt szabadulása történő felkészítését 1979-től a magyar büntetés-végrehajtásban jogszabály határozza meg. E tevékenységet elkülönített körleten, illetve 1985-től külön erre a célra létesített intézetben végezzük, amely megfelel az Európa Tanács ajánlásainak. A jogintézmény az átmeneti csoport, ahová az elítéltet, a relatíve hosszú – 5 évet meghaladó, zárt intézetben töltött – szabadságvesztés utolsó szakaszában, a szabadulást megelőzően legfeljebb két évvel lehet elhelyezni.

Az átmeneti csoport célja, hogy alkalmassá tegye az elítélteket a szabadulást követő beilleszkedésre és segítséget nyújtson a szabadulást követő körülmények rendezésére. Így a feladat kettős: a hosszú szabadságvesztésből származó börtönártalmak korrekciója és a támogató kapcsolatok, a lakáslehetőségek, a megélhetés feltételeinek megteremtése. A csoportba helyezés esedékességekor nevelője az elítéltről összefoglaló, értékelő véleményt készít. Ebben értékeli teljesítményét, munkavégzését, a magatartásában bekövetkezett változásokat, és személyiségének jellemzőit. Véleményt alkot arról, hogy az elítélt készséget mutat-e a szabadulás utáni beilleszkedésre.

Magyarországon a hosszú szabadságvesztésre ítéltet főként a századfordulón épült, jelentős létszám (8-900 fő) befogadására alkalmas börtönökben töltik büntetésüket. Ez a tény az átmeneti csoport szempontjából azért lényeges, mert ez az a

hátter, amelyből az elítélt kilép. Ez elsősorban azért fontos, mert „tömeget” alkotnak az elítéltek a körleten. A hétköznapi helyzetekben, főként a nagyobb létszámú mozgatásoknál ezt a személyzet is így érzékeli, és ezt erősíti a személyzet és az elítéltek létszámaránya is. A zárkák ugyancsak nagyobb létszám befogadására alkalmasak. Ennek a következménye az elítélteknél az elszemélytelenedés: mindenki egy a sok közül. Egyébként is formaruhát viselnek, ami praktikus és szükségszerű megkülönböztetés, de egyúttal uniformizál is. Egy-egy elítélt a személyzet tagjainak csupán szűk körével áll kapcsolatban. Egy nevelőhöz tartozik, az elhelyezési körletén csupán néhány felügyelővel találkozik, továbbá a munkahelyi vezetőjével, ha egyáltalán dolgozik. A csoportok létszáma magas, 70-100 fő.

Különösen a szigorúan zárt elhelyezési feltételek között büntetésüket töltő fegyház

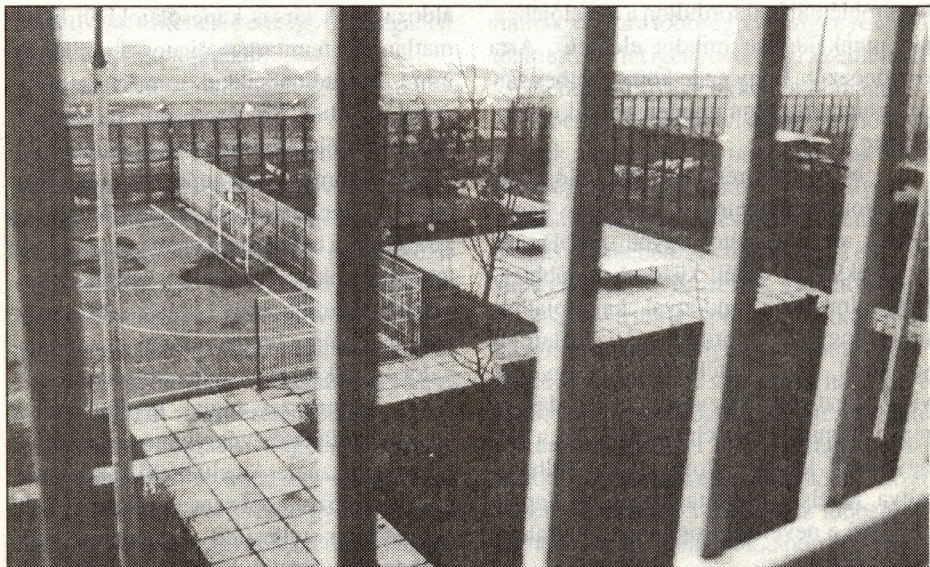
fokozatúak mozgásköre korlátozott. Ez azal a veszéllyel jár, hogy az elítéltekben kialakulhat az a tudat, hogy konfliktusaik megoldásához nem támaszkodhatnak segítségére. Konzerválódhat az a bűnözői értékrend, amely korrekcióra szorulna. Ez nyomon követhető például abban, ahogy az elítélt négy szemközt, egyéni foglalkozás keretében megnyilvánul és attól eltérő, esetleg ellentétes álláspontra helyezkedik zárka foglalkozáson. Adott esetben mindent opponál. Csoporton belüli szerepének megfelelően viselkedik, ezt demonstrálja társai előtt. Mert egy szintér a nevelői iroda, a felügyelettel való személyes kapcsolat, az élettér viszont a csoport, amelyen belül alkalmazkodnia kell. Így még a pozitív törekvést, változási szándékot is leplezni kell. A csoportok összetételén lehet és szükséges is változtatni, hiszen minden csoport idővel kiürül és sokkal inkább frusztrál, mint levezetné a keletkező feszültségeket.

A zártságból adódik, hogy a konfliktusok előli kitérésre alig-alig van mód. Előbb-utóbb a normák szerinti megoldás születik. Ezt az elítéltek úgy fogalmazzák meg, hogy „együtt kell üvöltöni a farkasokkal”. A zártság egyúttal elszigetel. Őrzésbiztonsági szempontból is fel lehet tenni a kérdést, hogy a jól zárható zárkaajtó és a vastag rácsok nyújtják-e a nagyobb biztonságot, vagy az elítélt személyiségének ismerete. Véleményem szerint minden, a személyiség elé spanyolfalat húzó szabály azzal a következménnyel jár, hogy akadályozza a megismerést, eltakar fontos információkat és frusztrál. Az a mozgáskör is beszűkül, amely az egyén szereplésének ad teret. Praktikus okokból, az elítélt ügyesbajos dolgait, problémáit kérelmi lapon fogalmazza meg. Feladata és lehetősége a ké-

relmi lap megfogalmazásáig terjed. Ettől kezdve várja a döntést. A kérelmi lap személytelen. Ha az elítélt nem ért egyet a döntéssel, vagy vannak érvei, amelyek véleménye szerint azt módosíthatják, újabb kérelmi lapot adhat be. Így kialakul egyfajta dialógus, a személyes szereplést nélkülözve. A személyes ügyek intézésének másik módja a kihallgatás. Erre, ugyancsak a magas létszám miatt, ritkábban kerül sor. Az esetek többségében nem arra készülnek fel az elítéltek, hogy minél lényegretörőbbnek tárják fel a probléma rájuk nézve fontos részleteit, hanem – a döntéshozótól való erős függés érzete miatt – figyelik annak minden rezdülését, ahhoz igyekeznek.

Az elítéltekben kialakulhat az a tudat, hogy nekik csak kémi kell és lehet, minden egyebet mások intéznek. Az önállóság, az önrendelkezés lehetősége beszűkül, ugyanakkor a felelősség is áthárítható a személyzetre.

Az átmeneti intézet külön objektumban, de szervezetenként a Szegedi Fegyház és Börtön részeként működik. Az elítéltek elhelyezésére szolgáló körlet 252 fő befogadására alkalmas, három szinten, azonos elrendezésű szárnyakkal. A lakóhelyiségek 6 személy számára vannak berendezve. Szárnyanként 42 főre jut fürdő, mellékhelyiség és teakonyha. Szintenként társalgó van, amely a szabadidő eltöltésére, kisebb létszámú programokra alkalmas. A földszinten étkezdé, kondicionálóterem, bolt és a ruházati raktárak találhatóak. Mindez az udvaron sportpályával, parkkal egészül ki. Az intézet személyzete 10 fő. Az intézetvezetőn kívül itt dolgozik még négy nevelő, egy pszichológus és egy szociális előadó, tíz felügyelő, továbbá egy (váltásonként 2) raktáros és egy gondnok. Ehhez a biztonsági osztály váltásonként 3 őr, az egészség-

ügyi osztály naponta 1 egészségügyi tiszt-helyettest vezényel. Az elítéltek létszáma a 10 év során, 55–270 között mozgott.

Az átmeneti csoportba helyezésről az intézet értesítést kap. Ezt megelőzően is nyomon követhető, hogy kik azok az elítéltek, akik várhatóan az intézetbe kerülnek. A létszám mintegy 80 százaléka ugyanis a Csillag körletről kerül hozzánk, a többiek más letöltőházakból érkeznek. Ez az adat az eltelt 10 év átlaga. Így mód van arra, hogy az érkezést megelőzően a nevelők felvegyék a kapcsolatot az elítélttel, s az elítélt nevelőjével. A nevelő írásba foglalt értékelésén túl így fontos információkhoz juthatnak, az elítélttel való személyes kapcsolat-felvétel pedig megalapozza a későbbiekben szükséges együttműködési készséget, és segíti a beilleszkedést az új környezetbe. Mód van arra is, hogy mérlegeljük a meglévő információk alapján, hogy melyik nevelőhöz kerüljön az elítélt. Az újonnan befogadott elhelyezését a nevelője irányítja, ez a későbbiekben módosítható. A jó el-

helyezési feltételek lehetővé teszik, hogy figyelembe vegyük a személyes kapcsolatokat is. Az egyetlen szempont, hogy olyanok kerüljenek egy lakóhelyiségbe, akik kölcsönösen elfogadják egymást. A munkahely, munkabeosztás e tekintetben nem mérvadó, mert csak szűkítené ezt a lehetőséget.

A befogadó foglalkozások előkészítésére nagy hangsúlyt fektetünk. A rendelkezésre álló személyi anyagból az ismertett információk alapján készül fel a nevelő. Kerülve minden formális kérdést, amely hivatali aktussá degradálná a befogadást. Miután az elítélt már ismeri az intézet házi-rendjét, mód van arra, hogy az abban foglaltakról, igénye szerint, bővebb tájékoztatást kapjon. Az intézet sajátosságai közül kiemeljük, hogy a szabályok betartása a felügyelet állandó és közvetlen jelenléte nélkül nagyobb önfegyelmet igényel, az öntevékenység, önállóság nagyobb teret kap. Felhívjuk a figyelmet arra, hogy az elítélt bármilyen, beilleszkedéssel kapcsol-

tos problémájával forduljon a nevelőjéhez, aki munkaidőben mindig elérhető. Arra ösztönözzük, hogy az új környezetben társaira támaszkodjon minden praktikus kérdésben.

A befogadás része a pszichológussal folytatott beszélgetés is. Felszínre kerülhetnek azok a sajátos egyéni problémák, amelyekkel az elítélt küzd. A későbbiekben felmerülő gondolataival kapcsolatban tudja, hogy ide is fordulhat. Vizsgálatra is sor kerül, ha az elítélt ebbe beleegyezik, vagy ha ezt kéri. A nevelő, a befogadás során, valamint a pszichológustól és a felügyeletről kapott információkat felhasználva, az első hónap tapasztalatai alapján elkészíti a nevelési programot a hátralévő időszakra.

Az újonnan befogadott elítéltekre általában jellemző a kisebb-nagyobb mértékű elbizonytalanodás. Ez a megszokottól teljesen eltérő, új környezetből és a lényegesen nagyobb, kevésbé behatárolt mozgástérből ered. Ez a jelenség, rövid időn belül, spontán megszűnik. Egyedi esetek előfordultak, amikor minden igyekezet és segítség ellenére, sem tudott az illető alkalmazkodni új környezetéhez. A nyitott körletből adódó nagy mozgás annyira frusztrálta – előzőleg 2-3 személyes zárkában, nemdologozóként hosszú időt töltött – hogy kérésének eleget téve visszahelyezték a zárt körletre. Az esetek többségében bizonyos fokú önértékelési zavarok tapasztalhatók. Ez az önbecsülés hiányában, illetve az irreális, az előző környezetben kialakított és erősített túlzó önértékelésben nyilvánul meg. Azok esetében gyakori, akik hosszú időn keresztül a környezet által elismert beosztásban dolgoztak, amely tekintélyt adott számukra. Társaikhoz viszonyítanak, a „vakok között félszemű a király” szituáció

áldozatai. A társas kapcsolatokban bizalmatlanság, fenntartás, óvatosság jellemző mind az elítélttársakkal, mind a személyzettel szemben. Sok esetben irreális kép és elképzelés él a szabad életéről, a kinti valóságról. A tömegkommunikáció és a látogatásokon szerzett ismeretek nem pótolják a közvetlen, a hétköznapi valóságban megélt tapasztalatokat. Az elítéltek verbális kifejezőképessége alacsony szintű, a börtönszolgálat használata leegyszerűsíti a mondanivalót és szűkíti a használt szókincset.

A személyzet tagjai kivétel nélkül hosszabb büntetés-végrehajtási gyakorlatra rendelkeznek. Az elítéltekkel közvetlenül foglalkozók többsége korábban a Csillag körleten teljesített szolgálatot, kellő szakmai tapasztalatuk van. A személyzetre jellemző a támogató attitűd, az együttműködésre törekvés az elítéltekkel. Folyamatos munkakapcsolatban állnak a munkát koordináló nevelőkkel. A szabadulásra felkészítésben a nevelőknek van a legjelentősebb szerepük. Ők rendelkeznek a legtöbb információval az elítéltről és körülményeiről. Arra törekszünk, hogy lehetőleg nagy teret kapjon az önállóság és a felelősség. Indirekt módszerek alkalmazását tartjuk helyesnek. Minden problémakörben segítünk a megoldás megkeresésében. Konkrét kérésre a nevelő tájékoztatja az elítéltet arról, hová kell fordulnia, mi szükséges az ügy sikeres lebonyolításához. Ehhez hozzátartozik az is, hogy a személyes szereplésnek jelentősége van az ügyintézésben, például hogyan kell viselkednie egy hivatalban. Ha személyes jellegű gondja van az elítéltnak, alternatívák feltárásában kap segítséget, de a célszerűnek látszó kiválasztása, a döntés és annak felelőssége az övé. A kérelmi lapos ügyintézés a szükséges minimumra csökkentettük. A szociális előadót felke-

reshetik az elítéltek pénzügyi, igazgatási, munkaügyi gondjaikkal.

Arra törekszünk, hogy egészséges csoporttudatot alakítsunk ki az elítéltekben. Hangsúlyozzuk, hogy mindenki az előzőekben nyújtott jó teljesítménye nyomán érte el ezt az értékes lehetőséget, amely azt mutatja, hogy felelősséggel gondolkodik és cselekszik. Ezt a személyzet nagyra értékeli. A szabadulásra készülve, a társadalmilag elfogadott viselkedés, magatartás kell hogy egyre inkább jellemző legyen, és ez vonatkozik az intézeten belüli személyes kapcsolatokra is. Legyenek megkülönböztethetők az átmeneti csoportosok más elítéltektől! Az intézeti gyűlés az a fórum, amely a legnagyobb szerepet játssza. Ezen mindenki részt vesz éppúgy, mint a személyzet velük közvetlenül foglalkozó tagjai. Összehívására félévenként, vagy olyan esetekben kerül sor, amikor mindenkit érintő változás, esemény indokolja. Ilyenek: munkarendváltozás, súlyos fegyelmsértés, nem kívánatos tendenciák jelentkezése (pl. eltávozásról távolmaradás). A tájékoztatáson, értékelésen túl mód van arra is, hogy az intézet belső életét érintő kérdésekben bárki kifejtse véleményét, kezdeményezzen, javaslatot tegyen változtatásokra. Mód van a személyes szereplésre. Mindenkit név szerint ismerünk és az elítéltek vezetéknev szerinti megszólítása követelmény. Minden esetben azonnali választ adunk, főként a meggyőzés eszközével élünk. A kezdeményező és célszerű javaslatokat támogatjuk. A „miért nem lehet?” kezdetű felvetésekre pedig megfelelő, a többség által elfogadott magyarázatot adunk. A közös érdek hangsúlyozására nagy gondot fordítunk. Többek között arra, hogy a felelőtlen magatartás általánosítást és elítéléteket szül, amelyek negatívan

hatnak vissza a többségre. Az igényesen kialakított körlet igényessé teszi az elítélteket közvetlen környezetükkel és önmagukkal szemben is. A lakóhelyiségeket otthonossá tehetik, díszíthetik. A napirend csak a legszükségesebb mértékben szabályoz, a munkáltatás, étkeztetés, a körletrend és az ellátás érdekében. A szabadidőt az elítéltek saját elképzeléseik szerint, a lehetőségeket felhasználva töltik, sporttal, szakköri munkával, telefonbeszélgetéssel, bolti vásárlással. Ilyenkor mód van arra is, hogy nevelőjüket, a pszichológust, az intézetvezetőt felkeressék az őket foglalkoztató problémákkal, kérelmekkel, panaszokkal. A szervezett programok is ebben az időben történnek. Így a vetélkedők, sportversenyek, vallási rendezvények, külső szervek képviselőivel való találkozás. Nagyobb szerepet kap az öntevékenység. Ennek kerete az öntevékeny szervezet volt. A körlet belső életét az intézeti gyűlésen jelölt és választott ügyeletesek irányították, akik társaikkal szemben utasítási jogkörrel rendelkeztek. Miután a hatályos jogszabály alapján az elítéltek egymással alá- fölérendeltségi viszonyba nem kerülhetnek, ezt a formát megszüntettük. Megmaradt viszont az intézet működtetésében nagy szerepet játszó forma, az, hogy az elítéltek szabadidejükben, önként vállalhatnak olyan feladatokat, amelyek segítik a működést. Az intézetben mindössze 11 elítélt dolgozik olyan beosztásban, ahol alkalmasság, hozzáértés szükséges. Könyvtáros, raktáros, karbantartó, szakács, napos. Az utóbbiak figyelemmel kísérik a körlet létszámmozgását, előkészítik az ellátáshoz szükséges adminisztrációt, a körletről a napirend szerinti mozgást a felügyelet utasításának megfelelően végrehajtják. A raktárhoz kapcsolódó munkacsoport segít a ruházat hetenkénti cseré-

jében, a tisztítandó ruházat ki- és beszállításában. A karbantartó munkacsoport aktuális javításokat végez, berendezési tárgyakat készít. Vannak, akik a konyhán segídeknek, vagy a park ápolásában vesznek részt. Az érdeklődéstől függően mód van barkácsolásra, dísz tárgyak készítésére, rajzolására, festésre. A körlet mindennapos rendjéhez szükséges közös helyiségek rendbetételére a lakóhelyiségenként választott szobafelelősök készítenek beosztást – nevelői ellenjegyzés mellett – és ezt a munkát a beosztott szobák lakói végzik el. A alapvető rend és tisztaság megteremtésében és megőrzésében, az intézet működtetésében így sokan részt vesznek.

Az intézeten kívüli, polgári munkahelyeken a foglalkoztatás olyan lehetőség, amely jelentős a szabadulásra való felkészítésben. A külmunkán foglalkoztatottak száma általában 25–180 között mozgott, ez az aktuális létszám mintegy 20-80 százaléka. A munkahelyek, munkalehetőségek természetesen mindig változtak. A munka kezdést megelőzően találkozunk a munkahely azon dolgozóival, akikkel az elítéltek majd együtt dolgoznak. Tájékoztatjuk őket arról, hogy szabadulás előtt álló emberek lesznek a munkatársaik, akik szabadságvesztés-büntetésüket töltik, de eddigi teljesítményükkel ezt a lehetőséget kiérdemelték. Kérjük, hogy munkateljesítményük és magatartásuk alapján ítélik meg őket. Felhívjuk a figyelmüket arra, hogy súlyos fegyelemsértés esetén az elkövető mindezt elveszítheti. Ezek egyike a szeszital-fogyasztás. A munkahelyi vezetők – előzetes megegyezés alapján – megerősítik, hogy az a dolgozó, aki ezt kezdeményezi vagy ebben segítséget nyújt, fegyelmi büntetéssel, elbocsátással számolhat. Erre a figyelmeztetésre tapasztalataink szerint, sajnos,

szükség van. Az elítélt képzettsége és munkára alkalmassága alapján a munkahely igényei szerint lesz beosztva. Zömében segédmunkára, illetve egyszerű betanított munkára, ritkábban szakmunkára. Az elítélteket mindig figyelmeztetjük arra, hogy biztosan találkoznak elítéllettel, fenntartással, de ez természetesen adódik abból, hogy börtönben vannak és büntetésüket töltik. Mindezen, vagyis a megítélésüket illetően, csakis a munkateljesítmény és a magatartásuk változtathat. Minden fegyelmezetlenség, minden kirívó viselkedés általánosításra adhat okot és a többiek esélyét is rontja. A polgári dolgozókkal való mellérendelt helyzetben a teljesítmény módját ad a képességek bizonyítására, sikerélményt nyújt és erősíti az önbecsülést. Előfordult, hogy az egyik munkahelyen épp a kiemelkedő teljesítmény indukált feszültséget a polgári dolgozók és az elítéltek között, mert az elért magas százalékok miatt több alkalommal emelték a normát, az elítéltek teljesítményéhez igazodva. A külmunkán dolgozók a külső megjelenésre is nagy gondot fordítanak, különösen azokon a munkahelyeken, ahol nőekkel dolgoznak együtt. A munkavégzés közbeni és a munkaszünetekben folytatott beszélgetések nyomán az elítéltek közvetlen és reális információkat kapnak a hétköznapi problémákról. Természetesen kapcsolatok is kialakulnak, amelyek a szabadulást követően esetleg tovább tartanak. Mindezek mellett megfigyelhető, hogy a helyzethez alkalmazkodva, a viselkedésváltozáson túl megváltozik az elítéltek egymáshoz való viszonya, a hétköznapi beszéd nyelvezete. Ez az intézeten belül is érzékelhető. Kiegyensúlyozott, jó viszony jellemző a polgári dolgozók és az elítéltek kapcsolatára. Többben szabadulásukat követően munka-

helyül választották az üzemet, ahol addig dolgoztak és továbbra is megállták a helyüket. A létszámtól függően 1-2 munkáltató felügyel a dolgozó elítéltekre. Ez főként létszámenőrzéséből, kísérésből és a munkahelyi vezetővel való kapcsolattartásból áll. A munkahelyi vezetőnek a munkavégzéskor utasítási jogköre van. A munkahely engedély nélküli elhagyásával az elítélt szökést követ el. Az eltelt 10 évben mindössze 4 esetben történt ilyen. A rövid tartamú eltávozás jelenti a szabadulás előtt álló számára a „mély vizet”, amikor az intézetet elhagyhatja. Ez egyfajta előgyakorlat a szabadulásra. Kiderül, hogyan tud boldogulni a számára szokatlan helyzetben, mennyire volt alapos a felkészítés. A nevelői foglalkozásokon, minden apró, de a hétköznapi életben fontos tényezőre felhívjuk a figyelmet. Arra is támaszkodunk, amit az eltávozásról visszatérőktől megtudunk – mi okozott nehézséget, problémát. Nyomatékkal figyelmeztetünk mindenkit az alkoholfogyasztás veszélyeire. Általános vélemény, hogy először kilépve a börtönből, mindenki idegennek érzi magát és úgy érzi, mintha ezt a körülötte lévők tudnák. Minden igyekezetükkel arra törekszenek, hogy az olyan helyzeteket elkerüljék, amely a környezet figyelmét rájuk terelné. Ezért szükséges, hogy eltávozás előtt ellenőrizzük a ruházatot, kezdeményezzük a feltűnő vagy feltűnően divatjamúlt ruházat cseréjét, megindokolva ennek szükségességét. Az első alkalommal kilépők magatartása általában visszafogott. A közlekedésben a tömeg mozgásának ritmusát követik. A bolti vásárlásnál nagy pénzzel fizetnek, amiből vissza kell adni, nehogy az árak pontos ismerete miatt a pénztáros kevesellje azt. Bár a havi keresmény 80 százalékát az elítéltek készpénzben megkapják, a

pénz beosztása, kezelése, gondot okoz az első időszakban. Az eltávozásoknál a fokozatosság elvét alkalmazzuk. Először általában 24 órát meg nem haladó eltávozásra kerül sor, melyről a hozzátartozó is értesül, így együtt töltik az engedélyezett időt. Ha a lakóhely nagy távolsága vagy egyéb körülmény miatt erre nem kerülhet sor, 3-4 nap az első eltávozás időtartama. A családi kapcsolatok fenntartása és erősítése szempontjából ez a legjelentősebb lehetőség. Minden esetben, ha az elítéltnak helyben elintézhető ügye van – orvosi szakrendelés a város kórházaiban, társadalombiztosítási ügyek stb. –, élünk a 24 órát meg nem haladó eltávozás engedélyezésével. Egyrészt a szállítás, előállítás mellőzése, másrészt a személyes ügyintézés jelentősége miatt. Visszatérve az eltávozásról, a nevelő beszámoltatja az elítéltet, megkérdezi, milyen eredménnyel járt, milyen nehézségei voltak. A szabadulás és az azt követő körülmények szempontjából fontos változásokat a személyi lapján rögzíti. Az engedélyezett eltávozások száma eddig 3800. 110 esetben történt engedély nélküli távolmaradás. Ez az esetek 3 százaléka.

Az intézetben eltöltött időben az alábbi magatartásváltozás tapasztalható az elítélteknél. A befogadást követő, úgynevezett akklimatizálódási nehézségek időszakában, mindenki találhat magának vonzó, addig nehezebben elérhető szabadidős elfoglaltságot: tv-nézés, sport, játék. Fokozottan igénylik a kapcsolatot a személyzet tagjaival, főként a nevelővel. Megfigyelésünk szerint azon elítéltek beilleszkedése történik meg gyorsabban és kisebb nehézséggel, akik zártintézeti feltételek között a felügyelet mellé közvetlenül beosztva végeztek munkájukat. Realisabb információkkal rendelkeznek a hétköznapi életről. Töb-

ben arra törekszenek, hogy lehetőleg továbbra is a felügyelet mellett, a körleten jó státuszba maradjanak.

A beilleszkedést követő periódusban a figyelem egyre inkább kifelé irányul, a börtönön belül mindenki a nyugodt, kiegyensúlyozott légkör megőrzésében érdekelt. A szabadulást közvetlenül megelőző időszakban, körülbelül az utolsó hat hónapban az érdeklődés előterébe a szabadulás utáni még rendezetlen körülmények, a konkrét tennivalók kerülnek. Az intézetben belüli aktivitás ilyenkor általában csökken, kivétel a számukra fontos információkat nyújtó lehetőségek iránti érdeklődés. Ezt várják a hivatásos pártfogótól, a karitatív szervezetek képviselőitől. Az elítéltek feszültebbek, sokan alvászavarral küzdenek, gyakoriak a szabadulással járó bizonytalan helyzet miatti félelmek. A fegyelmi helyzet jónak értékelhető. Agresszív fegyelemsértés, verekedés, bántalmazás, önkárosítás szinte egyáltalán nem fordult elő. Súlyos fegyelemsértésnek minősül a szeszital-fogyasztás, az eltávozásról késés vagy a távolmaradás. Fegyelmi okból 140 esetben került sor az átmeneti csoportból kihelyezésre. Ez a 10 év alatt ide kerültek (mintegy 1800 fő) 8 százaléka.

A szabadulás utáni konkrét lehetőségek jelentősen befolyásolják a beilleszkedést, ennek objektív feltételeit. A lakásproblémák – miután egyedi eset, ha valakinek nincs megfelelő kapcsolata – a szabadulásig általában rendeződnek. Problémát az okoz, ha a volt állandó lakás megszűnt, lebontották, vagy időközben más célra hasznosították. Ilyen esetekben az önkormányzatok eddig mindig megfelelő megoldást találtak az elítélt szabadulásáig, mert a lakásügy rendezését idejében elkezdték és az eltávozásonként intézték. Ha erre szükség volt, a hivat-

lokkal folytatott levelezésben természetesen segítettünk. A legtöbb gond a szabadulás utáni munkahellyel van. Akik szakmával rendelkeztek, vagy a büntetés végrehajtása során szakmát szereztek, valamivel jobb az esélyük. A többség jövője azonban ebben a tekintetben bizonytalan. Arra ösztönözzük az elítélteket, hogy a szabadulást megelőzően regisztráltassák magukat az illetékes munkaügyi központban mint leendő munkavállalók – az országos címjegyzék rendelkezésünkre áll. Ez a későbbiekben, a munkanélküli-segély, -járadék folyósításakor fontos. Többen magángazdálkodóként, mezőgazdasági munkából kívánnak megélni. A jövőben a feltételek és a szabadulásig rendelkezésre álló idő függvényében, szakképzés, átképzés beindítását tervezzük, segítve a munkavállalás esélyeit.

Azoknál, akiknél csak külső segítséggel oldható meg a körülmények rendezése, a karitatív szervezetek támogatását vehetjük igénybe. Ebben az egyháztól és a Magyar Börtönpasztorációs Társaságtól kaptunk konkrét segítséget. Az ilyen helyzetben lévő elítéltek száma szerencsére kevés, évente 1-2. A szabadulásra való felkészítés munkájába bevonjuk a hivatásos pártfogókat. A helyben lakóknál, illetve a letelepedőknél mód van személyes találkozásra, tájékozódásra. A szabadulók igyekeznek olyan összeget tartalékolni, amely a megélhetésüket arra az időre biztosítja, amíg más forrásra nem támaszkodhatnak. A szabadulók beilleszkedését segítő alap 5-10 ezer forintos egyszeri szociális segéllyel, a Magyar Máltai Szeretetszolgálat esetenként csomagokkal, a Nemzetközi Vöröskereszt és a Református Egyház segélyként kiadható ruházattal segített a rászorultakon. Minden olyan szervezetet szívesen fogadunk, amely munkánkhoz támogatásával

hozzájárul, a pozitív hatásokat erősíti vagy az elítélteknek konkrét segítséget ad.

A szabadulást követően sokan megke- resnek bennünket levélben vagy személye- sen. Tapasztaljuk, hogy a szabadulás utáni követés, utógondozás fejlesztése feltétle- nül fontos lenne. Azon túl, hogy a zaba- dultak szívesen beszámolnak helyzetük- ről, kudarcaikról és sikereikről, sokszor életvezetési problémák megoldásához kér- nek segítséget, vagy egyszerűen olyan partnert keresnek, akinek nem kell magya- rázkodniuk a börtönmúltról, akikkel szem- ben nem kell félniük fenntartástól, előíté- lettől. Olyan szociálismunkás-hálózatra gondolok, amelynek tagjaival szoros kap- csolatot építhetnének ki, már a szabadulást megelőző időszakban.

Az intézetben fogva tartott elítéltállo- mány összetétele, létszáma általában válto- zó. Mindez az érkezettek és a szabaduló- k számának, büntetési tételének függvénye. Az átlagos büntetési idő, amelyet az elítéltek zárt intézetben töltöttek, 8-10 év. Sokan 13, 18 év után kerültek a csoportba. A kialakított belső normák, melyeket a többség elfogad és képvisel, biztosítják, hogy az újonnan ér- kezettek ehhez alkalmazkodjanak. Így ha- gyományozódnak mindazok a pozitív jel- lemzők, amelyek az intézet életét meghatá- rozzák. Az így működtetett rendszerek sok olyan spontán hatása van, amely aktivizál, erősíti az önállóságot, a felelősségérzetet, és a személyzet szakmai tevékenységéhez is jó alapot nyújt.

Köszler Antal

MINDEN PÉNTEKEN

BÖRITÖN
ÚJSÁG

37

Vezeklés

Az emberöléssel és a lopással vádoltak összehasonlítása

Az emberölés a legdrámaibb bűncselekmény. Milyen személyiségek azok, akik még nem mondhatók – köznyelven szólva – gyilkosnak, akiket még nem ítélték el, de már nem ártatlanok? Bár a különböző antiszociális életvezetés eltérő személyiséggel jár együtt, mégis találhatók olyan vonások, amelyek nagy általánosságban előfordulnak azoknál, akik valamilyen módon bűncselekményt követtek el, illetve akiket ezzel vádolnak.

Az általam vizsgált személyek emberöléssel vádolt előzetesen fogva tartott férfiak voltak. Kontrollcsoportnak nem erőszakos bűnelkövetőket, hanem lopással vádolt előzetes férfiakat választottam ki, hogy ezáltal szembetűnőbbek legyenek – amennyiben azon hipotézis igazolódik, hogy a különböző típusú bűncselekmény elkövetőit eltérő személyiségjegyek jellemzik – az erőszakos bűnelkövetéssel, az emberöléssel, és a nem erőszakos bűncselekménnyel, a lopással vádoltak személyiségbeli különbségei.

A vizsgálatot három bv. intézetben: a Bács-Kiskun Megyei, a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei és a Fővárosi Bv. Intézetben végeztem. Egyrészt azért, mert egy büntetőintézetben viszonylag kevés olyan emberöléssel vádolt előzetes volt, akinek használható a vizsgálati eredménye, ami nem azt jelentette, hogy az *SCPI-eredményei* (Kaliforniai Pszichológiai Kérdőív) nem bizonyultak korrektnek, illetve egy-egy bv. intézetben nem találtam elegendő számú vizsgálati személyt, másrészt célszerű több vizsgálati helyszín alkalmazása, mivel az egyes bv. intézetek légköre nem egyforma; befolyásolólag hathat a fogvatartott börtönadaptációs jellemzőire.

Mindenkivel közöltem, hogy ha elfogadja, vizsgálatban vehet részt, de természetesen ennek nem köteles alávetnie magát, viszont a kiléte rejtve marad.

Az intelligencia mérésére a *Raven-tesztet* alkalmaztam, amely nonverbális teszt, az általános feladatmegoldó intelligenciát méri.

A személyiségjellemzők vizsgálatára a már említett *SCPI-tesztet* használtam, amelyet a mindennapi társas viselkedés jellemzésére és előrejelzésére állítottak össze. Az *SCPI-teszt* ún. többváltozós, strukturált kérdőív, amelynek kitöltésekor a vizsgált személynek háromszáz kérdés esetében kell eldöntenie, hogy az állítás rá vonatkoztatva igaz vagy nem.

Ez négy skálacsoportot tartalmaz.

I. skálacsoport: interperszonális hatékonyság, kiegyensúlyozottság, szociális ügyesség, önbizalom mutatói: 1. dominancia (do*), 2. státusz elérésére való képesség (cs), 3. szociabilitás (sy), 4. szociális fellépés (sp), 5. önellfogadás (sa), 6. jó közérzet (wb), 7. szorongás (an).

II. skálacsoport: a felettes én-funkciók erősségét méri: 8. felelősségtudat (re), 9. szocializáltság (so), 10. önkontroll (sc), 11. tolerancia (to), 12. énerő (es), 13. jó benyomáskeltés (gi), 14. közösségiség (cm).

III. skálacsoport: intellektuális hatékonyság és a teljesítmény motivációs háttere szerint a következőkből áll: 15. teljesítményelérés konformizmus útján (ac), 16. teljesítményelérés függetlenség útján (ai), 17. intellektuális hatékonyság (ie).

IV. skálacsoport: az érdeklődés irányultsága, a személyiség plaszticitásának mutatói. [18. pszichológiai érzék (py), 19. empátia (em), 20. flexibilitás (fx), 21. nőiesség (fe).] Az alábbi három skála a teszt eredményeinek korrektségét méri: – jó közérzet (wb), – jó benyomáskeltés (gi), – közösségiség (cm).

A vizgált személyek börtönadaptációs jellemzőit a dr. Boros János és dr. Münnich Iván által létrehozott kérdőívvel mértem, amely 7 skálát foglal magában:

1. Általános rossz alkalmazkodás (á)
2. Agresszió (agr)
3. Autoagresszió (au)
4. Tiszteletlenség (t)
5. Üzletelés (ü)
6. Munkakonfliktus (m)
7. Rendtelenség (r)

A vizsgálati eredmények elemzésekor kiderült, hogy az emberöléssel vádoltak intelligenciája átlagos, a lopással vádoltaké az alacsony övezetbe esik.

Az SCPI elemzésekor megállapítottuk:

1.1. Dominancia: Az emberöléssel vádoltak értéke alacsony, melynek főbb jelentése: érzéketlen, felelőtlen, türelmetlen, szubmisszív;

2. Státusz elérésére való képesség: Az emberöléssel vádoltak átlagon aluli értéke olyan személyeket jelöl, akik nem igazán rendelkeznek azokkal a személyiségi adottságokkal, amelyek alapul szolgálnának ahhoz, hogy szociális közösségekben vezető pozícióra tegyenek szert, míg a lopással vádoltak ezen paramétere közepes szintű;

3–4. A szociabilitás (sy), a szociális fellépés (sp) értékei átlagosak mindkét csoportnál, de ezen övezetben a lopással vádoltak pontszáma magasabb, azaz könnyebben illeszkednek be a közösségbe, valamivel nagyobb szociális erővel bírnak;

5. Mind az emberöléssel, mind a lopással vádoltak önellfogadása közepes szintű, de a lopással vádoltak ezen jellemzője, valamint önismerete jobb;

6. A jó közérzet mértéke a vizgált személyeknél átlagosnak mondható;

7. A szorongás bár mindkét csoportnál az átlagövezetbe tartozik, de az emberöléssel vádoltaknál jóval magasabb;

*A zárójelben a fogalom angol nyelvű megfelelőjének rövidítése található

11. 8. *A felelősségtudat* minden személynél alacsony, amely a társas kapcsolataikban megbízhatatlan, kiegyensúlyozatlan személyeket azonosítja;

9. *A szocializáltság*, amely a szociális érettség és a szociális felelősségérzet mértékét állapítja meg, az emberöléssel vádoltaknál alacsony, a lopással vádoltaknál közepes szintet jelez;

10. Mind az emberöléssel, mind a lopással vádoltak átlagos szinten képesek *kontrollálni* magukat;

11. A szociális interakciókban keletkező *feszültségek* tűrése, az egyéni és közösségi érdekek harmonikus egyeztetése alacsony szintű az emberöléssel vádoltaknál;

12. *Az énerő* szempontjából az emberöléssel vádoltak pszichikailag kiegyensúlyozatlan ego-funkciókkal jellemezhetőek, bizonytalan, intoleráns személyek;

13. Mindkét csoport személyei átlagos mértékben tulajdonítanak jelentőséget annak, hogy mások hogyan reagálnak rájuk;

14. *A közösségiség* mutatói közepes szintűek.

III. 15–16. Mind a *konformizmus*, mind a *függetlenség* útján történő *teljesítményelérés* értékei átlagosnak mondhatók, és számottevő különbséget nem mutatnak egyik csoportnál sem;

17. Az emberöléssel vádoltak a *szellemi tevékenység* iránt az átlagosnál alacsonyabb szinten érdeklődnek, a mentális erőfeszítést nem sokra értékelik;

IV. 18–19. Átlagos *interperszonális érzékenységgel* és *érzelmi rezonanciakészséggel* jellemezhető mind a két csoport, tehát nem mondhatók érzéketlennek;

20. *A kognitív tevékenység* rugalmassága, az alkalmazkodási képesség fejlettségi szintje közepes;

21. *A feminitási értékek* egyik csoportnál sem jeleznek erőteljes férfias, illetve nőies viselkedésformát, valamint érdeklődést.

Az első bűntényesek és a visszaeső előzetesek személyiségjellemzőit összevetve a következő skálakon adódott releváns különbség:

Az emberöléssel vádoltaknál az énerő tekintetében az első bűntényesek értéke „ép-pen” átlagos, a visszaesőké alacsony. A *flexibilitás-skálán* – bár mindkét eredmény a középső övezetbe tartozik, de – a visszaesők szociális viselkedése flexibilisebbnek mondható.

A lopással vádoltaknál a szocializáltság-skála értéke, amely a felettes én-funkciók működésének hatékonyságát jelzi, az első bűntényeseknél átlagos, a visszaesőknél pedig átlagol aluli.

Börtönadaptációs kérdőív

A kérdőív elemzése ezt mutatta:

1. *Általános rossz alkalmazkodás* a lopással vádoltak nyolcvan százalékánál, az emberöléssel vádoltak közel hatvankét százalékánál várható. Felmerül a kérdés: miért ilyen irányú az eltérés, amikor azon személyiségjellemzők, mint jó közérzet, tolerancia, énerő a lopással vádoltaknál alacsonyabb, miközben a nagyfokú szorongás alapján e skála jellemzőinek magasabb százalékban való előfordulása inkább az emberöléssel vádoltaknál

lett volna valószínűsíthető. A válasz e kérdésre talán az lehet, hogy akár bevallja, akár nem, de ha az emberölést elkövette, akkor „megérdemelt vezeklésként” fogja fel a börtönt, amennyiben a lelkiismerete működésbe lép.

2. Az *agresszió-skála* értékei mind a két csoportnál 52 százalék körül mozognak.

3. Az *autoagresszió* az emberöléssel vádoltaknál magasabb százalékban fordulhat elő, amelyre magyarázatként az 1. pontban leírtak hozhatók fel.

4. A *tiszteletlenség* előfordulása hasonló értékeket mutat mindkét csoportnál.

5. Az *üzletelés* magasabb százalékban várható az emberöléssel vádoltaknál. Ők kevésbé érzékenyek a közösségi normákra, szocializáltságuk, felelősségtudatuk alacsonyabb szintű, mint a lopással vádoltaké, így a szabályokat könnyebben megszegik, ezért a rendtelenség bekövetkezése is több embernél várható, mint a lopással vádoltak között.

6. *Munkakonfliktus* az emberöléssel vádoltaknál kis mértékben, de a lopással vádoltaknál még ennél is alacsonyabb százalékban valószínű.

A börtönadaptációt mérő kérdőív valamennyi skáláján különbség adódik mindkét csoportnál az első büntényesek és a visszaesők eredményei között.

A visszaesőknél magasabb az általános rossz alkalmazkodás, agresszió, autoagresszió előfordulásának nagy a valószínűsége az emberöléssel és a lopással vádoltak között egyaránt. Aki volt már börtönben, kétségkívül jobban tisztában van a benti élet törvényszerűségeivel, az írott és íratlan szabályokkal, de ez nem azt jelenti, hogy minden visszaeső jobban tűri a fogva tartás által előidézett deprivációkat.

A *tiszteletlenség* előfordulási százaléka az emberöléssel vádoltak között a visszaesőknél alacsonyabb, mint az első büntényeseknél, míg a lopással vádoltaknál ez fordítva alakult.

A *rendtelenség-skála* értékei is ilyen tendenciát jeleznek, amelyre magyarázatként szolgálhat az, hogy ha „megáll” a bűncselekmény, amellyel vádolják az illetőt, akkor az emberöléssel vádoltak jelentősen hosszabb időre rendezkedhetnek be a börtönben, mint a lopásért elítéltek, így talán az emberöléssel vádoltak jobban figyelnek a felügyelettel szembeni viselkedésükre, bár mindkét csoportnál befolyásolólag hathatnak a börtönbéli tapasztalatok.

Az *üzletelés* mind az emberöléssel, mind a lopással vádoltaknál a visszaesők esetében várható nagyobb valószínűséggel, mivel ők már ismerik az illegális gazdasági ügyek tiltottságából eredő kockázatosság miatti hátrányok mellett azok előnyeit is, mint például kedvezőbb megélhetés a börtönben.

A *munkavégzéssel kapcsolatos* konfliktusok mindkét csoportban a visszaesőknél alacsonyabb százalékban várhatók, sőt a lopással vádolt visszaesőknél ez nulla százalék. (Legalábbis a vizsgált minta személyeinél.)

Ezen vizsgálat csupán töredéke egy lehetséges vizsgálatorozatnak, amely mind a nem, mind a bűncselekmény tekintetében bővített mintát tartana szükségesnek.

Emberkép

*Elv és gyakorlat a számok tükrében**

Korreferátumomban az új jogintézményekről szólva két fő téma köré csoportosítottam mondanivalómat. Mit jelent a törvény változása a fogvatartottakkal kapcsolatos emberkép kialakításában, és ennek milyen konzekvenciái vannak nevelésük, kezelésük, illetve az intézményrendszer szempontjából?

A törvény a szabadságvesztés végrehajtásának céljaként (19. §) a joghátrány érvényesítése során a társadalmi beilleszkedés és az újabb bűncselekményektől való tartózkodás elősegítését tűzi ki. A célmeghatározás az előzőekhez képest realisabb, racionálisabb.

Minden eleme fontos. Nem adja fel a reszocializáció igényét, de a szabályozott körülmények közötti „elősegítésről” és nem megvalósításról szól. Ha úgy tetszik, epizódnak tekinti a büntetés idejét társadalomtól társadalomig.

*A XXIX. kecskeméti jogásznapi büntetés-végrehajtási szekcióülésén elhangzott korreferátum szerkesztett változata.

A fogvatartottak jogainak és kötelezettségeinek részletes szabályozásával deklarálja, hogy csak olyan mértékben különbözzön a többi állampolgártól, amilyen mértékig a büntetés-végrehajtás ezt szükségessé teszi. A vele való foglalkozás során ennek hallatlan jelentősége van, alapvetően változik az emberkép. Az előző szabályozás olyan képet sugallt a fogvatartottakról, mint akik eleve kóros személyiségűek, akiket „ki kell javítani”. A jogok és kötelezettségek törvényi szintű szabályozásából olyan emberkép következik, amely nem különbözik a többi állampolgártól. Lehet ugyan kóros a személyisége, mint ahogy a szabad állampolgároké is, de ezt eleve nem feltételezzük róla. Ha a törvény csupán ezt tartalmazná, akkor is egy másik, új emberképből kiindulva határozná meg azt a cselekvési mezőt, ahol és ahogy a reszocializációs módszerek alkalmazhatók. Nem lehet többé kívülről és felülről jövő hatásokkal operálni, aminek a fogvatartott passzív elviseelője. Ezt eddig is tudta minden valamirevaló humán szakember.

A törvény azonban ennél továbbmegy, és szokatlan módon a szabadságvesztés feladataként egyes konkrét személyiségvonások fejlesztését szabja meg [38. § (1)]. Az önbecsülés fenntartásától és a felelősségérzet fokozásától várja el a felkészülést a szabadulás utáni önálló életre. Pszichológiai szempontból kevésnek tűnik ez a két feltétel. Az mindenesetre biztos, hogy pozitív énkép (önbecsülés) nélkül nem várható adaptív viselkedés. Fontosabbnak tartom a felelősségérzet hangsúlyozását, mivel ez azt implikálja, hogy a többi állampolgárhoz hasonlóan még a büntetésben is mindenki elsősorban saját maga felelős a sorsáért. Mindenképpen hiányolom azonban, hogy továbbra is csak a fogvatartott személyiségével kapcsolatban fogalmaz meg feladatot a törvény, holott náluk az ok és kö-

vetkezmény, a szociális és a személyiségállapot összefüggései nehezen választhatók szét. A társadalmi beilleszkedéshez szükség van az ember és az őt körülvevő szociális feltételek harmonizációjára is.

A 38. § (2) a nevelők munkája, de az intézeti élet szervezése szempontjából is igen lényeges. Nemcsak pedagógiai feladatként határozza meg a tevékenységet, hanem komplex gyógyító, oktató, erkölcsi és szellemi erőforrások igénybevételét is előírja a rendszeres munkavégzés mellett. Ezzel megfelelő háttér ad ahhoz, hogy túllépve a hagyományos (vagy akár kiterjesztett) nevelésértelmezésen, egy újfajta szemlélet, a szociális munka szemlélete és módszertana alapján dolgozzunk. Ez képes integrálni a pedagógiai és pszichológiai közelítésmódokat úgy, hogy hozzáteszi a szociális szempontokat is, alkalmazkodva ezzel az egyén és környezete mindenkor aktuális változásaihoz.

A szociális munka olyan segítő, támogató tevékenységet jelent, amely nem törekszik arra, hogy paternalista módon megoldja a problémákat a kliens helyett, hanem felajánlja segítségét, szakértelmét, de a kliens magától oldja meg a helyzetet.

Döntő kérdés a fogvatartottak motiválása, hiszen a kényszerrelemek háttérbe szorítása, az önkéntességre, felelősségtudatra apellálás önmagában nem működik. Vulgárisan talán úgy lehetne fogalmazni, hogy az eddigi ösztökélés helyett a kecsgetetés (szép kifejezéssel: pozitív menedzselés) módszere került előtérbe. A jelenlegi létszámviszonyok mellett ez nehezen jut el minden egyes elítélthez, ezért elsősorban generális motivációra számíthatunk. Annak érdekében, hogy az egyénhez közelítsünk, a differenciálás eszközéhez kell folyamodnunk, azaz kezelési szempontokból homogén csoportokat kell létrehozunk. Ez komoly követelményeket támaszt

az intézményrendszerrel kapcsolatban. A törvény azzal, hogy minden kategóriában lényegében azonosan szabályozza a jogokat és kötelezettségeket, véleményem szerint háttérbe szorította a hagyományos végrehajtási fokozatok jelentőségét. Különbőség a feltételes szabadulás és a kimaradási, eltávozási lehetőségek között van elsősorban. Bár nem valószínű meg az a régi igény, hogy a bv. kompetenciája legyen a belső differenciálás, a lehetőségek kiszélesedtek. A törvény létrehozta az evsz.-t és módosított formában fenntartotta az átmeneti csoportokat. Ezek jogilag ugyan nem önálló végrehajtási formák, de a gyakorlat szempontjából úgy értékelhetők. Nem szól róla a törvény, de lehetővé teszi a fokozott biztonsági körletek kialakítását. Ez már minimum hatféle rezsim. Ha ezeken belül a nevelési, biztonsági, egészségi, életkori, foglalkoztatási stb. szempontokból kialakítható csoportokat számoljuk, már 40-50 féle csoportosítás lehetséges. Ez nemcsak matematikai lehetőség, hanem élő valóság. A csoportképzés lehetősége tehát adott számunkra. A differenciálás azonban nem csupán valamilyen szempontból egyformának nyilvánítottak összezárást jelent, hanem differenciált programok, módszerek alkalmazását is, és ebben még igen nagy a deficitünk.

Létszám és férőhely

Statisztikai szempontból az elmúlt két év szerencsés összehasonlítási alapot nyújt. Jogszabályváltozás nem volt, és a létszámváltozás sem jelentős. A feltételek sem változtak, ezért a két év összehasonlítása alkalmas egyes folyamatok és tendenciák vizsgálatára.

Az összlétszám 2%-kal, az előzetes letartóztatottak száma 7%-kal csökkent. Továbbra sem oldható meg az egyszemélyes elhelye-

zés a 130% körüli abszolút, és az ennél nagyobb relatív zsúfoltság miatt.

Az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazása ügyében az előterjesztések száma 1465 volt, ez 16%-kal több az előző évinél. Ugyanakkor az előterjesztéseknek csak 76%-át engedélyezte a bíróság, így az enyhébb fokozatba helyezettek száma csak 5%-kal haladta meg az 1994. évit. Tehát a több előterjesztés csak kismértékű növekedést eredményezett. Az elítélt vagy védője 92%-ban kérte az evsz.-t, míg 1994-ben csak 84%-ban. A bíróság szerepét, kontrollfunkcióját jelzi, hogy ezeknek az előterjesztéseknek csak 66%-át engedélyezték. A bíróság a bv. intézeti előterjesztések 100%-ával egyetértett, szemben az 1994. évi 73%-kal. Ezek az adatok arra utalnak, hogy az intézetek a kockázatvállalás helyett biztosra mennek, vagy a háttérből javaslataikkal próbálják a döntést befolyásolni. E gyakorlat úgy is értelmezhető, hogy nagyobb teret enged a fogvatartottak egyéni kezdeményezésének, felelős mérlegelést vár el az evsz.-t igénylőktől. Figyelemre méltó, hogy a potenciálisan evsz.-be helyezhető mintegy 5400 főnek 13%-a van egy időben itt.

Intézetelhagyás: Az eltávozások száma 18%-kal nőtt, öröndetes, hogy ez nem járt együtt a vissza nem térők arányának növekedésével, sőt ez 4%-ról 2%-ra csökkent. Ezen belül az önkéntesen, de késve visszatérők aránya 68%-ot (304 főből 208 fő) tesz ki. A jogintézmény életképességét, a megfelelő előkészítettséget ezek az adatok jól illusztrálják.

A rövid tartamú eltávozásban részesülők száma gyakorlatilag azonos volt az előző évivel, az esetszám 2%-kal csökkent. Ha a létszámban csökkent átmeneti csoportot nem számítjuk, 6%-kal többen (15%-kal több esetben) részesültek ebben a jutalom-

ban. A nem jelentkezők aránya csak 2%, de a fegyházasoknál a fokozott kockázatot jelentő, hogy náluk 7,5% ez az arány.

Érdekes képet mutat a kimaradás: 23%-kal kevesebb, mint az előző évi, az eset-számban 32%-os a csökkenés. Figyelemre méltó, hogy börtön fokozatban 51%-kal kevesebben mentek kimaradásra, viszont a nem jelentkezők aránya 5%-ról 2%-ra csökkent, de a jelenség mindenképpen további vizsgálatot érdemel. A kegyeleti jog gyakorlása 95-től lett általános, erre utal az 54%-os növekedés (127 fő).

Oktatás: Az általános iskolában tanulók száma 807-ről 389-re csökkent. Szükség van tehát az ösztöndíjra a motiváció fokozása, a tanulólétszám növelése érdekében. A középiskolások száma harmadával emelkedett. Nagy áttörés volt a szakképzés területén (602-ről 945 főre) 57%-kal nőtt a résztvevők száma.

Fegyelmi: A kiszabott fenyítések 5%-kal nőttek (9281 eset). Ez azt jelenti, hogy napi átlagban 25 körüli fegyelemsértés van

országosan – azaz 2 ezreléke a mindenkori létszámnak. A magánelzárás elleni fellebbezések száma valamelyest csökkent, 26%-ról 21%-ra. A büntetés-végrehajtási bíróság az esetek 70%-ában jóváhagyta az eredeti határozatot, a fennmaradó részben is inkább a fenyítés mértékét változtatta meg. Ritka eset, hogy a fenyítés megalapozatlansága lett volna ennek az oka.

Összességében elmondható, hogy az új jogintézmények alkalmazásának gyakorlata konszolidálódott, annak ellenére, hogy a végrehajtási utasításokat tartalmazó Bv. Szabályzat még nem jelent meg. Fel kell azonban figyelni arra, hogy pozitív menedzselési módszerek működését még egyelőre csak a fogvatartottak mintegy 10%-ánál érzékelhetjük. Sok kihasználatlan lehetőséget rejtenek magukban a jogszabályok, ezért a szükséges anyagi és szabályozási feltételek megteremtésén túl jelentős módszertani feladataink is vannak.

Garami Lajos

Készségesen

Viselkedési stratégiák • Konfliktusmegoldás

A szociálpszichológiai, a klinikai és a pedagógiai irodalom szerint a szociális viselkedés és a hosszú távú alkalmazkodás egymással összefüggő jelenségek. Így például: a rossz szociális készségekkel rendelkezők sokkal gyakrabban maradnak ki az iskolából, hajlamosabbak a pszichés megbetegedésekre, a devianciára (bűnözés, kábítószer stb.), vagyis a szociális jártasság fejletlenségének komoly következményei lehetnek. (Asher, 1977)

Szociális vagy interperszonális kompetencián rendszerint olyan, a személyiségre jellemző tulajdonságokat értenek, amelyek a feszültséghelyzetek és konfliktushelyzetek megoldását befolyásolják. Az egyik legmodernebb felfogás (Shepherdé, 1983) szerint számos összetevő határozza meg azt, hogy valaki mennyire kompetens a társas viselkedés során. Nem mindegy, hogyan viselkedik egy szociális interakcióban, milyen szubjektív gondolatai és érzései vannak saját kompetenciájával kapcsolatban.

Börtönökben gyakori jelenség, hogy az emberek úgy érzik, a zárt és külső világ kapcsolatában nehezen igazodnak el. Ezek a negatív élmények kudarcokhoz vezethetnek. Az eligazodásban első helyre a *jutalomeltávolítás* lehetőségét teszik, második helyre 80 százalékban a *tv* és egyéb *hírhordozók* segítségét. 70 százalékot a kapcsolattartók is támogatnak. Kérdés, hogy milyen módon képes valaki a szociális szerepeit (pl.: házastársi, szülői vagy a barát szerepét) betölteni. A megkérdezettek 100 százaléka az *eltávolítást* és a *levezést*, a *látogatófogadást* tartja fontosnak. 90 százaléka úgy nyilatkozott, hogy az akadályokat a családja megérti, belátja helyzetét. A „nem tudom betölteni és nem törődöm velük” gondolatokat senki sem vetette fel. A „Hogyan tud emberi kapcsolatokat kezdeményezni?” kérdésre 90 százalékuk a levélírással, segítőkészséggel válaszolt, 10 százalékuk pedig *nehezen* választ adott. Talán erre a kérdésre tud egy elítélt a legnehezebben pozitív magatartásformával válaszolni. Házastársi és szülői felelősségérzete felerősödik benne, de cselekvése, segítőkészsége szinte teljesen korlátozott.

A legtöbb elképzelés szerint a szociális kompetencia összetett fogalom, különböző szociális készségek együttes birtoklását jelenti. Ezek teszik képessé az embert arra, hogy elérje célját, mégpedig szociálisan elfogadható módon, és nem mások kárára. A legjelentősebb a másik ember kommunikációjának megfelelő értelmezése. A társak szociális jelzéseinek észlelése teszi lehetővé, hogy környezetüket gyorsan és helyesen értelmezzék. A hibás szociális percepció ugyanis kommunikációs zavarokat okozhat, ezek megronthatják a kialakulóban lévő, vagy már kialakult kapcsolatokat és kölcsönös kielégületlenség jön létre. (Ez gyakran előfordul elsőbűntényes befogadása után.)

Arra a kérdésre, hogy a zárkatársak, hogyan fogadták be, a 80 százalék szerint *segítétként*, 20 százaléknál csak *egy-két ember állt mellé*. Érdekes, hogy „*nem fogadtak be, esetleg megverték*” kérdésre igenlő választ senki sem adott, pedig ez is előfordul.

A viselkedési stratégiákban a szituáció helyes kezelése érdekében az alapkészségek össze-

adódnak. Ilyen komplex szociális készség megnyilvánulása például, ha valaki baráti kapcsolatot kialakítása céljából beszélgetésbe kezd, de ide sorolható az empátia, a segítő magatartás is.

Az emberek közötti viszony, a proszociális magatartásformák és készségek kialakulásában nagyon lényeges szerepet tölt be az *empátia*. A proszociális viselkedés nagyon széles kategória, amely magában foglalja a segítő magatartást, a kooperációt. Olyan viselkedésforma, amely mások javát szolgálja. Ebben az értelemben a segítő magatartás és a többi proszociális viselkedésforma számos különböző motívum eredménye lehet, például kötelességérzés, konformitás a következményekkel szemben, jutalom reménye stb. Segítő magatartással a megkérdezettek 100 százaléka találkozott.

Hogy milyen nagyságrendben beszélhetünk kialakult kötelességérzésről, az változó. A fiataloknál és a többszörösen visszaesőknél más-más ez az értékrend. Leginkább a konformitás jellemző valamilyen cél elérése érdekében (jutalom, rövid tartamú eltávozás stb.). A megkérdezettek 100 százaléka úgy érzi, hogy kötelességtudó. A lustaságot-felelőtlenséget nem vállalta senki.

Ide sorolják a *kooperációt* is, amelynek jellemzője, hogy az egyén saját céljához is közelebb visz. A másokkal való együttműködés lehet saját, énközpontú motívumok eredménye is, jelentősége mégis nagy, ha valaki úgy próbál előnyökhöz jutni, hogy másoknak is kedvez. Leggyakrabban közös elem a közös cél. *Deutsch* (1962) azt tekintette kooperatív szociális helyzetnek, amelyben a különböző emberek céljai úgy kapcsolódnak össze, hogy céljaik elérése között kölcsönös viszony van. A kooperáció szempontjából emellett központi jelentőségű a *közös jutalom és közös erőfeszítés* a cél elérése érdekében. A közös célért való együttműködésben 70 százalék részt vesz, még lelkesedik is. 10 százalék csak azért dolgozik, hogy ne szólják meg, 10 százaléknál csak a jutalom motiválja a részvételt. Ugyancsak 10 százalék csupán a legszükségesebb dolgokban működik együtt.

A szociális képességek közé sorolandó a *konfliktusmegoldó készség* is. Számos vizsgálat hívta fel a figyelmet arra, hogy a lappangó vagy megoldatlan személyi konfliktusok pszichés zavarokat idézhetnek elő. Ha valaki sikeresen birkózik meg a mindennapi konfliktushelyzetekkel, annak nagyobb esélye van arra, hogy pszichés egészségét megtartsa. A konfliktushelyzeteket 60 százalék könnyen áthidalja, 40 százalék *nehezen*, de általában sikerül neki. Félelmét tudatosan nem vállalja senki. Az ilyen megoldatlan helyzetek könnyebben kivédhetők lennének jobb anyagiakat biztosító családi háttérrel, de a börtönlakókra és hozzátartozóikra nem ez jellemző. A kevés támogatás, az intézetknél lévő csekély munkalehetőség nem elegendő a kinti életben megszokott – természetesként értelmezett – dohányáru, a drágább tisztálkodószerek, cipő, üdítőital beszerzéséhez. A „jóbaráti segítőkézség miatt” a kamatos visszafizetés pedig sok embert konfliktushelyzetbe sodor. A zsúfolt zárkák miatti kényszeregyüttlést szintén teremthet olyan helyzeteket, melyektől a pszichés egészség károsodik.

Nem mindegy azonban, hogy a jó kommunikációs készség vagy a jó empátiás készség milyen szociális értékrendbe épül be. A rossz szociális készségekkel rendelkezőket sem nehéz felismerni. Ezek magányosak, elszigeteltek, kapcsolati rendszerük szegényes. Képtelenek megfelelő módon kifejezni érzelmeiket, indulataikat, vágyaikat, ez pedig számos félreértéshez és meg nem értéshez vezet embertársaik körében.

Érdekesek a felmérés adatai: A *Hogyan fejezi ki érzelmeit?* kérdésre 20 százalék szóban vagy írásban, 30 százalék kedveskedéssel, de a rosszat megpróbálja eltitkolni. 20 százalék nem tudja, 20 százalék nem válaszolt.

Hogyan fejezi ki indulatait? E kérdésre a válaszok szerint 20 százalék nem indulatos soha, 40 százalék magába fojtja, 10 százalék megpróbálja visszatartani és átgondolni, hogy mi váltotta ki belőle, 30 százalék nem válaszolt.

A *Hogyan fejezi ki vágyait?* kérdésre 50 százalék szóban célozgatással, 20 százalék sehogyan választ adott, 30 százalék nem válaszolt. Elgondolkodtató, hogy 30 százalék vajon miért nem válaszolt. Az érzelemsivárság, a felfokozott indulatosság és a vágyak kitörése nem a hosszú börtönbüntetés vagy egy deviáns családi háttér következménye-e? Mivel a tesztek név nélkül készültek, így ezt továbbvizsgálni nem lehet.

Sokan vannak, akikből láthatóan hiányzik az *elemi odafordulás* a másik emberhez, akikből hiányzik a *segítségnyújtás* igénye és készsége. A felmérés szerint 70 százalék igényli a segítségnyújtást, 10 százalék pedig csak ha feltétlenül szükséges. 20 százalék nem igényli. A másnak történő segítségnyújtásra – a válaszok szerint – 100 százalék kapható.

Még nagyobb problémát jelent az, ha valaki nem képes uralkodni *agresszív indulatain*. Nem elenyésző azoknak a száma sem, akik kiszolgáltatottak a körülöttük keletkező konfliktusoknak.

A személyiséget genetikai faktorokhoz, valamint a környezethez kapcsolódó fizikai jellemzők alakítják. A genetikai örökségben foglalt fizikai tényezők behatárolhatják az egyén teljesítőképességét. A személyiséget mások reakciója, mint például a faji előítélet, a testi vagy szellemi fogyatékosággal szembeni előítélet ugyancsak befolyásolja. Hatással van még rá a családdal, az azonos helyzetű csoportokkal és a munkahelyi csoportokkal való kölcsönhatás is.

A személyiség alakulására leginkább meghatározóak a családi jellemzők: a család lakhelye, nagysága, jövedelme és viselkedési formái. A beilleszkedési folyamat révén is sokféle kölcsönhatás alakítja. Ennek egyik indítéka lehet az engedelmesség (konformitás), amikor a személy jutalom ígérete vagy a büntetés fenyegetése miatt illeszkedik be, tehát kényszerből.

A másik indíték lehet az azonosulás, amikor rajongunk valamiért, példaképünknek választottunk valakit, vagy igyekszünk felülmúlni valaki mást. (Ez a börtönökben nem jellemző.)

A harmadik típus a kiegészítő szereptanulás. Ez akkor történik, ha a személy érzelmi leg reagál mások elvárásaira és ennek megfelelően módosítja viselkedését.

Végül lehetnek belső indítékai is, amikor valaki azért épít be a személyiségébe egy adott hitet, értéket vagy képességet, mert az összhangban van meglévő értékeivel és valószínűleg felfogásával.

Az *Ön milyen típusba sorolhatóan érzi magát?* kérdésre válaszolva 60 százalék engedelmesnek tartotta magát, de 20 százalék szereptanulónak. 20 százalék azonosuló, 20 százalék pedig egy másik személy elvárásai szerint módosítja viselkedését.

Bodnár Ferenc

Változásban

Új jogintézmények a gyakorlatban

A bűnözés alakulásáról 1995-ben olyan képet kaphattunk, amely nem hatott megnyugtatóan. Az ismertté vált bűncselekmények száma túljutott a félmillión, s ez a rekord közel harminc százalékos növekedést takar. A súlyosabb megítélésű bűntettek aránya közel hatvan százalékkal, a vétségeké közel kilenc százalékkal emelkedett. Százezer lakosra száz híján ötezer bűncselekmény jutott. Ezeregyszáz-tizeneggyel több, mint 1994-ben.

A bűnözés összetételének vizsgálata során megállapítható volt: az ismertté vált bűncselekmények háromnegyedét adó vagyron elleni bűncselekmények számának növekedését elsősorban az okozta, hogy a családok száma több mint négyszeresére emelkedett. Több a vagyron elleni bűncselekményekkel okozott kár is, a 60 milliárd forintból a nyomozások során ennek csak egytizede térült meg. Az ismertté vált bűnelkövetők száma három százalékkal, az egy bűnelkövetőre jutó bűncselekmények száma pedig több mint négy százalékkal nőtt egy év alatt. A bírósági gyakorlat ismeretében is a büntetés-végrehajtási szervezeteknek számolniuk kell ezekkel az adatokkal a feladataikra való felkészülés során. Nemigen szokott szó esni a bűnözés helyzetének elemzésekor a bűncselekmények áldozatairól, azonban az ezredforduló bűnügyi tudományaiban mind nagyobb rangot kell kapnia e kérdésnek is. Bizonyosra vehető, hogy erősödik a sértett eljárásjogi

szerepe, sőt meghatározott esetekben a szankcióalkalmazásnál is mérvadóvá válik. Jelenleg százezer lakosból közel háromezer valamilyen bűncselekmény sértette. Az ismertté vált sértettek számáránya összességében 44 százalékkal növekedett.

A bv. jog területe, tárgyának változása figyelhető meg évről évre. Nagy fejlődésen ment át a millenium éveitől a millicentenárium évéig, még ha a történelem sötét lapjain elfojtották is.

Az utóbbi években több új jogintézményt vezettek be. A járulékos feladatok is bővültek, az idegenrendészeti őrizet részben szintén a büntetés-végrehajtás hatáskörébe került. A szabadult elítéltek rendőrségi bűnmegelőzési ellenőrzését a rendőrségről szóló törvény bevezette, a végrehajtási rendelete azonban még nem készült el.

Egyes büntetések és intézkedések végrehajtásának országos irányítása átszervezést igényel, másoké pedig eleve a meg-

szervezését. E feladat teljesítése megkezdődött. A büntetés-végrehajtási szervezetről szóló 1995. évi CVII. törvény megnyitotta az utat, számos előnye közül e helyütt kiemelném a nyitottságát az újra, valamint azt, hogy további garanciákat is beépített. Folyamatban van az új büntetés-végrehajtási szabályzat készítése. A rendőrségi fogdák rendjéről szóló 19/1995. (XII. 13.) BM-rendelet az őrizet és az előzetes letartóztatás végrehajtásának újszerű részletes szabályozását adta a rendőrségi fogdák tevékenységének. Beindult a pártfogó felügyelet és az utógondozás, valamint az egész bünygyi nyilvántartás magas szintű újraszabályozásának munkája is. Büntetés-végrehajtási jogi szempontból is nagyon időszzerű jogalkotói feladatokról van szó.

Ha ebben a folyamatos változásban, fejlődésben visszatekintünk az egy-egy új törvény, új jogintézmény hatályosulásával, beindulásával kapcsolatos gondokra, segítséget nyújthatunk a gyakorlat, a jogalkotó és az elmélet számára is. Mi mindenre kellett volna gondolni még a jogalkotás során, mi nek a megoldását kellene segíteni szabályozással, miként kell értelmezni az új rendelkezéseket a gyakorlatban, milyen az új jogintézmények szűkebb és tágabb értelemben vett fogadtatása?

Egyre ritkábban esik meg, hogy az anyanyelv használata még nem előírászerűen biztosított. Az intézetek gyakorlata túlnyomórészt szabályszerű; a magyar nyelvet nem beszélő fogvatartottak befogadását tolmács jelenlétében végzik, több nyelvre lefordított házirenddel rendelkeznek. Az anyanyelv használatának fontosságára a Bv. szervezetről szóló új törvény is nagy hangsúlyt helyezett a Bv. tvr. alapvető szabályairól szóló rendelkezések módosításával.

Tapasztalható volt, hogy a hatóságok a rendőrségnek kézbesítették az iratokat akkor is, amikor az előzetesen letartóztatottat már átszállították a rendőrségről a bv. intézetbe. Ez az iratok késedelmes továbbításához vezetett. Előfordult olyan is, hogy a rendőrség csaknem egy hónap múlva küldte meg az intézetnek a szabadlábra helyezési rendvényt, így jogellenes fogva tartásra került sor. A helyes gyakorlat az lehet, ha mindenkor közvetlenül a fogva tartó szervnek küldik meg a megszüntetésről szóló határozatot.

Előzetes letartóztatás

A vádirat benyújtása előtt elrendelt előzetes letartóztatás naptári napban meghatározott időpontig tart. Ha ezt jogerősen kiszabott szabadságvesztés-büntetés foganatba vétele kapcsán megszakítják és a szabadságvesztést a terhelt az előzetes letartóztatás naptári napban meghatározott időtartamán belül tölti le, akkor a hátralévő időre feléled a korábban elrendelt (meghosszabbított) előzetes letartóztatás. Abban az esetben viszont, ha a szabadságvesztés letöltése közben az előzetes letartóztatás naptári napban megjelölt határideje lejár, az előzetes letartóztatást ettől az időponttól megszüntnek kell tekinteni. A vádirat benyújtását követően elrendelt vagy meghosszabbított előzetes letartóztatásnak naptári napban meghatározott időtartama nincs, az az ügydöntő határozat megszületéséig, illetve az eljárás jogerős befejezéséig tart. Ezekben az esetekben tehát az előzetes letartóztatást megszakító szabadságvesztés kitöltését követően foganatosítható az előzetes letartóztatás hátralévő része.

Az előzetes letartóztatás megszakításáról (Bv. Szabályzat 145. §) és a szabadság-

vesztés-büntetés foganatba vételéről a bv. intézet csak azt a bíróságot tudja értesíteni, amelyik az előzetes letartóztatást elrendelte, illetve meghosszabbította, mivel csak annak ügyszámát ismeri, az áll rendelkezésére. A bíróság azonban nem hiányolja ezt, az információra sokkal inkább szüksége lenne a nyomozás feletti felügyeletet gyakorló ügyésznek, akinek személyéről viszont a büntetés-végrehajtási intézetnek nincs tudomása. Ennek következményeként előfordult, hogy a megszakítás után az elítélt a büntetését letöltötte, de az eredeti előzetes letartóztatás meghosszabbításáról, illetve fenntartásáról nem intézkedtek.

Amíg egy új jogi szabályozás egyértelműen nem rendezi ezt a gyakorlati problémát, álláspontunk szerint, ha a foganatba vett szabadságvesztést a terhelt az előzetes letartóztatás eredeti időtartamán belül tölti le, akkor a hátralévő időre feléled a korábban elrendelt (meghosszabbított) előzetes letartóztatás és újabb intézkedés csak akkor szükséges, ha ez a határidő lejár. Ha viszont a szabadságvesztés letöltése közben az előzetes letartóztatás naptári napban is megjelölt határideje lejár, az előzetes letartóztatás a szabadságvesztés foganatba vételének napjával megszűntnek tekintendő. Ebben az esetben természetesen a szabadságvesztés letöltése előtt – ha szükséges – ismét dönteni kell az előzetes letartóztatás kérdésében, amire az ügyésznek indítványt kell tennie.

További kérdésként merült fel a gyakorlatban, hogy ilyenkor a fogva tartás helye szerinti bíróság vagy pedig a folyamatban lévő ügyben eljáró bíróság döntsön-e az előzetes letartóztatás kérdésében. A helyes gyakorlat az lehet, hogy a szabadságvesztés lejártá előtt a végrehajtó intézetből visszaviszik abba a megyei intézetbe,

ahol ellene a büntetőeljárás folyamatban van, s akkor nem lehet kérdéses, hogy melyik bíróságnak kell döntenie a fogva tartásról. Tehát a szabadságvesztés foganatba vételével megszakított előzetes letartóztatásból fennmaradó idő „feléledésére” akkor van lehetőség, ha a terhelt az előzetes letartóztatás naptári napban megjelölt határidején belül tölti le a szabadságvesztést. Ez feléled meg a bírói gyakorlatnak is. Megjegyzem, szerencsésebb megoldás lenne ennek a problémának a törvényi szintű szabályozása, hiszen az előzetes letartóztatás esetleg egy súlyos bűncselekmény miatt van folyamatban, folyik a büntetőeljárás, a nyomozás, ugyanakkor egy enyhe megítélésű bűncselekmény miatt kiszabott rövid tartamú fogházbüntetés miatt szakítják meg az előzetes letartóztatását, s ezáltal a büntetőeljárás érdekét kevésbé védeni tudó körülmé-

nyek közé kerülhet a fogvatartott. Célszerű lenne olyan megfelelő szintű szabályozás, amely ilyen esetekben is garantálná az előzetes letartóztatás végrehajtásának a büntetőeljárás céljára is tekintettel lévő szabályai alkalmazását.

A Be. 96. §-ának (2) bekezdése értelmében az előzetes letartóztatást nyomban meg kell szüntetni, ha elrendelésének oka megszűnt (ez mérlegelést igényel, melyről az ügyész vagy a bíróság határoz) vagy ha tartama meghosszabbítás nélkül lejárt (ez pedig olyan objektív tény, amelyet az előzetes letartóztatást foganatosító intézet kísér figyelemmel).

A bv. felügyeleti ügyészek havonta rendszeresen ellenőrizték a 1101/1993. számú fősztályvezetői utasítással módosított 1101/1983. számú fősztályvezetői utasítás előírásainak betartását. Az ebben foglaltak értelmében azoknál az előzetesen letartóztatottnál, akiknek cselekménye – annak minősítésére tekintettel – életfogytig tartó szabadságvesztéssel fenyegetett, a tárgyalás előkészítése során hozott határozatig a nyomozás felügyeletét ellátó ügyész minden esetben maga köteles ellenőrizni és nyilvántartani a hozzátartozóival, illetve másokkal való beszélgetést és levelezést. Az előzetesen letartóztatott fokozott őrzését kell elrendelni ebben az esetben, illetve akkor, ha ezt egyéb körülmény is indokolja. Az indokot (az előzetesen letartóztatott támadásától, szökésétől tartani kell, ön- vagy közveszélyes) szintén közölni kell a bv. intézettel.

Gyakorlati tapasztalatok szerint a fokozott őrzés elrendelésével nem minden esetben éltek az ügyészek, a bíróságok is csak elvétve. Ha az ügyész az ellenőrzést fenntartotta magának, akkor azt nem háríthatja át másra, így nem bízhatja meg vele a bűnügy nyomozóját, mint ahogy az egyik bv. inté-

zetben lévő előzetesen letartóztatott ügyében tette.

Az említett fősztályvezetői utasítás fenntartásának, illetve megfelelő módosításának felülvizsgálatára az új Bv. Szabályzat kiadását követően kerül sor.

A bv. intézetben fogva tartott terheltnek a vádirat benyújtásáig bejelentett panaszát, amelyben a Bv. tvr. 118. § (2) bekezdése tárgyában tett ügyészi intézkedést – az előzetesen letartóztatott levelezési, látogatatófogaadási, csomagküldeményhez való joga korlátozását – sérelmezi, a nyomozás során bejelentett a Be. 148. §-a szerinti jogorvoslatnak kell tekinteni. *Az előzetesen letartóztatott szabad levegőn tartózkodását a Bv. tvr. nem szabályozza, éppen ezért az a joggyakorlat, illetve jogértelmezés, hogy az ő szabad levegőn tartózkodásukra is az elítéltekre vonatkozó előírást kell alkalmazni, vagyis egy óra időtartamban lehetnek szabad levegőn. Ez áll összhangban a nemzetközi ajánlásokkal is. Az előzetesen letartóztatottat megillető jogok között megnevezve nem szerepel a telefonhasználat joga. Tekintettel azonban arra, hogy a telefonhasználat is a kapcsolattartás egyik formája, hozzátartozóival pedig törvényi feltételek mellett az előzetesen letartóztatott is jogosult kapcsolatot tartani (levelezés, látogatás, csomagküldés), súlyosabb jogkorlátozás nem érheti, mint az elítéltet. Álláspon-tunk szerint a távbeszélő használatának ellenőrzésére és annak engedélyezésére a levelezésre vonatkozó rendelkezéseket kell értelemszerű eltérésekkel alkalmazni. Eb-ből következik, hogy az előzetesen letartóztatottak – amennyiben attól az ügyész, illetőleg a bíróság nem tiltotta el őket – távbeszélőn keresztül is tarthatnak kapcsolatot hozzátartozóikkal, egyelőre törvény ezt nem tiltja. Ugyanakkor alanyi jogként sem*

biztosítja. Miért? Azért, mert bizonyos feltételek megléte esetén teszi csak lehetővé. Figyelemmel arra, hogy a BE. 97. § (2) bekezdésének b) pontja értelmében az előzetesen letartóztatott hozzátartozójával szóban és írásban ellenőrzés mellett érintkezhet, amennyiben az ügyész, illetve a bíróság az ellenőrzés lehetőségével nem kíván élni, a távbeszélőn történő kapcsolattartást a fogva tartó intézetnek kell ellenőriznie.

Konkrét ügyben a bíró engedélyezte, hogy az előzetesen letartóztatott beszélhet telefonon hozzátartozójával, ügyvédjével. Felmerült a kérdés, kötelesek-e ezt végrehajtani. Ez nem jelenti titkos eszköz használatát, hanem büntetés-végrehajtási jogszabályok alkalmazását. Ugyanakkor viszont ellenőrzés nélkül nem beszélhet az előzetesen letartóztatott távbeszélőn. Ezt az álláspontot erősítette meg a CPT jelentése is. Tehát meg kell győződni arról is, valóban az ügyvéddel beszél-e az egész beszélgetés tartama alatt, ami pedig úgy lehetséges, ha hallgatja az ellenőrző. Az ügyvédnek ugyanis lehetősége van a fogva tartó intézetben arra, hogy ellenőrzés nélkül beszéljen az előzetessel.

Bánásmód

Hazánk több univerzális és regionális emberi jogi nemzetközi egyezmény, más-képpen fogalmazva konvenció részes állama. Kiemelést érdemel az univerzális konvenciók közül az Emberi jogok egyetemes nyilatkozata, a Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségománya, a Kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések és bánásmód elleni nemzetközi egyezmény.

A fogvatartottakkal való emberséges bánásmódot szolgálja az európai konvenció a

kínzás és az embertelen vagy megalázó bánásmód megelőzésére, amely alapján létrehozott ellenőrző bizottság rendszeres és ad hoc látogatásokat szervez. Első alkalommal Magyarországra 1994. november 1–14. között látogattak el.

A vizsgált rendőrségi fogdákra (Budapest), a jogsértéssel hazánkban tartózkodó külföldi állampolgárok közösségi szálláshelyére (Kerepestarcsa), a Fővárosi Bv. Intézetre, valamint a Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Intézetére kifogásokat tett. A vizsgálati anyagból következik a tételesen felsorolt hibák említésén kívül az is, hogy nagyobb figyelem-ráfordítás lenne szükséges, nyomatékosabbá kellene tenni az európai egyezmény betartásához fűződő igényt, a kínzás, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód megelőzését szolgáló hivatott ügyészi törvényességi felügyeleti tevékenységet, különösképpen a büntetés-végrehajtási felügyeleti ügyészek munkáját, szerepének fontosságát. A 11/1993., a 6/1995. számú legfőbb ügyészi utasítással módosított 1/1990. Legf. Ü.-utasítás hatályos szövege megfelelő előírásokat tartalmaz az egyezmény szerinti kívánalmak teljesítéséhez.

A 2121/1994. (XI. 10.) Korm.-határozat 2. pontja szerint *„a Kormány... felkéri a Magyar Köztársaság Legfőbb Ügyészét, hogy vegyen részt a Bizottság esetenkénti magyarországi látogatásaival kapcsolatos szakmai, érdemi munkában...”* A jövőben is rendszeresen várhatók a bizottság látogatásai.

Az ügyészeknek a bv. felügyeleti ügyészi tevékenységről szóló legfőbb ügyészi utasítás előírásainak megfelelően kiemelt fontosságot kell biztosítaniuk valamennyi fogvatartó helyen legalább havonta tartandó ellenőrzés, vizsgálat során a *bánásmód ellenőrzésére*. A bánásmóddal összefüggő

panaszok, kérelmek, bejelentések intézésekor – az egyezményben foglaltakra is tekintettel – fokozott gondossággal kell eljárni. A fogvatartott meghallgatása során – akár kérelmére történik, akár vizsgálat alkalmával – minden esetben tájékozódni kell a kínzást és más megalázó, embertelen, kegyetlen büntetést, illetve bánásmódot tilalmazó nemzetközi egyezményben foglaltak megtartásáról. A bv. intézetben fogva tartott személy nyomozó hatóság részére történő kiadásának és rendőrségi fogdába való átszállításának engedélye során a nyomozásfelügyeleti ügyész nagy figyelemmel vizsgálja ennek szükségességét és csak a nyomozás eredményessége érdekében feltétlenül indokolt, kivételes esetben ad erre engedélyt.

Rendőrségi fogdák

A közbiztonság fejlesztésének feladatairól szóló 1033/1994. (V. 6.) Kormányhatározat V. fejezetének 17/d pontjában a kormány elrendelte, hogy kapjon prioritást a rendőrségi (és határőrségi) körletek és fogdák létesítése, a meglévők bővítése és korszerűsítése. Az országban 110 rendőrségi fogda van, ebből 87-et használnak. A működő fogdák befogadóképessége 2511 fő. Általános probléma a zárkak nem megfelelő alapterülete, a természetes bevilágítási arány elégtelensége, a nem megfelelő mesterséges világítás, a természetes elégséges szellőzés és a szellőztető-berendezések hiánya, a tisztálkodási feltételek elégtelensége. A meglévő fogdák 25,3%-át nem használják, többségében azért, mert alkalmatlan a fogvatartottak elhelyezésére, illetve a szükséges fogdaőri státusz nem biztosított. A fogdák többsége nincs felszerel-

ve korszerű, őrzésbiztonságot fokozó technikai rendszerrel (a rendkívüli esemény bekövetkezésének veszélye nagyobb). A nem üzemelő fogdák közül négy felújítással, 10 új fogda építésével, hat fogda a fogdaőri státusz biztosításával helyezhető üzembe. Országosan 58 fogda szorult felújításra, korszerűsítésre, a működő fogdák 66,6%-a, és 26 új fogda építése szükséges.

Az őrizetben lévő fokozottan veszélyes személy megfelelő elhelyezését a rendőrségi fogdán nem tudták megoldani, ezért felmerült, hogy az előzetes letartóztatás elrendeléséig elhelyezhető-e a bv. intézetben „befogadás nélkül”, rendőri őrizet mellett. A hatályos jogszabályi rendelkezések nem tartalmaznak kötelező előírást a bv. intézetek számára a Be. 91. §-ában rögzített őrizet végrehajtására nézve, biztonsági okból azonban indokoltá válhat az ilyen elhelyezés. Erre azonban csak a megfelelő garanciális feltétel megteremtése mellett, az elhelyezésre, az őrzésre vonatkozó szabályok pontos rögzítését követően kerülhet sor. Figyelemmel arra, hogy hasonló okból szükséges lehet az ilyen megoldás néhány megyében, ezért indokolt a kérdés egységes rendezése, annak jogszabályi formában – büntetés-végrehajtási szabályzatban – történő rögzítése. A kérdés megnyugtató és végleges megoldását azonban a rendőrségi fogdák alkalmassá tétele jelentené az ilyen fokozottan veszélyes személyek biztonságos őrzésére is.

A közelmúltban előzetes egyeztetés nélkül megyei rendőr-főkapitánysági nyomozók egy sértettel jelentek meg az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézetben ideiglenes kényszergyógykezelttel való szembesítésre, azonban az a beteg közreműködésének hiánya folytán eredménytelen volt. A konkrét eset azt a kérdést

vetette fel, szabad-e és milyen feltételek mellett az IMEI-ben nyomozati cselekményt folytatni. Kétségtelen, hogy sem a Be. szabályai, sem az egyes szabályokhoz kapcsolódó legfőbb ügyészi utasítások nem tartalmaznak rendelkezéseket arra, hogy a nyomozó hatóság a szükséges bizonyítási cselekményeket hol végezze el. Egy ilyen szabályozás a nyomozás mint a büntetőeljárás sajátos szakasza jellegére is figyelemmel, aligha volna célszerű. Eljárásjogi szempontból tehát nem kifogásolható, ha a nyomozó hatóság egyes szükséges bizonyítási cselekményeket az IMEI-ben fogatosít. Ugyanakkor a nyomozó hatóságnak az időpontot előzetesen feltétlenül egyeztetnie kell, hiszen a bizonyítási cselekménnyel érintett, gyógykezelés alatt álló éppen aktuális állapota nyilvánvalóan befolyással lehet az eljárási cselekmény időpontjára, sőt egyáltalán a teljesíthetőségére és törvényességére is. Felmerült a gyakorlatban, hogy a hatóságoktól, nemzetközi szervezetektől érkező levelek ellenőrizhetők-e. A törvény szövegének értelmezése során, az indoklás áttanulmányozását követően a jogalkotó álláspontját is kikértük. Egyértelműen úgy foglalt állást, hogy csak az ilyen címzettnek általa írt levél nem ellenőrizhető, következképpen tehát a tőlük kapott levél ellenőrzése lehetséges.

A bírósági határozatok kézbesítését szabályozó és módosított 105/1974. (IK. 6.) IM-utasítás, a 101/1983. (IK. 2.) IM-utasítás nem tartalmaznak arra rendelkezést, hogy a nem jogerős határozatokról a bv. intézeteket értesíteni kellene. (Az ilyen határozatokból a fogvatartott példányának fénymásolata áll az intézet rendelkezésére.) A probléma a nem jogerős összbüntetéssel kapcsolatban vetődött fel. A bíróság

az elítélt részére kézbesítési ívvel küld egy példányt a nem jogerősen kiszabott összbüntetésről, amelynek kézbesítése után az intézetnek nem marad példánya, holott azt fogatosítania kell, adott esetben annak alapján az intézet parancsnokának hivatalból félbe kell szakítania a büntetést. A bíróságok akkor küldenek egy-egy példányt, amikor már jogerőre emelkedett az összbüntetés. Az intézetek úgy hidalják át a problémát, hogy fénymásolják az elítélt részére érkező példányt.

Kirendelt védő

A védelemhez való jog gyakorlása csorbát szenved, amikor a védőként eljáró ügyvédek és az előzetesen letartóztatott kapcsolattartása nem megfelelő. Így például a kirendelt védő nem tesz eleget az ügyben szükséges eljárási kötelezettségének, és a fogva tartó intézetben nem keresi fel a védencét. Előfordult, hogy csak a tárgyaláson találkoztak és így a védő az ügyre vonatkozóan érdemben már nem is tudta felvenni a kapcsolatot a letartóztatottal. A Be. 51. §-a értelmében a védő köteles a terhelt érdekében minden törvényes védekezési eszközt és módot késedelem nélkül felhasználni, a terheltet a védekezés törvényes eszközeiről felvilágosítani, jogaira kioktatni, és a terheltet mentő, illetőleg a felelősségét enyhítő tények felderítését elősegíteni. A feladatot nyilván csak abban az esetben tudja megnyugtatóan ellátni, ha az eljárás során folyamatosan kapcsolatot tart a terhelttel. Sem a Be., sem más jogszabály nem határozza meg azonban részletesen a védő és a terhelt kapcsolattartásának gyakoriságát. Ezek azonban értelemszerűen következtek a védői feladattal szemben támasztható egyéb jogszabályi elvárásokból. A kiren-

delés esetére is vonatkozik az ügyvédi törvény 1. § (3) bekezdésének azon általános szabálya, amely szerint az ügyvéd köteles a törvényben és más jogszabályokban meghatározott jogait és kötelezettségeit legjobb tudása szerint érvényesíteni, illetve teljesíteni. A Be. 52. §-a értelmében ha a védelem kötelező, a védő köteles jelen lenni a tárgyaláson, valamint a törvényben meghatározott más eljárási cselekményeknél. Amennyiben a védő a kapcsolatfelvételt az előzetesen letartóztatottal nem kezdeményezi, ez számos esetben az előzetes letartóztatott részéről is elmarad, mert nem tudja, ki a kirendelt védő, nem ismeri annak nevét és címét. A helyes eljárás, ha már a nyomozás során a nyomozó hatóság közli az előzetes letartóztatottal, kit rendeltek ki védőjéül, egyben tájékoztatja őt a védő irodájának címről is. A legújabb rendelkezéseiken az ügyészek is kötelesek feltüntetni a védőt.

A védő köteletségének az elmulasztása jogszabályban meghatározott következményeket vonhat maga után. Így például ha a védő szabályszerű idézése ellenére olyan ügy tárgyalásán nem jelenik meg, amelyen részvétele kötelező, és ha a terhelt nem választ más védőt, vagy védő kirendelésére nincs lehetőség, a Be. 192. § (5) bekezdése értelmében a tárgyalást a védő költségére el kell halasztani. Amennyiben a védő a szabályszerű idézés ellenére nem jelenik meg a hatóság előtt, és ezt alapos okkal előzetesen nem menti ki, vagy engedély nélkül el távozik, a hatóság ötszáztól ötvenezer forintig terjedő rendbírsággal sújthatja [Be. 113. § (1) bek. c) pont]. Az az ügyvéd, aki az ügyvédi hivatás gyakorlásából eredő kötelezettségét vétkenesen megszegi – az ügyvédségről szóló 14. S értelmében – fegyelmi vétséget követ el. A védelemhez való al-

kotmányos jognak érvényesülnie kell, a végleges megoldást a kérdésben azonban olyan jogszabályi változás eredményezhetné, amely a kirendelt védő feladatainak részletesebb szabályozásával, érdekeltsé-ge fokozásával biztosítaná a megnyugtató és jogszerű gyakorlat kialakulását.

Foganatba vétel

A szabadságvesztés-büntetés végrehajtása *foganatba vételének* üteme rosszabbodó trendet mutat. 1994-ben végrehajtással összesen 29 843 szabadságvesztést jegyeztek elő (beleértve az átváltoztatás folytán foganatba veendő szabadságvesztés-büntetéseket is). Az év utolsó napján folyamatban maradt ebből 6325 szabadságvesztés-büntetés végrehajtása, a 24 külföldön tartózkodó nélkül (0,38%) a hátralék aránya 21,11%. A korábbi években a hátralék aránya ennél alacsonyabb volt az év utolsó napján. (Például 1990-ben 15,31%, 1991-ben 17,12%, 1992-ben 19,74%, 1993-ban 20,42%.) A foganatba vétellel kapcsolatos gondokat egyrészt az állampolgári fegyelmezetlenség kedvezőtlen alakulása okozza, így egyre kevesebb elítélt jelentkezik önként a szabadságvesztés megkezdésére, és minden lehetőséget felhasználnak az elkerülésére, kisebb részben pedig a halasztással kapcsolatos enyhe bírói gyakorlatra vezethető vissza. Például nem kellően igazolja az elítélt a halasztási kérelemben előadott indokot, mégis megkapja a halasztást. A halasztással kapcsolatos gyakorlati kérdés volt, hogy olyan személynek engedélyezhető-e halasztás a szabadságvesztés-büntetés megkezdésére, akit a másodfokú tárgyalásra is előzetes letartóztatásból állítottak elő. Egyértelmű ezzel kapcsolatban a Legfelsőbb Bíróság álláspontja (BK. 40. határozat), amely „*az ítélet jogerőre emelkedésekor az előzetes*

letartóztatásban lévő terheltnek a büntetés végrehajtására nem lehet halasztást adni". A Be. 395. §-ának (2) bekezdése szerint az elsőfokú bíróság ítélete azon a napon emelkedik jogerőre, amelyen a) a fellebbezésre jogosultak úgy nyilatkoztak, hogy nem kívánnak fellebbezni, illetőleg a fellebbezést visszavonták; b) a fellebbezési határidő fellebbezés bejelentése nélkül telt el; c) a másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság ítéletét helyben hagyta, vagy a fellebbezést elutasította.

A (3) bekezdés szerint a másodfokú bíróság ítélete a kihirdetésével emelkedik jogerőre. Ebből adódóan a terhelt az ítélet jogerőre emelkedésének időpontjától kezdve már nincsen előzetes letartóztatásban. A büntetés végrehajtásával kapcsolatos bírósági értesítés kiadása a bíróság részéről merőben adminisztratív teendő, amely nem érinti azt, hogy az ítélet jogerőre emelkedésével a terhelt nem előzetes letartóztatásban van, hanem már szabadságvesztését tölti. A letartóztatásban lévő terheltnek tehát az ítélet jogerőre emelkedésekor a bíróság a büntetés végrehajtására halasztást nem adhat; ez a szabadságvesztés félbeszakítását jelentené, amit a Be. 398. § (2) bekezdése szerint az igazságügyi-miniszter engedélyezhet.

Külkórházi elhelyezés

Konkrét ügyben merült fel, hogy a *beteg elítélt*, akinek megfelelő egészségügyi ellátás a bv. egészségügyi intézményeiben is biztosítható, ha a költségeket hajlandó megtéríteni, *kérhet-e külkórházi elhelyezést*. A hatályos jogszabályi rendelkezések értelmében a kórházi szakellátást igénylő beteg

elítéltet a Bv. Központi Kórházban kell elhelyezni. Ha a központi kórház a megfelelő egészségügyi ellátást nem tudja biztosítani, az elítéltet más, nem büntetés-végrehajtási egészségügyi intézetbe kell szállítani, és gondoskodni kell a szükséges őrzéséről vagy felügyeletéről [Bv. Szabályzat 112. § (1), (5) bekezdés, Bv. Szakutasítás 591. § (1), (3) bekezdés]. Ilyen elítélti kérés teljesítésére tehát a hatályos jogszabályok ismeretében nincs mód, a gyakorlati esetekre is figyelemmel azonban az új Bv. Szabályzatban indokolt lehetővé tenni, hogy a fogvatartott külkórházi gyógykezelését, magánorvos, fogorvos, szakorvosi rendelő szolgáltatásának igénybevételét akkor is kérhesse, ha az ellátása a bv. egészségügyi intézményekben is megoldható. Ebben az esetben köteles lenne az egészségügyi szolgáltatások díját, a szállítási, az őrzési költségeket megtéríteni. A büntetés-végrehajtás számára azonban ilyenkor is biztosítani kell azt a lehetőséget, hogy e kérés teljesítését biztonsági okból megtagadhasssa. Az egyik országos bv. intézetben az ún. falcolók nem kaptak műtét előtt érzéstelenítő injekciót. Hosszas vita folyt orvosi körökben, hogy foglalkozási szabályszegecs történt-e, avagy a foglalkozási etika szabályainak megsértése. Végül is az Orvosi Etikai Tanács, valamint az Egészségügyi Tudományos Tanács úgy foglalt állást, hogy az utóbbiról van szó. Így nem büntetőeljárás, hanem fegyelmi eljárás indult az érzéstelenítést elmulasztó orvos ellen.

Az 1993. évi XXXII. törvény jelentős mértékben kiszélesítette azoknak a jogintézményeknek a körét, amelyekre figyelemmel az elítéltek elhagyhatják a büntetés-végrehajtási intézetet.*

*Minderről bővebben lásd Lajtár István legfőbb ügyészségi ügyész Intézeten kívül című, e számban olvasható írását.

Enyhébb végrehajtási szabályok

A Bv. tvr. 19. §-a szerint a szabadságvesztés végrehajtásának célja az, hogy e törvényben meghatározott joghátrány érvényesítésekor segítse az elítéltnak a szabadulása után a társadalomba beilleszkedését és azt, hogy tartózkodjék az újabb bűncselekmények elkövetésétől. Ha az elítélt az előírásokat megtartja, már önmagában is szabadulása utáni, a társadalomba való beilleszkedési készségére lehet következtetni. Ennek a készségnek az erősítését szolgálhatja például a jutalmazás lehetősége, de még inkább a félszabad végrehajtási mód egyes elemeinek alkalmazása. Mindezekből következően a formai feltételek megléte [Bv. tvr. 28/A §-ának (1) bekezdése szerinti legalább három, illetőleg legalább hat hónap kitöltése] esetén nem szükséges különleges érdem, elegendő a kifogástalan magatartás a fogház, illetőleg a börtön végrehajtásának szabályainál enyhébb szabályok alkalmazása elrendeléséhez. Az elítélt személyisége és a szabadságvesztés végrehajtása alatt tanúsított magatartása alapján azt kell vizsgálni, mennyiben szolgálja ez a rendelkezés az elítéltnak a szabadulása után a társadalomba beilleszkedését és azt, hogy tartózkodjék újabb bűncselekmény elkövetésétől (4/1994. BH. 175. BK-hat.). Tehát az enyhébb büntetés-végrehajtási szabályok alkalmazásának engedélyezésekor elsődlegesen a büntetés célja a meghatározó, de emellett jelentősége van az elítélt büntetésének végrehajtása alatt tanúsított magatartásának, sőt a személyi és családi körülményeinek is. A jogszabály nem tartalmaz

olyan feltételeket sem, amelyek megléte esetén az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazásának elrendelése kötelező lenne, az elítélt ezt alanyi jogon igényelhetné. Az elrendelés tehát – az említett idők eltelte után – mindig bírói mérlegelési körbe tartozik. Az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazásának elrendelése az elítélt személyi szabadságának korlátozását enyhíti. E kedvezmény megadása során nyilvánvalóan elsődleges szempont a büntetés célja. E vonatkozásban az elítéltnak a büntetés végrehajtása alatt tanúsított magatartása mellett személyi és családi körülményei nyújthatnak eligazítást. Az enyhébb végrehajtási szabályok elrendelése – közöttük a hazalátogatás és ennek folytán a nem kívánt környezetbe jutás lehetőségének biztosítása – nem segítené, inkább akadályozná a büntetés céljának elérését (10/1994. BH. 530 BK-határozat).

Ha a hosszabb tartamú szabadságvesztésre ítélt esetben még nem lehet megállapítani, hogy a végrehajtás módjának tartós enyhítése megfelel-e a szabadságvesztés végrehajtása általános céljának, a börtön végrehajtásának szabályainál enyhébb szabályok alkalmazására nem kerülhet sor. A Bv. tvr. 28/A §-ában írt formai feltétel megvalósulásakor tehát azt kell vizsgálni, hogy a végrehajtás módjának tartós enyhítése a szabadságvesztés végrehajtása céljának a Bv. tvr. 19. §-a megvalósulása irányában hat-e vagy sem (5/1995. BH. 265. hat.). Így az enyhébb végrehajtási szabályok engedélyezése szolgálja-e az elítélt társadalomba való beilleszkedését, elérhető-e az enyhébb szabályok keretei között a büntetés célja, az újabb bűncselekmény elkövetésétől való tartózkodás. Ennek a kérdésnek az eldöntésénél az elkövetett bűncselekményt, a kiszabott szabadságvesztés tarta-

mát, az elítélt személyiségét, előéletét, életvitelét, családi körülményeit és a büntetés töltése alatt tanúsított magatartását összességében figyelembe véve kell dönten. Nyilvánvaló ugyanis, hogy minél hosszabb a kiszabott szabadságvesztés, annál hosszabb idő kitöltése szükséges annak értékeléséhez, hogy az elítélt személyiségében jelentős pozitív változás következett be (6/1995. BH. 388. BK-határozat).

A szabadságvesztés végrehajtása alatt az enyhébb végrehajtási szabályok nem állapíthatók meg annak az elítéltnak a javára, aki olyan magatartást tanúsít, amely egyébként az enyhébb végrehajtási szabályok megszüntetésére is alapot adna (Bv. tvr. 19. §, 28/A §). Olyan elítéltnél, akinél az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazása megszüntetésének az okai fennállnak, e szabályokat nem lehet engedélyezni, a törvény (1) és (4) bekezdését ugyanis szerves egységben és kölcsönhatásban kell értelmezni és alkalmazni.

A Bv. tvr. 28/A § (4) bekezdése két esetben teszi lehetővé az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazásának megszüntetését: a) ha az elítélt az eltávozásával, illetőleg a büntetés-végrehajtási intézetben kívüli munkavégzéssel kapcsolatos magatartási szabályokat ismételten vagy súlyosan megszegi, így különösen, ha az eltávozásról nem az előírt időn belül tér vissza, vagy b) más súlyos fegyelemsértést követ el.

A törvény nem kívánta a Bv. tvr. 28/A §-ának (1) bekezdésében biztosított kedvezmények megvonását az elítélt eltávozásával, illetőleg a büntetés-végrehajtási intézetben kívüli munkavégzéssel kapcsolatos magatartási szabályok ismételt vagy súlyos megszegésére korlátozni. Az ilyen szűk értelmezés szemben áll a szabadságvesztés-

büntetés végrehajtásának céljaival. Az az elítélt tehát, aki a bv. intézetből való eltávozásával, illetőleg a bv. intézetben kívüli munkavégzéssel kapcsolatos magatartási szabályok megszegésén kívül más, súlyos fegyelemsértést követ el, nem méltó az enyhébb végrehajtási szabályok adta engedmények további élvezésére (11/1995. BH. 624. BK-határozat).

„Az elítélt nem távozhat el a büntetés-végrehajtási intézetből, ha ellene újabb büntetőeljárás van folyamatban. Ha az elítélt az eltávozással, illetőleg a büntetés-végrehajtási intézetben kívüli munkavégzéssel kapcsolatos magatartási szabályokat ismételten vagy súlyosan megszegi, így különösen, ha az eltávozásról nem az előírt időben tér vissza, vagy más súlyos fegyelemsértést követ el, a büntetés-végrehajtási intézet parancsnoka felfüggesztheti az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazását, és előterjesztést tesz a büntetés-végrehajtási bírónak az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazásának megszüntetése iránt.” [Bv. tvr. 28/A § (3)–(4) bek.] Az egyik országos bv. intézet gyakorlatában merült fel, hogy amennyiben az evsz. hatálya alatt álló elítélttel szemben büntetőeljárás van folyamatban, abban az esetben mi az intézet feladata, helye van-e az evsz. megszüntetésének. Az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazásának feltételeiről, tartalmáról, megszüntetéséről a Bv. tvr. 7/A, valamint 28/A §-a rendelkezik. Ezek értelmezéséből következően az elítélt ellen indult újabb büntetőeljárás önmagában nem szolgáltat okot az evsz. megszüntetésére, amint arra a Legfelsőbb Bíróság a BH. 1995. évi 6. számában 333. számú BK-határozatának indoklásában rámutatott. E szerint az eljárás megindulása nem lehet alapja annak, hogy az elítéltet egy korábbi

megfelelő magatartással kiérdemelt enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazásától megfoszják, hanem csupán olyan jelleget intézkedéseket tesz lehetővé, amelyeknek az a céljuk, hogy az elítélt a hatóságok rendelkezésére álljon. Ilyenkor tehát az intézet parancsnoka nem köteles az evsz.-t felfüggeszteni, és az alkalmazás megszűntetésére előterjesztést tenni a bv. bírónak.

Figyelemmel azonban arra, hogy az elítélt elleni újabb büntetőeljárásal – függetlenül az elkövetés időpontjától – megnő annak a veszélye, hogy a korábban megfelelő magatartást tanúsító elítélt az eltávozásról nem tér vissza, hanem elrejtőzik, ezért a Bv. tvr. 28/A § (3) bekezdése kimondja, hogy az elítélt nem távozhat el a bv. intézetből, ha ellene újabb büntetőeljárás van folyamatban. Ebben az esetben az intézet parancsnokának tehát intézkednie kell az eltávozás felfüggesztése iránt – ami gyakorlatilag az evsz. szünetelését eredményezi. A felfüggesztés az újabb büntetőeljárás jogerős befejezéséig, illetőleg a jogerős összbüntetési ítélet meghozataláig tart.

Az eljárás befejezését követően ismét felül kell vizsgálni az evsz. korábbi engedélyezésének indokoltságát.

Vitatott kérdésként merült fel az evsz., valamint az átmeneti csoport szabályai együttes alkalmazásának lehetősége. Az enyhébb végrehajtási szabályokra vonatkozó törvényi rendelkezések, valamint az átmeneti csoport szabályainak alkalmazása – amint arra a Legfőbb Ügyészség már korábban is rámutatott – a büntetés-végrehajtás szabályainak hasonló, de nem azonos tartalmú enyhítését jelentik. Eltérő az alkalmazás feltétele, az érintettek köre, nem azonosak az általuk biztosított jogok sem. Az evsz. alkalmazását a bv. bíró engedélyezi, az átmeneti

csoportban lévő elítélt esetében a szabályok enyhítése a bv. intézet hatáskörébe tartozik. Eltérő jogszabályi rendelkezés hiányában nincs törvényi akadálya annak – amennyiben az egyéb feltételek adottak –, hogy a két intézményt együtt alkalmazzák. Az enyhébb végrehajtási szabályok hatálya alatt álló elítélt esetében az intézetnek gondosan mérlegelnie kell – az intézmény céljának szem előtt tartásával – az elítélt átmeneti csoportba helyezését. Az átmeneti csoportban lévő elítélt vonatkozásában pedig hasonló módon eljárva lehet előterjesztést tenni az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazására. Az olyan elítélt esetében, aki az evsz. hatálya alatt áll, és átmeneti csoportba került, az eltávozások gyakoriságának a meghatározása során erre figyelemmel kell lenni.

Előfordult, amikor az elítélt hozzátartozója kérte a fogva tartó bv. intézettől az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazásának engedélyezését. Bár a Bv. tvr. a hozzátartozónak ezt a jogosultságot nem adta meg, a gyakorlat megtalálta a kiutat: a hozzátartozó kérelmét ismertetik az elítélttel, s az ő kérelmével kiegészítve viszik a bíróság elé.

A jogintézmény célja eredendően az, hogy az elítélt a szabadságvesztés végrehajtása során – hasonlóan az átmeneti csoportba helyezés biztosította kedvezményekhez – ne váljék gyökértelessé: a családjával, ismerőseivel kapcsolatot tarthasson, figyelemmel kísérhesse a civil élet változásait, oda vissza is illeszkedhessen a szabadulását követően. Ugyanakkor azonban a büntetés céljával (Btk. 37. §) ellentétes lenne az, hogy a súlyos társadalmi megítélésű, s ezért huzamosabb szabadságvesztés-büntetéssel sújtott elítélt már ezen időtartam letöltése után élvezhesse ezt a

kedvezményt. Erre mutat rá a Legfelsőbb Bíróság 175. sz. eseti döntésében (BH. 1994/4. sz.) is, amely szerint az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazásához nem szükséges különleges érdem, hanem elegendő az elítéltnak a bv. intézetben tanúsított kifogástalan magatartása. Emellett azonban vizsgálni kell az elítélt személyiségét és azt is, hogy ez a rendelkezés mennyiben szolgálja a terhelt társadalomba való beilleszkedését, illetve azt, hogy tartózkodjék az újabb bűncselekmény elkövetésétől. További szempontokat ad a Legfelsőbb Bíróság az 1995. évi 388. sz. eseti döntésében (BH. 1995/7. sz.), amelyben kitér arra, hogy az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazásának engedélyezésekor figyelemmel kell lenni az elítélt személyiségére, előéletére, életvitelére, családi környezetére is. Konkrét ügyben a bíróság arra az álláspontra jutott, hogy a saját, illetve szűkebb rokonai körében idült alkoholizmusról, erőszakos magatartásáról (a családtagok sérelmére több ízben elkövetett igen súlyos megítélésű bűncselekmények) ismert elítéltnak ugyanezen környezetbe való rendszeres látogatása magában hordozná a bűnismétlés veszélyét, nem szolgálná a büntetési célokat, s ellentétes lenne a jogintézmény céljával is. Az elítéltnak az eltávozást a gyakorlat szerint minden alkalommal kérelmi lapon kell kérnie. Ily módon az intézet parancsnokának a fegyelmi büntetéseket nem érintően is igen hatásos fegyelmezési eszköz áll rendelkezésére, hiszen az általában a hétvégi napokra eső eltávozás engedélyezését az elítélt magatartásához igazíthatja. Az elítélt az eltávozásakor köteles bejelenteni, hová távozik. A gyakorlatban éppen ezért a bv. intézet igazolvánnyal látja el, amelyben a személyi adatai, a fényképe, eltávozásának he-

lye, az eltávozás, illetve a visszaérkezés ideje szerepel. Nem a megadott helyre történő utazás, vagy a megjelölt helyen nem tartózkodás akár a kedvezmény visszavonását is eredményezheti. Az eltávozás tartama alatt ez az igazolvány a személyazonosság igazolására szolgál, abba a rendőrségi igazoltatások vagy más intézkedések bejegyezhető. A bv. intézetnek az erre szolgáló, a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka által kiadott intézkedése értelmében értesítenie kell az elítélt lakóhelye szerint illetékes rendőrkapitányságot arról, hogy az elítélt mely időponttól és meddig, melyik helységbe kapott engedélyt a kinntartózkodásra. A gyakorlatban azonban ez igen nehezen megvalósítható a nagyobb intézmények esetében, ezért rendszerint az értesítés el is marad.

A 28/A § (4) bekezdése két esetben teszi lehetővé az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazásának megszüntetését: egyrészt, ha az elítélt az eltávozással, illetőleg a bv. intézeten kívüli munkavégzéssel kapcsolatos magatartási szabályokat ismételten vagy súlyosan megszegi, így különösen ha az eltávozásról nem az előírt időben tér vissza, másrészt ha más súlyos fegyelemsértést követ el. A törvényhozó azonban nem kívánta a Bv. tvr. 28/A §-ának (1) bekezdésében biztosított kedvezmények megvonását az elítélt távozásával, illetőleg a bv. intézeten kívüli munkavégzéssel kapcsolatos magatartási szabályok ismételt vagy súlyos megszegésére korlátozni. Az ilyen szűk értelmezés szemben áll a büntetés, valamint a szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának céljával. Az az elítélt tehát, aki a büntetés-végrehajtási intézeten kívüli munkavégzéssel kapcsolatos magatartási szabályok megszegésén kívül más, súlyos fegyelemsértést követ el, nem mel-

tó az enyhébb végrehajtási szabályok adta engedmények további élvezésére (BH. 1996/1. szám, BK. 13. határozat).

A Bv. tvr. 22. § (3) bekezdése humanitárius szempontokra is figyelemmel, lehetővé teszi az elítélt számára, hogy – a végrehajtás félbeszakítása nélkül – meglátogassa a súlyos beteg hozzátartozóját, illetve a hozzátartozójával kapcsolatos kegyeleti jogát érvényesíthesse. Ilyen esetben a büntetés-végrehajtási intézetben kívül töltött idő akkor is beszámít a szabadságvesztésbe, ha az elítélt felügyelet nélkül volt távol az intézetből. A vizsgált időszakban összesen 147 elítélt távozott el a bv. intézetekből ezeken a jogcímeneken. Több intézet esetében olyan gyakorlat alakult ki, hogy az elítélt a súlyos beteg hozzátartozó meglátogatása, illetve temetésen való részvétel céljából nem a Bv. tvr. 22. § (3) bekezdése szerinti eltávozás engedélyezését, hanem rövidebb időtartamú büntetés-félbeszakítást kér, amelyet az intézet parancsnoka engedélyez. A hozzátartozó fogalmán eltérő törvényi rendelkezés hiányában a Btk. 137. § 5. pontjában meghatározott személyi kört kell érteni.

A szabadságvesztés kezdő és utolsó napjának megállapítására vonatkozó 1275/1994. (IK. Bv. mell. 7.) OP-intézkedés VII. fejezetének rendelkezései érvényesültek a bv. intézetek gyakorlatában. A rövid tartamú eltávozás számításával kapcsolatban felmerült, hogy az elítélt bv. intézetnél való jelentkezésének napja hozzátartozik-e az engedélyezett időtartamhoz. Figyelemmel arra, hogy az OP-intézkedés 42. pontja értelmében a rövid tartamú eltávozás kezdő napjához hozzá kell adni az engedélyezett időtartamot és az eredményül kapott időpont lesz a jelentkezés napja, ebből következően ez a nap is az engedélyezett időtartamhoz tartozik.

Nagyobb figyelemmel szükséges elbírálni a félbeszakítás iránti kérelmekkel indokoltságát, az eltávozások engedélyezésének megalapozottságát, a 48 órát meg nem haladó eltávozások engedélyezésének indokoltságát, az értesítési kötelezettségek előírászerű teljesítését. A különböző jogcímen történő eltávozási lehetőségek egy adott hónapon belüli kombinálásakor fokozott súllyal kell vizsgálni a büntetés, a nevelés céljának érvényesülését. A különböző jogcímen történő távollétek összekapcsolása csak egyedi kivételes esetekben lehet indokolt. Az eltávozások engedélyezésének a törvény szellemével összhangban lévő gyakorlata kellően segítheti a szabadságvesztés-büntetést töltő elítéltek kapcsolatainak fenntartását, a büntetés-végrehajtás hatékonyságának növelését, valamint a vizsgálat büntetés-végrehajtási jogi intézményei társadalmi elfogadottságát. A törvényi rendelkezések kiterjesztő értelmezése e célok elérését veszélyezteti. Megfontolandó lenne a vizsgálati tapasztalatok alapján a Bv. tvr. legközelebbi módosítása alkalmával napirendre tűzni, hogy a rövid tartamú eltávozás engedélyezését is a szabadságvesztés meghatározott tartamának kitöltéséhez kössék, valamint az evsz. alkalmazásának lehetőségét a kiszabott büntetés legalább felének letöltéséhez kötni, a bírósági gyakorlat által is hangsúlyozott szabadságvesztés-büntetés végrehajtási célok megvalósulására figyelemmel. Ezáltal az egészen rövid tartamú szabadságvesztésre önként bevonuló sem záródna ki belőle.

A Btk. 137. § (1) bekezdés j) pontja alapján hivatalos személyek a büntetés-végrehajtási intézményeknél, szerveknél és vállalatoknál kinevezés és szerződés alapján munkaviszonyban álló azon hiva-

tásos és polgári alkalmazottak, akiknek tevékenysége a büntetés-végrehajtás rendeltetésszerű működéséhez hozzátartozik: így különösen a testület fegyveres tagjai és mindazok, akik a munkáltatás mellett egyúttal a fogvatartottak felügyeletét is ellátják, illetőleg nevelésükben közreműködtek. Nem hivatalos személyek azok a polgári alkalmazottak, akik kizárólag vállalati gazdálkodási tevékenységet végeznek, illetve azok, akik külső intézmények (vállalatok) alkalmazottjaiként működnek a büntetés-végrehajtási intézetekben.

Hivatali visszaélés (Btk. 225. §) alapos gyanúja állapítható meg akkor, ha az elkövető a Bv. Szabályzatban vagy az ezen alapuló büntetés-végrehajtási igazgatói intézkedésben meghatározott előírások megszegésével engedélyezi az elítéltek eltávolítását. A Legfelsőbb Bíróság 1996. évi I. BH-ban közzétett 10. számú büntető kollégiumi határozatában kifejtette, hogy a polgári alkalmazott felügyeleti jogköre a hatósági őrizettel egyenértékű, a hatósági őrizet tehát olyan esetben sem szűnik meg, amikor az átmeneti csoportba sorolt és külső munkán foglalkoztatott elítélt felügyeletét bv. polgári alkalmazott látja el, a hatósági őrizet tehát ilyen esetben sem szűnik meg, ekként a bűncselekmény törvényi tényállása megvalósul, ha az elítélt a hatósági őrizetből eltávozott. Kétségtelen, hogy az átmeneti csoportba sorolás nagyobb mozgásteret ad az elítélteknek, így segíti a szabadságra helyezés utáni életvitelhez szoktatást. Nem tekinthető azonban olyan kötetlen, hatósági őrizet nélküli foglalkoztatásnak, amelynek következtében az elítéltek az általuk kijelölt munkahelyet önkényesen, szabad elhatározásukból, engedély nélkül elhagyhatják.

Fokozatváltoztatás

A fokozatváltoztatás több éves gyakorlata figyellemmel kísérve látható, hogy általában azonos mértékben alakult. Több ügyben előfordult, hogy a bv. bíró azért nem engedte – a törvényi feltételek fennállása ellenére sem – enyhébb fokozatba az elítéltet, mert ezáltal egyben feltételes szabadságra is jogosulttá vált volna. Álláspontunk szerint ez nem kizáró ok, nem lehet akadálya az enyhébb fokozatba helyezésnek. Habár megjegyezzük, hogy nem nagy számban így történik, s ez nem a legszerencsésebb változat. Az enyhébb fokozatba helyezés nagyszerű nevelési eszköz szerepét is betöltheti, hiszen ezáltal az elítélt a szabadságvesztés végrehajtásának ideje alatt kerülhet enyhébb fokozatba, enyhébb végrehajtási körülmények közé.

A szabadságvesztés enyhébb fokozatának kijelölésére lehet előterjesztést tenni, ha az elítélt folyamatosan kifogástalanul teljesíti kötelezettségeit és a büntetés célja enyhébb fokozatban is elérhető. Az enyhébb végrehajtási fokozat kijelölése általában akkor indokolt, ha az elítélt folyamatosan és kifogástalanul teljesíti a kötelezettségét, és büntetésének legalább a felét le-töltötte (5/1994. BH. 233. határozat).

Nem lehet enyhébb fokozat kijelölésére előterjesztést tenni, ha az elítélt büntetésének felét, de legalább hat hónapot még nem töltött le, ellene más ügyben büntető-eljárás van folyamatban. Az összbüntetés-ként megállapított szabadságvesztés végrehajtására az enyhébb végrehajtási fokozat – egyéb feltételek mellett – kijelölhető akkor is, ha a súlyosabb fokozatot megállapító büntetés jogerőre emelkedéséig az elítélt a büntetésének a felét már kiállotta, és legalább hat hónapot az enyhébb fokozatban töltött le. A bv. bírót nem köti az össz-

büntetésként megállapított szabadságvesztés (súlyosabb fokozat) jogerőre emelkedésétől számított hat hónap kivárása, hanem – az egyéb feltételek szem előtt tartása mellett – a fokozat elítélre kedvező megváltoztatása tárgyában tett előterjesztést szabadon bírálja el, amennyiben az előterjesztéssel érintett, az elítélre súlyosabb fokozatot megállapító összbüntetés jogerőre emelkedéséig az elítélt folyamatosan, kifogástalan magatartás mellett már a büntetésének felét, de legalább hat hónapot az enyhébb végrehajtási fokozatban letöltött (BH. 1995. évi 10. szám BK. 552. határozat). A szigorúbb fokozat kijelölésére akkor lehet előterjesztést tenni, ha a büntetés-végrehajtás rendjének ismételt és súlyos megzavarása miatt fegyelmi fenyítést szabtak ki (Bv. Szabályzat 125. §, 108/1979. (IK. 8.) IM-utasítás 51–54. §-ai). A végrehajtás során a bíróság által meghatározott fokozatot eggyel lehet enyhíteni vagy szigorítani. Amennyiben a bv. bíró a szabadságvesztés fokozatát megváltoztatja, a feltételes szabadság lehetősége az új fokozathoz igazodva nyílik meg.

Ilyen esetben a büntetés teljes tartamát kell figyelembe venni, a feltételes szabadság engedélyezésének ugyanis nem feltétele, hogy az egyes fokozatban az elítélt ténylegesen mennyi időt töltött. Az a helyes gyakorlat, amennyiben az elítélt olyan időpontban kerül enyhébb végrehajtási fokozatba, amikor a feltételes szabadságra bocsátás lehetséges időpontjáig még van hátra idő. Önmagában azonban ez – az egyéb törvényi feltételek fennállása esetén – nem zárja ki a fokozat enyhítését. Nem hagyható figyelmen kívül, hogy a feltételes szabadságra bocsátás – hasonlóan más büntetés-végrehajtási jogi intézményekhez – az elítéltnak nem alanyi joga, hanem lehetőség.

Feltételes szabadság

1994-ben 7342 elítélt feltételes szabadságra bocsátásáról határozott a bv. bíró, 6328 elítéltet feltételes szabadságra bocsátott – ebből intézeti vélemény ellenére 385-öt, nem bocsátott feltételes szabadságra 1014 elítéltet (az elutasítás aránya 13,8%), utóbbiak közül intézeti javaslat ellenére 115-öt. Ügyész 1528 elítélt meghallgatásán vett részt a feltételes szabadság kérdésében történő döntés során (18,99%), két elítélt ügyében fellebbezett. A bv. bíró nem meghallgatást, hanem tárgyalást tartott két elítélt ügyében. Az elutasítási arány az utóbbi években általában 15 százalék körül volt.

A korábbi feltételes szabadság megszüntetése nem minden esetben jár együtt a feltételes szabadság kedvezményéből való kizárással [Btk. 48. § (4) bek.]. Az elítéltet ugyanis nem azért kell kizárni a feltételes szabadságra bocsátásból, mert a bíróság az előző elítélése szerinti feltételes szabadságot megszüntette, hanem azért, mert olyan szándékos bűncselekmény miatt ítélték szabadságvesztésre, amelyet a korábbi végrehajtandó szabadságvesztésre ítélese után, a végrehajtás befejezése előtt követett el (11/1995. BH. 613. BK-határozat).

Ha nem állapítható meg bizonyosan, hogy a terhelt az újabb bűncselekményt a feltételes szabadság alatt követte el, a feltételes szabadságot nem lehet megszüntetni (3/1977. BH. 85. BK. határozat). Ugyanakkor a Btk. 47. § (3) bekezdésének a) pontja értelmében a szabadságvesztés jogerőre emelkedésétől annak kitöltéséig eltelt időtartam alatt bármikor – tehát olyankor is, amikor a feltételes szabadságra bocsátás már időbelileg nem lehetséges – alkalmazható a most említett rendelkezés, azaz an-

nak megállapítása, hogy az elítélt nem bocsátható feltételes szabadságra. A feltételes szabadság kizárására a korábbi szabadságvesztést kiszabó ítélet jogerőre emelkedésétől annak kitöltéséig bármikor – tehát nemcsak a feltételes szabadság alatt történt újabb elkövetés esetén – sor kerülhet [Btk. 47. § (3) bek. a) pont, Be. 359. §]. Az elítélt ugyanazon időpontban feltételes szabadságot és szabadságvesztést párhuzamosan nem tölthet (BJD. 8734. sz. eseti döntés, 5/1877. BH. 125. BK-határozat).

Összbüntetésbe foglalás

A pártfogó felügyelet magatartási szabályainak megszegése indokával ideiglenes fogvatartás vétele folytán történt fogvatartási időt a szabadságvesztés tartamába be kell számítani (10/1991. BH. 379. BK-határozat). Ha a bv. intézet azt észleli, hogy összbüntetésbe foglalásnak lehet helye, haladéktalanul megkeresi az illetékes bíróságot az összbüntetésbe foglalás érdekében. Az összbüntetési cél – természetesen az összbüntetésbe foglalás feltételeinek fennállása esetén – azt jelenti, hogy az elítéltet mindenekelőtt abba a helyzetbe kívánja hozni, mintha a több ítélettel elbírált büncselekmények tekintetében több szabadságvesztés folyamatosan töltött, illetőleg egyként kiszabott lenne. Ha egy időben több szabadságvesztés végrehajtására érkezik értesítés, közülük elsőként a szigorúbb fokozatban végrehajtandó, azonos fokozat esetén pedig a hosszabb tartamúnak kell a kezdő és utolsó napját megállapítani. Feltételes szabadság megszüntetésekor, illetve a kegyelem hatályának megszüntetésekor a szabadságvesztés hátralévő tartamát úgy kell megállapítani, hogy az elő-

jegyzett szabadulás napját követő nappól ki kell vonni a feltételes szabadságra bocsátás, illetőleg a kegyelem folytán történt szabadulás napját. A kapott eredmény lesz a hátralévő tartam, melyet végre kell hajtani. A szabadságvesztések folyamatos végrehajtásaként kell értékelni, s ezért az összbüntetésbe foglalásnak helye van, ha a külön ítéletekkel több ízben szabadságvesztésre ítélt terhelt az egyes büntetések kitöltése után azért nem kerül szabadlábra, mert rajta a személyes szabadságának elvonásával járó – de összbüntetésbe nem foglalható – büntetést, így pénzbüntetés helyébe lépő szabadságvesztést – vesznek foganatba (12/1992. BH. 742. sz. határozat). A Btk. 92. §-ának (2) bekezdésében foglaltak értelmében összbüntetésbe foglalásra csak az olyan végrehajtandó büntetések kerülhetnek, amelyeket az összbüntetésbe foglaláskor még nem hajtottak végre, vagy azok végrehajtása folyamatban van. A folyamatos végrehajtásból eredő hátrány ebből következően csupán abban az esetben nem áll be, ha két vagy több szabadságvesztés-büntetés végrehajtása között ténylegesen szabadlábra került az elítélt. Abban az esetben viszont, ha két szabadságvesztés-büntetés végrehajtása közötti időben anélkül, hogy az elítélt szabadlábra kerülne, rajta a személyes szabadságot elvonó, az alapítéletek valamelyikéhez kapcsolódó vagy akár azoktól független, azonban összbüntetésbe nem foglalható büntetést – így pénzbüntetés helyébe lépő szabadságvesztést vagy elzárást – hajtanak végre, s ezért a fogva tartás folyamatossága nem szűnik meg: a folyamatos végrehajtásból eredő hátrány bekövetkezik. Ezért ilyen végrehajtás esetén az összbüntetésbe foglalható szabadságvesztések végrehajtását folyamatosnak kell tekinteni (7/1990. BH. 243.

határozata). Nem bocsátható feltételes szabadságra, akinek a büntetés végrehajtása alatt tanúsított magatartása nem felel meg az intézeti szabályoknak [Bv. tvr. 6. § (4) bek., 8. § (1) bek., Btk. 47. § (1) bek., 1966. évi BH. 1. szám, 12. BK-határozat].

A feltételes szabadság megszüntetésének nem akadálya az, hogy a feltételes szabadság tartama a bv. bíró döntése előtt már letelt. Ez a bv. bíró döntésére nézve áll. Az ügyész csak akkor tehet intézkedéseket a feltételes szabadság megszüntetése érdekében, ha az annak alapjául szolgáló magatartási szabályok megsértéséről még a feltételes szabadság lejárta előtt értesül.

Szakképzés

Gyakorlati kérdésként merül fel, hogy a büntetés-végrehajtás kötelezheti-e szakképzési költségek megtérítésére azt az elítéltet, aki önhibájából nem járja végig a tanfolyamot. Az elítéltek szakképzésének biztosítása a büntetés-végrehajtás feladata [Bv. tvr. 39. § (2) bekezdés]. Eltérő jogsza-

bályi rendelkezés hiányában a szakképzéssel járó költségek a büntetés-végrehajtást terhelik [Bv. Szakutasítás 432. § (2)–(4) bekezdés]. Amennyiben az elítélt a képzésre önként jelentkezik, a Bv. Szakutasítás 336. § (2) bekezdése értelmében részvétele kötelezővé tehető. Arra az esetre nézve nincs jogszabályi rendelkezés, ha az elítélt megtagadja az önként megkezdett tanfolyam folytatását. Ilyenkor az eset összes körülményének gondos mérlegelését követően több garanciális szempont együttes figyelembevételével mellett indokolt lehet az elítélt kötelezése a büntetés-végrehajtásnak okozott kár megtérítésére. Ilyen esetben az elítélttel szemben a kötelezettség alóli kibúvás miatt fegyelmi eljárás indítható. Természetesen az elítélt kérésére felmenthető a tanulmányok folytatása alól, ha igazolt mulasztása miatt nem tudja pótolni az ismereteket. Az elítéltet jogairól és kötelezégeiről a jelentkezéskor tájékoztatni kell.

Vókó György

Intézeteken kívül

Egy ügyészi vizsgálat tapasztalatai

A Legfőbb Ügyészség 1995-ben elvégezte a szabadságvesztés-büntetésre elítéltek büntetés-végrehajtási intézeteken kívüli tartózkodásának törvényességi vizsgálatát. A célja annak megállapítása volt, vajon a szabadságvesztés-büntetésre ítélték bv. intézeteken kívüli tartózkodásának (büntetés-félbeszakítás, rövid tartamú eltávozás, kimaradás, enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazásával kapcsolatos eltávozás, súlyos beteg hozzátartozó meglátogatása, hozzátartozó temetésén való részvétel) gyakorlata megfelel-e a hatályos jogszabályokban előírtaknak.

A vizsgálatnak – amely kiterjedt valamennyi büntetés-végrehajtási intézetre – külön jelentőséget ad, hogy a büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. számú törvényerejű rendeletet (továbbiakban Bv. tv.) módosító 1993. évi XXXII. tv. jelentősen növelte az elítéltek bv. intézetből való eltávozásának lehetőségét. A törvény 1993. április 15-i hatálybalépése óta indokoltta vált a gyakorlati tapasztalatok felmérése, ami a feladatot még idősezerűbbé tette.

A vizsgálat – amelyet a főügyészségek 1995 második félévében folytattak le – felölelte az 1994-es és az 1995-ös évet, 1995. október 31-ig bezárólag.

A büntetések és az intézkedések végrehajtására vonatkozó hatályos törvényi szabályozás – amely figyelembe veszi az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának az európai büntetés-végrehajtási szabályokra vonatkozó ajánlásait is – jelentős mérték-

ben szélesítette azoknak a jogintézményeknek a körét, amelyekre figyelemmel az elítéltek elhagyhatják a büntetés-végrehajtási intézetet. A szabadságvesztés-büntetés félbeszakítása meghatározott személyi és társadalmi érdekből a büntetés-végrehajtás szünetelését jelenti, a rövid tartamú eltávozás és a kimaradás a nevelés célját szolgáló jutalom, az enyhébb végrehajtási szabályok (továbbiakban: evsz.) alkalmazásával kapcsolatos eltávozás a végrehajtási rezsim tartós enyhítése keretében az elítélt társadalmi, családi kapcsolatainak fenntartását teszi lehetővé, a súlyos beteg hozzátartozó meglátogatása, a hozzátartozó temetésén való részvétel pedig a humanitárius szempontokat szolgálja.

Eltérő jogintézményekről van tehát szó, amelyek viszont azonosak abban, hogy alkalmazásuk eredményeként olyanok kerülnek vissza a társadalom mindennapi életébe, akik szabadságvesztés-büntetés-

tést töltenek. Mivel a szabadság elvonására elsősorban a társadalom védelme érdekében kerül sor, ezért fokozottan kell ügyelni arra, hogy az elítéltek csak a jogszabályok által szigorúan meghatározott feltételek megtartásával kerülhessenek ki a büntetés-végrehajtási intézetekből.

A vizsgálat során kapott adatok szerint 1994-ben összesen 7336, 1995-ben a vizsgálatok időpontjáig 4018 elítélt hagyta el engedéllyel a büntetés-végrehajtási intézeteket. A vizsgálatok időpontjában a büntetés-végrehajtási intézetekből 633 elítélt volt távol (a jogellenesen távollévő elítéltekkel együtt).

A szabadságvesztés félbeszakítása

A vizsgálatok megállapításai szerint 1994-ben 1722, 1995-ben a vizsgálatok időpontjáig 817 elítélt számára engedélyeztek büntetés-félbeszakítást. A hatályos jogszabályi rendelkezések értelmében a szabadságvesztés végrehajtása fontos okból – közérdekből, illetőleg az elítélt személyi, családi körülményei, egészségi állapota miatt – szakítható félbe. Az engedélyezés részletes szabályait a Bv. tvr. 22. §-a tartalmazza.

A félbeszakítások alkalmával a hatásköri szabályokat betartják, törvénysértő gyakorlatot a vizsgálatok nem tártak fel. A félbeszakítást az esetek zömében a büntetés-végrehajtási intézet parancsnoka engedélyezi, lényegesen kevesebb a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka által adott engedély, igazságügy-miniszteri engedélyre csak ritkán kerül sor. Így például az egyik megyei büntetés-végrehajtási intézetben a vizsgált időszakban engedélyezett 71 félbeszakításból egy igazságügy-

miniszteri, két országos parancsnoki, 68 intézetparancsnoki engedély volt.

Ha az elítélt egy éven belül ismételten terjeszt elő büntetés-félbeszakítás iránti kérelmet – amely már együttesen meghaladja a büntetés-végrehajtási intézet parancsnokának jogkörében engedélyezhető félbeszakítást –, az a helyes eljárás, ha a határozat tartalmazza az országos parancsnok és az igazságügy-miniszter engedélyezési jogkörére való utalást is.

A szabadságvesztés félbeszakítása csak az erre irányuló megfelelően igazolt kérelem alapján, a Bv. Szakutasítás 74. §-ában írt szempontok figyelembevételével engedélyezhető. Az engedélyezési gyakorlatban a rendelkezések általában érvényesülnek, eseti eltérés azonban tapasztalható.

Az egyik országos büntetés-végrehajtási intézetben előfordult, hogy az illetékes rendőrkapitányságtól beszerzett környezettanulmány nemleges javaslata ellenére az intézet parancsnoka engedélyezte a félbeszakítást.

A vizsgálat másutt olyan esetet is feltárt, amikor az elítélt felesége kérelme alapján burgonyabetakarítás miatt 5 nap büntetés-félbeszakítást kapott anélkül, hogy a kérelemben foglaltak valósága igazolva lett volna. Ugyanezen elítélt későbbi alkalommal 4 nap büntetés-félbeszakítást kapott téli tüzelő beszerzése céljából, szintén igazolás nélkül.

Előfordult, hogy elmaradt az engedély megadása vagy megtagadása indokának dokumentálása, így utólag nem volt megállapítható a döntés megalapozottsága.

A Bv. szabályzat 119. § (3) bekezdése értelmében az intézet parancsnoka köteles félbeszakítani a szabadságvesztést, ha az elítélt a nem jogerősen kiszabott összbüntetést kitöltötte. A vizsgálatok megállapítá-

sai szerint a fenti jogszabályi rendelkezés következetesen érvényesül a büntetés-végrehajtási intézetek gyakorlatában. A vizsgált időszakban ilyen okból összesen 204 esetben kellett félébeszakítani a szabadságvesztést. Kilenc büntetés-végrehajtási intézetben egyetlen esetben sem volt szükség félébeszakításra, mert az összbüntetési ítéletek jogerősek lettek, mielőtt az elítélt azt kitöltötte volna.

Megesett, hogy néhány bíróság többszöri felhívás ellenére sem folytatta le idejében az összbüntetési eljárást, ezért például egy másik országos büntetés-végrehajtási intézetben 1994-ben 12 esetben, 1995-ben a vizsgálat időpontjáig 16 esetben kellett a szabadságvesztést félébeszakítani.

A vizsgálatok 13 büntetés-végrehajtási intézetben összesen 53 alkalommal tárták fel, hogy olyan elítélt számára engedélyezték a szabadságvesztés-büntetés félébeszakítását, akivel szemben újabb büntetőeljárás volt folyamatban. A félébeszakítási okok eltérők, így pl. közeli hozzátartozó halála, betegsége, polgári ügyben tárgyaláson történő megjelenés, egészségügyi ok stb.). A megyei büntetés-végrehajtási intézetek egyikében az elítélt félébeszakítás iránti kérelmét azzal indokolta, hogy felesége születés előtt áll, ezért rövidesen be kell feküdnie a kórházba és két kiskorú gyermeküket nem tudja kire hagyni.

Az elítélt kérelmének teljesítését a helyi kisebbségi önkormányzat elnöke is támogatta. Az engedély megadásakor az elítélttel szemben két büntetőeljárás is folyamatban volt.

Az elítéltekkel szembeni újabb büntetőeljárások figyelemmel kísérése nehézséget jelent. A folyamatban lévő eljárásokról ugyanis főleg a kezdeti szakban az elítélt nem ad felvilágosítást, illetőleg hivatalból

sem mindig érkezik erre vonatkozó hatósági megkeresés.

A büntetés-félébeszakítás engedélyezésére vonatkozó hatályos törvényi rendelkezések – szemben az enyhébb végrehajtási szabályok hatálya alatt álló elítélt eltávozásával vagy a kimaradás szabályával – nem zárják ki azt a lehetőséget, hogy olyan elítélt is büntetés-félébeszakítást kaphasson, aki ellen újabb büntetőeljárás indult.

A hatályos rendelkezések értelmében az engedélyezés az annak megadására jogosult mérlegelési jogkörébe tartozik. A félébeszakítás engedélyezése adott esetben azonban sértheti a folyamatban lévő büntetőeljárás érdekeit, veszélyeztetheti a nyomozás eredményességét. Mindezekre figyelemmel a Legfőbb Ügyészség már korábban kezdeményezte az Igazságügyi Minisztériumnál a Bv. tvr. 22. §-ának olyan kiegészítését, hogy ha az elítélttel szemben újabb büntetőeljárás van folyamatban, a félébeszakítás engedélyezésére jogosult a döntés előtt szerezzé be – az eljárás szakaszától függően – az ügyész, illetve a bíróság véleményét. A törvényi szabályozás megszületéséig annak szellemében adták ki 1995. augusztus 7-én a büntetés-végrehajtás országos parancsnokának 13039/1995. számú körlevelét, amely alapján az engedély megadása előtt kikérik az ügyész vagy a bíróság véleményét.

Kivételesnek tekinthető az az eset, amikor az egyik országos büntetés-végrehajtási intézet parancsnoka az elítéltnek, a folyamatban lévő büntetőügy ellenére engedélyezett 3 nap büntetés-félébeszakítást az ügyészség álláspontjának beszerzése nélkül.

A Bv. Szakutasítás 76. § (2) bekezdése értelmében, ha az elítélt előzetes letartóztatásának vagy szabadságvesztésének végre-

hajtására más ügyben értesítés érkezik, a félbeszakítás nem engedélyezhető, illetve nem foganatosítható. A kérelemre engedélyezett vagy elrendelt félbeszakítást ilyen esetben meg kell szüntetni, illetve a megszüntetés érdekében haladéktalanul intézkedni kell. Olyan esetet a vizsgálatok nem tártak fel, amikor a fenti rendelkezés megsértésével engedélyezték, illetve foganatosították volna a félbeszakítást.

A Bv. Szabályzat 119. § (2) bekezdése rendelkezik a büntetés-félbeszakítás megszüntetésének kötelező eseteiről.

A vizsgálatok szerint a jogszabályi rendelkezés megfelelően érvényesül az intézetek gyakorlatában. A félbeszakítás megszüntetésének indoka csak ritkán fordult elő. Ez történt például, amikor az egyik kisebb büntetés-végrehajtási intézet fogvatartottjának kórházi kezelés céljából engedélyeztek 10 napi büntetés-félbeszakítást, az elítélt azonban a félbeszakítás első napján a kórházból megszökött és betörést követett el.

Rövid tartamú eltávozás

A hatályos törvényi rendelkezések szerint az elítéltek évente fogházban és átmeneti csoportban legfeljebb 15, börtönben legfeljebb 10, fegyházban legfeljebb 5 nap rövid tartamú eltávozás engedélyezhető jutalomként, amely a szabadságvesztésbe beszámít. A részletes szabályokat a Bv. Szakutasítás 169–171. §-a tartalmazza. Rövid tartamú eltávozást 1994-ben 3088, 1995-ben a vizsgálatok időpontjáig 1785 elítélt számára engedélyeztek. A bv. intézetek általában az előírások szerint jártak el, egyes kérdések értelmezési-alkalmazási gyakorlatában azonban bizonytalanságot tapasztaltak.

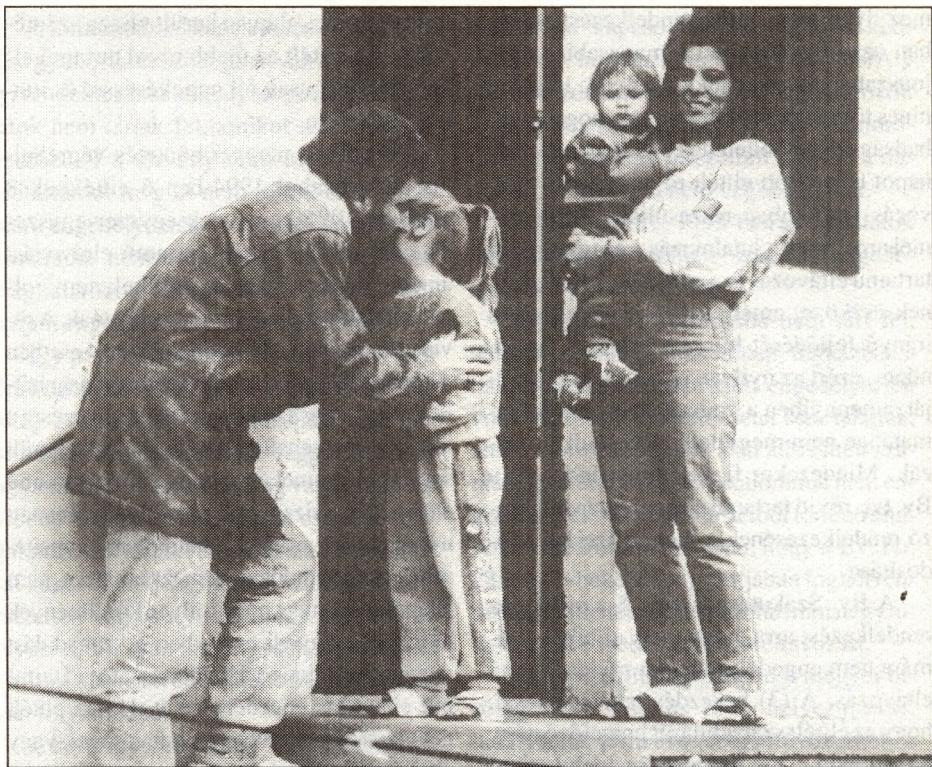
A vizsgálat egyes intézeteknél következetlenséget állapított meg a rövid tartamú eltávozás évenkénti számításánál. Volt olyan büntetés-végrehajtási intézet, ahol az éves tartamot vagy a naptári évekre kerekítve vizsgálták, vagy az elítéltek engedélyezett legelső rövid tartamú eltávozástól számított egy éven belül vették figyelembe. Az intézet büntetés-végrehajtási osztályától kapott tájékoztatás szerint a tartam számításának változását a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága által e tárgyban adott egymással ellentétes iránymutatásokkal indokolták.

Álláspontunk szerint a rövid tartamú eltávozás idejének számításánál az éves tartamot naptári évenként kell figyelembe venni. Ha a törvény speciális szempontok alapján kívánta volna a számítást meghatározni, azt külön előírta volna.

Hasonló értelmezési problémát vetett fel, amikor évközben az elítéltet a bv. bíró enyhébb végrehajtási fokozatba helyezte: a kedvezmény időarányosan vagy pedig teljes egészében illeti-e meg az elítéltet?

Az egyik fegyház és börtönben például az elítéltet 1994. szeptember 27-én a bv. bíró börtön fokozatból fogház fokozatba helyezte át. A fogvatartott annak ellenére, hogy csak négy hónapon át volt fogház fokozatban, a fokozatra adható maximális 15 nap jutalomban részesült.

A rövid tartamú eltávozás – mint a büntetés-végrehajtásban adható egyik legkíméletesebb jutalom – az elítéltek nem alanyi joga, abban a Bv. tvr. 41. §-ában meghatározott magatartás tanúsítása esetén az érdemesség mérlegelését követően részesíthető az elítélt. Tehát annak sincs törvényi akadálya, hogy az elítélt egy naptári évben a fokozatára meghatározott maximális eltávozásban részesüljön vagy akár egyszer se

kapjon ilyen jutalmat. Tekintettel arra, hogy nem nagy a különbség a rövid tartamú eltávozás időtartama között az eggyel enyhébb fokozatnál, az arányszámítás – mennyit töltött a másik fokozatban és az új fokozatban – töredéknapokat és igazságtalanságot eredményezne.

Ha az elítéltet az év folyamán a bv. bíró enyhébb végrehajtási fokozatba helyezi, nincs akadálya annak, hogy érdemessége esetén akár a fokozatára megállapítható maximális jutalmat kapja. Ebből a szempontból viszont nem hagyható figyelmen kívül az, hogy az elítélt az év korábbi szakaszában a súlyosabb végrehajtási fokozatban részesült-e rövid tartamú eltávozásban, mert ilyenkor ezt a további eltávozás

engedélyezésekor figyelembe kell venni. A rövid tartamú eltávozások együttes tartama ugyanis egy naptári évben ilyenkor sem haladhatja meg a törvény által meghatározott maximumot.

A fentiekre figyelemmel a hivatkozott fegyház és börtön konkrét ügyben képviselt álláspontja törvényességi szempontból nem kifogásolható.

A rövid tartamú eltávozásra vonatkozó hatályos törvényi rendelkezések – eltérően a kimaradástól – nem tartalmaznak időbeli korlátot arra, hogy az elítéltnak szabadságvesztés-büntetéséből mennyi időt kell leltöltenie ahhoz, hogy a rövid tartamú eltávozás kedvezményében részesülhessen. A Bv. Szabályzat 42. § (4) bekezdése tartal-

maz ilyen megszorító rendelkezést, azonban az – figyelemmel a magasabb szintű jogszabályra – nem alkalmazható. Jelenleg nincs törvényi akadály annak, hogy a szabadságvesztés-büntetéséből akár csak egy napot is letöltött elítélt rövid tartamú eltávozás jutalomban részesüljön. Figyelemmel arra, hogy a jutalmazás – és így a rövid tartamú eltávozás is – az elítéltek nevelésének eszköze, amely a fogvatartott helyes irányú fejlődését hivatott segíteni, ösztönözni, ezért az nyilván nem töltheti be célját, amennyiben a szabadságvesztés folyamatában nem megfelelő időben alkalmazzák. Mindezekre figyelemmel indokolt a Bv. tvr. rövid tartamú eltávozásra vonatkozó rendelkezésének a fentiek szerinti módosítása.

A Bv. Szakutasítás 169. §-a tartalmaz rendelkezést arra, hogy mely elítéltek számára nem engedélyezhető a rövid tartamú eltávozás. A (3) bekezdés lehetővé teszi, hogy az elítélt szabadulását megelőző négy hónap alatt – különösen a szabadulásával kapcsolatos ügyek intézésére, valamint egyedi esetekben – akkor is kaphasson rövid tartamú eltávozást, ha az (1) bekezdésben felsorolt kizáró okok valamelyike fennáll.

A vizsgálat megállapítása szerint a büntetés-végrehajtási intézetek egyharmadában a rövid tartamú eltávozást kizáró ok ellenére engedélyezték. Több esetben megtörtént, hogy nem kellő megalapozottsággal engedélyezték egyedi kivételesség alapján e jutalmat.

Előfordult például, hogy az elítélt 1995. március 24. és 31. között annak ellenére kapott egy éven belül rövid tartamú eltávozásra engedélyt, hogy az 1994. január 29-i eltávozásról ittasan, 1994. július 4-én a 48 órát meg nem haladó eltávozásról csak el-

fogatóparancs alapján került vissza az intézetbe. Az elítélt az újabb rövid tartamú eltávozásról is csak fél napi késéssel és ittasan jött vissza.

Volt olyan megyei büntetés-végrehajtás intézet, ahol 1994-ben 6 elítéltnek 8 esetben, 1995-ben 4-nek egyszer-szere engedélyezték a rövid tartamú eltávozást annak ellenére, hogy az elítéltek nem voltak feltételes szabadságra bocsáthatóak. A rövid tartamú eltávozás időpontjában 4 esetben 4 hónapnál hosszabb volt a szabadulásig hátralévő idő, míg 8 esetben az engedélyezésre a szabadulást megelőző 4 hónapon belül került sor. Figyelemmel arra, hogy a rövid tartamú eltávozás vizsgálatához rendszeresített nyomtatvány az elítélt jutalomban részesítésének okát és indokait nem tartalmazza, nem állapíthaták meg, hogy milyen körülmények indokolták egyedi esetekben a szabadulást megelőző 4 hónapnál korábban a rövid tartamú eltávozás engedélyezését. Ha az elítélt nem bocsátható feltételes szabadságra, vagy a feltételes szabadságra bocsátását a bv. bíró nem engedélyezte, csak egyedi indokolt esetben kerülhet sor a rövid tartamú eltávozás engedélyezésére, mely indoknak a határozatból egyértelműen ki kell tűnnie. Az ettől eltérő gyakorlat az érintett kizáró rendelkezés hatályosulását veszélyezteti.

Kimaradás

A kimaradás a Bv. tvr. 41/A §-ban szabályozott azon új jogintézmény, amely lehetővé teszi, hogy az elítélt jutalom formájában 24 órát meg nem haladó időre eltávozhasson az intézetből. A vizsgálatok megállapítása szerint 1994-ben 1150, 1995-ben a vizsgálatok időpontjáig 616 elítélt számára engedélyezték a kimaradást.

A kimaradással kapcsolatos engedélyezési gyakorlat összhangban van a jogszabályi rendelkezésekkel, olyan esetet a vizsgálatok nem tártak fel, amikor a szabadságvesztésből a törvény által meghatározott időtartamot még ki nem töltött elítélt számára engedélyezték volna a kimaradást. A kimaradás nem haladta meg a törvényben meghatározott időtartamot, a 24 órás időtartam engedélyezése azonban eltérő.

Igy például van, ahol az elítéltek 3 és 5 óra között távoznak az intézetből és 22 illetőleg 24 órára kell visszatérniük; másutt a kimaradás engedélyezése reggel 5 órától ugyanaznap 23 óra 30 percig vagy ennél rövidebb időre történik. Olyan esetet a vizsgálatok nem tártak fel, amikor a kimaradással kapcsolatos magatartási szabályokat ismételtelen vagy súlyosan megszegő, illetve olyan elítélt számára engedélyezték volna a kimaradást, aki ellen újabb büntetőeljárás van folyamatban.

Csoportos kimaradást kilenc büntetés-végrehajtási intézetben engedélyeztek, azokat általában kulturális, valamint sportrendezvények megtekintése céljából szervezték. A csoportos kimaradásokra kísérővel került sor, azokon rendkívüli esemény nem történt.

Evsz.-es eltávozás

A Bv. tvr. 7/A §-a, valamint 28/A §-a a börtön, valamint a fogház fokozatú elítéltek személyi szabadságának korlátozását oly módon enyhíti, hogy lehetővé teszi bizonyos tartamú büntetés letöltését követően a büntetés-végrehajtás szabályainak enyhítését. A vizsgálat adatai szerint a bíróság 1994-ben 1022, 1995-ben a vizsgálatok befejezésének időpontjáig 623 elítéltnak engedélyezte az evsz.-t. Az evsz. alkal-

mazásával kapcsolatos legnagyobb kedvezmény, hogy az elítélt a Bv. tvr. 28/A § (1) bekezdés a) pontjában meghatározott időtartamra havonta legfeljebb 4 alkalommal eltávozhat az intézetből azokon a napokon, amelyeken nem végez munkát.

1994-ben 1276, 1995-ben a vizsgálatok időpontjáig 753 elítélt számára engedélyeztek ilyen eltávozást.

Olyan esetet a vizsgálat nem tárt fel, amikor börtönben a hat hónap, fogházban a három hónap letöltése előtt engedélyezték volna az evsz.-t. Olyan esetet sem találtak, amikor az evsz. hatálya alatt álló elítélt számára legalább havi egy alkalommal nem engedélyezték volna az intézetből történő eltávozást. Előfordult azonban, hogy a Bv. tvr. 28/A § (1) bekezdés a) pontjában foglalt rendelkezés ellenére havonta több mint négy alkalommal engedélyezték az eltávozást.

Az egyik elítéltet például a megyei bíróság 1994. március 18-án helyezte evsz. hatálya alá, júliusban ötször távozott el az intézetből. Egy máshol fogva lévő elítélt evsz. hatálya alatt 1995 januárjában öt, augusztusban hat alkalommal távozott el az intézetből.

A vizsgálatok megállapításai szerint az intézetek a 24 órát meg nem haladó tartamú eltávozást az elítéltek számára biztosítják.

Egyes kivételektől eltekintve sor került a 48 órát meg nem haladó eltávozás engedélyezésére is. E körben azonban több büntetés-végrehajtási intézet gyakorlatában nem kellően érvényesül a törvény által megkívánt kivételesség.

Több büntetés-végrehajtási intézetben a 48 órát meg nem haladó időre történő eltávozás elveszítette kivételességét és szinte minden esetben ennyi időt engedélyeznek. Előfordult, hogy a 48 órát meg nem haladó eltávozást minden evsz. hatálya alatt álló el-

ítélt számára engedélyezték. Az egyik legnagyobb országos büntetés-végrehajtási intézetben kialakult gyakorlat szerint a 48 órát meg nem haladó eltávozást a 100 km-nél messzebb vagy a nehezen megközelíthető helyen lakó elítélt számára engedélyezik.

Másutt az indokok között esküvőn, balagáson való részvétel, a mezőgazdasági munkák elvégzése is szerepelt.

Több alkalommal az eltávozást engedélyező formanyomtatványból nem volt megállapítható, hogy milyen indokkal került sor a 48 órát meg nem haladó eltávozás engedélyezésére.

Olyan esetet a vizsgálatok nem állapítottak meg, amikor a Bv. tvr. 28/A (3) bekezdésébe ütköző módon büntetőeljárás hatálya alatt álló elítélt számára engedélyeztek volna eltávozást.

Temetés, súlyos beteg hozzátartozó meglátogatása

A Bv. tvr. 22. § (3) bekezdése humanitárius szempontokra is figyelemmel lehetővé teszi az elítélt számára, hogy – a végrehajtás félbeszakítása nélkül – meglátogassa súlyos beteg hozzátartozóját, illetve részt vehessen annak temetésén. Ilyen esetben a büntetés-végrehajtási intézeten kívül töltött idő akkor is beszámít a szabadságvesztésbe, ha az elítélt felügyelet nélkül volt távol az intézetből. A vizsgált időszakban összesen 147 elítélt távozott el a bv. intézetekből ezeken a jogcímenek.

Több intézetben olyan gyakorlat alakult ki, hogy az elítélt a súlyos beteg hozzátartozó meglátogatása, illetve a temetésén való részvétel céljából nem a Bv. tvr. 22. § (3) bekezdése szerinti eltávozás engedé-

lyezését, hanem rövidebb időtartamú büntetés-félbeszakítást kér, amelyet az intézet parancsnoka engedélyez.

A hozzátartozó fogalma alatt eltérő törvényi rendelkezés hiányában a Btk. 137. § 5. pontjában meghatározott személyi kört kell érteni. Előfordult azonban, hogy ettől eltérően került sor az engedély megadására. Az eltávozások igazolása sem mindig történt meg.

Az egyik fegyház és börtönben fogva tartott elítélt temetésre kapott eltávozást, azonban az iratok között csupán egy távirat volt fellelhető, az írásbeli feljegyzés arról, hogy valóban megtörtént-e a haláleset, hiányzott.

A jogszabály értelmében a büntetés-végrehajtási intézet parancsnoka elrendelheti bilincs használatát, kivételes esetben megtagadhatja a látogatás, illetőleg a temetésen való részvétel engedélyezését. Erre figyelemmel tagadta meg például az intézet parancsnoka annak az elítéltnak a kérelmét, aki közeli hozzátartozója sérelmére követett el korábban erőszakos bűncselekményt.

Bilincset általában az elítélt szökésének megelőzésére használnak. Így például ez az elítélt felügyelettel, vezetőbilincs alkalmazásával vehetett részt az édesanya temetésén, mivel ellene újabb büntetőeljárás volt folyamatban és az intézet rendjét több esetben is megsértette. A részvétel során rendkívüli esemény nem történt. Előfordult azonban, hogy a nevelő a nevelési anyagban nem minden esetben jegyezte be, hogy történt-e rendkívüli esemény.

Az ügyek intézése

Számos olyan elítélt volt, akinek több eltávozást is engedélyeztek a vizsgált időszakban. Kivételes az olyan büntetés-vég-

rehajtási intézet, ahol nem akadt olyan elítélt, aki többféle címen is részesült volna ilyen kedvezményben. Az elítéltek általában többféle eltávozási engedélyt is kaptak, vagy ugyanazon alkalommal többféle jogcímen távoztak el a bv. intézetből. A többszöri engedélyezés elsődlegesen a rövid tartamú eltávozás, a kimaradás és a heti evsz.-szel kapcsolatos eltávozás együttes engedélyezése körében fordult elő, ezt követte a büntetés-félbeszakítás és a rövid tartamú eltávozás együttes engedélyezése, majd a büntetés-félbeszakítás és az evsz.-szel kapcsolatos eltávozás együttes engedélyezése. Megállapítható, hogy a büntetés-végrehajtási intézetek bátran élnek a különböző jogcímű eltávozások engedélyezésének lehetőségével. Ennek során azonban mindig figyelemmel kell lenni arra, hogy az engedély megadására a büntetés, a nevelés céljának érvényesítése mellett kerüljön sor. Ellenkező esetben elveszítheti ösztönző hatását és nem kívánt eredményre is vezethet.

A büntetés-végrehajtási intézetnek különböző jogcímen történő ideiglenes elhagyása esetén követendő eljárás szabályait a Bv. Szakutasítás 75. §-a, 78. § (1) bekezdése, 89. §-a, valamint az IM Bv. országos parancsnok 0255/1993. (IK. Bv. Mell. 7.) OP-intézkedés 1–6. pontja tartalmazza. A büntetés-végrehajtási intézetek gyakorlata az előírásoknak általában megfelel, eseti hibát a vizsgálatok azonban e körben is feltártak.

Előfordult, hogy a büntetés-félbeszakítás, valamint a rövid tartamú eltávozás engedélyezésekor nem határozták meg az engedélyben azt a napot, amikor az elítélt a bv. intézetet elhagyhatja. Nem mindig érvényesült maradéktalanul az az elv, hogy az elítéltet soron kívül bocsássák szabadon.

Így például az egyik fegyház és börtön elítélte részére 1994. augusztus 11-én 7 napi büntetés-félbeszakítást engedélyezett a parancsnok, az intézetből azonban csak augusztus 15-én távozott.

Több esetben nem hatályosult az intézetek gyakorlatában a Bv. Szakutasítás 75. § (2) bekezdésében írt rendelkezés, amely szerint a szabadságvesztés félbeszakításáról tájékoztatni kell az elítélt tartózkodási helye szerinti illetékes rendőrkapitányságot, az öt napot meghaladó büntetés-félbeszakítás esetén pedig a hadkiegészítési és területvédelmi parancsnokságot is.

Az elítélteket az intézet elhagyása előtt megfelelően kioktatják arról, hogy az eltávozás alatt milyen magatartást tanúsítsanak. Olyan gyakorlat is ismert, amikor az intézetet első alkalommal elhagyók számára az intézet parancsnoka kihallgatást tart, ahol felhívja a figyelmet a követendő szabályokra és az azok megszegésével járó következményekre. A többi elítéltet a nevelők oktatják ki, illetve bizonyos alkalmakkor az intézeti „hangosbmondót” használják e célra. A fiatalok elítélteknél mindig megkövetelik, hogy a szülője vagy más felnőtt hozzátartozója, esetleg valamilyen karitatív szervezet munkatársa érte jöjjön, majd az intézetbe vissza is hozza. A vizsgálat megállapítása szerint a fiatalok érdekeit szolgáló ezen speciális rendelkezés egyes esetekben a fiatalokot megillető távozási kedvezmény érvényesülését megnehezítheti.

Az intézetet elhagyó elítélteket általában ellátták az előírásoknak megfelelő igazolvánnyal. Hiányosság, hogy az igazolványok teljes cseréje még nem minden intézetben történt meg. Van, ahol a büntetés-félbeszakítás engedélyezése miatt az intézetből eltávozó elítéltnak, valamint a rövid tartamú eltávozás miatt távollévő elítéltnak a régi típusú

szabadulási igazolást állítják ki, annak ellenére, hogy az 1993. május 20-án hatályba lépett országos parancsnoki intézkedés csak az új igazolványok nyomdai úton történő előállításáig adott lehetőséget átmenetileg a régi típusú nyomtatvány használatára. Előfordult, hogy az igazolványban nem tüntették fel az elítélt visszatérésének időpontját.

A büntetés-végrehajtási intézeteket elhagyó elítéltek pénzzel történő ellátása a Bv. tvr. 28/A § (1) bekezdés b) pontja, 41/A § (2) bekezdése, a Bv. Szakutasítás 433. §-a rendelkezéseinek megfelelően megtörtént. Az engedélyezett távollétekből a vizsgált időszak alatt 910 elítélt nem tért vissza, 449 elítélt késve tért vissza, 114 elítélt másik intézetnél jelentkezett a visszatéréskor. Az intézeten kívüli tartózkodás szabályait megsértő elítéltekkel szemben általában sor került fegyelmi felelősségre vonásra. Hiányosságot azonban e körben is feltárt a vizsgálat.

Az egyik megyei büntetés-végrehajtási intézetben több alkalommal nem volt nyoma annak, hogy az önként vissza nem tért személyekkel szemben indult-e fegyelmi eljárás. Máshol az elítélt az engedélyezett kimaradásról egy napos késéssel érkezett vissza az intézetbe, de az iratokból a késés oka nem volt megállapítható, a kivizsgálásról írásos dokumentáció nem volt fellelhető.

Ha a bv. intézeten kívül ideiglenes jelleggel tartózkodó elítélt az engedély lejártakor nem jelentkezett, a bv. intézetek általában megtették a Bv. Szakutasítás 77. §-ában, valamint az országos parancsnoki intézkedés 7–12. pontjaiban előírt intézkedéseket az elítélt elfogása érdekében. Késedelmes eljárást tárt fel a vizsgálat például az egyik fegyház és börtönben, amikor az elítélt öt napi rövid tartamú eltávozásról május 12-én nem tért vissza, a rendőrkapitánysá-

got csak május 18-án, a bíróságot pedig június 27-én keresték meg. Az ugyanebben a bv. intézetben fogva tartott elítélt 1995. július 30-án 24 órát meg nem haladó eltávozásról nem tért vissza, elővezetése iránt a rendőrséget július 31-én keresték meg, de az elfogatóparancs kibocsátására a vizsgálat időpontjáig nem történt intézkedés.

A szabadságvesztés kezdő és utolsó napjainak megállapítására vonatkozó 0275/1994. (IK. Bv. Mell. 7.) OP-intézkedés VII. fejezetének rendelkezései érvényesültek a büntetés-végrehajtási intézetek gyakorlatában. A rövid tartamú eltávozás számításával kapcsolatban merült fel, hogy az elítélt bv. intézetnél való jelentkezésének napja hozzátartozik-e az engedélyezett időtartamhoz. Figyelemmel arra, hogy az OP-intézkedés 42. pontja értelmében a rövid tartamú eltávozás kezdő napjához hozzá kell adni az engedélyezett időtartamot és az eredményül kapott időpont lesz a jelentkezés napja, ebből következően ez a nap is az engedélyezett időtartamhoz tartozik.

A vizsgálat egyes intézetekben nyilvántartási és adminisztrációs hiányosságot is feltárt. Így például az egyik országos büntetés-végrehajtási intézetben a számítógépes nyilvántartás útján készült nyilvántartó lapon nem szerepel, hogy az elítélt hány nap büntetés-félbeszakítást kapott, illetve az ezt megelőző szabadulások napja, valamint a megjegyzés rovatban az sem, hogy miért módosult a szabadulási időpont. Mindezekre csak következtetni lehet a rendelkezésre álló adatokból.

Összefoglalva megállapítható, hogy a szabadságvesztés-büntetésre elítéltek büntetés-végrehajtási intézeten kívüli tartózkodásának gyakorlata – a vizsgálatok során feltárt eseti hibáktól, hiányosságoktól, valamint a helyenként előforduló helytelen gya-

korlattól eltekintve – általában megfelel a hatályos jogszabályokban előírtaknak. Az említett bv. intézeteknek nagyobb figyelmet kell fordítaniuk a tapasztalt hiányosságok megszüntetésére, az ezzel kapcsolatos munka további javítására, így különösen a félbeszakítás iránti kérelmek kellő indokoltságára, az eltávazások engedélyezésének megállapozottságára, a 48 órát meg nem haladó eltávazások engedélyezésének indokoltságára, az értesítési kötelezettségek előírás-szerű teljesítésére. A különböző jogcímen történő eltávazási lehetőségek egy adott hónapon belüli kombinálásakor fokozottan kell vizsgálni a büntetés, a nevelés céljának érvényesülését. A különböző jogcímen történő távollétek összekapcsolása csak egyedi kivételes esetekben indokolt. Az eltávazások engedélyezésének a törvény szellemével összhangban lévő gyakorlata kellően segítheti a szabadságvesztés-büntetést töltő elítéltek kapcsolatainak fenntartását, a büntetés-végrehajtás hatékonyságának növelését, valamint a vizsgált büntetés-végrehajtási jogi intézmények társadalmi elfogadottságát. A törvényi rendelkezések kiterjesztő értelmezése e célok elérését veszélyeztetheti.

A vizsgálatról készült feljegyzéseket a főügyészségek megküldték az érintett büntetés-végrehajtási intézetek parancsnokainak. A megállapított törvénytértések, hiányosságok és mulasztások megszüntetése érdekében a szükséges intézkedéseket megtették.

Az összefoglaló jelentést a Legfőbb Ügyészség megküldte az Igazságügyi Minisztériumnak, valamint az IM Bv. Országos Parancsnokságának.

Az IM Bv. Országos Parancsnokságánál kezdeményezte az intézetek gyakorlatában feltárt hiányosságok megszüntetését és megelőzését, illetve a jogszabályi követelményeknek megfelelő gyakorlatot szolgáló további intézkedések megtételét. Az Igazságügyi Minisztériumnak a Bv. tvr. olyan módosítását indítványozta, amely a rövid tartamú eltávazás engedélyezését is a szabadságvesztés meghatározott tartamának kitöltéséhez, valamint az evsz. alkalmazásának lehetőségét a kiszabott büntetés legalább felének letöltéséhez kötné.

Lajtár István

Két évtized

*Pártolandók a pártfogók is**

Az 50-es, 60-as években az utógondozás a büntetés-végrehajtási intézetek és a tanácsok hatáskörébe tartozott. Ez elsősorban munkába állítást és szociális segélyezést jelentett. Emellett az ellenőrzés a rendőrség feladata volt. Az utógondozásnak ez a rendszere azonban nem funkcionált elég hatékonyan. Éppen azoknál nem érte el célját, akik a segítség mellett szoros felügyeletre, ellenőrzésre szorultak. A társadalommal következetesen szembe forduló, munkakerülő, többszörösen büntetett személyek kibújtak az ellenőrzés alól, amit ráadásul nem követett semmiféle szankció sem. A szervezeti felépítés ugyancsak nem volt kielégítő. A teendők szétforgácsolódtak, és az intézmények ezt a feladatot nem kezelték elsőrendű kérdésként.

A bűnözés visszaszorítása érdekében több olyan jogszabály is született ezekben az években, melyek a büntetési rendszer differenciálásától vártak eredményt. Ezzel egy időben azonban az is világossá vált, hogy a szabadságvesztésből szabaduló jövője nagy mértékben függ attól, milyen környezetbe kerül, kap-e támogatást a beilleszkedéshez. A törvényi tanulságok és a fejlett tőkés országok gyakorlata is azt igazolta, hogy a büntetőjog eszközzrendszere önmagában alkalmatlan a bűnözésben újratermelődő társadalmi problémák, krízishelyzetek megoldására.

Mindezt felismerve született meg 1975-ben a 20. számú törvényerejű rendelet a szabadságvesztésből szabadultak utógondozásáról. Így 1976. január elsejétől a bíróságok feladata lett az utógondozás, az ellenőrzés, a felügyelet összefogása. A megyei bíróságokon hivatásos pártfogói szervezet jött létre, jogászokból, pedagógusokból, pszichológusokból.

A jogszabály így fogalmazta meg az új intézmény célját: az utógondozás célja, hogy segítse a szabadságvesztésből szabadultaknak a társadalomba való beilleszkedését és megeremtsé az ehhez szükséges szociális feltételeket. A jogpolitikai cél kettős jellegű volt. Egyrészt magába foglalta az arra rászorulókat segítését, támogatását, másrészt a szándékos bűncselekmény miatt elítéltek közül azok ellenőrzését és felügyeletét, akiknél tartani kellett újabb bűncselekmény elkövetésétől. A segítségnyújtás köre önkéntes volt, és ez így van a mai napig is, míg az ellenőrzéssel, felügyelettel összefüggésben új jogintézményt vezetett be: a felnőtt utógondozottak pártfogó felügyeletét. (A fiatalok bűnelkövetők pártfogó felügyelete ekkor már 6 éve működött, természetesen más feltételekkel, más szabályok szerint.)

A pártfogó felügyelet elrendeléséről – a büntetés-végrehajtási intézetek előterjesztése alapján – a bíróság, a büntetés-végrehajtási bíró döntött. Az elrendelhetőség köre meglehetősen szűk volt. Csak a szigorított őrizetből elbocsátottakra, a kitiltás hatálya alatt áll-

*Elhangzott Kecskeméten, a pártfogó felügyelet intézményének jubileumi ülésén.

UTÓGONDOZÁS

lókra terjedt ki, illetve arra, akivel szemben az újabb bünelkövetés megelőzése érdekében kötelező magatartási szabályok előírására és felügyeletre volt szükség.

Az 1975. évi 20. számú törvényerejű rendelet végrehajtását igazságügy-miniszteri rendelet és utasítás részletezte. Az előírások rendelkeztek a szabadulás megfelelő előkészítéséről is. A büntetés-végrehajtási intézetek és a hivatásos pártfogók feladataként jellemezte meg, hogy az elítélt szabadulása előtt kellő időben adjon segítséget a letelepedésben és munkába állásban.

A jogszabály kötelezettségeket is előírt a pártfogó felügyelet alá helyezett utógondozottak részére, és felhatalmazta a bíróságokat további szabályok előírására is. Ezen magatartási szabályok megszegése szankció alkalmazását, szabálysértési eljárás keretében elzárás vagy pénzbírság kiszabását tette lehetővé.

A pártfogó felügyelet meghatározott ideig, de legfeljebb 3 évig tartott. A hivatásos pártfogók közvetlenül látták el utógondozói és ellenőrzési feladataikat, irányították a közreműködő társadalmi pártfogók munkáját, valamint összehangolták az utógondozásban résztvevők tevékenységét. Vagyis széles körű társadalmi összefogást feltételeztek.

Büntetőjogunkban a reszocializációban rendkívüli jelentőségű ez a törvényhozási megoldás. Létrehozta az egységes irányítás alatt működő utógondozói hálózatot, ahol főállású hivatásos pártfogók a prevenció érdekében segítik, szükség esetén felügyelik, ellenőrzik a bünelkövetőket.

Az utógondozói, pártfogói intézmény kialakulása és fejlődésének első szakasza 1979-ig tartott. Az 1978. évi IV. törvény, az akkor új Btk., jelentős változásokat hozott. Elsősorban azzal, hogy a pártfogó felügyelet, ami az utógondozásban fejlődött ki, különvált attól, és a büntető törvénykönyvben az intézkedések között kapott helyet. Mégpedig járulékos intézkedésként, ami önmagában nem, csak egy büntetéshez, a szabadságvesztéshez, vagy egy másik intézkedéshez, a próbára bocsátáshoz, és a szigorított őrizethez kapcsolódóan rendelhető el. És ez a másik jelentős változás. Míg korábban az első szakaszban a pártfogó felügyelet főként a visszaesőkre terjedt ki, akik a kiszabott szabadságvesztést már letöltötték, az új szabályozás bővítette az elrendelhetőség körét. Ezután alkalmazhatók feltételes szabadságra bocsátás, a felfüggesztett szabadságvesztésre ítélet és próbára bocsátás esetén is. Ezekben az esetekben fakultatív, elrendelhető, tehát alkalmazható a bíróság mérlegelésétől függ. De továbbra is kötelező maradt az elrendelés a szigorított őrizetből való ideiglenes elbocsátás esetén.

A hatályos Btk.-hoz kapcsolódó 1979. évi 11. számú törvényerejű rendelet, amelyik a büntetések és intézkedések végrehajtását szabályozza, kimondja, hogy csak kivételesen helyezhető pártfogó felügyelet alá az elítélt, aki a szabadságvesztést kitöltötte, illetve, akit a szigorított őrizetből véglegesen elbocsátottak.

A büntetés-végrehajtási törvényerejű rendelet újra megfogalmazza a pártfogó felügyelet célját, ami már több, mint az előző szabályozásban. Eszerint a cél, hogy az elkövető ellenőrzésével és irányításával segítse annak megakadályozását, hogy ismételt bűncselekményt kövessen el; valamint segítséget nyújtson a társadalomba való beilleszkedéshez, az ehhez szükséges szociális feltételek megteremtéséhez.

Bővült a pártfogó felügyelet alá helyezettek kötelezettsége is. A jogszabály részletesen felsorolja az úgynevezett általános magatartási szabályokat, és az előírható külön magatartási szabályokat, továbbra is lehetőséget adva a bíróságnak más külön szabályok előírására, sőt azok módosítására is, ha a pártfogolt életvezetése, magatartása azt indokolja. Rögzíti, hogy a pártfogó felügyeletet a bíróság az ott működő hivatásos pártfogók útján hajtja végre, de továbbra is meghatározza a rendőrség, az állami szervek, a szövetkezetek, a társadalmi szervezetek közreműködését, és az állampolgárok segítő tevékenységét. Vagyis változatlanul az összehangolt közös munkát szorgalmazza.

Az utógondozást külön fejezetben taglalja. Hangsúlyozza, hogy a pártfogó felügyelet alatt állókat is megilletik mindazon jogok, melyek az utógondozottakat. A szellemében és tartalmában is új intézkedés részletes végrehajtási szabályozására igazságügy-miniszteri rendelet és utasítás is készült.

1979-től napjainkig több módosításra került sor, de az alapvető jogpolitikai célok változatlanok: az újabb bűncselekmény elkövetésének megelőzése az ellenőrzés, irányítás eszközeivel, és a szocializáció segítése.

A lényegesebb jogszabályi változtatások egyike, hogy 1985-től a büntető törvénykönyv módosításával lehetővé vált a visszaesők próbára bocsátása is (ami egyébként a közveszélyes munkakerülés kapcsán vált indokoltá), de ez esetben kötelező a pártfogó felügyelet elrendelése. Majd 1993-tól a felfüggesztett szabadságvesztésre ítélt visszaesők esetében is kötelező.

1989-ben az utógondozás és a pártfogó felügyelet történetében is új fejezet kezdődött. Ezt akkor még a jogszabályi változások nem tükrözték olyan élesen, mint a gyakorlat, hiszen idő kellett a módosításokhoz. Azóta már jórészt ez is megtörtént a demokratikus államrendhez igazodva, az emberi jogok tiszteletben tartását szem előtt tartva.

Megszűnt a szigorított őrizet, és természetesen az ehhez kapcsolódó pártfogó felügyelet is.

A munkahelyek számának radikális csökkenése, a munkanélküliség ténye miatt enyhült a pártfogó felügyelet alatt állók szigorú munkakötelezettsége. Elfogadottá vált az egyéb keresőfoglalkozás, az alkalmi munka, sőt maga a munkanélküliség is. Akkor is, ha a pártfogolt nem jogosult járadékra, de igazolhatóan nem tud elhelyezkedni. Megszűnt a gyógykezelés rendszere. A hatályos jogszabály csak akkor teszi lehetővé külön magatartási szabályban arra kötelezni a pártfogoltat, hogy gyógykezelésnek vesse alá magát, ha annak szükségességét ő maga is belátja. Vagyis csak vele egyeztetett gyógykezelésre kötelezhető. Részletesebben szabályozták az utógondozást. Ezen belül a büntetés-végrehajtási intézetek és a hivatásos pártfogók kapcsolódó feladatait, amelyek a szabadulás körülméteknél előkészítésére irányulnak.

Természetesen nemcsak a jogi szabályozás változott a 60-as évektől folyamatosan, hanem annak gyakorlati végrehajtása is.

1976-ig, míg a büntetés-végrehajtási intézetek, a rendőrség és a tanácsok látták el az utógondozói feladatokat, valóban szétforgácsolódtak a teendők, és az intézmények számos más feladata mellett háttérbe szorult a társadalmi gondoskodás a bűnelkövetők körében.

1976-tól a főállású hivatásos pártfogók mint bírósági alkalmazottak, úttörőként kezdtek meg felkutatni a visszaesés megelőzésének leghatásosabb módszereit és eszközeit. Ekkor még szakemberekről nem beszélhettünk, hiszen az élet különböző területeiről érkező, elméleti és gyakorlati szakképzés, felkészítés nélkül kezdtek meg munkájukat. Sajnos intézményes szakképzést az évek során nem szerveztek számukra. A ma pályán lévő hivatásos pártfogók önképzéssel gyűjtötték össze a munkához nélkülözhetetlen speciális ismereteket. Márpedig az utógondozás és a pártfogó felügyelet összetett feladat. Széles körű pedagógiai, pszichológiai, jogi és szociológiai ismereteket igényel.

Az utógondozás gyakorlata meggyénként eltérő. Azokban a megyékben, ahol több büntetés-végrehajtási intézet működik, többen kérik a pártfogó segítségét, ahol csak előzetesház van, nem számottevő az utógondozottak köre. Leggyakrabban lakás-, munkahely-, szociális gondok, nehézségek, a hivatali ügyintézésben való járatlanságuk miatt kérik a pártfogók közbenjárását. A tapasztalat azt mutatja, hogy az elítéltek nem ismerik eléggé az utógondozói rendszert. A pártfogó felügyelettel azonosítják, és mint olyan intézkedést, ami joghátránnyal, korlátozásokkal, esetleg szankció alkalmazásával jár, ezért jórészt elutasítják. Az önként segítséget kérők főként a volt pártfogoltak köréből kerülnek ki, akik már személyesen is megismerték az intézményt és a pártfogót.

A pártfogó felügyelet 1976 és 1979 között főként a visszaesőkre terjedt ki. Mint köztudott, a visszaesők jelentős része gyökértelen, családi háttérrel nem rendelkezik, a börtöntűró képességük kialakult az évek során, magatartásukra konformizmus jellemző. A velük való foglalkozás nehezebbnek bizonyult, és nem kecsegtetett sok sikerrel. Mégis szívesen emlékezünk ezekre az évekre. Ekkor a pártfogó felügyelet két eleme, a segítség-támogatás, és az ellenőrzés-felügyelet, egyensúlyba került. A pártfogó segített a munkahely, a szállás biztosításában, és az átmeneti anyagi gondok megoldásában. Nagyvállalatokkal kötött együttműködési megállapodások alapján lehetőséget teremtettek a szabadságvesztésből szabadultak foglalkoztatására, a munkásszállás igénybevételére, anyagi nehézségek esetén munkabérelőleg felvételére. Ilyen feltételek mellett lehetségessé vált a szigorú és következetes felügyelet, a számonkérés. Ellenőrizhető lett a pártfogolt munkavégzése, megélhetésének anyagi forrása és életmódja. Egyes különös magatartási szabályok betartásának ellenőrzésében pedig a rendőrség is aktívan közreműködött.

Az alternatív büntetési formák elterjedésével, a pártfogó felügyelet alá helyezhetőek körének bővülésével egy időben jelentős társadalmi és gazdasági változások történtek. Ezek a részben pozitív, részben negatív változások kedvezőtlenül hatottak a pártfogó felügyelet végrehajtási feltételeire. Csökkent a munkahelyek száma, megszűntek a munkásszállók, kisebb lett a szociális segélyezésre fordítható összeg. Ezzel egyidejűleg nőtt a hátrányosabb szociális helyzetű, iskolázatlan, halmozottan deviáns magatartású, negatív családmódot hordozó pártfogoltak száma. A megoldásra váró szociális problémák növekedése az egyik oka, hogy a pártfogói munkában felborult az egyensúly. A segítség, támogatás iránti igény került előtérbe, ami olykor az ellenőrzés, a felügyelet rovására megy. Oka lehet még az ellenőrzés háttérbe szorulásának az is, hogy a pártfogó sok esetben magára marad a feladat megoldásában, és megfelelő eszközök sem állnak rendelkezésére. Az ellenőrzési feladatok nagyobb része pedig csak a rendőrség segítségével oldható meg. A

kisebb településeken a körzeti megbízottakkal közvetlen a személyes kontaktus. A városokban más helyzet alakult ki, itt a kapcsolat adminisztratív jellegű. A rendőrök gyakran nem tudják pontosan, milyen intézkedésre jogosultak a pártfogó felügyelet alatt állókkal szemben. Ezért nem szívesen avatkoznak bele ezekbe az ügyekbe. Persze lehetséges, hogy a probléma gyökerei azokba az évekre nyúlnak vissza, amikor a szabadulók, hogy a ref alól kibújhassanak, előszeretettel kérték a pártfogó felügyelet alá helyezésüket. De azóta már ref nincs, pártfogó felügyelet viszont igen. Ezért indokolt lenne az ebben rejlő ellenőrzési, felügyeleti lehetőségeket kihasználni.

Egyre kevesebb az előírt külön magatartási szabály, így kevesebb a rendőrség konkrét ellenőrzési lehetősége is. Persze ha indokolt, bármikor tehetnek javaslatot. A következőket számonkérést, felelősségre vonást negatívan befolyásolja az is, hogy a magatartási szabályok megszegése miatt alkalmazható szankció általában túl súlyos, nincs arányban az elkövetett szabálysértéssel. Például egy nyilvános szeszitalmérőben elfogyasztott üveg sörért 7-8 hónap feltételes szabadság visszavonása. A segítő munka hatékonyságát kedvezően befolyásolta, különösen a rendszerváltás óta a szociális hálózat kialakulása, szélesedése. Azokban a térségekben, ahol jó működő családsegítő központok, hajléktalangondozó szolgálatok, népkonyhák vannak, tartalmas és eredményes együttműködés alakult ki. Sajnálatos módon azonban egyes régiókban nincsenek ilyen intézmények, vagy ha vannak is, a saját fenntartásuk is gondot okoz számukra. Bővült a közreműködők köre a vöröskereszttel, a Máltai Szeretetszolgálattal, a különböző karitatív szervezetekkel és az egyházakkal is. A megsokasodott szociális problémák miatt sokoldalúbb a segítségnyújtás. Míg korábban a munkahely, szállás, szociális segély iránti kérelem volt a jellemző, addig újabban egyre többen kérnek segítséget az iratok beszerzéséhez, hivatalos ügyek intézéséhez, gyógykezeltetéshez, mentális problémák megoldásához, családi kapcsolatok rendezéséhez, a munkanélküliek átképzéséhez.

A kliens munkába helyezése nagy gond, szinte elsődleges probléma. A munkaügyi központok általában nem tudnak segíteni, egyrészt mert egyes térségekben nincs is szabad munkahely, másrészt pártfogoltjaink iskolázatlansága miatt. Ezen a gondon enyhítendő, a pártfogó igyekszik személyes kapcsolatait felhasználva naprakész információt gyűjteni a munkalehetőségekről. Még így is kevés azonban az esély a munkába helyezésre, mert a kisebb gazdálkodó szervezetek, kft.-k, betéti társaságok mereven elzárkóznak a büntetés hatálya alatt állóktól. A pénztelenség, a sok szabadidő pedig sokszor rossz irányba vezet.

Nőtt, sőt túlsúlyba került a felfüggesztett szabadságvesztésre ítélt és a próbára bocsátott pártfogoltak aránya a szabadulókkal szemben. Valóban nagy a jelentősége a pártfogó felügyeletnek ennél az elkövetői csoportnál az újabb bűncselekmény és a szabadságvesztés megelőzése érdekében. Esetükben ugyanis a felelősségre vonással, a bíróság határozatával egyidejűleg életkörülményeik, szociális, mentális problémáik – melyek a bűncselekmény elkövetéséhez vezettek – nem változtak. Ugyanabban a közegben, ugyanazokkal a problémákkal élnek tovább. Ezért azonnali támogatásuknak, jó szándékú irányításuknak, esetenként szigorúbb ellenőrzésüknek még nagyobb jelentősége lehet, hogy elkerüljék a szabadságvesztést, a börtönártalmakat. Ezért úgy látjuk, indokolt lenne szélesebb körű alkalmazása az elsőbűntényesek körében is. Jelenleg a felfüggesztett szabad-

UTÓGONDOZÁS

ságvesztésre ítélt és próbára bocsátott pártfogoltak nagyobb hányada visszaeső. Tehát a többség a törvény erejénél fogva áll pártfogó felügyelet alatt, és csak alig néhány elítélt bírói mérlegelés eredményeként.

Az elmúlt húsz évben a fejlődés folyamatos, de az utóbbi pár évben ez lelassult. 1976-tól egységes irányítás alatt egységes jogpolitikai elvek alapján működő szakembergárda hajtja végre a jogilag jól szabályozott utógondozást, pártfogó felügyeletet. Tehát az az elképzelés, ami létrehozta az intézményt, megvalósult. A gyakorlati végrehajtás azonban korántsem ilyen egyértelmű. A hatályos jogszabály valóban megfelelő alapot és keretet ad a gyakorlati munkához. Részletesen megfogalmazzák a végrehajtásban részt vevők, közreműködők feladatait. Ha mindez a gyakorlatban is megvalósulna, biztosan jobb eredmények lennének. Természetesen a hivatásos pártfogónak központi szerepe és felelőssége van az együttműködés kezdeményezésében és megszervezésében. Az intézmények, szervezetek többsége nyitott is ezekre. Ehhez a szervező, koordináló munkához azonban nem elegendő 66 főállású hivatásos pártfogó.

A 80-as évek végére széles körű társadalmi pártfogói hálózatot építettek ki, amelynek bázisát a munkáltatók jelentették. A munkahelyek megszűnésével a hálózatnak csak töredéke maradt, főként a karitatív szervezetek és egyházak körében. A társadalmi összefogás, a nem hivatásos segítők bevonása pedig nélkülözhetetlen a hathatós, azonnali segítség, a rendszeres figyelemmel kísérés érdekében. Enélkül nagyon könnyen hatósági ügyé válhat a segítség. Az állampolgárok a lakóterületen nem vállalkoznak szívesen a pártfogói tevékenységre. Ezt minden bizonnyal befolyásolja a bűnelkövetőkkel szemben kialakult közhangulat is.

Nagy hiányossága a pártfogói munkának az információs csatornák nem kellő működése a rendőrség, ügyészség, bíróság, a bv. intézetek és a hivatásos pártfogók között. A pártfogó felügyelet elrendelésekor kevés adat érkezik a pártfogóhoz az elkövető személyiségéről, családi körülményeiről. Újabb bűncselekmény elkövetésekor a pártfogó általában véletlenszerűen szerez tudomást az eljárásról, sokszor hetekig keresi kliensét, amikor végre megtudja, hogy előzetes letartóztatásban van. A nyomozás vezetője értetlenül hallgatja a pártfogó kíváncsiságát. Az újabb eljárás során senki sem igényli a pártfogótól az általa összegyűjtött információhalmazt, ami pedig értékes lehetne a megalapozott ítélezéshez. Környezettanulmány-készítést, bár erre a jogszabály lehetőséget ad, a bíróság nem kér a pártfogótól.

A hivatásos pártfogók gyakorlati tevékenysége, szakmai felkészültsége, leterheltsége sem egységes. Ezért is fordulhat elő – és természetesen sok más ok, például az adott térség gazdasági fejlettsége miatt –, hogy a jogszabályi előírások betartása ellenére nagy eltérések tapasztalhatók a végrehajtásban. Egy régi pártfogó szerint a pártfogó a társadalom lelkiismerete, aki a rossz útra tévedt embertársait próbálja jó útra terelgetni, akiknek a szocializációja talán a társadalom hibájából is, defektes lett. Ahhoz, hogy a társadalom lelkiismerete nyugodt lehessen, nem elegendő, hogy a szakemberek kigondolták és létrehozták ezt az intézményt. Az eredményes működtetéshez biztosítani kell a feltételeket. Helytelen egyes elméleti szakemberek általánosítása, miszerint a pártfogó felügyelet kiüresedett, ellehetetlenült, hiszen több területen mutatkoznak szép eredmények. Példaértékű le-

het azoknak a pártfogóknak a munkája, akik a családsegítő központokkal, karitatív szervezetekkel és szükség esetén a rendőrséggel szorosan együttműködve oldják meg feladataikat. A feltételeseknél nem a szociálpolitika vagy a rendőrség eszközeivel kell a pártfogóknak dolgozniuk. Hiszen nem volna helyes, ha összemósódna az intézmények profilja. Inkább több jogosítvány kellene a pártfogóknak, például a külön magatartási szabályok előírása, módosítása, azok betartása alóli eseti felmentés stb. tekintetében. Lehetőség arra, hogy valóban kint lehessenek a terepen, mert íróasztal mellett lehetetlen eredményesen szervezni, ellenőrizni, irányítani. A bűnelkövetők elhelyezkedési lehetőségeit akár adókedvezménnyel is segíteni kellene. A bv. intézetekben munkával töltött idő számítson be a betegbiztosításba, a szolgálati időbe. Ahhoz, hogy a pártfogó felügyelet valóban a speciális prevenciót szolgálja, feltétlenül szükséges az intézmény működését is a megváltozott körülményekhez igazítani, megújítani. Sok olyan lehetőség lenne az előrelépéshez, amely nem függ sem anyagiaktól, sem jogszabály-módosítástól. Központi szakmai irányítás, iránymutatás szükséges az egységesebb végrehajtáshoz. Sürgető a hivatásos pártfogók szakmai alap- és továbbképzése. A pártfogó felügyelet szélesebb körben történő elrendelése érdekében az ítélkező és a büntetés-végrehajtási bírakat rendszeresen tájékoztatni kellene a pártfogói intézmény lehetőségeiről, a pártfogók munkájáról és eredményeiről. A bűnmegelőzés hatékonysága érdekében mind a büntetés-végrehajtási intézetekkel, mind a rendőrséggel ki kell dolgozni az együttműködés részleteit. A hivatásos pártfogóknak pedig fejleszteniük kell a komplex látásmódot, fel kell készülniük a társadalmi, gazdasági változások következményeire, munkájukban az azonnali reagálásra.

Végezetül még néhány számadat az elmúlt két évtized munkájáról. Húsz év alatt összesen 92 789 esetben rendeltek el pártfogó felügyeletet. Ebből 88 616 ügyet befejeztek, több mint 4000 ügyben ma is dolgoznak. Eredményesnek mondható 4937 kliens pártfogó felügyelete, vagyis az eredményességi mutató 55 százalékos. Újabb bűncselekményt követett el a pártfogoltak közül a 20 év alatt 12 831 elítélt, az ügyfelek 14 százaléka.

Illés Tiborné

A bíró szemével

Pártfogói „eljárásmenet”

A hivatásos pártfogók a pártfogó felügyelet végrehajtásával kapcsolatos teendőiket a módosított Bv. tvr. VII. címben felsorolt 92–101. §-aiból ismerhetik meg. E paragrafusok sűrítetten foglalják össze a hivatásos pártfogó feladatát, egyúttal eljárási szabályokat is tartalmaznak. Ettől kezdve a hivatásos pártfogó önállóan látja el feladatát, nincs számára külön „eljárási szabály”, munkájának menetét maga határozza meg.

Munkám során volt olyan időszak, amikor az ország területén működő hivatásos pártfogók aktáit vizsgáltam. Meglepődve tapasztaltam, hogy sok esetben az akták tartalma nem tükrözte azt a nehéz és áldozatos munkát, amit a pártfogó végzett egy-egy ügy intézésekor. Legtöbbször idézések, tértivevények, laccímfigyelő, nyílt rendőri információk kérése és más hasonló hivatalos megkeresések, valamint az arra adott szűkszavú válaszok voltak az iratok között. Hogy ki a pártfogolt és milyen a személyisége, legtöbbször csak a büntetés-végrehajtási intézet előterjesztéséből deríthető ki. Nehéz helyzetbe kerül ilyenkor az a bíró, aki más ügyben eljárást folytat az elítélt ellen, és bekéri a pártfogótól a pártfogó felügyelettel kapcsolatos végrehajtási aktát. A rendelkezésre álló iratokból nemigen tudja megállapítani, hogy a pártfogolt milyen magatartást tanúsított, csak következtet rá, így kénytelen a pártfogót a tárgyalásra behívni és tanúként meghallgatni.

Rövid dolgozatomban szeretnék megoldást kínálni a hivatásos pártfogóknak a végrehajtás „eljárásmenetére”.

A hivatásos pártfogó elsődleges feladata a pártfogó felügyelet megszervezése. Elsősorban előzetes kapcsolatfelvétel a pártfogolttal. Ez történhet úgy, hogy az elítélt szabadulása előtt felkeresi a büntetés-végrehajtási intézetben. Érdeklődik körülményeiről, felkészíti a szabadulásra, beszerzi a szükséges iratait, felkeresi a családját, szükség esetén segítséget kér az illetékes családsegítő szolgálattól. Ha a büntetés-végrehajtási intézet nem a pártfogó illetékességi területén van (pl. a pártfogolt a szegedi fegyházból szabadul és az állandó lakása Budapesten van, oda tér vissza), akkor a büntetés-végrehajtási iratokban szereplő adatokból, tényekből, amelyek a pártfogó felügyelet elrendelésére irányuló kezdeményezést megalapozzák, szerez tudomást a pártfogolt személyiségéről. A büntetés-végrehajtási iratokhoz mellékelve van az ítélet, amelynek indoklási része tartalmazza az elítélt személyi körülményeit, előző bűncselekményeit és a tényállást arról, milyen körülmények között követte el bűncselekményét.

Ezen adatok birtokában készít egy ún. *nevelési tervet*, amelyben kidolgozza, milyen ellenőrzéssel, irányítással segíti elő annak megakadályozását, hogy a pártfogolt ismételten bűncselekményt kövessen el.

A következő lépés a bíróságon történő első találkozás. Fontos, hogy az első jelentkezéskor a pártfogó kioktassa a pártfogoltat a pártfogó felügyelet szabályaira, az általános és külön magatartási szabályokra is. Meg kell még beszélni, rögzíteni, hogy milyen időközökben van jelentkezési kötelezettsége, és hogy ezt köteles betartani. Nem helyes gyakorlat, ha a pártfogó az első találkozáskor úgy oktatja ki a pártfogoltat, hogy „akkor jelentkezzen, ha valami változás történik a körülményeiben vagy valami gondja van”. A pártfogolt ezt félreértheti, ha ugyanis nincs változás a tartózkodási és munkahelyével kapcsolatban, és nincsenek „gondjai”, amelyeket elképzelései szerint a pártfogó meg tudna oldani, nem jelentkezik többé.

A pártfogó felügyelet csak akkor lehet eredményes, ha a pártfogó munkáját a pártfogolt is segíti. E téren a legfontosabb követelmény az, hogy a pártfogolt a pártfogóval rendszeres kapcsolatot tartson. Feltétel tehát, hogy a pártfogó és a pártfogolt között kialakuljon egyfajta jó kapcsolat. A rátermett, jó pártfogó meg tudja teremteni ezt a légkört, és vigyáz arra, hogy ne haverkodás legyen belőle. A találkozások legyenek nevelő jellegűek, a beszélgetéseken értékeljék az elkövetett cselekmény súlyát, az elkövetési körülményeket, és vegyék számba azokat az eszközöket, amelyekkel ezek befolyásolhatók. Ezek a cselekményközpontú beszélgetések a pártfogoltban a magatartás megváltozásának tényleges bekövetkezéséhez vezet(het)nek. E beszélgetéseket, történéseket, változásokat a jelent-

kezések alkalmával célszerű röviden írásban rögzíteni. A felügyelet tartama alatt bekövetkezett pozitív és negatív változásokat is. (Nem tartom helyesnek az ilyen feljegyzéseket: „Megjelent 1996. január 5-én, problémamentes”... vagy „Igazolta új bejelentett lakását, sokat beszélgettünk”.

Akkor sikeres a pártfogó felügyelet, ha a rögzített feljegyzésekből kitűnik a pártfogolt esetleges fejlődése. A feljegyzések ne legyenek terjengősek, a lényegre tükröznek, de ne legyenek túl szűkszavúak sem.

Nem sorolható helyes feljegyzések közé K. I. egyéves időtartamú pártfogó felügyelet alá helyezett ügye, a hetvenes évek derekáról. *Január 5.: Jelentkezett. A pártfogó felügyelet szabályaira kioktattam. Ismét jelentkezik február 5-én, amikor munkahelyet igazol. Van hol laknia. Február 5.: Jelentkezett. Munkahelyet igazolt, a Bosnyák téri piacon dolgozik, zöldséges. Lakása változatlan. Június 5.: Lakás, munkahely változatlan. Szeptember 5.: Lakás, munkahely változatlan. A következő év január 4-én: Lakás, munkahely változatlan. A pártfogó felügyelet letelt.*

Egyszerű, sematikus ellenőrzés, kitűnik, hogy nincs segítségnyújtás, nevelő jellegű beszélgetések sem történtek. Nem ez a pártfogó felügyelet célja. Az akta egy évi munkát tartalmaz.

A pártfogó felügyelet végrehajtási rendjének egyik legfontosabb eleme a pártfogoltat kötelező magatartási szabályok betartása és betartatása. Helyesnek tartom, ha a pártfogó – szükség esetén – külön magatartási szabály megállapítását javasolja a bv. bírónak. Ezt azért tartom helyesnek, mert menet közben a pártfogó ismeri legjobban pártfogoltját, ő tudja, mi veszélyes számára, melyik az a magatartási szabály, amelynek alkalmazása során megóvja,

megfosztja őt attól a lehetőségtől, hogy újabb bűncselekményt kövessen el. Szükség esetén a pártfogó felügyelet végrehajtási rendjének fontos biztosítéka még megfelelő szankció alkalmazása. A pártfogottal szemben a következő szankciók alkalmazhatók: *a magatartási szabályok szigorítása, a pártfogó felügyelet tartamának meghosszabbítása. (pl. próbára bocsátásnál), a próbaidőre felfüggesztett szabadságvesztés végrehajtásának elrendelése, a feltételes szabadság megszüntetése, szabálysértés esetén történő felelősségre vonás.* A szankciók közül egyet szeretnék kiragadni, a „legtöbbször előforduló”, a feltételes szabadság megszüntetését. Ez olyan eljárást von maga után, amely szinte érvényes a többi, illetve az előbb felsorolt szankciókra is. A feltételes szabadság megszüntetésére akkor kerül sor, ha a pártfogott súlyosan megsérti a pártfogó felügyelet szabályait. De hogy mikor sérti meg „súlyosan”, ezt jogszabály nem rögzíti. A miniszteri indoklás (és a kialakult gyakorlat) szerint akkor súlyos a szabályszegő magatartás, ha a pártfogott kivonja magát a végrehajtás alól, rendszeresen és kirívóan megsérti a külön magatartási szabályt, csavargó, italozó életmódot folytat, rendszeres, állandó szembeszegülést tanúsít a pártfogó felügyelet szabályaival szemben.

A mai gazdasági körülmények között nem súlyos magatartásszegés, ha nem véghez állandó munkát, a pártfogónak az alkalmi munkavégzést is el kell fogadnia, bár ez kissé megnehezíti az ellenőrzést.

A feltételes szabadság megszüntetésére a hivatásos pártfogó az illetékes ügyészségnek ún. javaslatot készít, tehát nem indítványoz, hanem *javaslatot tesz*, hogy az ügyész indítványozza a feltételes szabadság megszüntetését. A javaslatnak feltétele-

nül tartalmaznia kell, hogy a pártfogottat melyik bíróság, milyen számon ítélte el, mi miatt, és melyik bíróság, mikor helyezte szabadlábra és rendelte el a pártfogó felügyeletét.

Ezután következik a tényállás. Itt röviden rögzíteni kell, hogy az illető milyen magatartást tanúsított a pártfogó felügyelet alatt, mikor és hogyan sértette meg súlyosan a pártfogó felügyelet szabályait. Különös gondot kell fordítani a pártfogott magatartásának átfogó és objektív értékelésére. Az értékelés akkor átfogó, ha az elítélt valamennyi megnyilvánulását (melyekkel megsértette a szabályokat) figyelembe veszi, akkor objektív, ha a pártfogott magatartását a valóságnak megfelelően tükrözi, bizonyítékokat tud megjelölni.

A tényállásnak tartalmaznia kell mindezokat az adatokat és következtetéseket, amelyek alapján az ügyész megteszi indítványát, és amelyek alapján a büntetés-végrehajtási bíró dönthet a pártfogott feltételes szabadsága tárgyában.

Nem szerencsés, ha a javaslat túlságosan terjengős, csupán a lényeges cselekményeket rögzítse, főleg azt, amelyből következtethetünk arra, hogy a pártfogott megsértette a felügyelet szabályait.

E rövid írásból is kitűnik, hogy a hivatásos pártfogónak igen sokoldalú ismeretekkel kell rendelkeznie, tisztában kell lennie szakmai, etikai és erkölcsi kérdésekkel. Elmélyült ismeretekkel kell rendelkeznie a bírósági munkáról. Ismernie kell az eltérő intézményi keretek között folyó munkát, az átmeneti szállás, a börtön, a foglalkoztató központ, a szakképzőhelyek világát. Nem utolsósorban ismeretekkel kell rendelkeznie a büntető és polgári ügyekben szükséges környezettanulmányok előkészítéséről és megírásáról. Adódik, persze, jó néhány

helyzet, amelyben a hivatásos pártfogó nem tud segítséget nyújtani. Nem tudja például megoldani a pártfogolt valamennyi szociális szükségletét, mert nincsenek eszközei, bizonyos ellátások pedig nem tartoznak a feladatkörébe (pl. segélyezés). Nem tud lakást adni, képtelen a rászoruló rossz anyagi helyzetén változtatni, nem tudja vállalni egyes szakellátási rendszerek sze-

repét, akkor sem tud segíteni pártfogoltján, ha hiányoznak a megfelelő ellátó szakintézmények, ahová a pártfogoltat irányíthatná. Néha ezek a „nem tudom” körülmények alakítják a pártfogó felügyeletről kialakuló képet, holott ezért a helyzetért legkevésbé a hivatásos pártfogók felelősek.

Takács Jolán

Kinyújtott kéz

Röpirat a szociális munkáért

A szociális munka középpontjában az ember áll. Feladata, hogy a gondozottnak segítsen megbirkózni problémáival. A szociális gondozás voltaképpen hivatásszerűen végzett emberi segítségnyújtás. Azon az alapelven nyugszik, hogy minden ember azonos értékű tagja a társadalomnak, akinek joga van önmaga meghatározásához és a segítséghez is. A szociális gondozás célja, hogy az egyéni vagy a családi körülményekhez való alkalmazkodást, a társadalom törvényeinek megtartását a lehető legjobban segítse. A szociális gondozó az érintettekkel együtt dolgozik, nem értük és nem ellenük.

A szociális gondozói munka következőkben felsorolt alapértékei az osztrák büntetés-végrehajtás szociális gondozói szolgálatának munkájára vonatkozó 1991-es osztrák igazságügyi minisztériumi irányelvekben található. Az irányelvek 1994-ben módosultak, és még nagyobb mozgásteret adnak a szociális munkát végzőknek.

1. *Időben:* a konfliktust vagy elmélyülését megakadályozni.
2. *Tervszerűen:* szociális anamnézis felvétele alapján diagnózis felállítása, gondozási terv készítése, folyamatos értékelése.
3. *Minden érintettel kommunikálva:* a gondozottat tájékoztatni kell az őt érintő fejleményekről, információkról, róla szóló véleményekről.
4. *Egyénítve:* kerülni kell a sémák és címkék alkalmazását.
5. *Dinamikus látásmódban:* az élet állandóan változó folyamat, a segítség igazodjon a helyzethez és legyen rugalmas.
6. *Egészséges látásmódban:* az embert a maga totalitásában kell felfogni és megragadni, egyetlen oldalát sem szabad túlhangsúlyozni vagy elhanyagolni.
7. *Nyitottan a kliens irányában.*
8. *Támogatóan!* Semmi protekciót! Az alapelv előfeltételezi, hogy a gondozott a saját erejéből kell hogy teljesítse, amit magának és a társadalomnak tennie kell.
9. *Titkot tartva harmadik személlyel szemben!*
10. *Partneri magatartást tanúsítva:* a kliens és a szociális gondozó „munkaközösséget” alkot. A szociális gondozó nem érte dolgozik, hanem vele.
11. *Nem ítélkezve!* Ítélni annyit jelent, mint dönteni bűn és bűntelenség kérdésében. Ez a rendőrség és a bíróság dolga, nem a szociális gondozóé.
12. *Elfogadó magatartást tanúsítva:* elutasítás, közömbösség nélkül, ellenőrzött érzelmekkel, pozitív alapállással a klienssel szemben.

A szociális munka Ausztriában az ország egész területét átfogó irodahálózattal történik, a fenntartásához szükséges anyagiakat törvény biztosítja. A hálózat rendszeres félfogadási idővel működő irodáit a gondozásra szorulóknak és a gondozásra vállalkozók egyaránt felkereshetik. A hivatásos és önkéntes gondozók itt intézhetik ügyeiket, az adminisztrációt, telefonjaikat, illetve beszélgetést folytathatnak gondozottjaikkal.

A szociális gondozást mind a börtönben, mind a szabadulás után szakképzett szociális munkások végzik. A szociális gondozói képzésbe való felvétel alapkövetelménye érettségi, de legalábbis szakmunkás-bizonyítvány, valamint megfelelő pályakialakultságú tesztteredmény. Az érettségivel nem rendelkezőknek egyéves előkészítő tanfolyamot kell látogatniuk. A képzés ideje három év.

A szociális gondozás a börtönökben is önálló szakterület, a fogvatartottak szociális és lelki problémáival foglalkozó külön szolgálat független eleme, (az úgynevezett Sonderdienst, „speciális szolgálat” az intézetekben egymással párhuzamosan működő szociális és pszichológiai és lélek gondozás összefoglaló neve). A Sonderdienst jó viszonyra törekszik a felügyelettel, hiszen azokban az ügyekben is rájuk szorul, amelyekben esetleg segíteni tud, hisz rajtuk keresztül léphet érintkezésbe a fogvatartottal, a szociális gondozó, a pszichológus, illetve a pap ugyanis csak akkor jön, ha a fogvatartott kérelmi lapon hívja, ezt pedig a felügyelet továbbítja (vagy épp nem továbbítja). A Sonderdienst az intézet biztonsági szelepének is tekinthető, levezeti a fogva tartás alatt keletkező feszültségeket, még ha nem is tud a helyzeten változtatni, a feszültség ritkábban vezet „eseményhez”. A büntetés-végrehajtásban dolgozó szociális gondozó bv. alkalmazott, az intézetvezető közvetlen alárendeltségében. Egy év után 3-6 hónapos tanulmányi körútra kell mennie, hogy megismerjen különböző bv. intézeteket. Az intézetvezető feladata, hogy a szociális gondozó tevékenységét csak annyira korlátozzák, amennyire az más büntetés-végrehajtási célokból elengedhetetlen. Feladatkörét a minisztérium szabja meg, ennek lényege az ismerkedő beszélgetés: a gondozást kérő fogvatartottakkal és ezek családjával való törődés; a szabadulás előtt állók segítése; egyes fogvatartottak intenzív gondozása. A szociális gondozó a vizsgálati fogvatartottakkal is korlátozás nélkül tarthat kapcsolatot, esetükben azonban a külvilággal történt kapcsolatfelvételtől értesítenie kell a vizsgálóbíró. A szociális munkásnak nem kell minden áron foglalkoznia mindenkiel, csak azzal, aki igényli a törődést. Munkáját nem kell dokumentálnia, sőt, feljegyzéseket is csak magának készíthet, ha akar, és nem kötelezhető arra, hogy a neki négy szemközt elmondottakról bárkinek is beszámoljon. A jegyzetelés mellőzése nagyobb szabadságot és bizalmat eredményez a gondozott és a gondozó között, és mindkettőt védi. Amit beszélnek, köztük marad, az elhangzottakat egyikőjük sem használhatja fel a másik ellen, arra nem hivatkozhat más előtt. Ehhez a munkához nagy segítséget ad, hogy a szociális gondozóknak munkaközösségük és rugalmasan kezelhető munkaidejük van, kijárhatnak a városba ügyeket intézni, munkaidejükben rendszeresen tartanak team-megbeszéléseket, amelyeken hatékonyan dolgozhatják fel saját nehézségeiket, egyedi, mégis közös problémáikat. A szociális gondozók több intézetet összefogó regionális munkaközösségeket hoztak létre, itt külső szakember, úgynevezett supervisor bevonásával szakmai kérdéseket beszélnek meg egymás között. A supervisor nem főnöke a munkacsoportnak, hanem tanácsadója, akit minden re-

gionális munkacsoport maga választ elismert szakmai tekintélyek közül, és akik ezért a tevékenységükért a minisztériumtól honoráriumot kapnak. A munkacsoport megbeszélésein a részvétel munkaidőnek minősül, az esetleges utazási költségek is elszámolhatók.

A külvilággal való kapcsolat rendezésében segédkező főhivatású szociális gondozás mellett több mint tizenöt éve létrejött Ausztriában egy kezdeményezés, amely inkább a börtön, a fogva tartás problémáira koncentrál, ez a Group Counselling. Humán beállítottságú, vállalkozó kedvű felügyelők jelentkezhetnek egy tanfolyamra, amelynek elvégzése után jogosítványt szereznek, hogy munkaidő után, civilként csoportos beszélgetéseket vezessenek egy maguk szervezte vagy hozzájuk jelentkező fogvatartotti csoportban. Az itt felszínre kerülő problémák megbeszélése jelentősen enyhíti a mindennapi börtönélet feszültségein, oldja a kevésbé humán beállítottságú felügyelők keltette indulatokat. A tanfolyam három félévig tart. Az elhúzódó képzés kedvez a tananyag jobb megértésének, formálja a személyiséget, pszichológiai, szociálpszichológiai ismeretekkel olyan szellemiséget, mentalitást alapoz meg és tudatosít, amely megfelel a szociális munkakövetelményeknek. Minden börtönben működik Group Counselling, a minisztérium ezt szívesen veszi, túlórárt fizet a foglalkozásokért. Lassan a felügyelet is napirendre tért fölötte, hogy vannak kollegáik, akik a fogvatartottakkal való kapcsolatteremtésnek ilyen módját választják. A hőskorban ez nem volt ilyen egyszerű, árulónak bélyegezték, kiközösítették az első fecskéket. Ma már a Group Counsellorok megteremtették a szociális gondozóknál említett széles körű regionális együttműködést, így a tanfolyam elvégzése után is folyamatos munkakapcsolat marad a „humánnummal fertőzött” kollégák között, rendszeresen tartanak munkaértekezleteket, team-megbeszéléseket, amelyen egy külső supervisor (pszichológus vagy pszichiáter) is részt vesz.

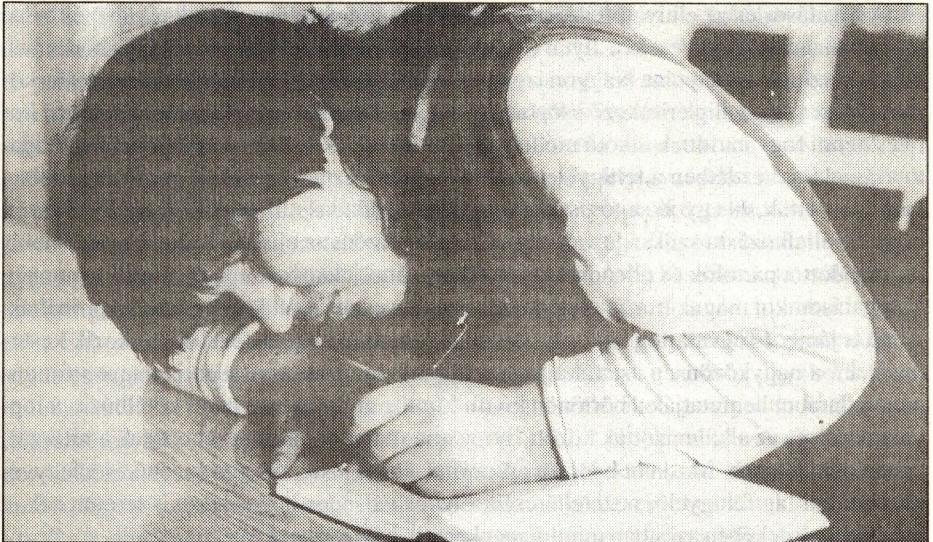
A minisztérium lehetőséget ad minden bv. dolgozónak, hogy állami költségen, munkaidő-kedvezményrel továbbképezhesse magát a szabadegyetem jellegű tanfolyamokon.

A hivatásos és az elhivatott szociális gondozók megfelelően segítik a külső és belső reszocializációs törekvéseket. Ilyen „vegyesvállalkozás” például jó néhány, börtönben működő színjátszó társulat. Nagyon izgalmas műhelymunka ez. Egymással normális körülmények között alig érintkező csoportok: szociális munkás és felügyelő, különböző korú és nemű fogvatartottak alkotó módon együttműködnek benne. Az általam meglátogatott társulatot kezdetben a felügyelet rossz szemmel nézte. Az intézet vezetése azonban kiállt mellettük, és egy jó sajtóvisszhangot kiváltó előadás mindenkit meggyőzött arról, hogy a vállalkozásra szüksége van az intézetnek. Azóta az ellenállás kisebb, legalábbis tisztázódott a pártolók és ellendrukkerek tábora, ami jelentősen megkönnyíti a munkát. Látogatásomkor maguk írta, maguk rendezte, egész estét betöltő zenés darabot próbáltak. A mű a jámbor fogvatartott szabadulása utáni lehetetlen helyzetével foglalkozik keserűségről, ám a nagyközönség számára fogyasztható humorral, ami azért is nagyon fontos, mert a darabot bemutadják a börtönön kívül. Mindig zajlik ugyan némi kötélhúzás a fogvatartottak és az alkalmazottak között, hogy mit, mennyit lehet a csoportban, amit a zárkában nem lehetne. Másként bánna a csoporttal a civil szociális gondozónő és a fegyveres testületi tag felügyelő, nézeteltéréseik olykor válságos helyzeteket is teremtenek, a produkció érdekében azonban mindig megkeresik a közös nevezőt. A szociális gondozó-

nak egyébként az az alapelve, hogy folyamatosan figyelni kell a csoportot, hagyni kell működni, fejlődni, és csak ott akkor és addig kell belenyúlni a működésbe, ahol éppen szükséges; ha akad tehetséges zenész, zenés darabot kell csinálni, ha van egy jó komikus, komikusát. A véletlennek is nagy a szerepe a működőképes színjátszó csoport létrejöttében. Tehetséges és agilis szociális gondozó kell hozzá, meg néhány, a korábbi szakmája jóvoltából az emberek iránt nyitott felügyelő és néhány tehetséges, börtönbe került ember. Nem árt, ha munkájukhoz az intézet anyagiakkal is hozzájárul, vagy lecsúsztatják, illetve kifizetik nekik.

Van, amit nem lehet a hivatásos szociális munka keretében megoldani, ehhez a börtön külső, laikus segítséget vesz igénybe. Ilyen okból rendszeresen jár be misszionárius nővér a börtönbe. A kábítószer-kereskedelem miatt egyre több dél-amerikai kerül börtönbe Bécsben is, akiknek a befogadására nem készültek fel. Vallási, kulturális szokásaikkal még csak nem is lenne baj, mert szinte mind katolikusok, de hát a nyelv! Bizony, különösen súlyos problémát jelent, hogy ezek az emberek elsősorban spanyolul vagy portugálul beszélnek. A misszionárius nővér közreműködésével megoldják a kommunikációs nehézségeket, az ő közvetítésével lehetővé válik a szociális gondozás is.

Sokkal többeket érint, hogy a börtönök java része mellett működik valamilyen jótékonyági szervezet: a börtön „baráti köre”. Tagjai bv. dolgozók és külső polgári személyek, vegyesen. Ezek a szervezetek nonprofit érdekeltségűek, és a fogvatartottak által készített tárgyakból karácsonykor és húsvétkor „bazárt”, kiárusítást rendeznek, a nyereségből újabb nyersanyagot vásárolnak, és részeltetik belőle a készítőket is: vagy órabért fizetnek nekik, vagy az elkészített tárgyak egy részét tarthatják meg saját célra, vagy megkapják a teljes eladási árat, de ebből aztán nekik kell megvenniük a szervezettől a nyersanyagot. A tevékenységek szerzteágazóak, a papírkivágástól a fafaragáson, festésen át a kerámiáig. Nem túl sok tárgyat állítanak elő, a mennyiség nem lépi át a hobbi kereteit, de

nagy jelentősége van a fogvatartottak életében, hisz a kényszerűen sok szabad időben a barkácsolás legalább hasznos és tartalmas időtöltés.

1993. szeptember 6–9. között a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet előzetes állománya körében készítettem egy felmérést a szociális munka szükségességéről. Ebben vizsgáltam az előzetesben töltött idő hosszát, az iskolázottsági helyzetet, a tanulásra való igényt, a legális, rendezett életvezetés néhány mutatóját, a segítségnyújtás iránti igény fő területeit.

Az igény komolyságát az is jelzi, hogy a jelentkezési íveken a nevüket is adták, akik a tanulási lehetőség iránt tandíjfizetési kötelezettség mellett is érdeklődnek, illetve akik színjászó körbe jelentkezének.

Az adatok egyértelműen bizonyítják, hogy az előzetesben töltött idő túl hosszú ahhoz, hogy a fogvatartottak ne kapjanak lehetőséget a bent töltött idő értelmes felhasználására. A felmérés idején az előzetes fogvatartottak 57 százaléka ül több mint fél éve, ezek egyharmada egy évnél is régebben!

Markánsan mutatkozott meg a tanulás iránti igény, ami a különböző egyedi kérésektől eltekintve (egyetemi tanulmányok, szakirányú iskolai képzés, levelező nyelvtanulás folytatása) még saját költségen is jelentős! A 15 százaléknyi fogvatartott 92 százaléka folytatná általános iskolai tanulmányait, 9 százalék járna gimnáziumba. A fogvatartottak 23 százaléka vállalna anyagi áldozatot is, hogy tanulhasson az itt töltött időben. A levelező oktatási formában az összetétel folyamatosan változhat, az abban résztvevők egymástól függetlenek.

Bekerült a szempontok közé egy szakköri jellegű elfoglaltság iránti érdeklődés felmérése. Bár igen kevesen megszállott irodalombarátok, a színjászó körbe jelentkezők nagy száma garantálná a folyamatos működést a tagok cserélődése esetén is, egy vers-, vagy mese-mondó tagozat munkáját pedig ez egyáltalán nem zavarná. A sok jelentkező egyértelművé teszi, hogy mekkora igény lenne például egy kezűgyességet feltételező szakkörre.

A különböző személyi okmányok hiánya érzékelteti, hogy a fogvatartottak java része rendezetlen „állampolgári státussal” került be, ami előrevetíti, hogy szabadlábba kerülésük esetén a legális társadalomba való beilleszkedésük már az első lépésnél nehézségekbe ütközik. Mintegy harmaduknak nincs még érvényes személyije sem, mintegy felük nem is tud a társadalombiztosítási kártyáról, sokan nem is sejtik, hol lehet az iskolai bizonyítványuk. 70 százalékuknak nem volt legális munkahelye, közülük munkanélküli-segélyt vagy egyéb szociális juttatást csak egy töredék kapott. Az arány csak rosszabbodhat, mert kikerülésük idején nagy részük várhatóan ellátatlan munkanélküli lesz.

Olyan problémátípusok felmérése történt meg, amelyekben viszonylag kis energiabefektetéssel is lehetne valamiféle segítséget nyújtani. Bár a zárkánkenti felmérés az egyéni, személyes problémák felszínre kerülésének nem igazán kedvezett, mégis mintegy 9 százalék jelezte, hogy bekerülésekor kábítószer- vagy alkoholfüggő volt, és szabadulása után segítségre szorulna az ettől való végleges megszabaduláshoz. Mintegy 20 százalék jelezte, hogy a fogva tartás miatt családi, illetve egzisztenciális problémái keletkeztek, pl.: nem tud kapcsolatba lépni a hozzátartozóival; kapcsolata megszakadása miatt hajléktalanná vált; intézetből került be, nincs senkije. Mintegy 10 százalék került a fogva tartás miatt

anyagi vagy jogi nehézségek közé. Tipikusak a gyerekelhelyezés körüli bizonytalanságok (milyen módon lehet az eltartott kiskorú állami gondozásba vételét elintézni, illetve elkerülni? Adható-e a gyermek nevelőszülőkhöz a hozzájárulása nélkül? A fogva tartás miatt a másik szülő elveheti-e a gyereket?). Munkavállalási, közigazgatási, társadalombiztosítási problémák keletkeznek: munkahelyről való elbocsátás a börtönbe kerülés miatt, rokkantságira jogosultság; utolsó fizetés, segély, nyugdíj, rokkantnyugdíj sorsa, fizetni nem tudott kölcsön, rezsielmaradás, kényszerkijelentés veszélye a magára maradt lakásból, kirabolt, hatóságilag lezárt lakás ismeretlen sorsa, a tb-kártya körüli teendő. Számos kérdés vetődik fel: a börtön (előzetes) a munkaviszony megszakadását jelenti-e, munkanélküli segélyre való jogosultság idejébe beleszámít-e, a büntetőügynek milyen kihatása van a sértett utáni öröklésre és még sorolhatnám.

A külföldiek helyzete szintén neuralgikus pont a büntetés-végrehajtásban. Gyakran nem is vonhatók a szociális munka kompetenciájába, szövevényes, a nemzetközi szervezett-bűnözés gyanúja miatt ülnek sokan nálunk, és még saját külképviseletük is kínosan kerüli velük az intenzívebb kapcsolattartást. A szomszéd országokból származó magyar nemzetiségű fogvatartottak ittléte gyakran többszörösen illegális. Legális helyzetük miatt nem fordulnak segítségért a hivatalos szervek képviselőihez, így várhatóan a bévéshez sem fordulnának. Bejelentetlenül laknak, dolgoznak, sokan hamis papírokkal tartózkodnak itt. Hogy elérhetőek és kezelhetőek legyenek, legalizálni kellene helyzetüket, papírjaik rendezésével, munka- és szálláshelyek felajánlásával. De ez jelenleg teljesen vállalhatatlan.

Mivel hazánkban szinte teljesen hiányzik a szociális munka, az osztrákoknál meglévő országosan kiépített intézményi háttér, a bv. szociális szolgálat nálunk sokkal szerteágazóbb tevékenységre kényszerül(ne). Az első látásra is sok és szerteágazó gond megoldása, a (re)szocializációs lehetőségek folyamatos feltárása, szervezése önálló munkaterület, a feltételei, lehetőségei közötti eligazodás, a változásokkal való lépéstartás egész embert, teljes figyelmet és némi autonómiát követel. Ebben csak a szociális munkának az intézetparancsnok közvetlen alárendeltségébe vont önálló, a többi szolgálati ággal mellérendelt helyzetben lévő szolgálati tételle hozna megoldást.

1993-ban elkészítettem egy tervezetet, amely szerint olyan szociális szolgálatra lenne szükség, amely információs központként közvetít a büntetés- végrehajtás és a külvilág között, és szociális munkát folytat (szervez) a fogvatartottak körében. Ez a szociális szolgálat számítógépes adatbázisba gyűjti és rendezi a reszocializáció szempontjából számba jöhető hivatalos szervek, társadalmi, egyházi, karitatív és egyéb szerveződések címeit, telefonszámait, a gyakrabban érintettek képviselőivel személyesen is kapcsolatot tart; folyamatosan tájékozódik a reszocializációs lehetőségekről, egyezteteti a segítő partnerekkel az együttműködés feltételeit; a nevelő és a szociális előadó kollégákat tájékoztatja a lehetőségekről, együttműködik velük a hatékony szociális gondozás érdekében; kapcsolatot tart és szakmai tapasztalatszeréket szervez más intézetben dolgozó nevelő és szociális előadó kollégákkal; összegyűjti a fogva tartás kapcsán a kinti életben előálló gyakoribb problémákat, ezekre általánosan alkalmazható, szakszerű megoldásokat keres, tisztázza elintézésük pontos módját, menetét; tanácsadói munkát végez a fogvatartottak vagy a nevelő

UTÓGONDOZÁS

és szociális előadó kollégák kérésére. Ez történhet személyesen vagy a kérelmi lapra válaszul írásban megadott információkkal. Törekszik az önképzési lehetőségek megteremtésére, az ehhez szükséges tankönyv, kötelező és ajánlott irodalom beszerzésére csoportfoglalkozásokat tart; lehetőséget keres egy „Fogvatartott jóléti alap” létrehozására, amiből a szociális munka kiadásai finanszírozhatók lennének. (Például személyi igazolványkészítés költsége, okmánybélyeg, saját ügyben küldött posta költsége, tandíj, vizsgadíj, tankönyv ára stb.); „A Börtön Patrónusi Köre” létrehívásával (szociálisan érzékeny, pedagógusi vénájú bévés dolgozókból és külső pártoló szervezetek tagjaiból, egyéni mecénásokból stb.) megkönnyíti a börtön és a külvilág közötti jó kapcsolat fenntartását, ami segít számos probléma megoldásában, a benti munkáltatásban, de a televíziókészülékek karbantartásában, a videofilm-ellátásban is. Bekapcsolja az intézetet a szociális gondozás országos szakmai életébe; többek között a BörtönÚjság útján szélesebb körben tájékoztat a büntetés-végrehajtási szociális munka gondjairól és eredményeiről, illetve felhasználja a nyilvánosságot a szociális munka szervezéséhez, „menedzseléséhez”. Annak dacára, hogy a felmérés egyértelműen bizonyítja, hogy a fogvatartottak nálunk is igénylik a szociális gondozást, annak dacára, hogy a tervezet készítése idején előzetesen megkérdezett külső szervek részéről is támogatást élvezett a szociális munka ügye, (iskolák pl. tankönyveket adtak volna ingyen); annak dacára, hogy a nevelők és a szociális előadók értelmetlen adminisztrációs tevékenységük helyett el is tudnák végezni; annak dacára, hogy a bv. felső vezetése állást foglalt a munka mellett, és magára vállalta annak szakmai felügyeletét is, az intézet parancsnoka szükségtelennek ítélte a szociális munka bevezetését.

Márpedig egy európai büntetés-végrehajtásnak igenis folyamatosan kell törődnie a szociális gondozással, nem csak az utolsó időszakban „szabadulásra való felkészítés” címen, hogy elmondhassák: „Mi megpróbáltuk!” És hiába a sok pedagógus „nevelőtiszt”! Szociális gondozást nem lehet a felügyelet részeként, egyenruhában, mellékmegbízás-ként csinálni. Az másfajta hozzáállást, teljes figyelmet, egész embert követel, különben csak sérelmek forrása mind az érintett fogvatartottakban, mind a segítőkész civil szerveződésekben, mind magukban a bévésekben, akikre ezt a munkát plusz feladatként rálőcsölik. Önálló szociális szolgálat kell, és nem az arra fordított összeg az ablakon kibobott pénz, hanem az, amit olyan börtönök fenntartására fordítunk, amelyekben nem működik szociális szolgálat.

Végh József

Fegyverek barátja

A fegyver egyfajta misztikum. A szó hallatán ugyanazok a reakciók érhetők tetten, mint a gyilkosságnál. Pedig a fegyvert nem kell mitizálni. Nem más, mint egy gépnek aligha nevezhető finommechanikai eszköz. Ezt a finommechanikát időnként vizsgálni, felügyelni kell. A fegyverek műszaki állapotával foglalkozó szakember a fegyvermester. A büntetés-végrehajtási intézményekben területi fegyvermesterek vannak. Az egymáshoz közel álló intézetek közösen jelölnek ki egy-egy szakembert a feladatra. Az országos parancsnokság és Tököl fegyvereit évente *Márton János* törzsszászlós, fegyvermester műszaki szemlézi, ellenőrzi.

A reggel nyolc órai forgalomban a Márkó portáján alacsony, sportos alkatú férfi vár. A fegyverműhelybe vezet, ahol nyugodtan beszélgethetünk. Van miről. Márton János 1973-ban került a bévéhez.

– A fegyverekhez mindig vonzódtam – kezdi –, az akkori MHSZ-szel rendszeres kapcsolatban voltam.

– *Hogyan alakult ki ez a vonzódás? Névtán gyermekkorban?*

– Nehéz megmondani. Melyik fiút nem érdekli a fegyver? Mégsem lép erre a pályára. Előny vagy hátrány, ám tény, hogy született csepeli vagyok. Kilencéves koromban meghalt az édesapám, intézetbe kerültem. Hosszú ideig a Sashegyen voltam állami gondozásban, amely tele volt második világháborús maradványokkal. Kevés ház, sok zöld terület – eszményi játszóhely a serdülőknek. Javarészt gyalogsági lőszereket találtunk, nem veszélyes robbanószerket. Ősi izgalom éledt bennünk. A többiek abba hagyták a fegyvermániát, én nem. Hosszú évekig az MHSZ kötelékében nemzetközi versenyekre jártam gyorstüzelő pisztollyal.

Puskásokra és pisztolyosokra oszlott az MHSZ. Amúgy villanyszerelő szakmunkás lettem. A munkahelyem a Csepel Műveknél volt bejegyezve, amelynek MHSZ-szervezetében tevékenykedtem.

– *Hamar magára talált.*

– Nem voltam én elveszett sohasem. Nem kívánok foglalkozni az állami gondozottak diszharmoníájával, harmóniájával; sose voltam parttalan, kiegyensúlyozatlan. Realista voltam hűszévesen, az vagyok ötven felé közeledve is. 1969-ben megnősültem és bevonultam katonának. Hetvenben született meg az első fiam, Zsolt, '71-ben leszereltem, hetvenhétben a második fiam, András egészítette ki a családot.

– *Hogyan került a bévéhez?*

– A hadseregben, mint annyi fiatalembert, rábeszéltek a bentmaradásra. De Tapolca messze volt, s inkább a csepeli barátok beszámolóí csábítottak. Egyik barátom kormányőr volt, mikor leszereltem, a másik haver a bévéhez jelentkezett. Én a kormányórséghez akartam menni, ám daliás természetemre való tekintettel – mutat

végig alacsony természetén – inkább azt tanácsolták, ide jöjjenek.

– *Nagy váltás a Csepel Művektől...*

– Mint sokaknak, nekem se volt fogalmam arról, mi a börtön. Ám sikerült gyorsan megtanulnom. Örnek vettek fel.

– *Milyen kezdeti sikerélményre, kudarcra emlékszik?*

– Sosem így életem meg a dolgokat, élesen elválasztva. Be kell járódnia. Minden új meglepő. A börtön is ilyen. Nem lehet viszonyítani. A börtön az börtön. Kemény, katonás fegyellemmel a rács mindkét oldalán. Kizárólag katonaviselt emberek jöhettek.

– *De más volt, mint a katonaság.*

– Hogyne. Bár a rendfokozati, szolgálati különbségek keményen érvényesültek, mégis jobban érzékeltük az együvé tartozást, valami családias jelleget, mint a katonaságnál. Ahogy az idő telt, úgy lazultak a kötelek, hígult az állomány, fokozatos züllés érződött már a nyolcvanas évek közepén.

– *Zavar állt be a társadalom egészében.*

– Ideológiai zavar támadt, amely napjainkban is tart.

Márton János 1984–85-ben elvégzett egy belüleges fegyvermesteri tanfolyamot, majd '86-ban a vegyvédelmi műmesteri tanfolyam oklevelével gazdagodott. Korábban, előállító őrként, estin elvégezte a közgazdasági technikumot is.

– *Beszélne ezekről az élményeiről? Az előállítás a börtön egyik legveszélyesebb akciója...*

– Na, én ezt tettem 1982-ig. Mindennap 9-10 óráig mentem előállítani a fiúkat. Sós előállításában is résztvettem. Akkor még jóval hermetikusan zárták el a letartóztatottakat a külvilágtól, mint napjainkban. Hozzá tartozóval nem érintkezhetek, senki nem adhatott át nekik semmit. Elmentünk egy csoportos tárgyalásra az utca veszélyes közegében. Az ember, ugye, fogja a fegyvert, fogja az elíteltet, s ki az utcára, ahol idegenek, rokonok zavarhatják meg a duettet.

– *Ez egyfajta stresszhelyzet?*

– Én mindig annak fogtam fel. Bajba az az őr kerül, aki elfeledkezik az előállítás veszélyhelyzet voltáról.

– *Átélt meleg helyzeteket?*

– Meleg helyzet sok volt. Szinte eltulzom: de mindegyik az. Minden percben résen kell lenni. A tárgyalás sem könnyű, hátat fordítva egymásnak. Nagyon kell bízni az őröknek a saját és a másik őr idegrendszérében.

– *A keményfiúk vagy a csirketolvajok előállítása nehezebb?*

– Fordított a helyzet, a piti bűnöző arrogánsabb lehet a gyilkosnál. A közvélemény úgy gondolja, a keményfiúkkal gyűlik meg a bajunk. Eleinte fürkésztem én is, ki miért ül. Aztán már a személyisége lett fontosabb. A kezelhetősége.

– *Nem nosztalgiazott soha a Csepel Művek békésebb légköréről?*

– Nem én. Gyár és börtön nem azonos kategóriák. Nincs mit összehasonlítani. Jut eszembe: felénk is gyakran elhangzik az a vád, ami a rendőröket illeti: nem szeretünk dolgozni. Próbálnák csak meg civil bírálóink, egy-két munkanapnál bírnák-e tovább. Sajnos, munkánkat nemcsak a társadalom, a kormány sem becsüli meg. A bévét a fegyveres erők napján a múltban meg se említették, a fegyveres erők perifériájaként kezelték. Mintha szégyellte volna a Kádár-kormány, hogy vannak még börtönök.

– *A szocializmus a bűnözés megszűnését ígérte...*

– Mostohán kezeltek mindenkit a rács mindkét oldalán. Szégyenkezett az állam a börtönök létezéséért. Ez a kormány nem szégyelli a bévét, törvényünk is van, de a demokrácia sem veszi kellő mélységben tudomásul nehéz helyzetünket. Nem jobb a mi helyzetünk a rendőrökénél vagy a tűzoltó-

kénál, akikről annyit beszélnek. Ebben a rendszerben az érvényesül, aki jobban tud méltatlankodni, jogaiért ordibálni.

– *A Parlament előtt tüntető pedagógusokra, a vasutasztrájkokra gondol?*

– Is. Meg az egészségügyiekre. Nekünk eleve nincs sztrájkjogunk. Mi nem demonstrálhatunk. Képtelen kép: börtönörök a Parlament előtt. Nem festenénk jól.

– *A rendőrök már fontolgattak demonstrációt...*

– Még ha egy-két ponton találkozik is a munkánk, a miénk más, hangsúlyozom. Amióta az eszemet tudom, a két testület közt folyamatos a vándorlás.

– *Most is?*

– Más az irány. A hetvenes évek végén több rendőr jött át hozzánk, majd stagnálás állt be. Jelenleg a büntetés-végrehajtástól vándorolnak át tömegesen a rendőrséghez. Tempora mutandis. A fegyveres testületek vonzereje csökken. A pártállamban privilégium, tekintély volt egyenruhásnak lenni. Bárhol előkerült egy szolgálati igazolvány, annak súlya volt. Sokkal több járulékos dolog vonzott a pályára embereket.

– *Az új típusú bűnözők olykor hangot adnak annak, hogy lenézik a gyengén fizetett börtönöröket.*

– Ha erkölcsileg nem tud is, de megpróbál bántó szavakkal felülkerekedni egy-egy alak. Rám aztán nincsenek hatással a megalázó gesztusok. Te mész vissza a zárkába, én viszont este hazamegyek – gondolom magamban.

– *Alapvetően nyugodt természetű?*

– Szerencsére. Sokat segített, hogy állami gondozott voltam. Ott megtanultam a toleranciát. Mindenféle családból, eltérő anyagi, morális helyzetből érkező gyerekek megtanultam együtt élni.

– *Más együtt dolgozni, mint együtt élni.*

– A tolerancia számít, akár így, akár úgy nézzük. A bévében a legnehezebben elsajátítható a tolerancia. Egészen más, mint a civil életben. Nálunk úgy kell toleránsnak lenni, hogy nem szabad toleránsnak lenni, hiszen a szabályoktól függünk. Léptenyomon más nézőpontra kell helyezkednünk. Az őr hol pszichológus, hol pszichiáter. Szoktam volt mondani: egy jó őr három pszichológust pótol. De egyre kevesebb a megfelelő őr. Ez a 22-es csapdája. Nem a teljesítmény, hanem a viselkedés mérhető. A magyarok nem túlzottan fegyelmezettek. A szabad világ tovább lódít a fegyelmezetlenség irányába. Amit bent nem érzékelhetünk. Csak jó őrt egyre nehezebb kapni.

– *Mondják, a kollégák elviselése néha nehezebb az elítélteknél...*

– Ezt én megtapasztaltam. Nem egyfajta pozícióban voltam. Szerettem előállító őr lenni minden nehézség ellenére, de előléptettek, előállító parancsnok lettem. Én osztottam be a kollégákat, s a mellérendelő viszonyokban bonyolultabb volt lavírozni, mint az alárendelőnél. Ha az idegrendszerem nem is készült ki, a gyomrom viszont kilyukadt parancsnok koromban, annyi szempontot kellett figyelembe vennem. Igazságosan dönteni pedig lehetetlen. Az csak a mesében van.

– *Ettől menekült a fegyvermesteri beosztásba?*

– Nem. A szükség hozta így. A fegyvermester tartós beteg lett, s főnökeim, ismerve a fegyverek iránti vonzódásomat, engem jelöltek ki a helyettesítésre, később a stá tuszba.

Márton János szerényen csak vonzódásról beszél, holott beszélgetésünk színhelye, a fegyverműhely négy fala oklevelekkel van tele. A szekrény szintén elismerő iratoktól roskadozik. Lengyelországban is

versenyek tucátját nyerte meg a jól lövő csepegi vagány. Felmerül a fogas kérdés: mi tartja a bévénél évtizedeken át ezt a tehetséges embert?

Válaszán láthatóan töpreng.

– Számát se tudom a külső cégek ajánlatainak. Nem túl sokan vagyunk az országban fegyvermesterek, de egyre több az őrző-védő kft., ahová szakember kéne. Fogas kérdés, miért maradok. Számomra is talány.

– *Gondolom, megszokásból.*

– Jelentős részben igen, de engem mindig vonzott az új. Most az informatika nyűgöz le, kezdettől fogva imádom a számítógépeket. Sokan nem is tudják a Markóban, fegyvermester vagyok-e vagy informatikus. Irodatechnikai berendezéseket, írógépeket javítok, én másolom a kulcsokat az egész intézetnek. Ha szétnéz, látja az esztergagépet. Sok a kulcs egy ilyen nagy-üzemben. Veszélyes lenne elítéltekkel gyártatni.

– *Még mindig nem válaszolt, miért áll ellen a nagy pénzt ajánló cégek csábításainak.*

– Meg lehet magyarázni a döntéseket befolyásoló érzelmeket? Sem körülírni, sem megfogni nem tudom a bévéhez kötődő magánlogikámat, annyira összetett dolog. Ha fellengzős volnék, a hivatástudatra hivatkoznék. Négy évem van a nyugdíjig, már nem mozdulok. Ötvenéves koromban, nem teljes nyugdíjjal elmehetek. Ez is szempont a maradásnál.

– *El tudja képzelni magát fegyvermentesen?*

– Én igen, csak a világ nem. Az ösközöségi társadalomban mindenki szabadon vághatott magának bunkósbotot. Az indulatai döntötték el, mikor, kivel szemben használja. A mai bűnügyeknél kevés a lőfegyverrel elkövetett gyilkosság. Indulati cselekménynél az ember azzal öl, ami kéz-

nél van: késsel, asztallábbal, baltával, bármivel.

– Az amerikai filmekben elképesztő stukkeres kerülnek elő. Rám tör a civil harctéri idegesség ennyi ölés, technikai csodafegyver láttán. Ön mit érez akciófilmeket nézve?

– Szakmai szempontból nézve kész cirkus és röhej, amikor 24-et lönek a hat lövés után kiürülő fegyvertípusból. A filmek legtöbbje nevetséges.

– Ám a fiatalok fantáziáját negatívan befolyásolják.

– Ezen lehet vitatkozni, mennyire jó vagy mennyire nem a celluloidszalagok elképesztő fegyverhasználata. Sokan azt mondják, ettől lesz agresszívabb a bűnöző. Mások szerint az emberben rejlő feszültségek levezetésére szolgál. Azért került a filmekbe, mert az élet ilyen.

– Mit szól a szabad fegyverviseléshez?

– Magyarországon fegyvertartás mindig is volt, csak nem beszéltünk róla. Nem volt hírértéke, kinek van önvédelmi fegyvere. Beballagott egy téeszelnök, és öt perc múlva fegyverrel távozatott. Ma sokkal nagyobb fesztivált kell rendezni, ha valaki rászorul egy önvédelmi fegyverre. Állítom, az előző rendszerben több fegyver volt kint legálisan, mint most. Ma több az illegális fegyvertulajdon. Ha egy társadalomnak igénye támad valamire, hiába akarják megfékezni, beszerzi illegális csatornákon.

– Nem aggódik a gomba módra szaporodó fegyverek miatt?

– Az mindenestre aggasztó, hogy tulajdonosaik mennyire nem értenek hozzá. Egy amerikai előadótól hallottam: Magyarországon gigantikus méreteket ölt a rutintalanság. Elméletileg tudják, milyen a fegyverük. Gyakorlatban nem képzettek. Pedig úgy kellene kinéznie egy „mezei” fegyveres kiképzésnek, mint a kommandósokénak.

– Ez már azért se megy, mert drágula lövész.

– Drágul, bizony. A jóléti államokban löni is könnyebb, lövészetet tanulni pláne. A tengerentúlon 500 lövést ad le, aki új fegyverét használhatja, nálunk 15-öt.

– A fegyverszakértőt hogyan érinti, hogy lassan a lőfegyver is eltűnik, s helyette a sugárzó anyag öl?

– Megyünk efelé. Ebben a kavarodásban a terroristák még felhasználhatják. Borzasztó, amikor nem érezkelhető, nem látható a fegyver, csak meg lehet halni tőle. Mégse hiszem, hogy ez jelentős veszély. Olyan mértékű képzés kell a kezelésükhöz, amelyre alkalmazóik nem alkalmasak. Bűnöző nem barkácsolhatja össze. Nem működhet a kézi atombomba. Csak a filmekben vannak örült tudósok, a valóságban nincsenek, akik ilyet kiviteleznének.

– Említette, hogy két fia van. Igent mondana-e bévés pályaválasztásukra?

– Én hívtam mindkettőjüket ide, ám távol áll tőlük. Pedig úgy nőttek fel, hogy én már bévés voltam, s nem dugdostam előlük a fegyvert, munkám velejárójaként, természetes tárgyként fogadtattam el velük. A fiúk más érdeklődésűek. Még kamaszosan szétszórtak.

Marton Jánosné, a feleség, valamikor szövönő volt, jelenleg a konyhán dolgozik. Öröm ez a családi költségvetésnek: ezért járhatnak autón a Markóba, közös munkahelyükre.

A fegyvermester kedvenc időtöltését magunktól kitalálhatjuk. Csendes vízpart, magányos horgászat.

Távol a fegyverektől, a zűrös világtól.

Pardi Anna

Nyilvánosság

A büntetés-végrehajtás és a társadalom kapcsolata Németországban

A német büntetés-végrehajtás része a német igazságszolgáltatásnak és az államigazgatásnak is. Éppen ezért alapvető követelményként állítható, mint minden más állami intézménnyel szemben, a társadalom tájékoztatása. Egyszerűen arról van szó, hogy az állampolgár mint adófizető, mint választó és mint a társadalom egy tagja, a Német Szövetségi Köztársaság Alkotmányának 20. §-ában foglaltaknak megfelelően jogosult tudni, hogy az állami szervek miként járnak el az ő meghatalmazása alapján. Az igazságszolgáltatás nyilvánosságának megteremtése Németországban is hosszú politikai küzdelem árán valósult meg. Ebben a folyamatban csak fokozatosan sikerült megteremteni a demokratikus felügyeletet az igazságszolgáltatás felett és visszaszorítani az önkény és a titkosság lehetőségét. Különösen a büntető igazságszolgáltatás nyilvánossága eredményezheti a jogállamba vetett bizalom erősítését.

Egy másik megközelítésben a büntetés-végrehajtás és a társadalom közötti kapcsolat alakítását befolyásolhatja a büntetés-végrehajtási szervezet vezetése, a minisztérium, alkalmasint a parlament is. A német közvélemény érzékeny reagálása a büntetés-végrehajtás változásaira, megköveteli a fokozott tájékoztatást. Ez nem jelentheti csupán a szakma imázsát javító tömegtájékoztatást, amelyben az egyéb állami szervezetek amúgy is jelentős előnyük van. A német szakirodalomban jeles szerzők arra mutatnak rá, hogy a büntetés-végrehajtás és a társadalom kapcsolatának ellentmondásai mélyebben gyökereznek, egyebek mellett abban, hogy a büntetés-végrehajtás a köztudatban még mindig kint és gyötrelmet idéz fel, amelyet az elmúlt évtizedek reformjai sem tudtak teljesen feloldani.¹

A fentebb idézett szerzők álláspontja szerint mégis lenne lehetőség a közvélemény lassú átformálódására, ha az elmélet által végrehajtási célként idealizált kiengesztelődés, kiegyezés, megbékélés létrejönne a társadalom és a bűnelkövető között. Ez azonban – írják

– csak akkor jöhet létre, ha a szabaduló a visszailleszkedéshez szükséges minden segítséget megkapja a társadalomtól, ugyanakkor ez nem jelent olyan terhet a társadalomra nézve, amely politikai indulatokat gerjeszt.²

A harmadik kapcsolódási szint az egyes intézet és környezete között kínálkozik. A korábban sok helyütt tapasztalható elzárkózási tendencia jórészt szűnőben van, inkább az a felfogás erősödik, hogy az elítéltek szociális és terápiás kezelésére orientált végrehajtás számára elengedhetetlen a külső közreműködők egyre szélesebb körű bevonása. Ez a helyi, intézeti szinten bővülő interakció alkalmas lehet arra, hogy csökkentse az intézet környezetében az elítéltekkel szemben táplált ellenérzéseket és egyúttal megkímélje a büntetés-végrehajtást a túlzó, illuzórikus elvárásoktól.³

A német szerzők egységesek abban, hogy a büntetés-végrehajtás nyilvánosságának elvét az intézeti élet minél realiztikusabb bemutatásával lehet leginkább elősegíteni. Jól érzékelhető még a német politikai elit gondolkodásában is a szélsőséges megítélésre való hajlam, amely egyfelől a börtönöket szállodai kényelemmel vádolja, másfelől az elítélteket a társadalom és az állami erőszakszervek áldozatának tekinti. Emellett kell a végrehajtás intézményeinek szakszerű tájékoztatást nyújtaniuk a nyilvánosság számára, felhasználva a tömegtájékoztatási eszközöket is, amelyek – mint néhány szerző keserűen megállapítja – vagy elhanyagolják a büntetés-végrehajtást, vagy csupán a botrányokra és különleges eseményekre (szökés, zendülés) figyelnek.⁴

A büntetés-végrehajtás társadalmi ellenőrzése

Németországban a büntetés-végrehajtás társadalmi ellenőrzése a bv. nyilvánosság elvének leginkább kidolgozott, intézményesített formája. Az ellenőrzést végző intézeti tanácsok (Anstaltbeiräte) tevékenysége Nyugat-Európa-szerte, így német földön is a 19. századi börtönügyi reformkövetelések eredményeképpen vált általánossá.⁵

A német szövetségi büntetés-végrehajtási törvényben (az 1976. március 16-án elfogadott Strafvollzugsgesetzben, a továbbiakban bv. törvény) a nyilvánosság bekapcsolásának középponti jogintézménye az *intézeti tanács*. Mint azt a bv. törvény 163. §-a rögzíti, az intézeti tanács a társadalom képviselőjében aktívan közreműködik a végrehajtás tevékenységében és a fogvatartottak segítésében, javaslataival támogatja az intézet vezetőjének munkáját és elősegíti az elítéltek szabadulás utáni beilleszkedését. A törvény 164. §-ában foglaltak alapján az intézeti tanács hatáskörébe tartozik az elítéltek reklamációinak, javaslatainak és kérelmeinek átvétele, illetve meghallgatása. Ebből a célból a tanács tagja felkeresheti a fogvatartottat a zárkájában, és ott vele felügyelet nélkül beszélhet. A fogvatartottnak a tanács tagjához írt levelei, beadványai nem ellenőrizhetők. A tanács tagjainak joga van továbbá az intézet tevékenységének bármely részletét megismerni. Általában tekintve a bv. törvény az intézeti tanácsokat mint minden tekintetben független ellenőrző testületeket kívánta szabályozni, amelyek semleges és elfogulatlan szemlélői az intézeti állapotoknak és amelyek a végrehajtás zártágát a társadalom nevében eljárva feloldják. Ideális esetben e tanácsoknak kellene közvetíteniük a tömegtájékoztatás és más társadalmi szervezetek és a büntetés-végrehajtás között annak érdekében, hogy felkeltsék

a lakosság érdeklődését a végrehajtás reális problémái iránt. Az intézeti tanácsok összetételét illetően a bv. törvény nem tartalmaz előírást, azt rábízta a tartományi szabályozásra, csupán egy tilalmat állít fel, nevezetesen megtiltja a büntetés-végrehajtási alkalmazottak részvételét a tanácsban (162. § 2. bek.). Pl. Baden-Württembergben 19 intézet mellett hoztak létre tanácsokat, melyek létszámát az intézet nagyságrendjéhez igazítva 3–7 fő között határozták meg. Tagjait a *helyi önkormányzati szerv* (Gemeinderat), illetve a *járási gyűlés* (Kreistag) jelölési listája alapján a *tartományi Igazságügyi Minisztérium* nevezi ki, 3 évi időtartamra. A minisztérium a kinevezéseknél arra törekszik, hogy a tanácsok lehetőleg a munkaadók és a munkavállalók, továbbá a különféle szociális, népjóléti és karitatív szervezetek tagjaiból álljanak. Gondosan ügyelnek arra, hogy a tagok között nő(k) is legyen(ek), mert a túlnyomórészt férfiakból álló intézeti, alkalmazotti, valamint elítélti állományra a jelenlétük kedvező hatást gyakorol.⁶

Callies és *Müller-Dietz* a bv. törvényhez írott kommentárjukban azt a véleményüket fejtik ki, hogy a tanács tagjaként való közreműködésre nem mindenki alkalmas, hanem elsősorban azok, akiknek hivatásuknál fogva közéleti szerepük van. Csak ebben az esetben képesek információs hidat alkotni a társadalmi nyilvánosság és a büntetés-végrehajtás között. Így különösen alkalmasak a tömegtájékoztató orgánumok (újság, televízió, rádió) dolgozói, az egyetemek munkatársai, a politikai pártok, az egyházak, egyesületek, szövetségek (különösen a helyi szintű szakszervezeti és munkaadói szövetségek) képviselői.⁷

Az intézeti tanács tagját titoktartási kötelezettség terheli, amely tekintettel van a fogvatartottak személyiség- és adatvédelmének törvényi szabályaira. Ez a titoktartási kötelezettség nem áll ellentmondásban a nyilvánosság elvével. Vitatott az, hogy a tanács tagja beletekintethet-e a fogvatartottak személyi aktáiba, az uralkodó álláspont szerint a mindenre kiterjedő informálódás nem zárhatja ki a tájékozódásnak e területét sem.⁸ Az intézeti tanácsok tevékenységét elemző számos kutatómunka általában hasznosnak és eredményesnek tekinti a grémiumok működését, feltárva azoknak a gyakorlatban kiütőköző nehézségeit is.

Gerken kutatásai alapján megállapítja, hogy az intézeti tanácsok munkájuk lényegét az egyes elítéltek problémáinak megoldásában látják, amely összefügg az egyes elítéltet érő valós vagy vélt sérelmek meglehetősen nagy számával. Az intézetben töltött idejük legnagyobb része az elítéltek panaszainak meghallgatásával telik el, amelyek során nem csupán a végrehajtással összefüggő problémákról, hanem más (pl. a házassággal, gyermekneveléssel stb. kapcsolatos) kérdésekről is szót váltanak az elítéltekkel.⁹

A *Schäfer* által megkérdezett intézeti tanácsok tagjainak többsége a tanácsok tevékenységének leggyengébb láncszemét a szabadulás utáni beilleszkedés segítésében látja, annak ellenére, hogy a tagok között jelentős számban vannak jelen a munkaadó szervezetek képviselői.¹⁰

Gyakori beszédtema a tanácsok tagjai és az elítéltek között a börtön személyzet. Különösen azóta, hogy a 80-as évek közepétől a létszámuk csökkent, és ezzel egyidejűleg számos fiatal és tapasztalatlan munkaerő került a szervezethez, akiknek szembe kellett nézniük a drogfogyasztás és az erőszakos bűnözés fokozódó problémáival. A kedvezőtlen pályakép és a relatíve kisebb anyagi megbecsülés is azt eredményezte, hogy kevesebb sokoldalúan előképzett alkalmazott került a börtönökbe, akik elsősorban a rend és a fegyelem

betartására, kevésbé az elítéltekkel való kommunikációra, problémáik gondozására alkalmasak. Így számos intézetben nincs meg a megfelelő kapcsolat a személyzet és az elítéltek között, amely azután gyakran kiütközik az elítéltek panaszzaiban.¹¹

A felmérések arról is tanúskodnak, hogy az intézet vezetése és a tanács között kialakulhatnak, többnyire félreértéseken alapuló nézeteltérések. A szakmai irodalomban hangsúlyozzák, hogy a társadalmi kontrollnak ez a formája semmiképpen sem járhat valamilye előítéletes, gyanakvó bizalmatlansággal a végrehajtási intézetek iránt. Kiemelik, hogy a büntetés-végrehajtás sokoldalú – parlamentáris, bírói, államigazgatási – ellenőrzés alatt áll, amelyet az intézeti tanácsok tevékenysége úgy egészít ki, hogy az intézetek életében felbukkanó problémákat a bürokratikus út kiiktatásával kezeli. Megemlítik, hogy a gyakorlatban a tanácsok gyors és bürokráciamentes beavatkozása számos esetben megelőzte az intézeti alkalmazottak és az elítéltek súlyos konfrontációját, így az elítéltek panaszainak jó része helyben, türelmes beszélgetés után orvosolható volt. A tanácsok azonban nem léphetnek fel egyoldalúan az elítéltek szószólóiként, hanem az egész intézet eredményes működését szem előtt tartva, ugyanolyan súllyal kell képviselniük az intézeti alkalmazottak érdekeit is.¹²

Általános helyeslérére talál az, hogy a tanácsok *nem rendelkeznek döntési jogkörrel és nem panaszhatóságok*. A tapasztalatok arra utalnak, hogy a jó kapcsolat letéteményese az intézet vezetése lehet, ha megfelelő együttműködési készséget nyilvánít és toleránsan kezeli az elítéltek és a tanácsstagok, valamint az önkéntes közreműködők jogszabálysértésig nem menő informális kapcsolatát.¹³

Az elítéltek büntetés-végrehajtással összefüggő panaszai többnyire az elhelyezéssel és az ellátással függenek össze. Gyakori téma az egészségügyi ellátás, amelyen belül az orvosokat hanyagsággal és a szükséges tájékoztatás elmulasztásával vádolják, gyakran követelve eltávolításukat. A tanácsoknak továbbá foglalkozniuk kell a szabadidő eltöltésének gondjaival (a fotószaakkörtől a testépítő részlegig), az iskolai és szakmai képzés nehézségeivel, a rezsim enyhítésének állandó igényével és számos más kérdéssel.¹⁴ Schäfer az intézeti tanácsok véleménye alapján azt a következtetést vonja le, hogy a tanácsok tevékenységük eseti nehézségeitől eltekintve fontosnak tekintik a társadalmi kontrollszerepüket és munkájukhoz elvárják, hogy az intézetekben bármikor szabadon, felügyelet nélkül mozoghassanak és érintkezhessenek a személyzet tagjaival és az elítéltekkel.¹⁵ Gerken és Schäfer kutatásaik során feltárták, hogy az intézeti tanácsok kapcsolata a társadalmi nyilvánossággal nem mindenütt felel meg a törvényhozó szándékának és a kriminálpolitikai követelményeknek. A tanácsok egy része a titoktartási kötelezettséget rosszul értelmezve nem lép fel a nyilvánosság előtt. A szerzők egybehangzó véleménye szerint tartományonként, de helyi szinten is, az intézeti tanácsok képviselőinek gyakrabban kellene együtt fellépniük az igazságügy, illetve az intézet képviselőivel a tömegmédiában. Az intézeti tanácsok tartományi képviselőit, a tartományi tanácsot, a szerzők nem javasolják létrehozni, mert ez csak elbürokratizálná a társadalmi szervezetet.¹⁶ A szerzők számos példát sorolnak fel arra nézve, hogy a tanácsok javaslatai nyomán hol, milyen változásokat vezettek be, de ugyanakkor arra is rámutatnak, hogy számos tanács nem készült fel kellőképpen a munkájára, máshol pedig a füg-

getlenséget és a véleménynyilvánítás szabadságát kellene erősíteni. Ennek ellenére kijelentik, hogy a bv. törvény által megerősített intézeti tanácsok a büntetés-végrehajtás nyilvánosságának stabil faktorai és jelentős erősségei, amelyek ma már aligha nélkülözhetők.¹⁷

Önkéntes közreműködők

A német börtönügyi szakirodalom kiemelt figyelmet és jelentőséget tulajdonít a büntetés-végrehajtásban önként segítséget nyújtó személyeknek. Ezeknek a közreműködőknek két csoportját különbözteti meg: az elítélteket segítőkét és az intézeti tevékenységet támogatókét. Az előző csoportba sorolja azokat, akik az elítéltek iránt érdeklődnek és egyfajta kiegészítő gondozást fejtenek ki, a másikba azokat, akik az intézetnek abban nyújtanak nélkülözhetetlen támogatást, hogy a fogvatartottak megőrzésén túlmenően számos egyéb feladatuknak is eleget tehessenek.¹⁸ Ez utóbbiak szerepe különösen megnövekedett az elítéltek képzésében és továbbképzésében, szabadidőprogramjaik szervezésében és lebonyolításában. A téma neves szakértője, *Rotthaus*, egyenesen arról tudósít, hogy jó néhány intézetben a folyamatos és kiegyensúlyozott működés kerülne veszélybe, ha nem kapna erősítést az önkéntes közreműködőktől.¹⁹ A német szakirodalomban egységes felfogás alakult ki arról, hogy az önkéntesek bekapcsolódásával érzékelhetően javult az érintett intézetek klímája.

A külső segítők többnyire magánkezdemenyezésre alakult csoportokban jelennek meg az intézetekben, gyakran egyetemek hallgatóiból vagy egyéb jótékony célú szervezetek tagjaiból verbuválódnak. A segítők az intézetben megismerkednek a patronálni kívánt elítéltekkel, látogatásokkal, levelezéssel fűzik szorosra a kapcsolatot. Tevékenységük jelentősebb része azonban az elítélt szabadulása után kezdődik, a szabaduló letelepülésének, munkába állásának segítésével.

A közreműködők száma szövetségi szinten jelentős, ugyanakkor erős ingadozásuk is megfigyelhető, például az egyetemisták csoportjai megszűnnek az államvizsgák után, más csoportok az érdeklődés, a motiváció lanyhulásával számolódnak fel, egyidejűleg azonban újabb csoportok jelentkeznek segítségnyújtásra. A létszámváltozások ellenére a 90-es években közel 5000 közreműködőt tartanak nyilván a Német Szövetségi Köztársaságban, közülük több mint 3000-en aktívan vesznek részt az intézeti munkában, illetve az utógondozásban.²⁰

A bv. törvény nem tartalmaz az önkéntes közreműködőket közvetlenül érintő rendelkezéseket, így sem feladataikra, sem jogaikra és kötelezettségeikre nézve nem találunk előírásokat. Az önkéntes közreműködők tevékenységét a törvény a 154. §-ban, az úgynevezett együttműködési klauzúrában érinti, amely előírja, hogy valamennyi, a büntetés-végrehajtásban dolgozó szervnek, szervezetnek és személynek kötelessége a végrehajtás céljának megvalósításában együttműködni. A törvénynek ez az előírása lényegében a fogvatartottak személyiségét helyezi az együttműködés középpontjába, kikapcsolva minden más olyan területet, mint például a rend és a biztonság megőrzésében való közreműködést, amely már szigorúan szabályozott szakmai kérdésként a végrehajtási szervezet kizárólagos feladatkörébe tartozik.²¹

Az egyes tartományok saját hatáskörükben és különböző formában rendelkeznek az önkéntes közreműködők tevékenységéről. Így például Észak Rajna-Westfáliában egy 1976-ban kiadott igazságügy-miniszteri intézkedés tartalmazza e kérdés szabályozását. Az intézkedéssel egyidejűleg közreadott Tájékoztató jól érzékelteti az intézmény lényegét. Mint e tájékoztató kiemeli, a demokratikus jogállam működésének egyik alapelve a társadalom tagjainak együttműködése és közös felelősségvállalása, amely abban is kifejezésre jut, hogy a polgárok egyre növekvő számban, felismerve a kölcsönhatást a szocializációs hiányok és a bűnözés között, személyesen kívánnak segítséget nyújtani a fogvatartottak reszocializálásához. Az önkéntes közreműködők – írja a tájékoztató – arra vállalkoznak, hogy megkísérlik a fogvatartottak személyes problémáit megoldani vagy enyhíteni, segítik oktatásukat és szakmai képzésüket és részt vesznek a társadalomba való visszailleszkedésük támogatásában. Az önkéntes közreműködők más feltételek között tevékenykednek, mint az állami alkalmazottak. Munkájuk önkéntes jellege, valamint az, hogy semmilyen ellenőrző-szankcionáló szerepük nincs, feloldja az elítéltekben a hivatalos személyekkel szemben tapasztalható bizalmatlanságot. Az önkéntes közreműködők – írja befejezésül a kiadvány – amellet, hogy a végrehajtó szerveket kiegészítik, tevékenységükkel képesek csökkenteni a közvéleménynek az elítéltekkel szemben táplált előítéletét és egyben elősegítik a büntetés-végrehajtási munka elismertetését.²² A berlini tartományi igazságügy-miniszter intézkedése (1976) a fentiekben már ismertetett általános elveken túl az önkéntes közreműködők tevékenységét – így kötelezettségeiket és jogaikat is – már konkrétan írja körül, mindenkélt az, kik láthatnak el ilyen feladatot. *Általános alkalmassági feltételként a szociális munkában való jártasságot, speciálisként pedig azt igényli, hogy a közreműködő személye ne veszélyeztesse az intézet biztonságos működését.* E munkában nem vehet részt a 18. életév alatti személy, büntetett előéletű vagy börtönviselt, vagy aki ellen büntetőeljárás folyik, netán pártfogó felügyelet alatt áll. Az önkéntesek kötelezettségei kiterjednek az intézeti előírások és az intézeti alkalmazottak intézkedéseinek betartására, a személyes jellegű információkban a titoktartásra, az anyagi javakban esett károk megtérítésére, továbbá kötelesek az intézetbe belépéskor és távozáskor magukat a szokásos ellenőrzésnek alávetni. A közreműködő joga az általa patronált személy iratainak megtekintése, megismerheti a patronáltról kialakított intézeti véleményt, egyénileg vagy csoportosan foglalkozhat a fogvatartottakkal. Az önkéntes közreműködők tevékenységének koordinálására minden intézet egy munkatársa felelős. Az önkéntesek bármikor visszahívhatók, ha a fenti követelményeket megsértik. Ez ellen panasszal az igazságügyi szenátorhoz fordulhatnak.²³ Az önkéntes közreműködők helyzeti előnye abban van, írja Böhm, hogy a fogvatartottakra és később a szabadulókra nem az állami, hivatalnoki szemlélettel tekintenek. Ezért is kisebb a velük szembeni gyanakvás és bizalmatlanság, mint a hivatali vagy professzionális gondozókkal szemben. Az önkéntesek és az elítéltek közötti kapcsolatok – írja Böhm – hamar megszilárdulnak, ha kinyilvánítják kölcsönös egyetértésüket a különböző intézményekkel – rendőrség, büntetés-végrehajtás stb. – szembeni ellenérzésükről.²⁴

Az önkéntes közreműködő és a fogvatartott viszonyának valódi megméréstetése a fogvatartott ideiglenes vagy végleges szabadulásakor történik. Ahol például hiányzik a gondozó és a gondozott kapcsolatából az ügyek energikus, gyors intézésének elhatározása, ott újabb és

újabb szubjektív és objektív problémák felhalmozódása teheti tartósan eredménytelenné az együttműködést, amely alkalmasint a gondozó magánéletére is kedvezőtlenül hathat ki. *Kerner* megjegyzi, hogy az önkéntes közreműködők egy részének tevékenysége gyakran már az első krízisnél félbeszakad, amelyet többnyire az intézet személyzetével vagy vezetésével kialakuló nézeteltérés okoz. Az önkéntesek munkájának egy fokozatosan mélyülő kudarcához vezethet, ha a kezdeti lelkesedés motiválta lendületet az elítéltek reszocializációjának számos objektív és szubjektív nehézsége fékezi, amely ezután illúzióvesztésbe, elkedvetlenedésbe torkollhat. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a gyöttrő megpróbáltatásokat is kiálló, tartós önkéntes közreműködői tevékenység ott jár érzékelhető eredménnyel, ahol az önkénteseknek képzett és tapasztalt szakember ad folyamatos útbaigazítást.²⁵

Elítélt-szervezetek és a társadalmi nyilvánosság

A német szakirodalomban meglehetősen vegyes azoknak az öntevékeny elítélt-szervezeteknek (szakszervezeteknek) a megítélése, amelyeknek alapvető funkciója a börtönállapotok javítására irányul és amelyek – többek között – arra törekednek, hogy a társadalmat a reális börtönviszonyokról tájékoztassák. E szervezetek ezzel összefüggő célja az, hogy a hivatalos szervek információs monopóliumát tompítva, alternatív információt nyújtsanak a közvéleménynek. *Kerner* kifejti, hogy az elítélteknek e szervezetei elsősorban a hibákra és a hiányosságokra helyezik a hangsúlyt, többnyire tovább élvezve a rend-kívüli események után kialakuló feszült hangulatot. Ez azonban – írja – semmi jóra nem vezethet, csupán fokozza a büntetés-végrehajtással szemben táplált ellenérzéseket. Ezt mutatják a gyakorlati tapasztalatok is: 1972-ben alakult egy elítéltekből és szabadultakból összetevődő elítélt-érdekvédő tanács, amelynek tevékenysége fokozatosan radikalizálódott, mígnem a szervezet néhány tagját az elítéltek erőszakos ellenállásra való buzdítása miatt perbe nem fogták és a szervezetet 1976-ban fel nem oszlatták. *Kerner* megemlíti, hogy az angolszász területen alakult elítélt-szervezetek valamivel realisabb programmal, hosszabb idejű fennmaradásra voltak képesek, azonban mind ez ideig az elítélt- (szak)szervezetek sehol sem nyertek szélesebb körű elismerést és támogatást.²⁶

A büntetés-végrehajtás és a társadalom jelenlegi kapcsolatáról Németországban a szerzők álláspontja akként sommázható, hogy az elmúlt évtizedekben, ha lassan is, de kedvezően fejlődött. Ugyanakkor kifejezik azt is, hogy a közvéleményben kialakult kép még távolról sem felel meg a büntetés-végrehajtás valóságának. A közvélemény még nem értékeli reálisan – írják – azokat az erőfeszítéseket, amelyeket a politikai, állami intézmények és maga a büntetés-végrehajtási szervezet a német börtönügy javítása érdekében tettek. Ebben felelősnek tekintik a kormány szerveket is, de a kriminológiai kutatásokat végzőket is, amiért többnyire elmulasztották a lakosság informálását a büntetés-végrehajtás valóságáról. Kiemelik azonban azt is, hogy a börtönügy imázsát elsősorban maga a börtönszemélyzet képes alakítani az elítéltekkel együtt megteremtett jó intézeti klímával. Ebben jelentős segítséget nyújtanak a társadalmi szervek, szervezetek, önkéntes segítők, akiknek közreműködése ma már aligha nélkülözhető a német büntetés-végrehajtásban.

Felhasznált irodalom

1. **Kaiser–Kerner–Schöch:** Strafvollzug 4. Auflage. C. F. Müller Juristischer Verlag, Heidelberg 1991., 303. oldal
2. Uo. 303. oldal
3. Lásd: **Busch, M.:** Ehren- und nebenamtliche Mitarbeiter im Strafvollzug. In: Schwind-Blau: Strafvollzug in der Praxis. Berlin, 1988., 221–228. oldal
4. Lásd: **Deiters, H.-I.:** Öffentlichkeitsarbeit zur Straffälligenhilfe. Heidelberg 1982., 265–280. oldal, valamint **Hammermann H.-A.:** Strafvollzug und Öffentlichkeitsarbeit. Zeitschrift für Strafvollzug 29. (1980) 101–103. oldal
5. A társadalmi ellenőrzés történelmi kialakulásáról és nemzetközi áttekintéséről lásd: **Münchbach, H.-I.:** Strafvollzug und Öffentlichkeit mit besonderen Berücksichtigung der Anstaltbeiräte. Stuttgart, 1973.,
6. Allgemeinverfügung des Justizministerium Baden-Württemberg von 17. März. 1977., (Die Justiz. 1977 S.145)
7. **Callies, R.–P.–Müller-Dietz, H.:** Kommentar zum Strafvollzugsgesetz 4. Aufl. München 1986., 560. oldal
8. **Feest, J.–Hoffmann, E.** In: Alternativ-Kommentar zum Strafvollzugsgesetz 2. Aufl. Neuwied, Darmstadt, 3. Aufl. 1990., 165. S
9. **Gerken, J.:** Anstaltbeiräte: Erwartungen an die Beteiligung der Öffentlichkeit am Strafvollzug und praktische Erfahrungen im Hamburg – eine empirische Studie: in: Europäische Hochschulschriften Reihe II., Rechtswissenschaft, Bd. 515, 1986., 222. oldal
10. **Schäfer, K. H.:** Anstaltbeiräte – die institutionalisierte Öffentlichkeit? Heidelberg 1987., 43. oldal
11. **Schwind, H.-D.–Blau, G.:** Strafvollzug in der Praxis. Berlin–New York, 1988., 233. oldal
12. Lásd: Anstaltbeiräte und ihre Mitglieder. Justizministerium Baden-Württemberg, 1985., 3. oldal
13. **Schwind–Blau:** i. m. 233. oldal
14. Lásd: Schäfer: i. m. 73. oldal
14. Uo. 126. oldal
16. Lásd: Schäfer: i. m. 143. oldal és Gerken: i. m. 264. oldal
17. **Schäfer:** i. m. 143. oldal, Gerken: i. m. 227. oldal
18. Lásd részletesen: **Wenderoth, A.:** Beteiligung der Öffentlichkeit am Strafvollzug: Anstaltshelfer. Zeitschrift für Strafvollzug 19. (1970) 280–285. oldal
19. **Rotthaus K.–P.:** Partner im sozialen Umfeld des Vollzugs – Möglichkeiten und Grenzen der Zusammenarbeit In: Strafvollzug und Öffentlichkeit Hrsg: v. H. Kury. Freiburg, 1980., 155–178. oldal
20. Lásd: **Kaiser–Kerner–Schöch:** i. m. 311. oldal
21. Lásd: **Böhm, A.:** Strafvollzug 2. Aufl. Frankfurt/M. 1986., 77. oldal
22. A Tájékoztató teljes szövege az Észak-Rajna-Westfalia tartomány igazságügy-miniszterének jelentésgyűjteményében található: Strafvollzug in Nordrhein-Westfalen 8. Auflage, Düsseldorf 1990., 65. oldal
23. **Küppers, J.–Still, G.:** Kriminelle Reproduktion und Sozialarbeit. Analyse eines Resozialisierungsprojekts. Frankfurt/M. 1979
24. Lásd: **Böhm:** m. f. 77. oldal
25. **Kaiser–Kerner–Schöch:** i. m. 311–312. oldal
26. Uo. 313. oldal

Pöschwies

Progresszív büntetés-végrehajtás Svájcban

Építészeti és pedagógiai egyaránt tudományos igényű koncepció alapján épült a zürichi kantonban Európa egyik legmodernebb büntetés-végrehajtási intézménye, a tavaly márciusban átadott Pöschwiesi Kantonális Büntetés-végrehajtási Intézet. Az új börtön a régi regensdorfi intézet mellett és helyett épült fel, még elnevezésének megváltoztatása is a régi, elavult elvekkel való szakítást fejezi ki.

A régi épületet és a működést a vezetési szintek centralizálása jellemezte, ebből következett egyfajta rugalmatlanság, a csillagrendszerű építészeti megoldás miatt az egy centrumból való irányítás, az elítéltek elhelyezésében differenciálatlanság, a csoportosítás hiánya érvényesült, csekély külső biztonság és nagy belső zártság mellett. Ezzel szemben az új épületekkel és működéssel Pöschwies egyesíti magában mindazt, amit ma a büntetés-végrehajtástól elvárhatunk: Ez egyértelműen felfedezhető az új intézmény három fő jellemzőjén:

1. Az egész intézmény decentralizálásának és a normál végrehajtás 8 pavilonra tagolásának köszönhetően áttekinthető csoportrendszert sikerült megvalósítani. Ez a struktúra lehetővé teszi új viselkedési módok valóságos munká- és lakhatási körülmények közötti megismerését. Megnehezíti a bűnöző „szubkultúrák” kialakítását és kedvezően befolyásolja a személyzet és az elítéltek kapcsolatát.

2. Csoportonként specializált épületek. Az alapvetően négy épületre (speciális részlegek, normál lakóegységek, szociális központ, műhelyek) tagolt intézmény lehetővé teszi a végrehajtási problémákra történő szakszerű reakciókat. Így pl. lehetőség van az újonnan befogadottak külön részlegben való megfigyelésére és ennek alapján történő elhelyezésére, a szökésre hajlamosak vagy az erőszakos elítéltek elkülönített őrzésére stb.

3. Rendkívüli biztonság kifejlesztése egyfajta falyszerkezet a falakon belül. Az intézményt elektronikával megerősített fal veszi körül, amely rendkívül hatáson védelem a szökés ellen, ugyanakkor elég nagy szabad területet ad az intézetben belüli végrehajtási program lebonyolításához. A 22 üzem, a szociális központ és a jól kiépített saját orvosi szolgálat egyfajta falyszerkezetet kölcsönöz az épületnek.

A három jellemzőn túl az alkalmazott építészeti megoldások a reszocializáció eszközeként szolgálnak. A tervezés és a kivitelezés során különösen ügyeltek a terek minőségére, a fényhatásokra, a színkonceptióra, a belső hangulatra.

A cél az emberhez méltó atmoszféra megteremtése volt. A jó építészeti megoldásokkal elérték, hogy a fogvatartott szociálisan egységes környezetben élhet és mozoghat. Mindezek lehetővé teszik, hogy az intézet eleget tegyen a vele szemben támasztott követelményeknek, a normál büntetés-végrehajtás körülményei közötti szociális jellegű kérdésektől egészen a biztonságig. Az intézetben a férőhelyek száma a kihelyezett részleggel együtt 415. A fogvatartottak 70-80 százaléka külföldi, mintegy 40 nemzetből, 30 nyelvvél. A feladatokat jelenleg 210 főállású és 30 részmunkaidős személyzet látja el.

A fogvatartottak nagy részét öt évnél rövidebb időtartamú szabadságvesztésre ítélték, ezért viszonylag rövid idő elteltével újra visszatérnek a társadalomba. A visszaesés hatékony megakadályozására olyan végrehajtási feltételeket teremtettek, amelyek a személyiségstruktúra ép elemeit lehetőleg nem befolyásolják károsan, inkább erősítik azokat. A végrehajtás körülményei a társadalom normáival konform életforma kialakítását hivatottak segíteni. Az intézet az elítéltek eddig hiányzó ismereteinek pótlására és kiegészítésére is lehetőséget nyújt.

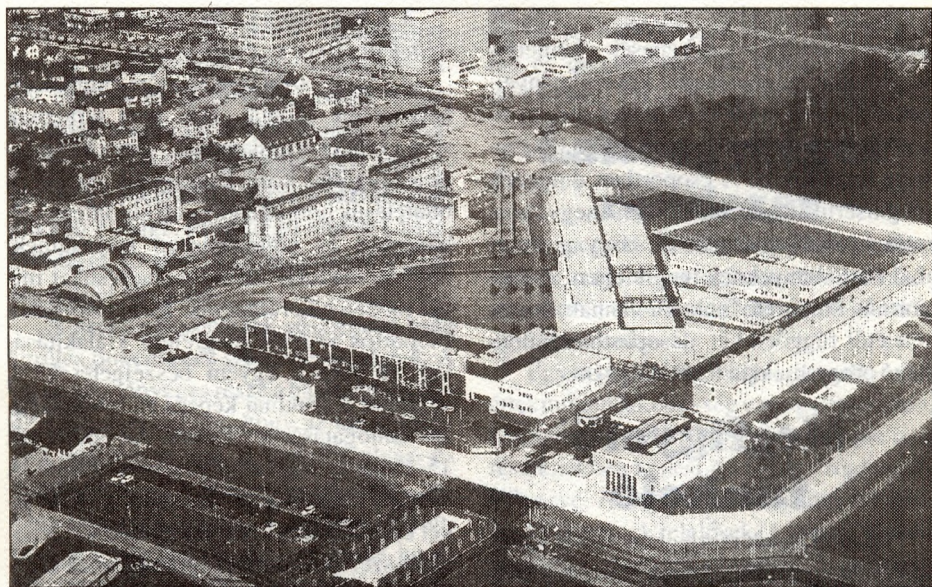
Speciális részlegek

A speciális részlegek feladatai és az ott folyó tevékenység főbb jellemzői a következők:

1. *Befogadó részleg* (30 férőhellyel). Mindenki az új elítéltek épületében

kezdi büntetése letöltését. Az új elítéltek fogadására kialakított csoport célja, hogy az elítélteket egy bizonyos ideig – 4-8 hétig – megfigyelés alatt tartsa, a szükséges iratokba betekintést nyerjen, a szociális, szükség esetén a börtönpszichiátriai szolgálat és más szakemberek, az elítéltekkel egyéni beszélgetéseket folytassanak (ezek szolgálnak a büntetés-végrehajtási terv alapjául). Az itt szerzett ismeretekből ún. *büntetés-végrehajtási konferencia* dönt az elítélt normál végrehajtási körülmények közé vagy speciális részlegbe történő helyezéséről és munkahelyének kijelöléséről.

2. *Az elítéltek biztonsági őrzésére szolgáló épületben* a különleges biztonságú körülmények között őrzöttek, a szökésre hajlamosak, az integrációs csoport, a válságkezelő csoport és a fogda részlegei működnek. A különleges biztonságú őrzésűek csoportjába (6 férőhellyel) sorolják azokat a fogvatartottakat, akik a személyzet vagy börtöntársaik testi épségét és életét veszélyeztetik. Szintén ide kerülnek a szökésre hajlamos elítéltek is, ha az adatok alapján feltételezhető, hogy szökés esetén a lakosság életét és testi épségét veszélyeztetnék, illetve súlyos bűncselekményt (pl. emberölés, súlyos, erkölcs elleni vétség, gyújtogatás stb.) követnének el. Itt ki kell zárni az elítélt kitörési lehetőségét, a kívülről történő betörést, valamint az ellenőrizhetetlen belső és külső érintkezést. Így minden részlegen belüli és kívüli mozgás elkülönítetten és kísérettel történik. Az épületbiztonsági előírások, a berendezések és felszerelések ennek megfelelőek. A végrehajtás során figyelembe veszik a büntett súlyosságát, a vizsgálati fogság időtartama alatti viselkedést és más, a büntetőeljárásban részt vevő hatóságok információit.

A szökésre hajlamosak csoportjába (13 férőhellyel) azok kerülnek, akik nem első-sorban a személyzetre vagy társaikra veszélyesek, de fennáll annak a gyanúja, hogy a normál végrehajtás körülményeit szökésre vagy szökés előkészítésére használnák fel. E csoportba kerülnek azok is, akik szökési előkészületeket vagy szökési kísérleteket tettek. Ebben a csoportban – a megfelelő műszaki biztonság mellett – megkísérlik a normál büntetés-végrehajtáshoz közelítő napirend alkalmazását.

Figyelembe kell venniük a túszedés nagyobb kockázatát is, amelyet megfelelő műszaki felszereltséggel és jól kiképzett személyzettel ellensúlyoznak, illetve próbálnak megelőzni.

A válságkezelő és integrációs csoport 19 férőhelyes és két részre osztott: 6 a válságkezelésre és 13 az integrációra szolgál. A válságkezelés fő célja a megnyugtató és a krízist kiváltó események tisztázása, valamint a rövid távú kezelési program meg-

tervezése. A válságkezelő csoportba történő felvételtől az igazgatóság dönt, a felügyelő személyzettel és az orvosi szolgálattal folytatott konzultáció után. Az itt eltöltött idő alapvetően korlátozott, a minimálisan szükséges néhány naptól pár hétig terjed. E csoportba nem vehetők fel a komoly biztonsági problémákat okozó, különleges őrizetet igénylők, a komoly, akut szomatikus és pszichés megbetegedésben szenvedő elítéltek, akiknek állandó ellenőrzésre, felügyeletre és kezelésre van szükségük.

Ebben a részlegben a munkakövetelményeket egyénenként szabályozzák, egyszerű munkát kell ugyan végezni, de többséget élvez a válság leküzdése. Minden egyéb tevékenységet (a szakemberekkel konzultálva) a csoportot irányító team egyénileg határoz meg, illetve engedélyez.

Az integrációs csoportba (13 férőhely) kerülnek azok, akik pszichés megbetegedés vagy személyiségstruktúrájuk megvál-

tozása következtében időlegesen – ritkább esetben tartósan – nem képesek a büntetés-végrehajtás mindennapos követelményeinek elviselésére. Ide kerülhetnek még a primer terápiás vagy viselkedésterápiás kezelésre szorulóak is. A csoportban dolgozók megkísérlik olyan mértékben megváltoztatni az elítélt viselkedését, hogy az a normál körülményeknek megfeleljen. A csoportnak különféle funkciói vannak, összetételétől függően két alcsoportban különböző programokkal lehet dolgozni.

Megfigyelő funkció

Ha a befogadórészlegben töltött idő és az ott alkalmazott eszközök nem elegendőek az elítélt egyértelmű megítéléséhez és a végrehajtási terv elkészítéséhez, akkor a bizonyos személyiségzavarral küzdők hasonló megfigyelés céljából az *integrációs csoportba* kerülnek.

A tréningfunkciót ellátó csoportba előre meghatározott időtartamra, egyértelmű céllal és konkrét feladattal megbízott elítéltek kerülnek. Az általános végrehajtási terv keretében itt bizonyos tanulási lépéseket előkészítenek, konkretizálnak és gyakoroltatnak. Az integrációs csoportra alapvetően az interdiszciplináris együttműködés jellemző, azaz a csoportot vezető team szorosan együttműködik a szociális munkásokkal és a tanácsadó szociálpedagógusokkal.

A fogda az elítéltek biztonsági őrzésére szolgáló épületben, elkülönítetten helyezkedik el. Értelemszerűen ezt nem egy részlegként kell kezelni, hanem a fegyelmi fenntetés végrehajtási területeként. Az elítélt személyiségétől függően három különböző fogdahelyiség van: a hagyományos, a veszélyeseknek és az erőszakosaknak.

3. *A hosszú börtönbüntetésüket töltő elítéltek őrzésére szolgáló épület.*

Az épület azon hosszú időre elítéltek elhelyezésére szolgál, akik nem tartoznak sem a szökésre hajlamosak, sem a különlegesen őrzöttek közé. Büntetésük alapján és büntetésük hosszúsága miatt különleges elbánásban és támogatásban részesülnek, hogy szabadulás utáni visszaesésüket minél jobban elkerülhessük. Ez elsősorban a csoportos kezelés megfelelő kialakításával, célirányos egyéni beszélgetésekkel, valamint a szakmai képzés és továbbképzés támogatásával történik. Az épület két 15-15 fős csoport elhelyezésére szolgál. A csoport munkaidejét, valamint a szüneteket és a sétálásra kijelölt időszakokat lehetőség szerint a normál végrehajtásnak megfelelően végzi. A szabadidőt és az étkezési időket a mindenkori csoportban töltik.

Szenvedélybetegek

Ebbe a 30 férőhelyes részlegbe kerüléskor az elítélt azt az akaratát fejezi ki, hogy maga is hozzájárul szenvedélybetegsége megszüntetéséhez. A kábítószerkereskedők hatásköréből kivontakat is itt helyezik el.

Elsősorban HIV-pozitívak, alacsony teljesítőképességűek és több éve drogfüggő elítéltek számára úgynevezett *Methadon-programot* kínálnak, ami állapotuk stabilizálását segíti elő és megnyugvást kínál. Ez a program az elítéltek egy részének segítséget jelent abban, hogy szabadulásuk után tünetmentesek maradjanak, valamint a részleges szabadság körülményeit kínáló részlegben nyitott keretek között tölthessék le hátralévő szabadságvesztésüket.

Az elvonóprogram keretében a sokéves kábítószeres múlttal rendelkezők segítséget kapnak, hogy az adott állapotuk

drogmentes környezetben stabilizálódjon, minél hosszabb drogmentes időszakot érjenek el és drogfogyasztás nélkül jussanak sikerélményhez. Ennek a részlegnek a világos struktúrája azért szükséges, hogy megakadályozza a személyiségükben gyenge, drogfüggő elítéltek beletörődését, és számukra orientációs jellegű segítséget nyújtson.

A szenvedélybetegek részlegébe való kerülés önkéntes és szerződésen alapul. A szerződés lényeges része a házirend, amely úgy van összeállítva, hogy az ide kerülők újra hozzászokjanak a normális alvász- és munkaritmushoz (ébredtő, takarítás, zuhanyozás, napi munka). A napirend további célja a drogfüggők aktivizálása és, ha lehet, csoportjába való integrálása. A mindennapok változatossá tételére természetvédelmi, erdei és kerti munkák szolgálnak.

A szenvedélybetegek részlegébe kerülő elítélteket a részlegvezető egy szociális munkatárs kíséretében előzetesen felkeresi a területi börtönben vagy más végrehajtó intézetben. A jelölttel folytatott beszélgetésből megállapítják, rendelkezik-e a szenvedélybetegségtől való megszabaduláshoz szükséges minimális motivációval és képes-e csoportban élni. A részlegbe történő felvételtől a részlegvezető kérelme alapján az igazgató dönt.

A Methadon-programban résztvevőkénél a jogi igazgatóság börtönpszichiátriai és pszichológiai szolgálatának vezetőjét is bevonják a munkába, aki végül dönt az elítélttel folytatott beszélgetés után a Methadon adagolásáról is. A vizeletpróba kötelező, hetente egyszer felügyelet mellett kell elvégezni.

A felvételkor az elítélt mellé a team egy munkatársát osztják be, aki speciálisan egyéni problémákkal foglalkozik. A rész-

legben tartózkodás alatt végig mellette marad és megbeszéli vele a napi és egyébi problémáit. Elkíséri első szabadságára is.

Lakóegységes rendszer

A speciális részlegek sajátos kínálata mellett az új intézet legfontosabb jellemzője a normál elhelyezést lehetővé tevő lakóegységes rendszer.

Egyenként 24 férőhelyes, 8 önálló és jól áttekinthető lakóegység van egy épületben, szalagrendszerben felfűzve, a speciális részlegekhez képest 45 fokos szögben elhelyezve. A végrehajtás céljainak eléréséért 4 fős teamek felelősek (1 vezető, 1 pszichológus, 1 szociális munkás, 1 szupervizor). Ezek szabályozzák – a felelős területekkel szorosan együttműködve – a rendezvényeket, a szabadidős foglalkozásokat és a sporttevékenységet. A csoporttevékenységre külön helyiség áll rendelkezésre.

Az egyes csoportokat állandó összetételű teamek kísérik. Az elítéltek ezekkel a felügyelőkkel találkoznak leggyakrabban a műhelyek mesterein kívül, ilyen értelemben számukra ők a legfontosabb személyek. Ők lépnek először kapcsolatba az elítéltekkel, és az állandó, rendszeres együttlét miatt ők tudják leginkább felmérni egy elítélt pozitív és negatív irányú változásait.

A lakóegységek zárkái csakúgy, mint a többi egyszemélyes, 12 négyzetméteresek. A zárkák a normál lakószobák belső terét idézik. A hárompontos zárral és kémlelőnyílással ellátott fémajtók naponta 16 óra 30 perctől 20 óráig nyitva vannak. A fogvatartott ebben az időszakban kulccsal zárhatja, így a többi társa elől a zárkáját és tárgyait védeni tudja. A személyzet a főkulcsos rendszerben ilyenkor is nyithat, illetve blokkolhat, vagyis teljesen zárhat.

A pöschwiesi intézetben az eddigiek mellett a műhelyek és a speciális épületek munkakínálata tartozik a legfontosabb végrehajtási eszközök közé. A rendszeres és értelmes munkavégzésre való képesség és lehetőség szerint a szakképzés a legfontosabb előfeltétele annak, hogy az elítélt szabadulása után is megállja a helyét. A ki-elégítő munkavégzés szintén a végrehajtás stabilizáló tényezői közé tartozik.

A mestereknek ügyelniük kell a lehetőleg valóság-hű munkahely kialakításra. Az elítéltek szakképzettségének és a végrehajtási tervnek alárendelten az üzemet a mesterek gazdasági szempontok szerint vezetik. Az intézet napirendje a munka- és a szabadidő világos elválasztásával igyekszik ehhez hozzájárulni. (Séta, zuhanyozás, bevásárlás a boltban, orvosi vizsgálat stb. munkaidőn kívül történik.)

A követelményeknek megfelelően többféle munkahely áll a fogvatartottak rendelkezésére, akik műhelyszervezésű munkahelyen, mesterek irányításával, kis csoportokban dolgoznak. Látogatásunk idején 22 műhely üzemelt.

Az intézet szociális szolgálata a szociális központban tevékenykedik. Közreműködik az új elítéltekkel folytatott beszélgetéseknél, tekintettel a végrehajtási tervre és a szociális szolgálat által az elítélt számára nyújtható szolgáltatásokra. Segítik az elítélt szabadságvesztéséből adódó személyes, jogi, anyagi és családi problémáinak megoldását, a szabadság előkészítését és a szabadság engedélyezéséhez szükséges feltételek teljesítését. Koordinálnak az igazságügyi hatóságokkal és egyéb állami, valamint magánszervezetekkel, szorgalmazzák a kapcsolatfelvételt és kapcsolat-tartást.

A szociális központhoz tartoznak a szociális gondozók, az iskola és a szabadidős tevékenység vezetője, a külső kapcsolatok és a nyilvánosság felelőse, valamint a pszichológusok.

A szociális központban különböző szabadidős tevékenységre van lehetőség.

Ehhez jól felszerelt és berendezett színházterem, meditációs terem, könyvtár, csoportos foglalkoztatók, tanterem, kondicionálóterem és tornacsarnok áll a fogvatartottak rendelkezésére.

Fontos, hogy az elítélteknek lehetőség legyen a szabadidő értelmes eltöltésére, ide tartozik a sporttevékenység is. A konkurenciával való kapcsolat, az agresszió kezelésének lehetősége és a csoportos játék a sporttevékenység során értékes nevelőeszköz, segít a felhalmozódott agresszió levezetésében.

Az intézet egészségügyi blokkjában jól felszerelt orvosi rendelő és kórterem van, amelynek biztonsága lehetővé teszi, hogy bármely részlegről fogadjon betegeket.

Az intézet biztonsága érdekében technikát elsősorban ott alkalmaznak, ahol az segíti a személyzet átlagon felüli veszélyeztetettségének csökkentését, vagy ha így a személyzet létszáma bizonyos helyeken csökkenthető, tehát növelhető az elítéltekkel közvetlenül foglalkozók létszáma.

A személyzet minden tagja saját területén felelős az intézet biztonságának fenntartásáért és megőrzéséért. Ez kiemelten vonatkozik a munkáltatást irányítókra, valamint a részlegfelügyelőkre. A biztonság így nemcsak a speciális biztonsági szolgálat, hanem az egész állomány feladata.

Elismerések

A nemzeti ünnep alkalmából eredményes munkája elismeréséül Göncz Árpád, a Magyar Köztársaság elnöke a Magyar Köztársaság

Ezüst Érdemkereszt

kitüntetéssel adományozta Vámospercsi Józsefné *bv. hadnagynak*, a Kalocsai Fegyház és Börtön Konfekcióipari Kft. mb. munkáügyi osztályvezetőjének. A Magyar Köztársaság

Bronz Érdemkereszt

kitüntetéssel adományozta Dörömbözi András *bv. főtörzsőrmesternek*, a Baracsikai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet Annamajori Kft. szakmunkásának.

Az igazságügy-miniszter a „Büntetés-végrehajtási Szolgálatért Emlékplakett”

arany fokozatát

adományozta *dr. Cserné Bakos Erzsébet bv. ezredesnek*, az IM büntetés-végrehajtás országos parancsnoksága humánpolitikai főosztálya vezetőjének, *dr. Golts Mátyás bv. ezredesnek*, az IM büntetés-végrehajtás országos parancsnoksága ellenőrzési és vizsgálati igazgatóság igazgatójának, *Arnold András bv. alezredesnek*, az Állampusztai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet gazdasági vezetőjének, *dr. Bakó Erzsébet bv. alezredesnek*, az IM büntetés-végrehajtás országos parancsnoksága fegyelmi referensének, *dr. Kapeller Magdolna bv. o. alezredesnek*, az IM büntetés-végrehajtás országos parancsnoksága egészségügyi igazgatóság osztályvezető főorvosának, *Kertész Sándor bv. alezredesnek*, a Tolna Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet parancsnokának, *Nagy Pál bv. alezredesnek*, a Szegedi Fegyház és Börtön parancsnok-helyettesének, *Horváth Józsefné bv. őrnagynak*, a Kalocsai Fegyház és Börtön osztályvezető-helyettesének, *Kaszi Já-*

nos bv. őrnagynak, a Rendőrtiszti Főiskola Bv. Tanszék tanársegédjének, *Tádics Istvánné bv. századosnak*, a Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Intézete osztályvezetőjének, *Marczi László bv. főtörzsszázlós*nak, a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön felügyelőjének, *Markos Géza bv. főtörzsszázlós*nak, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet gépjárművezetőjének, *Csizmadia Sándor bv. törzsszázlós*nak, a Sopron-kőhidai Fegyház és Börtön Sopronkőhidai Kft. főművezetőjének, *Karmazsin Lajos bv. zászlós*nak, a Hajdú-Bihar Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet felügyelőjének, *Kulcsár Barnabás bv. zászlós*nak, a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön előadó-jának, *Egresi Istvánné közalkalmazott*nak, a Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Intézete ügykezelőjének.

A büntetés-végrehajtás országos parancsnoka a „Büntetés-végrehajtási Szolgálatért Emlékplakett”

ezüst fokozatát

adományozta *dr. Tarján Gáborné bv. őrnagynak*, a büntetés-végrehajtás országos parancsnoksága számviteli és elszámolási igazgatóság osztályvezetőjének, *Drinóczi Zoltán bv. őrnagynak*, a Tolna Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet osztályvezetőjének, *Heiter Tiborné bv. századosnak*, a Baracsikai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet osztályvezető-helyettesének, *Tardi Istvánné bv. századosnak*, az Állampusztai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet főelőadó-jának, *Zobinné Locskai Katalin bv. századosnak*, a Komárom-Esztergom Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet osztályvezető-helyettesének, *Darvas Lajos Csaba bv. törzsszázlós*nak, a Fejér Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet előadó-jának, *Kovácsné Libik Zsuzsanna bv. törzsszázlós*nak, a Veszprém Megyei Büntetés-vég-

rehajtási Intézet előadójának, *Lentovits István* *bv. törzsszászlósnak*, a Sopronkőhidai Fegyház és Börtön felügyelőjének, *Máté Lajos* *bv. törzsszászlósnak*, a Budapesti Fegyház és Börtön főfelügyelőjének, *Mikula Pál* *bv. törzsszászlósnak*, a Vas Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet főfelügyelőjének, *Papp Zoltán* *bv. törzsszászlósnak*, a Hajdú-Bihar Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet őrségügyeletesének, *Rácz Lajosné* *bv. törzsszászlósnak*, a Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Intézete őrének, *Világos Gábor* *bv. törzsszászlósnak*, a Zala Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet előadójának, *Bócsi Endre* *bv. zászlósnak*, a Budapesti Fegyház és Börtön őrségügyeletesének, *Fekecs József* *bv. zászlósnak*, a Békés Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet felügyelőjének, *Konkoly István* *bv. zászlósnak*, a Szegedi Fegyház és Börtön Alföldi Bútorgyártó Kft. raktárvezetőjének, *Misalek Dénes* *bv. zászlósnak*, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet felügyelőjének, *Pete Sándor* *bv. zászlósnak*, a Sopronkőhidai Fegyház és Börtön őrének, *Kozma Zoltáné* *bv. főtörzsőrmesternek*, a Veszprém Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet őrének, *Nagy György* *bv. főtörzsőrmesternek*, az Állampusztai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet előadójának, *Takács János* *bv. főtörzsőrmesternek*, a Budapesti Fegyház és Börtön művezetőjének.

A „Büntetés-végrehajtási Szolgálatért Emlékplakett”

bronz

fokozatát adományozta *Legény István* *bv. törzsszászlósnak*, a Márianosztrai Fegyház és Börtön főfelügyelőjének, *Bagyari Ferenc* *bv. zászlósnak*, a Somogy Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet felügyelőjének, *Bodnár Antal* *bv. zászlósnak*, a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet felügyelőjének, *Ható Ferenc* *bv. zászlósnak*, a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet gépjárművezetőjének, *Kiss Lajos* *bv. zászlósnak*, a Fővárosi

Büntetés-végrehajtási Intézet felügyelőjének, *Mester Kálmán* *bv. zászlósnak*, a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet felügyelőjének, *Bényi Ferenc* *bv. főtörzsőrmesternek*, a Váci Fegyház és Börtön felügyelőjének, *Frank Attila* *bv. főtörzsőrmesternek*, a Nagyfai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet őrének, *Ludányi József* *bv. főtörzsőrmesternek*, a Budapesti Fegyház és Börtön őrségügyeletesének, *Ráki Árpád* *bv. főtörzsőrmesternek*, a Váci Fegyház és Börtön őrének, *Sabján István* *bv. főtörzsőrmesternek*, a Váci Fegyház és Börtön felügyelőjének, *Törincsi István* *bv. főtörzsőrmesternek*, az Állampusztai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet őrének, *Béla Tibor* *bv. törzsőrmesternek*, a Balassagyarmati Fegyház és Börtön őrének, *Luzsák Gyuláné* *közalkalmazottnak*, a Váci Fegyház és Börtön előadójának, *Marácz Marica* *közalkalmazottnak*, a Békés Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet főelőadójának, *Riegel Győzőné* *közalkalmazottnak*, az IM Bv. Oktatási Központ pilisszentkereszti raktárvezetőjének.

Soron kívül előléptette 1996. március 15-ei hatállyal

alezredessé

dr. Goldea Mihály *bv. őrnagyot*, az Állampusztai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet osztályvezetőjét, *Hulényi Frigyes* *bv. őrnagyot*, a Márianosztrai Fegyház és Börtön nevelőjét, *Ladik József* *bv. őrnagyot*, a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet nevelőjét, *Madlenáné Szalma Eszter* *bv. őrnagyot*, az IM büntetés-végrehajtás országos parancsnokság nemzetközi kapcsolatok főosztálya főelőadóját, *Márton Gábor* *bv. őrnagyot*, az IM büntetés-végrehajtás országos parancsnokság védelmi főosztálya főelőadóját, *Ragó Ferenc* *bv. őrnagyot*, a Dunai Vegyesipari Kft. ügyvezető igazgatóját, *Zászlós Tibor* *bv. őrnagyot*, az Annamajori Kft. ügyvezető igazgatóját,

örnaggyá

Farkas Gyula bv. *századost*, a Pálhalmi Országos Büntetés-végrehajtási Intézet osztályvezető-helyettesét, *Fülöp István* bv. *századost*, a Sopronkőhidai Fegyház és Börtön gazdasági vezetőjét, *Halász Attila* bv. *századost*, a Pálhalmi Országos Büntetés-végrehajtási Intézet nevelőjét, *Hetyei Gábor* bv. *századost*, a Pálhalmi Agrospeciál Kft. gazdasági igazgatóját, *Kánnár Péter* bv. *századost*, a Bv. Központi Ellátó Intézet osztályvezetőjét, *dr. Kecskés Tünde* bv. *századost*, az IM büntetés-végrehajtás országos parancsnokság jogi és igazgatási főosztálya főelőadóját, *Kovács Tamás* bv. *századost*, a Pálhalmi Agrospeciál Kft. ágazatvezetőjét, *Petőcz György* bv. *századost*, a Győr-Moson-Sopron Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet főelőadóját,

századossá

Harmati Lajos bv. *főhadnagyot*, a Baracs-kai Annamajori Kft. szakirányítóját, *Kinter Gyula Pálné* bv. *főhadnagyot*, a Pálhalmi

Országos Büntetés-végrehajtási Intézet főelőadóját, *Kovács Lajos* bv. *főhadnagyot*, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet parancsnok-helyettesét, *Lukácsi Jánosné* bv. *főhadnagyot*, a Kalocsai Fegyház és Börtön osztályvezető-helyettesét, *Nemszilaj Sándor* bv. *főhadnagyot*, az Ipoly Cipőgyár Kft. kereskedelmi igazgatóját, *Németh Tibor* bv. *főhadnagyot*, a Vas Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet főelőadóját, *Peák Csaba* bv. *főhadnagyot*, a Kalocsai Fegyház és Börtön őrparancsnokát, *Somogyi Katalin* bv. *főhadnagyot*, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet nevelőjét, *Szemán László* bv. *főhadnagyot*, a Komárom-Esztergom Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet őrparancsnokát,

főhadnagyá

Bereczki Zsolt bv. *hadnagyot*, az IM büntetés-végrehajtás országos parancsnokság módszertani igazgatósága főelőadóját, *Gyurácz Ferenc* bv. *hadnagyot*, a Sopronkőhidai Fegyház és Börtön őrparancsnokát.

Nemzetközi kapcsolatok

1996. január 28–február 1. között *Csóti András* vezetésével négyfős delegáció tanulmányozta az albán büntetés-végrehajtást.

1996. február 8–9-én a lengyel büntetés-végrehajtás által szervezett CPT-vizsgálattal kapcsolatos értekezleten *dr. Tari Ferenc* altábornagy vett részt.

1996. február 24–március 1. között *Klettner Anikó* és *Matiasovics Mária* vett részt az eszt. bv. által szervezett tallini pszichológusi értekezleten.

A. Tocselovszkij, büntetés-végrehajtási főigazgató-helyettes vezetésével 1996. február 26–március 1. között lett delegáció tett tapasztalatsere-látogatást a Fővárosi Bv. Intézetben, a Váci Fegyház és Börtönben, a Pálhalmi Országos Bv. Intézetben és a Fővárosi Bv. Intézetben.

1996. március 5–9. között Strasbourgan a büntetés-végrehajtás személyi állományának toborzásával, jogi státuszával és képzésével foglalkozó bizottság soron következő ülésén *dr. Cserné Bakos Erzsébet* és *dr. Boros János* vett részt.

U. Clavadetscher svájci üzletember 1996. március 6–9. között látogatást tett négy bv. kft.-nél.

1996. március 24–28. között *dr. Tari Ferenc* vezetésével négyfős delegáció tanulmányozta a szlovén büntetés-végrehajtást.

1996. március 27–29. között *dr. Cserné Bakos Erzsébet* vezetésével háromfős delegáció járt Lengyelországban.

Képek – események

Bv. orvosok értekezlete

A büntetés-végrehajtás orvosainak tudományos értekezletét 14. alkalommal rendezte meg az IM Büntetés-végrehajtás Egészségügyi Igazgatóság és a Magyar Börtön-egészségügyi Társaság 1996. február 26-28. között Pilisszentkereszten, hazai és külföldi gyógyszergyártó cégek támogatásával.

A konferenciát dr. Tari Ferenc bv. altábornagy, a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka nyitotta meg. Az elnökség munkájában részt vett Csóti András bv. ezredes, a büntetés-végrehajtás módszertani és vizsgálati főigazgatója, a bv. egészségügyi szakterület igazgatója. A tudományos tanácskozás – melyen képviseltették magukat a Legfőbb Ügyészség, a Magyar Honvédség, a Belügyminisztérium, a rendvédelmi szervek és a Magyar Államvasutak egészségügyi szolgálatai, az Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi Szolgálat és az Országos Mentőszolgálat – fő témája a katasztrófák esetén követendő eljárás, azok következményeinek felszámolása volt.

Előadást tartott dr. Matejka Zsuzsanna, az Országos Egészségbiztosítási Pénztár főosztályvezető főgyógyász, prof. dr. Birkás György, ny. o. vezérőrnagy, a Haynal Imre Egészségtudományi Egyetem Katonai és Katasztrófa-orvostani Tanszéke vezetője, prof. dr. Vámos László, ny. o. vezérőrnagy, dr. Duray Aladár főorvos, a Magyar Orvosi Kamara Nyilvántartási Bizottságának elnöke, továbbá Aradi István pszichológus, a Fiatakorúak Bv. Intézete vezető pszichológusa. Az 1994-es szajoli vasúti tömegszerencsétlenség sérültjei ellátásának fő szervezője, dr. Sebestyén Mihály, a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Hetényi Géza Kórház és

Rendelőintézet Sürgősségi Betegellátó Osztály osztályvezető főorvosa beszámolt személyes közreműködéséről és tapasztalatairól A bv. orvosok (Dr. Lajos György, Szeged, dr. Tarrósy István, BVOP) magas szakmai felkészültségüket bizonyították előadásaiikkal. Az értekezlet résztvevői ismertetőket hallgattak meg a Magyarországon kapható legújabb gyógyszerkészítményekről, és részletes tájékoztatást kaptak a büntetés- végrehajtás egészségügyi szolgáltatát érintő kérdésekről.

A nagy érdeklődést kiváltó konferencia a szakmai körök figyelmét is felhívta a katasztrófa-medicina fejlesztésének szükségességére, az együttműködés jelentőségére.

Papp B. János

Kecskeméti Jogásznapi

Képünkön a XXXIX. Kecskeméti Jogásznapi résztvevői és dr. Sólyom László, az Alkotmánybíróság elnöke, a plenáris ülés előadója. A jelenlévők egyperces néma felállással emlékeztek meg a tragikusan elhunyt dr. Pusztai Lászlóról, az Országos Bünmegelőzési Tanács elnökéről. Első ízben fordult elő, hogy a büntetés-végrehajtás szakmai kérdései – önálló szekcióülésein – beépültek a jogászfórum programjába.

Szolgálati lap indult

A Budapesti Fegyház és Börtön parancsnoka 1996. február 1-jével *Havi Híradó* címmel szolgálati lapot alapított. A lap célja, hogy pontos, naprakész tudósításokat közöljön a szolgálattal összefüggő eseményekről, hírt adjon a jogszabályok változásairól, megörökítse az intézet belső életének fontos és emlékezetes eseményeit. A Híradó elsősorban az intézet személyi állományának szól, a szerkesztők azonban tervezik, hogy negyedévente – mintegy a lap mellékleteként –, hírcsokrot jelentetnek meg az intézet fogvatartottjainak. A lapot *Tükör* című rovat színesíti, amelyben a személyi állomány rajzai, versei, nem szakmai tárgyú írásai kapnak helyet...

Zsigmondné dr. Zielinski Erika

A Börtönügyi Szemle 1996. január 25-én megtartott ülésén áttekintette az elmúlt évek folyóirat-szerkesztési munkáját és úgy ítélte meg, hogy a folyóirat rangos szakmai fóruma a magyar börtönügynek. Az olvasó a belső borítón tájékozódhat a szerkesztőbizottságot és a rovatvezetőket érintő személyi változásokról, amelyek részben munkaköri módosulásokból adódtak, részben pedig a jobb munkamegosztást szolgálják. A kiadvány ára 1996. január elsejétől példányonként 100 forintra változott, az éves előfizetés összege tehát 400 forint.

Tények és kilátások

(Tanulmányok Király Tibor tiszteletére)

Tények és kilátások címmel tanulmánykötetet jelentetett meg a Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó 1995-ben a 75 éves Király Tibor professzor tiszteletére. A népes szerzőgárda tagjai, a hazai büntetőjog és kriminalisztika jeles képviselői szabad kezet kaptak a könyv szerkesztőjétől, Erdei Árpádtól, aki csupán azt kérte, hogy amúgy is publikálásra szánt és az eseményhez méltó írást bocsássonak rendelkezésére.

Ez a szerkesztői elv tematikailag is, műfajilag is sokszínű kötetet eredményezett. E sokféleséget az kapcsolja egybe – Erdei Árpád szerint –, hogy az írások a bűnügyi tudományok azon területeihez tartoznak, amelyeket Király Tibor is művelt.

Király Tibor munkásságának egyik legjellemzőbb vonása éppen a sokirányú érdeklődés. „Művei közt találunk a büntető anyagi jog területére eső, a büntetőpolitika kérdéseit vagy éppen kriminológiai témákat tárgyaló dolgozatokat, habár működésének legjelentősebb része a büntetőeljárás jog tudományának világához tartozik.” Két jelentős monográfiája a legutóbbi szakterületről az 1962-ben megjelent *A védelem és a védő a büntetőügyekben* és az 1972-ben kiadott *Büntető ítélet a jog határára* című könyv.

Az ünnepelt személy írói munkásságánál, ha lehet, még jelentősebb oktatói tevékenysége: 1951-től nyugdíjba vonulásáig jogászok nemzedékeit tanította. Nincs helyünk, hogy Király Tibor szakmai és tudományos életrajzát – akár röviden is – ismertessük. Különbön is: „A száraz adatok keveset mondanak az emberről, akit csak a személyes kapcsolatok ismerethetnek meg velünk. S életrajzi adatokból azok a tulajdonságok sem tudhatók meg, ame-

lyek valakit nagy hatású tudóssá, iskolateremtő egyéniséggé, tudományos hitét valóban megvalló professzorrá, segítőkész kollégává, barátá, bölcs emberré tesznek” – írja a Bevezetésben Erdei Árpád.

A szerkesztő a könyv terjedelmi korlátai miatt nem tudott felkérni mindenkit, aki szívesen közölt volna dolgozatot Király Tibor tiszteletére. Itt jegyezzük meg, hogy korábban az akkor 70 éves Király Tibor professzort köszöntötték már barátai, tanítványai egy kötet megjelentetésével. Az akkori kiadványt, amely a Magyar Kriminológiai Társaság gondozásában a Kriminológiai Közlemények című sorozatban jelent meg 1970-ben, Kratochwill Ferenc szerkesztette.

A jelen kötetben közzétett írások szerzői – tizenhatan – valamennyien a bűnügyi tudományok művelői és Király Tibor egykori vagy jelenlegi munkatársai, tanítványai, pályatársai. Többségük az Eötvös Loránd Tudományegyetem oktatója, de a miskolci és a szegedi egyetem oktatói is képviselik magukat a kötetben.

A könyv első része hat tanulmányt tartalmaz. Cséka Ervin, a büntetőeljárás jog jeles képviselője írásában – amelynek címe: *Bűnözési helyzet, eljárás-egyszerűsítés, nyomozás* –

a büntetőeljárás ésszerű átalakításának kérdéseit tárgyalja széles – részben történeti – összefüggésben. *Pusztai Lászlónak*, az OKKRI közelmúltban elhunyt igazgatójának *A büntetőper előkészítése* című dolgozata a választott témát nemzetközi összehasonlításban vizsgálja. Erdei Árpád, a kiadvány szerkesztője maga is írt a kötetbe, írásának címe: *Tilalmak a bizonyításban*. *Tóth Mihály* dolgozata szintén elsősorban a nyomozáshoz kapcsolódik, a terhelt hallgatási jogával foglalkozik. *Farkas Ákos*, a miskolci egyetem oktatója tanulmányában a büntető-igazságszolgáltatás hatékonyságának néhány gazdaság- és döntésméleti kérdését tárgyalja. *Róth Erikának*, miskolci egyetemi adjunktusnak a *Kártalanítás a kényszerintézkedések okozta károkért a XX. századi Magyarországon* című írása a büntetőeljárás egyes utókövetkezményeinek történeti áttekintését tartalmazza.

A második részben az anyagi büntetőjog témakörébe tartozó tanulmányok találhatók.

Békés Imre – az ELTE tanszékvezetője – dolgozata a magyar jogtudományi gondolkodás európai helyzetés a magyar büntetőjogi dogmatika alakulását vizsgálja. *Györgyi Kálmán* legfőbb ügyész a visszaható hatályú szabályozás lehetőségeit veszi számba a büntetőjogban. *Merényi Kálmán*, szegedi egyetemi oktató a házasság (családi) büntetőjogi védelmének hazai történeti vázlatát adja közre a kötetben.

A harmadik részben három, témáját tekintve erősen különböző tanulmányt olvashatunk. Az első írás (Európai büntetőpolitika) *Bárd Károly* helyettes igazságügy minisztériumi államtitkár tollából származik, aki hazánk büntetőjogi jogharmonizációjának esélyeit vizsgálja. *Hack Péter* országgyűlési képviselő, aki mellesleg az ELTE adjunktusa, dolgozata az új alkotmány és a büntető-igazságszolgáltatás jövőbeni lehetséges kapcsolatrendszerét tárgyalja. A következő írás *Kabódi Csaba Alap-*

elvek a magyar büntönügyben című, e számban olvasható dolgozata kizárólag a szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának kérdéseivel foglalkozik. Ezzel a szerző azt kívánja kifejezni, hogy véleménye szerint a büntető- és intézkedési rendszert alkotó szankciók végrehajtási rendje különböző büntetéstani funkciókat hordoz.

A könyv negyedik része jogpolitikai és társadalompolitikai témájú írásokat tartalmaz. *Gönczöl Katalin*, az állampolgári jogok országgyűlési biztosa, az ELTE egyetemi tanára, a deviancia kontrollmechanizmusait és a hazai bűnmegelőzési stratégia kérdéseit tárgyalja. *Lévai Miklós* miskolci egyetemi tanár a kábítószer-fogyasztásra vonatkozó kriminálpolitika dilemmáját taglalja, s e politika formálásához amerikai, holland és német tapasztalatok alapján kínál elgondolásokat. *Tauber István*, az ELTE docense a gazdasági-társadalmi viszonyok változását és a bűnözés alakulásának összefüggéseit vizsgálja, a bűnözés alakulását 1945-től napjainkig öt időszakra bontja. A kötet zárótanulmánya, *Vigh József* egyetemi tanár írása – *Társadalmi változások és kriminálpolitika Magyarországon* (1989–1994) – számos büntetés-végrehajtási vonatkozást tartalmaz.

A kötet ötödik része *Király Tibor* professzor publikációinak jegyzékét közli.

Végezetül szólunk kell a könyv Bevezetőjéről, amelyet a szerkesztő Erdei Árpád írt. Informatívan, ám érzelmeiktől telítetten mutatja be Király Tibor munkásságát, igazítja el az olvasót a tanulmányok tartalmát illetően. Hadd fejezzük be e könyvismertetést a szerkesztő soraival: „*Őszintén remélem, hogy a könyv kiadása érdekében tett közös erőfeszítéseink eléri céljukat: közvetítik iránta érzett nagyrabecsülésünket és talán örömet is szereznek Király Tibornak.*”

Deák Ferenc

Könyvajánló

Ernyes Mihály: Fejezetek a rendőrség történetéből. Pécs. *Betűcenter 3. kötet. Pécs-Baranya, 1944-ig. 1995. 321 oldal. (Pandúr könyvek) 685 Ft.*

Ernyes Mihály, a Baranya megyei rendőrség vezetője történeti kutatásainak immár harmadik kötetét tette közzé. (Az előző köteteket már ismertettük.)

A szerző ezúttal a magyar rendőrség Pécs-baranyai szervezetének történetét dolgozta fel a kezdetektől 1944-ig. Több, eddig még nem publikált adatot rendez, amelyeknek összefüggéseiből feltárul Baranya megye rendvédelmi szervezetének fejlődése.

A könyv első két fejezete beszámol a középkori rendőri szervezetekről, illetve a pandúrok és a hajdúk feladatairól. A további – terjedelmesebb – fejezetek az 1948/49-es szabadságharc után megszervezett rendfenntartás intézményi kereteit, majd a későbbi, 1918 után kialakított csendőrség és rendőrség működését ismertetik Szemelvényeket közöl korabeli dokumentumokból, számos fotó segítségével szemlélteti a téma legfontosabb és legjellemzőbb emlékeit. E kötetben már névmutató is segíti a visszakeresést. A könyv egy, a Pécs város rendőrkapitányait bemutató melléklettel is kiegészült.

Giddens, Anthony: Szociológia. Bp. *Osiris K. 1995. 771 oldal. (Osiris tankönyvek) 2400 Ft.*

Az egyetemi tankönyv elsősorban azért vált világhírűvé és – az angolszász világban – általánosan elterjedté, mert pedagógiaiailag rendkívül termékeny kapcsolatot

tudott teremteni a szociológia különböző részterületei között. A hatalmas kötet külön érdeme, hogy minden sajátos szociológiai terület esetében elsősorban a ma aktuális kutatási témákra és megoldásokra összpontosít, ám nemcsak a módszertani megoldásokat emeli ki, hanem a gyakorlati társadalommegismerés eredményeit és további kérdéseit is bemutatja.

Az első nagy rész nem csupán afféle bevezetés a szociológiába, hanem annak alapos leírása is, hogy milyen szociológiai kérdéseket vet fel a „modern világ”. A további részek a kultúra, az egyén és a társas interakció, a hatalom, a társadalmi intézmények, a társadalmi változások, valamint a szociológiai kutatómunka módszereinek és elméleteinek szinte teljes egészét felölelik. Minden rész tömör összefoglalás, amit az alapfogalmak rendszerezése és gazdag (magyarul kiegészített) irodalomjegyzék tesz teljessé. A kiadvány – műfajában szinte egyedülállóan – a szociológiai kutatások könyvtári ismereteiről és a könyvtárhasználat fogásairól is hosszan értekezik.

A könyv külön érdekessége, hogy két helyütt is – a *Konformitás és deviancia* és a *Csoportok és szervezetek* című fejezetben – alaposabban foglalkozik a börtönügy témájával.

Kerezi Klára: A védtelen gyermek. (Erőszak és elhanyagolás a családban.) Bp. *Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. 1995. 177 oldal. (Az Országos Kriminológiai és Kriminológiai Intézet Tudományos Kiadványai) 1500 Ft.*

Kerecsi Klára, a neves kriminológus, könyvében a gyermekvédelem legmegrázóbb szeletét vizsgálja.

Ma Magyarországon több mint 300 ezerre tehető a veszélyeztetett gyerekek száma. Gyermekkorúak tízezreinek napi tapasztalata a testi fenyegetés vagy a szülői gondozás hiánya. Növekszik a gyermekbűnözés és a gyermekprostitúció.

A családon belüli erőszak ténye, a gyermek nevelésének elhanyagolása minden bizonnyal végigkísérte az emberiség történetét, ám koronként, kultúránként más-más mértékben tekintették azt természetesnek vagy éppen ellenkezőleg tűrhetetlennek. A korábbi történeti korokban még a legdurvább családi erőszak is megmaradt a családok magánszférájában, az elfogadott kulturális norma alapján ugyanis azt természetesnek tekintette a társadalom. A szerző a gyermek szerepében, a gyermekhez és a családhoz való viszonyban bekövetkezett változási folyamat elemzésével próbál meg választ adni arra, hogy mi változott meg, miképpen, és miért éppen úgy reagál a társadalom a gyermeket ért sérelemre, a nem helyénvalónak ítélt szülői magatartásokra.

Korinek László: Félelem a bűnözéstől. Bp. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. 1995. 224 oldal. (A kötet az Országos Rendőr-főkapitányság támogatásával készült.) 1600 Ft.

A téma időszerűségét nem csupán az egyre aggasztóbb méretű és minőségében eldurvuló bűnözés indokolja, de azok a közvélemény-kutatási eredmények is, amelyek a lakosság csökkenő biztonságérzetéről tanúskodnak.

A szerző szerint a tudományosság igényével vizsgált bűnözésfélelmi kutatások

eredményeit összegezni, mérlegét megvonni nagy felelősség. Ennek oka mindekelőtt a tudományterület összetettsége, továbbá az, hogy az egzaktak tételezett gyakorlat eddig számtalan egymásnak gyakran ellentmondó véleményt hozott felszínre.

A kötet először a „szubjektív biztonság” kutatásáról ad nemzetközi kitekintést, majd ismerteti a hazai kutatásokat. A bűnözéstől való félelem gyakorlati és elméleti kérdéseinek tisztázása után külön fejezet szól a médiumok félelem- és agressziógerjesztő hatásáról. A könyv legterjedelmesebb fejezete az 1982-ben elvégzett és 1992-ben megismételt Baranya megyei vizsgálat eredményeit ismerteti. Végezetül egy – ábrákkal illusztrált – igen érdekes fejezet olvasható a könyvben az építészeti bűnmegelőzésről: hogyan tervezhetünk biztonságosabb városokat.

Szociálpszichológia európai szemzőgből. Szerk.: M. Hewstone, W. Stroebe, J-P. Codol, G. M. Stephenson. Bp. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. 1995. 593 p. 3490 Ft.

A nagy jelentőségű mű először 1988-ban Oxfordban jelent meg angol nyelven. A vastkos kötet négy nagy részt foglal magába. Az első, bevezető rész röviden áttekinti a szociálpszichológia történetét, az etológia és a szociálpszichológia kapcsolatát, a szocializáció problematikáját, valamint betekintést nyújt a szociálpszichológiai kutatás módszertanába.

A *társas világ szerkezete* címet viselő rész után a harmadik rész a kommunikáció és a társas interakció kérdéseivel foglalkozik. Külön fejezet tárgyalja pl. az agresszív viselkedés, a konfliktus és kooperáció témakörét.

A könyv negyedik nagy fejezete a társadalmi csoportok, ezen belül a csoportteljesítmény, a társas befolyás a kiscsoportban és a csoportközi viszonyok kérdéseit tárgyalja, valamint az *Alkalmazott pszichológia* című fejezetet tartalmazza. Ez utóbbi fejezetben olvashatunk az igazságszolgáltatás szociálpszichológiai vonatkozásairól, a bűn és a büntetés döntéshozatali láncolatának problémáiról.

A kötetet szómagyarázó jegyzék, szakirodalmi lista, név és külön tárgymutató zárja.

Zonda Tamás: Öngyilkos nép-e a magyar? Bp. Végeken Alapítvány. 1995. 261 oldal. 450 Ft.

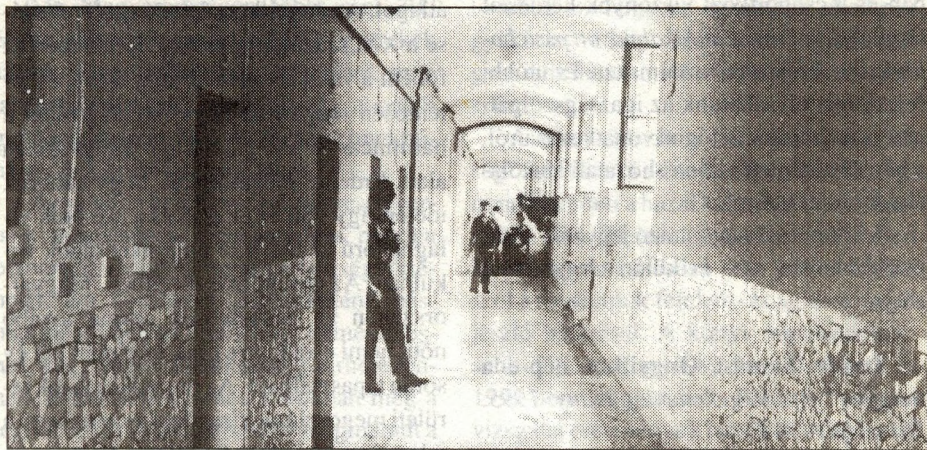
A címbeli kérdésre a szerző mindenekelőtt azzal próbál választ találni, hogy áttekinti a magyar történelmet, azt kutatva, van-e „néplélektani” hajlamunk az önpusztításra.

Zonda Tamás legelőször azt vizsgálja, kezdetektől fogva él-e bennünk az önpusztító magatartás. Válasza a honfoglalás előtti és utáni időkre vonatkozóan egyértelműen tagadó. Csak a középkor végétől kezdve

emelkedik lassan nálunk is az öngyilkosok száma, de arányuk százezer lakosra vetítve csak a századforduló táján éri el az európai átlagot. Az öngyilkossági arány növekedése a XX. századra jellemző. Kezdetben ez főként a városiasodással függ össze, és jelentősen megnő az öngyilkosok száma a harmincas évek gazdasági világválsága alatt. Érdekes megállapítás, hogy háborúk idején (így volt ez az első és a második világháború alatt is) az öngyilkosságok ritkulnak. Az elmúlt öt évtizedben Magyarországon az öngyilkosok száma tovább nőtt, némi csökkenés csak az elmúlt hét év során tapasztalható. Az öngyilkosságok területi megoszlását vizsgálva a szerző arra a jelenségre hívja fel a figyelmet, hogy az ország délkeleti részén kirívóan magas az öngyilkossági ráta. Vizsgálatai végeztével arra a megállapításra jut, hogy a magyarság nem tekinthető öngyilkosságra hajlamos népnek, bár kétségtelen, hogy a sorozatos történelmi megpróbáltatások, az egész nemzetet érintő tragédiák és kudarcok után újabb sorscsapásokat aligha tud elviselni megrázkódtatások nélkül.

(Válogatás az IM Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság Szakkönyvtára szerzeményeiből.)

Büntetés-végrehajtás '95

Sokrétű feladatot tűztünk magunk elé 1995-ben. Döntést reméltünk olyan alapvető, már évek óta hiányzó jogszabályok tekintetében, mint a szervezet jogállása és a büntetés-végrehajtási dolgozók szolgálati viszonya. Mindezek mellett bizakodtunk, hogy munkavégzési feltételeink valamelyest javulnak, működési gondjaink – a kormányzati szervek támogatásával – némiképp enyhülnek. Az elmúlt évben végzett munka részletes elemzése előtt szeretném áttekinteni azokat az alapvető feladatokat, amelyeket az év kezdetekor ugyanezen a fórumon önmagunk számára meghatároztunk.* Azt mondtuk: *fenn kell tartanunk a működőképességet, biztosítva a fogvatartottak alapellátását. Új feladatként végre kell hajtanunk az idegenrendészeti őrizetet. Lehetőségeinkhez mérten elő kell segíteni, hogy a büntetés-végrehajtás tevékenységéhez szükséges alapvető jogszabályok mielőbb megszülessenek és el kell készítenünk mindazokat a törvénytől alacsonyabb szintű*

jogszabályokat, amelyek a végrehajtásban nélkülözhetetlenek. A jóváhagyott program alapján folytatni kell az intézetek biztonsági rendszereinek fejlesztését, korszerűsítését. Tovább kell fejleszteni a büntetés-végrehajtás rendszerét és az informatikai rendszerünket. Erőfeszítéseket kell tennünk a személyzet anyagi és munkakörülményeinek javítására, emelni szükséges dolgozóink képzettségi szintjét.

A felsorolt adatok döntően azoknak a fejlesztéseknek a további ütemezett megvalósítását jelentették, amelyeket a büntetés-végrehajtás már évekkel ezelőtt viszonylag hosszabb távra szóló célkitűzésként önmaga számára megfogalmazott. Ezek voltak tehát a célok. Nézzük, miként alakultak azok a körülmények, amelyek tavalyi tevékenységünket, céljaink teljesítését befolyásolták, illetőleg meghatározták.

Lényeges, hogy a munkavégzés kizárólag a szakmai feladatok ellátására koncent-

* Elhangzott az 1996. február 20-án megtartott parancsnoki értekezleten.

rálódott, a büntetés-végrehajtás tehát *szakmai szervezetként* működött. Az ideológiamentesség és a szakmai önállóság biztosítása megfelelő garanciát nyújt a büntetés-végrehajtásra háruló feladatok további ellátásához. Kiemelkedő jelentőségű, hogy a szervezet jogállásáról – harminc év eltelte után – törvény rendelkezett. A törvénytervezet elkészítésében az első pillanattól az utolsóig tevékenyen részt vettünk. Megnyugvással állapítottuk meg, hogy a parlamenti pártok mindegyike elismerte a törvényszintű szabályozás szükségességét, felismerte e tevékenység jelentőségét, és állásfoglalásaival elősegítette, hogy a jogszabály kizárólag szakmai szempontokon alapuljon. Az *egyöntetű támogatást* bizonyítja, hogy a törvényt a parlamenti ülésen ellenszavazat nélkül fogadták el, ami nem mindennapos jelenség az Országgyűlésben. Az új törvény több tekintetben is megváltoztatja munkavégzésünk eddigi alapjait. Ezek közül az egyik változás az *intézetek önálló jogi személyként való további működése*, ami az eddiginél szélesebb körű kötelezettségeket és felelősséget jelent. Megjegyzem, az országos parancsnokság változatlanul meghatározó szerepet tölt be a büntetés-végrehajtás törvényes működésében, az intézetek irányításában és felügyeletében.

A törvény az eddigihez képest új módon szabályozza a *lőfegyverhasználat* lehetőségét. Az új szabályozás különválasztja a szökés megakadályozásánál és az elfogás során alkalmazható lőfegyverhasználatot. Az ezzel kapcsolatos ismeretek gyors elsajátítása különösen fontos. A kormány tavaly több alkalommal is foglalkozott a büntetés-végrehajtás működésének és fejlesztésének egyes kérdéseivel. A döntések eredményeként hosszú idő után – kormányzati beruhásként – új börtön épülhetett Kecskeméten,

lehetőséget kaptunk továbbá a fővárosi előzetesen letartóztatottak elhelyezését biztosító új intézet kialakítására és 1996-ban 150 fővel bővíthet a büntetés-végrehajtás létszáma. Kormányzati intézkedés eredménye, hogy az elmúlt év során a gazdasági társaságok működőképességének fenntartására, likviditásának megőrzésére 197 millió forintot fordíthattunk, és 1996-tól sajátos többletköltségek részbeni fedezeteként rendszeres támogatásban részesülhetünk. Az összeg ez évben 260 millió forint. A büntetés-végrehajtás gazdasági társaságai az elmúlt évet – az előzetes számítások szerint – várhatóan 120 millió forintos összerménnyel zárják. Kimagasló eredményt a *ballasgyarmati* (93 millió forint) és a *pálhalmi* (110 millió forint) társaságunk ért el. Jelentős veszteséggel zárt viszont a *váci* (11 millió forint) és a *szegedi* (93 millió forint) gazdasági társaság. Ez utóbbiak ügyvezető igazgatóit az év során felmentetük beosztásukból.

Az igazságügyi kormányzat az elmúlt év során is teljes körűen vállalta a gondjaink megoldásában való közreműködést, segítséget nyújtott feladataink végrehajtásához, körülményeink javításához. Különös jelentőségű volt az, hogy a hivatásos állomány elmúlt évi 10 százalékos bérfejlesztése mellett a fogvatartottakkal közvetlenül foglalkozók további kétezer forintos illetményben részesültek. Tekintettel azonban arra, hogy bérfejlesztésre a közalkalmazottak esetében nem volt lehetőség, a hivatásos állomány és a közalkalmazottak közötti bérkülönbségek tovább nőttek, és jelentős feszültségeket okoztak, illetőleg okoznak ma is.

A büntetés-végrehajtás az elmúlt év során is nagy súlyt helyezett a tevékenységével kapcsolatos *nyitottságra*, a lakosság objektív tájékoztatására.

A büntetés-végrehajtás működésének anyagi, pénzügyi feltételei csak jelentős korlátozó intézkedésekkel tették lehetővé a folyamatos működést. Az év elején biztosított – megítélésünk szerint éppen csak elégséges – pénzügyi keret a pótköltségvetés miatt 203,7 millió forinttal csökkent. Bár az év során a büntetés-végrehajtás mindvégig megőrizte fizetőképességét, a helyzet súlyosbodására utal, hogy intézeteink fokozatosan emelkedő számban nyújtottak be *javadalom előrehozására*, illetve *pótjavadalom kiutalására* vonatkozó igényeket. A fogvatartottakkal kapcsolatos tevékenységhez az 1993-ban életbe lépett új törvény jó alapokat szolgáltatott. Eddigi tapasztalataink és az ügyészégi ellenőrzések megállapításai is rámutatnak arra, hogy a törvény alkalmazásával kapcsolatos kezdeti bizonytalanságok megszűntek. E téma keretében meg kell említeni az Európa Tanácsnak a kínzás és az embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód megelőzéséről szóló egyezmény alapján létrejött bizottsága (CPT) magyarországi látogatását. A látogatásra 1994-ben került sor, az erről készült jelentést 1995-ben kaptuk meg. *(Erről bővebben lásd az e számunkban közölt Megméretve című írást.)*

Az elmúlt év végén megtörtént az országos parancsnokság szervezeti átalakítása. Bár ennek indokait és céljait a legutóbbi fórumon részletesen kifejtettük, itt is szeretném kihangsúlyozni, hogy az átalakítás egy már több éve folyó szervezetkorszerűsítési munka eredménye. A cél egyértelmű: a központi irányító szervre háruló feladatok szervezettebb, az intézetek munkáját jobban segítő végrehajtása.

Az *informatikai rendszerek* kiépítése, az informatika alkalmazása tekintetében túlzás nélkül mondhatjuk: az elmúlt év a „fordulat éve” volt. Kétéves előkészítés után létrejöt-

tek a feltételek a fogvatartottakkal kapcsolatos adminisztráció új módszereire való áttéréshez, a technikai beruházások hasznosításához. Az év során valamennyi intézet eljuttott a feldolgozás olyan szintjére, hogy lehetővé vált a Központi Nyilvántartás adatbázisának felállítása és folyamatos vezetésének megkezdése. Az év utolsó hónapjaiban teljes körűen kiépült a műholdas adatátviteli hálózat, ami a Fogvatartotti Alrendszeren messze túlmutató lehetőségeket szolgáltat a büntetés-végrehajtás információs rendszerének átfogó korszerűsítéséhez.

Az elmúlt évben több *rendkívüli esemény* történt, mint korábban. A vizsgálatok tapasztalatai azt mutatják, hogy a rendkívüli események tavaly is *döntően emberi mulasztások*, a nem kellő körültekintéssel végzett munka miatt következtek be. Ennek megfelelően a feltételek hiányára vonatkozó hivatkozások elfogadhatatlanok, és a biztonsági feladatok ellátása terén több intézetünkben sürgős tennivalók vannak. Valamennyiünk számára nyilvánvaló, hogy akár egyetlen rendkívüli esemény is rontja a büntetés-végrehajtás egész munkájának értékelését.

Mielőtt az egyes szakterületeket részletesen áttekinteném, íme, néhány adat a bűnözés alakulásáról, a fogvatartottak létszámáról és összetételéről. Magyarországon a nyomozó hatóságok 1995-ben 544 259 eljárást fejeztek be. Az év során ismertté vált bűncselekmények száma 502 036. Ez 29 százalékkal több az 1994. évinél. A súlyosabb megítélésű bűntettek száma (253 730) 58 százalékkal növekedett, míg a vétségeké mindössze 9 százalékkal. Az év során 25 731 erőszakos és garázda jellegű bűncselekmény vált ismertté: számuk gyakorlatilag nem változott az előző évihez képest. Az elkövetők között azonban egyre több a köz-

rendre és a közbiztonságra nagy veszélyt jelentő gátlástalan bűnöző. Ebből számunkra az következik, hogy a fogvatartottak között is egyre nagyobb arányban jelennek meg ezek a személyek.

Az elkövetett bűncselekmények növekedésével párhuzamosan nem emelkedett a fogvatartottak száma. Ez döntően a szabadságvesztés kiszabását elkerülni törekvő ítélezési gyakorlatnak köszönhető. Az összlétszám 1995. december 31-én 12 455 volt – ez két százalékkal kevesebb, mint az előző év végén. A létszám az év elején kis ideig növekedett, majd ezt követően folyamatosan csökkent. Az elmúlt évi csökkenésekből – 1993-ban 13 százalék, 1994-ben 5 százalék, 1995-ben 2 százalék – arra lehet következtetni, hogy ez a folyamat rövid időn belül lezáródik és a fogvatartottak létszáma állandósul.

Az átlagos *fogvatartotti létszám* 12 592 volt, ez 150-nel kevesebb az ezt megelőző évinél. (Ebből előzetes 3138, elítélt 8928, kényszergyógykezelt 128, elzárásra beutalt 215, őrizetes 1.)

Az *előzetesen letartóztatottak* száma az év folyamán 7 százalékkal csökkent. Ennek ellenére a megyei intézetek egy része továbbra is elhelyezési nehézségekkel küzdök.

A *felnőt看orú elítéltek* közül 3267-en fegyházban, 4752-en börtönben és 577-en fogházban, a *fiatal看orúak* közül 226-an börtönben és 106-an fogházban töltik ítéletüket.

Az adatokból megállapítható, hogy az elítéltek zöme (56%) börtön fokozatban tölti büntetését. Az elítéltek 43%-a elsőbűntényes, a többi visszaeső. Az *enyhébb végrehajtási szabályok alá helyezettek* száma az előző évhez viszonyítva 5%-kal növekedett. A külföldi állampolgárok száma 13,7 százalékkal nőtt, december 31-én 571 főt tartot-

tunk fogva. Az *idegenrendészeti őrizetek* létszáma az év végén 29 fő volt. A létszám az elmúlt év során átlagosan 20-25 fő között mozgott. A tendencia azonban növekvő.

A fogvatartottak összforgalma 2,5%-kal csökkent. Az *új befogadások* száma 17 977, a *szabadításoké* 18 219 volt.

A *munkavégzés feltételei* lényegesen nem változtak. A neveléshez és a belső őrzéshez szükséges személyi feltételek továbbra sem optimálisak, ám ezzel sem magyarázható, hogy az elítéltek jogainak biztosítása mellett egyes intézetben enyhült a következetesség a követelménytámasztásban.

A *fogvatartottak elhelyezési feltételei* nem javultak. Bár a jogszabályban előírt légköbméret intézeteink többségében biztosítottuk, a lakóhelyhez közeli és az egyszemélyes elhelyezés továbbra is csak cél maradt. Ugyanakkor a 3248 áthelyezési kérelemből 1113-at teljesítettünk, ami többnyire a lakóhelyhez közeli szállítást jelentette. Alapvető

gondok változatlanul az előzetes letartóztatottakat fogva tartó intézetekben vannak. A nehézségek ellenére a fogvatartottakkal való bánásmód az elmúlt év során is törvényes volt, és megfelelt a nemzetközi egyezményekben, hatályos jogszabályokban foglalt követelményeknek. A fő cél továbbra is a reszocializáció. A művelődésre, oktatásra, képzésre, szakképzésre, valamint a szabadidő hasznos eltöltésére változatlanul nagy súlyt helyeztünk. A szűkös anyagi források ellenére az általános iskolai oktatásban résztvevők számát *osztóndíj* bevezetésével is növelni próbáltuk. Ennek ellenére az oktatásban résztvevők száma az év során 807-ről 389-re csökkent. 1995-ben *húszféle szakmában* indítottunk képzést. A résztvevő fogvatartottak száma 947 volt. Az előző évi 157-hez képest ez jelentős eredménynek minősíthető. A foglalkoztatottak számának tekintetében nem sikerült előrelépni. A *gazdasági társaságoknál* az átlagos állományi létszám 4244 volt, az előző évihez képest tehát egy százalékkal csökkent. A költségvetési rendszerben 3094 főt foglalkoztattunk. Ugyanakkor igen jelentős eredmény, hogy a jogerősen elítélteknek több mint 85%-a dolgozhatott 1995-ben.

A fogvatartottak hangulata lényegesen nem változott. Az előző évihez viszonyítva öt százalékos növekedést mutat a kiszabott fegyelmi büntetések száma. A növekedés ellenére azonban tapasztalható, hogy a Bv. törvénnyel bevezetett kedvezmények jelentős visszatartó hatást fejtenek ki. Kevésbé igaz ez az előzetesek esetében, mert a vétségek elkövetésétől nem tartja vissza őket úgy, mint az elítélteket. A megnövekedett számú eltávozások alatt elkövetett fegyelemsértések száma növekedett. A *büntetés-félbeszakítási kérelmek* száma az elmúlt évben 2742 volt. Ebből 1113 esetben engedélyeztünk

megszakítást. *Rövid tartamú eltávozás* jutalomban 3227 fő 4247 esetben részesült. A vissza nem tértek aránya három százalék. *Kimaradást* 1109 fő, 2229 esetben kapott. Közülük 54-en (4,8%) nem tértek vissza. Az *enyhébb végrehajtási szabályok* alá helyezettettek száma 1008 volt. *Egyéni kegyelemben* 45-en részesültek.

Az *idegenrendészeti őrizettel* indokolt részletesebben is foglalkozni. Amíg 1994 a felkészülés éve volt, addig az elmúlt év már a végrehajtás jegyében telt. 1995-ben két helyen alakítottunk ki – saját erőből – a feladat végrehajtására körleteket. Elhelyezésre azonban csak a Nagyfai Országos Bv. Intézetben került sor. A feladat végrehajtása nagy erőfeszítéseket követelt tőlünk. Számtalan olyan körülménnyel találtuk magunkat szemben, amelyek bizonyították, hogy a tennivalók nehezen illeszthetők a büntetés-végrehajtás feladatkörébe.

Az őrizetek hangulata változó volt. Rendszeresek voltak az önkárosító cselekedetek, a berendezés-rongálás. Fontos számunkra, hogy ezeket a cselekményeket az őrizetek nem a helyi viszonyokkal szembeni elégedetlenség miatt követték el, hanem az illetékes hatóságok lassú ügyintézése ellen tiltakoztak.

Az intézetek biztonságáról

A fogvatartottak őrzése, felügyelete törvényes keretek között valósult meg. A feladatok ellátásához szükséges alapvető feltételek biztosítottak voltak. Az általános megfogalmazás azonban nem jelenti azt, hogy minden területen megnyugtató biztonsági tevékenység folya. Bár a rendkívüli események megelőzését, megszakítását célzó tevékenységünkre az év folyamán is nagy

súlyt helyeztünk, a bekövetkezett események bizonyítják, hogy az erőfeszítéseket nem koronázta teljes siker. Az események rámutatnak arra, hogy egyes intézeteinkől jogosan várunk az eddiginél lényegesen nagyobb figyelmet, precízebb felkészítést és feszezebb szolgálatellátást.

A személyi feltételekben érdemi változás nem történt. E téren általánosan negatív hatású volt a biztonsági szakterületre különösen jellemző, *felgyorsult fluktuáció*. Az állomány átlagos havi szolgálati leterheltsége csekély mértékben csökkent (185 óra/főről 183,77 óra/főre). Többletszolgálati idő megváltására az elmúlt évben – a korábbi 60 millió forint helyett – nyolcvanmillió forintot biztosítottunk. Ez a plusz összeg szűkösen fedezte az eligazítások idejének beszámításából, illetve az óradíj emeléséből származó többletkiadásokat. A kedvezőtlen gazdasági körülmények ellenére a büntetés-végrehajtás *biztonságtechnikai ellátottságának* színvonala javult. Folytatódott a biztonságtechnikai rendszerek telepítése. Rendszerbővítésre három intézetben, komplex rendszer telepítésére és átadására hat intézetben került sor. A hagyományos berendezések fenntartása, karbantartása az év során folyamatos volt. Tovább folytatódott a hírrendszer korszerűsítése. *Új telefonközpontokat* állítottunk rendszerbe, és folytattuk a tarifikációs berendezések telepítését. Folyamatosan korszerűbbre cseréltük az intézetekben a *kamerákat*. Bővítettük a *rádiótelefonnal* és *személyhívóval* való ellátottságot. Kísérleti jelleggel beléptünk a PVOP vezeték nélküli rendszerébe.

A büntetés-végrehajtás biztonságtechnikai rendszerének korszerűsége és komplexitása – elsősorban az elektronikus berendezések terén – ma már a nemzetközi összehasonlítás próbáját is kiállja. Intézeteink

biztonságának fokozása érdekében több helyen megtörtént, illetve folyamatban van a személybejárati kapuk és az őrség elhelyezésére szolgáló helyiségek erőszakos behatolás elleni védelmének kialakítása. Több intézetben beszélőfülkét építettünk a biztonságos beszélők és az ügyvédi meghallgatások lebonyolítására. A bástyafalakon és a kerítéseken – az áthatolás megakadályozása érdekében – egyre gyakrabban alkalmazuk az ún. NATO-drótot. A személymotoszás hatékony végrehajtásához ma már minden intézetünk rendelkezik kapukeretes és kézi fémkereső készülékekkel. A személyi és technikai őrzés mellett továbbra is eredményesen alkalmaztuk intézeteink többségében a *szolgálati állatokat*. A hazai bűnözésben megfigyelhető negatív változások miatt folytatódott a kiemelkedően veszélyes fogvatartottak biztonságosabb elhelyezését szolgáló *különleges biztonságú zárakká* kialakítása. A rendszeresített új fegyverek kezelését az érintett állomány eredményesen elsajátította. A körletek biztonsága, az ott szolgálatot teljesítő állomány tevékenysége egyes intézetekben továbbra is elmarad a kívánalmaktól. Alapvető gond, hogy az intézetek többségében aránytalanul magas fogvatartotti létszám jut egy-egy felügyelőre. Bár az intézetek az elhelyezési és elkülönítési szabályokat alapvetően gondosan alkalmazzák, még mindig tapasztalható, hogy a fogvatartottak az intézet területén ellenőrzés nélkül mozognak, a körletet engedély nélkül elhagyják.

A *szállítás tárgyi feltételei* tovább javultak az újabb korszerű járművek rendszerbe állításával. Előállításra – a bíróságra, ügyészségre, szakértőhöz, közjegyzőhöz, intézeten kívüli szakrendelésre – 36 613 fő/32 749 esetben került sor. 1995-ben 44 136 főt szállítottunk, ebből 1710-et célszál-

lítással. Összességében az elmúlt évben 80 749 fogvatartottat mozgatott meg külső területen a büntetés-végrehajtás.

Bár a személyi állomány ismeretei növelése érdekében a törzsfoglalkozásokat, riadógyakorlatokat megtartottuk, 1995-ben súlyos, szökésekkel összefüggő cselekmények történtek. Ezek közül meg kell említeni a Gyűjtőből történt szökéseket, a szállítójárműből való kettős szökést és a váci szökési kísérletet. A jelzett események tapasztalatait elemeztük – külön parancsnoki értekezleten is megtárgyaltuk –, és hasonló események megelőzése érdekében intézkedéseket tettünk.

A téma keretében szólni kell a *korruptióról*, tekintettel arra, hogy ez nemcsak a biztonsági munkát, hanem az egész büntetés-végrehajtási tevékenység ellátását veszélybe sodorhatja. Figyelemfelhívó, hogy 1995-ben az ezt megelőző évekhez képest többen követtek el ilyen bűncselekményt. Annak ellenére, hogy ezeknek a cselekményeknek a felderítését – a BM Rendvédelmi Szervek munkatársainak segítségével – kiemelten kezeltük, a jövőben az eddiginél több figyelmet kell fordítanunk a korruptió megelőzésére.

Védelmi tevékenység

A tárcaszintű feladatok ellátása keretében 1995-ben jelentős számban kellett a területre vonatkozó jogszabályokat újrafogalmazni. Így különösen: a) igazságügy-miniszteri utasítással újraszabályoztuk a polgári igazságügyi szervek (minisztérium, bíróságok, szakértői intézetek) honvédelmi, polgári védelmi tervezési feladatait. Az utasítás végrehajtására országos parancsnoki iránymutatást adtunk ki; b) az IM védelmére objektumvédelmi tervet készítettünk; c)

Elkészítettük a büntetés-végrehajtás harc-készültségi és minősített időszaki felkészülési szabályairól szóló miniszteri utasítás tervezetét; d) Belső intézkedést adtunk ki a büntetés-végrehajtás minősített időszaki igényeinek pontosítása érdekében.

A felsoroltakon kívül anyagi lehetőségeink függvényében folytattuk az egyéni védőeszközök cseréjét, két megyében megvalósult a bírósági dolgozók teljes körű védőeszköz-ellátása.

Költségvetési gazdálkodás

Az 1995. évi költségvetési törvényben működésre 8559 millió forint, felújításra 180 millió forint, kormányzati beruházásra 380 millió forint költségvetési összeget hagyott jóvá az Országgyűlés a büntetés-végrehajtásnak. *Bevételi előirányzatunk* 692,3 millió forint volt, amely tartalmazta a tb-től kapott támogatást is. Az eredeti támogatás mértéke az előző évekhez hasonlóan szűk gazdálkodási lehetőséget biztosított számunkra. Mint a bevezetőben jeleztem, a pótköltségvetésről szóló törvény az előirányzatot 203,7 millió forinttal csökkentette. Az intézetek, intézmények eredeti éves támogatási összege 2759,9 millió forint volt, amely az év végére 3612,6 millió forintra módosult. Ezt figyelembe véve az elmúlt évi gazdálkodás kiemelkedő eredményének tekinthető, hogy az intézetek működését sikerült folyamatosan fenntartanunk, annak ellenére, hogy a likviditási problémák általánossá váltak. Ebben jelentős szerepet játszott, hogy eredetileg tervezett bevételeinket év közben megdupláztuk, és a többletbevételt a működtetésre fordíthattuk. Az év gazdálkodását egészében takarékosági törekvések jellemezték. Miközben a hagyományos til-

tások érvényben maradtak, az 1995-re jóvá hagyott költségvetési előirányzatok olyan gazdálkodásra kényszerítették a bv.-t, amely nem tette lehetővé az ésszerű takarékosság teljes körű megvalósítását. A szűkös pénzügyi lehetőségek miatt az a helyzet alakult ki, amelyre jellemző, hogy az intézetek üzemeltetési kiadásaiából 80-85%-ot képviselt az energia, a közmű, a fogvatartotti étellemezés, a szállítás, a ruházati ellátás és a gyógyszerbeszerzés. Ennek függvényében nem meglepő, hogy a személyi állomány elhelyezési körülményei, szociális ellátottsága az elmúlt év során egy-két kivételtől eltekintve tovább romlott. A berendezések korszerűtlenekek, a bútorzat az évek óta tartó beszerzési tilalom következtében elhasználódott. E téren változatlanul türelmet és megértést kérünk dolgozóinktól. Több intézetben megoldatlan az öltözők helyzete, a szociális blokkok lelakottak, esetenként még fürdő sincs. Az intézetek műszaki állagának folyamatos romlását nem tudtuk megállítani. A jelenlegi gyakorlat szerint a költségvetés az épület, építmény és berendezési állomány bruttó értékének csak egy százalékát biztosította felújításra. A karbantartási költségekre ennél is kevesebb összeg jutott. Ez tervszerű karbantartást nem tesz lehetővé. A helyzet súlyosságát jelzi, hogy esetenként már a biztonságot veszélyeztető meghibásodások kijavításához (például zárkaajtók) sem rendelkezünk fedezettel.

1995-ben a beruházásokat illetően kedvezőbb volt a helyzet, hiszen jelentős beruházásokat tudtunk megvalósítani. A kecskeméti új objektum felépítése mellett többek között folytattuk a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet 1991-ben megkezdett rekonstrukcióját, új bástyafalat emeltünk a Fiatalkorúak Bv. Intézete köré. Mindezek mellett megkezdtük az Állampisztai Orszá-

gos Bv. Intézet szennyvíztisztítójának, valamint a Balassagyarmati Fegyház és Börtön fűtési rendszerének felújítását is, hogy csak a legjelentősebbeket említsem.

A fogvatartottak ruházati ellátása az előírásoknak megfelelően történt. Az étellemezés finanszírozásánál azonban jelentős a visszaesés. Ennek oka, hogy az étellemezési forintnormák rendezésére 1995-ben pénzhány miatt nem került sor. Az olcsóbb beszerzési források felkutatásával azonban sikerült az étellemezés színvonalát megtartanunk és valamennyi fogvatartott a meghatározott norma szerinti étkezést kapta.

Gazdasági társaságok

A gazdasági társaságok alapfeladata – létesítésüknek megfelelően – az elmúlt évben is a fogvatartottak foglalkoztatásának biztosítása volt. 1995-ben átlagosan 4244 fogvatartottat foglalkoztattak. Ez 1,1 százalékkal kevesebb az előző évinél. A csökkenés oka alapvetően a fogvatartottak létszámának csökkenése, valamint a romló összetétel miatti alkalmatlanság. A foglalkoztatást az *ipari tevékenységet* végző kft.-knél biztosítani tudtuk (átlagosan 2888 fő), de a létszámvisszaesés komoly gondot okozott a *mezőgazdasági társaságoknál* (átlagosan 1356 fő) az idénymunkák elvégzése idején. Itt a munkaerő pótlására szabad munkavállalókat is alkalmaztak. A társaságoknál foglalkoztatott fogvatartottak átlagos munkadíja 5431 Ft/fő/hó volt, ez átlagosan hét százalékos bérfeljesztést jelent. Ezen belül azonban az eredményesen gazdálkodó kft.-knél ennél több, míg a pénzügyi nehézségekkel küszködő társaságoknál ennél kevesebb bérfeljesztésre került sor. A szabad munkavállalók létszáma az elmúlt év során

12,3 százalékkal nőtt. A növekedés azzal magyarázható, hogy 1995. január 1-jétől a társaságok látják el a fogvatartottak munkáltatásával kapcsolatos őrzési, ellenőrzési feladatokat. A szabad munkavállalók átlagkeresete 36 940 Ft/fő/hó volt, ez 11,4 százalékos növekedés 1994-hez képest. A szabad munkavállalók bértömegén belül a hivatásos állomány bééréhez a költségvetés 436 millió forint támogatást biztosított, ez a kifizetett bérek 80 százaléka nyújtott fedezetet. A társaságok és az intézetek együttműködése – az átalakulás utáni időszakhoz viszonyítva – ma már zavartalan. Az együttműködési megállapodások alapján kialakult gyakorlat megfelel a kívánalmaknak, a kezdeti súrlódások megszűntek.

A büntetés-végrehajtás gazdasági társaságainak helyzete tavaly tovább polarizálódott. Mélyültek a problémák azokban a kft.-ekben, amelyeknél már a korábbi években is válságos helyzet alakult ki. Az évek óta stabil gazdálkodást felmutató társaságok működése az értékelt időszakban is önálló, kiegyensúlyozott volt. A kft.-k többsége azonban napról napra a fizetőképesség határán egyensúlyozva, központi segítséget igényelve őrizte meg működőképességét. Azt azonban sikerült elkerülni, hogy bármelyik bv.-kft. ellen felszámolási eljárás induljon.

A büntetés-végrehajtás 12 gazdasági társasága közül várhatóan kilenc nyereséggel, kettő veszteséggel, egy pedig nullszaldóval zárja az 1995-ös gazdasági évet. A kintlévőségek behajtása javult, a határidőn túli követelések várhatóan csökkennek, így a kétes követelések miatti céltartalékképzés csökkenhet. A fokozódó eladósodottságot jelzi azonban a tartozások növekedése mind a rövid, mind a hosszú lejáratú kötelezettségeknél. A társaságok hitelállománya összességében nőtt.

A 3266/1992. számú kormányhatározatban elengedett adótartozás ügye az 1994. évi költségvetés végrehajtásáról szóló 1995. évi CIV. törvényben rendeződött. Ennek megfelelően a volt büntetés-végrehajtási vállalatok gazdasági társaságokká alakulásáig képződött 233,5 milliós forintos adótartozást, valamint az e törvény hatálybalépéséig ehhez kapcsolódó késedelmi pótlékot – az ellehetetlenülés megakadályozása és a működőképesség helyreállítása érdekében – az APEH illetékes adóhatósága nyilván tartásaiból törölte.

A társaságok a több éve elmaradó beruházások jelentős részét 1995-ben sem tudták pótolni. Jellemzően olyan kis összegű a rendelkezésre álló forrásállomány, hogy egyszerű visszapótlásra sem elégséges. Valódi fejlesztésnek minősíthető beruházás csak elvéve valósult meg. Így például a mezőgazdasági társaságok kedvező feltételű világbanki hitelből fejlesztési beruházásba kezdtek. Előreláthatóan az elkövetkező években sem képződik erre megfelelő nagyságrendű saját erő, így csak támogatás és fejlesztési hitel igénybevétele segíthet.

Egészségügyi ellátás

A gyógyító-megelőző ellátás a progresszív betegellátás minden szintjén érvényesült. Tavaly 81 millió forint értékben fejleszthettük az egészségügyi ellátás eszközparkját. Mindezek mellett sikerült több intézetünkben korszerűsíteni a rendelőket és azok felszerelését. Jelentős sikerként könyvelhető el, hogy a megfelelő módosító indítvány előterjesztésével elértük a társadalombiztosítás pénzügyi alapjainak 1995. évi költségvetéséről szóló törvényben a büntetés-végrehajtás egészségügyi intézményei-

nek nevesítését, a feladatfinanszírozási forma elfogadását.

A személyi állomány egészségügyi ellátása az előző évhez hasonlóan magas színvonalú volt. A dolgozók az alapellátást igénybe vehették a házi orvosuknál, a bv. intézet orvosánál, valamint a megyei rendőrfőkapitányságok egészségügyi osztályain. A szak- és fekvőbeteg-ellátás a BM-nél, illetőleg a területileg illetékes egészségügyi intézményekben valósult meg. Az év folyamán megjelentetett, a keresőképeség elbírálásáról szóló NM-rendelet a bv. szervezet számára is lehetőséget adott külön eljárási rend kidolgozására. Egyeztető tárgyalásokat kezdeményeztünk e tárgykörben a fegyveres erők és a rendvédelmi szervek egészségügyi vezetőivel. Várható, hogy az eddig tapasztalt, szinte áttekinthetetlen helyzetet közös erővel rendezni tudjuk. 1995-ben 28 138 esetben jelent meg büntetés-végrehajtási dolgozó egészségügyi rendelésen. Ez kb. 10 százalékkal több az előző évinél. A felmentett betegek, illetőleg a felmentési napok száma is közel azonos arányban emelkedett, így az egy főre jutó felmentési napok száma növekedett.

Fekvőbeteg-gyógyintézetekben 572 főt kezeltek, az ápolási napok száma 6941 volt. Változatlanul emelkedést mutat a *gondozottak* száma: 1994-ben 1340, 1995-ben 1510 fő. A leggyakoribb megbetegedések a mozgásszervi, illetőleg a szív-érrendszeri csoportban fordultak elő. Sajnálatos, hogy a balesetek száma a múlt évi 362-ről 484-re növekedett, ebből szolgálati jellegű 53 eset. FÜV-eljárásra 188 esetben került sor.

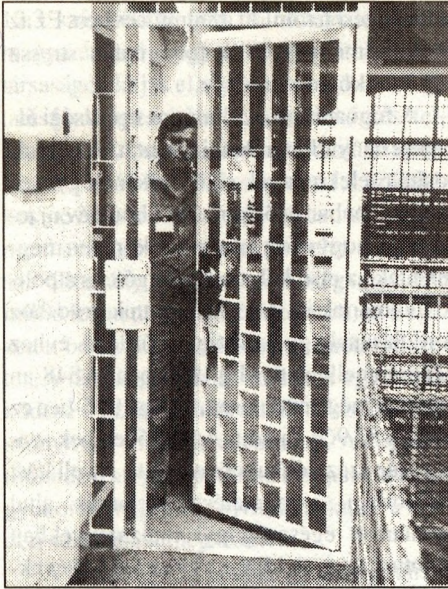
Az elmúlt évben az állomány körében 12 *haláleset* fordult elő, legtöbbször a szív és keringési rendszer megbetegedése miatt haltak meg. A számok azt mutatják, hogy a büntetés-végrehajtási dolgozók egészségi állapota

lényegesen romlott az elmúlt évben. Ez az életkörülmények és a folyamatos stressz együttes következménye.

A fogvatartottak általános egészségi állapota hanyatló tendenciát mutat. Az önkárosító cselekmények elkövetésének gyakorisága azonban csökkent. Az elmúlt év új jelensége, hogy a fogvatartottak körében megjelentek az első kábítószerfüggők és a politoxikománok is. A fogvatartottak orvoshoz fordulásának gyakorisága az előző évhez képest emelkedett. Míg 1994-ben 76 848-an jelentek meg rendelésen, addig 1995-ben ez a szám 82 966-ra nőtt. A fekvőbetegek száma száz százalékkal növekedett. Az ellátást elsősorban a büntetés-végrehajtás által fenntartott egészségügyi intézményekben oldottuk meg. A HIV-szűrés az előző évekhez képest változatlan formában történt. A befogadás alkalmával 13 855 szűrésre került sor, ebből kettő eset volt pozitív.

A személyzet helyzete

A büntetés-végrehajtás rendszeresített létszáma a gazdasági társaságokhoz vezényelt hivatásos állománnyal együtt 6788. Ebből a december 31-ei állapotnak megfelelően betöltött 6518 munkahely. Az év közepén először tapasztalhattuk, hogy szinte valamennyi álláshelyet feltöltöttünk, az évet azonban már 270 fős hiánnyal zártuk. Az elmúlt évben a büntetés-végrehajtástól 820-an távoztak, ez az előző évihez képest (699) mintegy 17,3 százalékos növekedés. Az eltávoztak 12,3 százaléka tiszt, 65,9 százaléka tiszthelyettes és 21,8 százaléka közalkalmazott. A távoztak 39 százaléka (326) nyugállományba vonult. A nyugállományba helyezettek 9,5 százaléka a hivatásos szolgálat felső, 6,7 százaléka pedig az öreg-

ségi nyugdíjba vonulás korhatárának eléréssel ment nyugdíjba. Ez rendkívül kedvezőtlen arány. Az elmúlt években ugyanakkor 677 új felvételre került sor. A felvettek közül 11,2 százalék (76 fő) még az elmúlt évben leszerelt.

1995-ben a költségvetésben a többi fegyveres szervhez hasonlóan 10 százalékos *béremelést* hajtottunk végre. Ez azonban a közalkalmazottakra nem terjedt ki. Megemlítem, hogy jelentősnek tartjuk a minisztérium vezetőinek azt az erőfeszítést, melyet annak érdekében tettek, hogy a fogvatartottakkal közvetlenül foglalkozó állomány további kétezzer Ft/fő illetményemlést kapjon. 1995-ben a tisztek bruttó átlagilletménye 53 268, a tiszthelyetteseké 31 276, a közalkalmazottaké 26 179 forint volt.

Az állományról való szociális gondoskodás egyik formája változatlanul az üdülési lehetőségek fenntartása és támogatása. A külföldi csereüdülés két téli programmal bővült. A bel- és külföldi, valamint gyermek-

üdülésben összesen 1051 felnőtt és 508 gyermek vett részt.

Az állomány megélhetési gondjainak enyhítésére – segélyként – tavaly összesen nyolcmillió forintot fordítottunk. Mérséklődött a szolgálati lakásállomány csökkenése. Jelenleg 1038 szolgálati lakással rendelkezünk. Ugyanakkor csökkenő tendenciát mutat a lakásigénylők száma (jelenleg 661), ez azonban döntően a reményvesztettség következménye.

Az elmúlt évben 162 dolgozónk 39,5 millió forint munkáltatói kölcsönben részesült.

Személyi állományunk *oktatásának, képzésének* a személyzet felkészítésének néhány kiemelten fontos kérdéséről külön is szükséges szólni. A múlt évben arról adtunk számot, hogy az alapfokú képzésben nagyarányú volt a lemaradás. Ennek csökkentése érdekében jó néhány intézkedés bevezetése volt indokolt, nagyobb odafigyelést, áldozatvállalást követelve az intézetektől és az iskolától egyaránt.

A kihelyezett levelező tiszthelyettesképzés eredményeként az elmúlt évben 440-en szereztek alapfokú szakmai képesítést, így csökkent a képzési lemaradás. A statisztikai adatok szerint jelenleg mintegy 260 körül van azoknak a száma, akiket a jövőben – az újonnan kinevezettekén túl – alapképzésben kell részesíteni. Közalkalmazottaink alapismereti képzése terén ilyen pozitívumról nem lehet számot adni, ezen a területen jelentős elmaradás van. Ennek oka az intenzív tiszthelyettesképzési programból eredő kapacitáshiány.

Az oktatásügy, de az egész büntetés-végrehajtás szempontjából is kiemelkedő jelentőségű a X. kerületi Újhegyi úti iskola megvásárlása. Ezzel a büntetés-végrehajtás szakmai képzésrendszerének korszerűsítése

mellett megnyílt a lehetőség az oktatás intézményrendszerének átszervezésére. Középfokú szakmai képzésünk iránt nagy az intézetek igénye. Az elmúlt év első felében nappali és levelező tagozaton 94-en végeztek (biztonsági, anyagi és egészségügyi szakon), ősszel 76-an kezdték meg tanulmányaikat őrségügyeletesi, főfelügyelői és igazgatási szakon. Felsőfokú szakmai képzésünk a korábbi évek gyakorlatának megfelelően haladt. Említést érdemel, hogy az elmúlt év nyarán végzett az az évfolyam, amely az új felvételi rend szerint külső pályázóként kezdte meg tanulmányait. Sajnálatos tény, hogy a 11 tisztből ketten már elhagyták, egy pedig a közeljövőben hagyja el a büntetés-végrehajtást. Ez a tény is indokolta, hogy velük szemben a korábbiaktól eltérően szigorúbban járjunk el, és komoly, több száz ezer forintos képzésköltség-visszatérítésre kötelezzük azokat, akik legalább annyi időt nem töltenek el a bv.-nél, mint amennyi a képzésük ideje volt.

Fegyelmi helyzet

A személyi állomány többsége a munkáját fegyelmezetten végezte. 1995-ben 620 különböző súlyú jogsértő cselekmény miatt indult fegyelmi vizsgálat, melyből 40 esetben az eljárás felelősségre vonás nélkül fejeződött be. Az ügyek összetétele: 18 bűncselekmény, 52 szabálysértés, 550 fegyelmi vétség. Nem szolgálattal összefüggésben 19-en követtek el bűncselekményt (verekezés, a közúti közlekedés szabályainak megsértése, jogtalan pénzintézeti tevékenység). A tavalyi év fegyelmi adataihoz viszonyítva a növekedés 11,1%-os. Szolgálati viszonyokkal összefüggésben elkövetett bűncselekmény alapos gyanúja miatt 14 esetben, 18 fővel szemben kellett hivatalból büntető

feljelentést tenni. Kiemelendő, hogy a Budapesti Ügyészségi Nyomozó Hivatal foglalkozás körében elkövetett gondatlan veszélyeztetés vétségének alapos gyanúja miatt indított eljárást (a Gyöngyösi testvérek zalaegerszegi szállítójárműből történt szökése kapcsán) a szökevények elfogása érdekében alkalmazott fegyverhasználat miatt és a budapesti vidámparki lövöldözés elkövetője ellen. Az első ügyben három személy ellen folyik eljárás, míg a lövöldöző törzsőrmester ellen a vádemelés már megtörtént. A szökevények elfogása érdekében történt fegyverhasználattal kapcsolatos ügyészségi döntés várhatóan precedens értékű lesz.

Az 550 fegyelmi ügyből 204 eljárás az őrutasítások megszegése miatt indult. 118 főt jelentkezés elmulasztása vagy ittas állapotban történő szolgálatra jelentkezés miatt kellett felelősségre vonni. Az elkövetett cselekményekről általában elmondható, hogy gondatlanságból, a megfelelő szakmai felkészültség hiányából, az utasítások, parancsok iránti közömbösségből fakadtak. Igen kis számban fordult elő az előírásokat szándékosan megsértő magatartás.

Nemzetközi kapcsolataink a korábbi évekhez viszonyítva jelentősen fejlődtek. Nagy figyelmet fordítottunk a már meglévő kapcsolatok ápolására és újabb kapcsolatok kiépítésére. A büntetés-végrehajtási testület 158 dolgozója utazott 13 európai országba, hogy megismerje a külföldi büntetés-végrehajtási rendszerek működését, nemzetközi konferencián vegyen részt, vagy képviselje a testületet az Európa Tanács és más nemzetközi szervezetek megfelelő fórumain. Az 1995. évi terv megfelelő alapot biztosított ahhoz is, hogy kétoldalú kapcsolatok keretében delegációkat fogadjunk a kelet- és nyugat-európai országokból. Vendégeinknek bemutattuk a megreformált magyar

büntetés-végrehajtás eredményeit. Tavaly 10 országból 89 külföldi szakember látogatott hazánkba.

Folytattuk az 1994 májusában, az Európa Tanáccsal közösen megrendezett konferencián elkezdett tevékenységünket, amelynek értelmében a magyar büntetés-végrehajtás – az Európa Tanács segítségével – vállalta, hogy elősegíti és koordinálja a kelet-közép-európai régió országai közötti együttműködést. Ennek keretében egyrészt konferenciákat szerveztünk a régió országai számára, másrészt megalakítottuk a Közép- és Kelet-Európai Információs és Dokumentációs Központot. Idén két kiadványt publikált a központ, információkat szolgáltatva nemcsak a régió, hanem a többi európai ország szakembereinek is...

Tavaly három konferenciát rendeztünk. Az a megtiszteltetés ért bennünket, hogy a közép- és kelet-európai országok közül elsőként Magyarország és ezen belül a magyar büntetés-végrehajtás országos parancsnoksága rendezhette meg az Európai Igazságügyi Pszichológiai Társaság tudományos konferenciáját, amely mind szakmai, mind erkölcsi szempontból átütő sikert hozott az ország és a rendező szerv számára.

A másik két konferencia, a szegedi – a hosszú időtartamú szabadságvesztés problémái – és a pilisszentkereszti – Etnikai és vallási kisebbségek helyzete a börtönben – témaválasztásával is jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy a magyar büntetés-végrehajtás nemzetközi megítélése tovább javuljon mind a kelet- és nyugat-európai országok, mind pedig az Európa Tanács és a nemzetközi szervezetek körében.

A korábbi évek gyakorlatának megfelelően változatlanul élénk volt a *sajtó*, a *televízió*, a *rádió* tudósítóinak érdeklődése a büntetés-végrehajtás munkája, tevékenysége

iránt. 1995-ben 386 sajtókérelem érkezett (ez több mint 30 százalékos növekedést jelent 1994-hez viszonyítva), ebből harminckettőt nem támogattunk.

1995 áprilisától heti rendszerességgel jelentkezik a Rács című dokumentumműsor a Magyar Televízióban. Kezdetől fogva tárgyilagosan mutatják be az intézetekben folyó munkát, valamint riportokat készítenek a fogvatartottakkal és a személyi állománnyal. A dokumentumsorozat tárgyyszerűségével támogatja a büntetés-végrehajtás törekvéseit. Az elektronikus és az írott sajtóval is jó az együttműködésünk. Bizonyára ennek is köszönhető, hogy jónak értékelhető a büntetés-végrehajtás sajtója, többnyire tárgyilagos tudósítások kerülnek az újságok hasábjaira, a tévé képernyőjére és a rádió műsoraiba.

✱

Végezetül az 1996-os év legfontosabb feladatairól kívánok szólni: a kormány elé kell terjeszteni az intézményrendszer korszerűsítési tervét, az ebben foglaltak szerint folytatni kell az intézményrendszer fejlesztését; Ki kell dolgozni a foglalkoztatás új szervezeti kereteit; Meg kell jelentetni a Büntetés-végrehajtási Szabályzatot, a Szolgálati Szabályzatot, a Fegyelmi Szabályzatot és az ehhez kapcsolódó Országos Parancsnoki Intézkedéseket; Be kell indítani a tiszthelyettesképzést az új intézményben; A személyi állományt fel kell készíteni és le kell vizsgáztatni az új jogszabályokkal kapcsolatos ismeretekből; Tovább kell folytatni a biztonsági rendszerek korszerűsítését; Bővíteni kell a jelenleg rendelkezésre álló technikai (hír-, gépjármű- és számítástechnikai) parkot; Meg kell őrizni a fogvatartottak foglalkoztatási arányait; Kiemelten kell kezelni a kormányzati beruházásokat.

Tari Ferenc

CONTENTS

STUDY

1 Csaba KABÓDI: Basic principles (Snapshot about the „punishment columns” of the Hungarian prison affairs)

FORUM

19 Ferenc TARI: Evaluated (Lessons of the CPT-visit)

29 Antal KÖSZLER: Transition (The specialised institution is 10 years old)

EXCHANGE OF EXPERIENCES

38 Mónika KOZÁK: Penitence (Making a comparison between those accused of homicide and theft)

42 Lajos GARAMI: Human picture (Principle and praxis in the light of figures)

46 Ferenc BODNÁR: Willingly ready (Behaviour strategies, solution of conflicts)

WORKSHOP

49 György VÓKÓ: Changing (New legal institutions in practice)

67 István LAJTÁR: Outside of the prison (Lessons of prosecutor's investigation)

AFTERCARE

78 Tiborné ILLÉS: Two decades (The patrons should also be patronized)

85 Jolán TAKÁCS: With the eyes of a judge (Patrons „procedure”)

89 József VÉGH: Hands stretched out (Pamphlet for the social work)

PREMIER PLAN

96 Anna PARDI: Weapons' friend

LOOKING OUT

101 József LŐRINCZ: Publicity (Relations between prison affairs and society in Germany)

109 József PADOS: Pöschwies (Progressive punishment)

IN BRIEF

115 Appreciations

117 International relations

118 Pictures – Events

TEKA

121 Ferenc DEÁK: Facts and perspectives (Studies in honour of Tibor Király)

123 Offering books

ENCLOSURE

126 Ferenc TARI: Prison affairs '95

INHALT

STUDIE

1 Csaba KABÓDI: Grundprinzipien (Ein Schnapshuss über die Säulen der Straflehre des ungarischen Strafvollzugswesens)

FORUM

19 Ferenc TARI: Gewogen (Lehren des CPT-Besuches)

29 Antal KÖSZLER: Übergang (Der spezialisierte Anstalt ist 10 Jahre alt)

ERFAHRUNGS- AUSTAUSCH

38 Mónika KOZÁK: Büßen (Vergleich der mit Diebstahl und Mord Beschuldigten)

42 Lajos GARAMI: Menschenbild (Prinzip und Praxis in der Licht der Ziffern)

46 Ferenc BODNÁR: Bereitwillig (Benennenstrategien, Konfliktlösung)

WERKSTATT

49 György VÓKÓ: In Änderung (Neue Rechtsanstalt in dem Praxis)

67 István LAJTÁR: Außer des Anstalt (Erfahrungen einer Staatsanwaltenuntersuchung)

NACHPFLEGE

78 Tiborné ILLÉS: Zwei Jahrzehnte (Die Gönner sind auch zu beschützen)

85 Jolán TAKÁCS: Mit den Augen eines Richters (Gönnerische „Vorgehen“)

89 József VÉGH: Ausgestreckte Hände (Flugschrift für die Sozialarbeit)

PORTRÄT

96 Anna PARDI: Freund der Waffen

AUSBLICK

101 József LŐRINCZ: Öffentlichkeit (Die Beziehungen zwischen dem Strafvollzug und der Gesellschaft in Deutschland)

109 József PADOS: Pöschwies (Progressive Bestrafung)

IN BRIEF

115 Anerkennungen

117 Internationale Beziehungen

118 Bilder – Ereignisse

BIBLIOTHEK

121 Ferenc DEÁK: Fakte und Aussichte (Studien auf die Ehre von Tibor Király)

123 Bücherangebot

BEILAGE

126 Ferenc TARI: Strafvollzug '95

TARTALOM

TANULMÁNY

1 KABÓDI Csaba: Alapelvek (Pillarátfelvétel a magyar börtönügy büntetéstani oszlopairól)

FÓRUM

19 TARI Ferenc: Megméretve (A CPT-látogatás tanulságai)

29 KÖSZLER Antal: Átmenet (Tízéves volt az erre szakosodott intézmény)

TAPASZTALAT - CSERE

38 KOZÁK Mónika: Vezeklés (Az emberöléssel és a lopással vádoltak összehasonlítása)

42 GARAMI Lajos: Emberkép (Elv és gyakorlat a számok tükrében)

46 BODNÁR Ferenc: Készségesen (Viselkedési stratégiák, konfliktusmegoldás)

MŰHELY

49 VÓKÓ György: Változásban (Újjogintézmények a gyakorlatban)

67 LAJTÁR István: Intézetten kívül (Egy ügyészi vizsgálat tapasztalatai)

UTÓGONDOZÁS

78 ILLÉS Tiborné: Két évtized (Pártolándók a pártfogók is)

85 TAKÁCS Jolán: A bíró szemével (Pártfogói „eljárásmenet”)

89 VÉGH József: Kinyújtott kéz (Röpirat a szociális munkáért)

KÖZELKÉP

96 PARDI Anna: Fegyverek barátja

KITEKINTÉS

101 LŐRINCZ József: Nyilvánosság (A büntetés-végrehajtás és a társadalom kapcsolata Németországban)

109 PADOS József: Pöschwies (Progresszív büntetés)

RÖVIDEN

115 Elismerések

117 Nemzetközi kapcsolatok

118 Képek – események

TÉKA

121 DEÁK Ferenc: Tények és kilátások (Tanulmányok Király Tibor tiszletetére)

123 Könyvajánló

MELLÉKLET

126 TARI Ferenc: Büntetés-végrehajtás '95

Aki kapcsolatba kerül az elittel, az hat rá, az elittel, az hat rá. Ha ez a ráhatás céludatos, terüszertü és fejlesztü jellü, akkor nevelestü beszüünk. A munkálatü nyolc öran áthat az elittel, a körleten szülatatü fejlesztü felügü a munkáidü ün (és öit), a nevelü pedig ügües-bajúos dulgálnak intézésével. Folytáthatánám a sort, megemlítüve minden bü-s dulgözöt, hiszen tudjuk, egy kézmözdulatnak, egyjü (vagy rossz!) szünak is adott esetben mekkora jelentüségü lehet.

A magyar nyelv nevelünek nevezi azt, aki nevel. De a munkálatü is nevel, az öris, a felügüelü is, söt még a nevelü is. Mindegy, hogy az ütöbbit esetben formáilag fejleszen azonos a tevékenység jellege és a fogálközás megnevezése. Ez aztán szüjatekra ad lehetüségét: „majd a nevelü megnevel az elittel, hiszen ö a nevelü”, mondják. Pedig aki mondja, maga is – mint nevelésre jogosult és kötelezett ember, bármilyen hihetetlen – nevel. Sajnálatnám, ha valüban szüjatek tárgya lenne a nevelés, ezért más szüjtávaslok.

A neveléstudományal fogálközü személtü pedagügusnak mondják. Ha ez a tudomány felütökörü személtükre irányul, akkor az andragügia. A büntetés-végrehájtási intézetekben a feladat általában felütökörü elítellek nevelése, ezért az andragügos elnevezést megfelelő megkülönböztetésnek érzem a bü. osztály nevelésszakterületén dulgözü nevelök megnevezésére. Vajon igazam van? Kérem az olvasöt, egyjeleritü vagy ütátközü veleményével tiszteljén meg a Börtönügüi Szemléte követekezü számatban, lehetőleg ne csak az ürügüül szügláto szüjatekürü, hanem a nevelésnek, mint reá is érvenyes tevékenységnek az értelmezéséről...

Szondi Miklós
andragógus (?)